MAŁOPOLSKA

ROPS KRAKÓW REGIONALNY OŚRODEK POLITYKI SPOŁECZNEJ 20 lat

INSTYTUCJA WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

OCENA ZASOBÓW POMOCY SPOŁECZNEJ WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO ZA ROK 2018

Kraków 2019

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie
ul. Piastowska 32
30-070 Kraków
www.rops.krakow.pl

Opracowanie:
Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie – Zespół Badań i Analiz Dział Polityki Społecznej
Iwona Banasiewicz
Małgorzata Szlązak
Kornelia Kucharska

Kopiowanie i rozpowszechnianie może być dokonane z podaniem źródła.

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie przedstawia raport ze sprawozdania Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za 2018 rok.
Sprawozdanie, zgodnie z obowiązkiem ustawowym, realizowane jest corocznie od 2012 r., tym samym niniejszy raport podsumowuje jego ósmą edycję.
Opracowanie prezentuje podstawowe informacje o sytuacji społecznej i demograficznej w regionie, statystyki dotyczące osób i rodzin korzystających ze wsparcia, zestawienia obrazujące dostępność mieszkańców do usług społecznych. Informacje te, wraz danymi o kadrze, nakładach finansowych na realizację zadań itp. stanowią podstawę oceny bieżącej sytuacji w sektorze pomocy i integracji społecznej w Małopolsce.

Zespół Badań i Analiz
Dział Polityki Społecznej
Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie

Spis treści:

WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW 5

I WPROWADZENIE 6

I.1 Wstęp 6

I.2 Uwarunkowania prawne sporządzania „Oceny zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego". Adresaci Oceny 6

II PROCES GROMADZENIA INFORMACJI I ŹRÓDŁA DANYCH WYKORZYSTANYCH W „OCENIE ZASOBÓW POMOCY SPOŁECZNEJ WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO ZA ROK 2018" 8

II.1 Dane wykorzystane w *Ocenie zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2018* 10

III TRENDY, WNIOSKI I REKOMENDACJE PŁYNĄCE Z OCENY ZASOBÓW POMOCY SPOŁECZNEJ WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO ZA 2018 ROK 12

IV WYBRANE ELEMENTY SYTUACJI SPOŁECZNO – DEMOGRAFICZNEJ 29

Stan i prognozy ludności 29

Wskaźniki ubóstwa w regionie 38

Bezrobocie w Małopolsce 40

Osoby w szczególnej sytuacji na rynku pracy 45

V OSOBY I RODZINY KORZYSTAJĄCE Z POMOCY 50

VI ZASOBY POMOCY SPOŁECZNEJ ORAZ JEJ OTOCZENIA 65

Kadra pomocy społecznej 65

Infrastruktura wsparcia mieszkańców 68

Współpraca z organizacjami pozarządowymi 91

Wybrane nakłady finansowe na zadania pomocy społecznej 92

VII Realizacja Programu Strategicznego Włączenie Społeczne na lata 2015-2020 95

VIII PODSUMOWANIE 105

IX OCENA ZASOBÓW POMOCY SPOŁECZNEJ WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO – KARTA WOJEWÓDZKA 112

SŁOWNICZEK: 114

SPIS MAP: 145

SPIS WYKRESÓW: 146

SPIS TABEL: 147

WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW

BDL	Bank Danych Lokalnych
CIS	centrum integracji społecznej
DDP	dzienny dom pomocy
DPS	dom pomocy społecznej
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
GUS	Główny Urząd Statystyczny
JSP	jednostka specjalistycznego poradnictwa
KIS	klub integracji społecznej
MOPS	miejski ośrodek pomocy społecznej powiatu grodzkiego
MUW	Małopolski Urząd Wojewódzki w Krakowie
OIK	ośrodek interwencji kryzysowej
OPS	ośrodek pomocy społecznej
OZPS	Ocena Zasobów Pomocy Społecznej
PCPR	powiatowe centrum pomocy rodzinie
POWER	Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój
RPO WM	Regionalny Program Operacyjny Województwa Małopolskiego
PUP	powiatowy urząd pracy
PWD	placówka wsparcia dziennego
ROPS	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie
SPR	Subregionalny Program Rozwoju
ŚDS	środowiskowy dom samopomocy
WTZ	warsztat terapii zajęciowej
WUP	Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie
ZAZ	zakład aktywizacji zawodowej
ZIT	Zintegrowane Inwestycje Terytorialne

I WPROWADZENIE

I.1 Wstęp

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie przygotował raport pt.: „Ocena zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2018". Raport jest podsumowaniem realizacji ósmej edycji „Oceny zasobów pomocy społecznej" i stanowi wypełnienie wymogów Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Zgodnie z jej zapisami (podobnie jak w latach poprzednich) opracowanie opisuje i obrazuje sektor małopolskiej pomocy społecznej oraz jego otoczenie na tle sytuacji społecznej i demograficznej regionu, z uwzględnieniem kwestii i problemów społecznych wynikających z Programu Strategicznego „Włączenie Społeczne" na lata 2015-2020, który wraz ze Strategią Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020 pełni funkcję strategii wojewódzkiej w zakresie polityki społecznej. Raport zawiera również wnioski i rekomendacje płynące z analizy zebranego materiału oraz przestawia zaobserwowane trendy.

I.2 Uwarunkowania prawne sporządzania „Oceny zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego". Adresaci Oceny

Zgodnie z Ustawą o pomocy społecznej gminy, powiaty i samorządy województw od roku 2012 przygotowują *Ocenę zasobów pomocy społecznej*. *Ocena* powinna powstać w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społecznej i demograficznej. W świetle wymagań ustawy „zasoby" obejmować mają w szczególności infrastrukturę, kadrę, organizacje pozarządowe i nakłady finansowe na zadania pomocy społecznej, a *Ocena* osoby i rodziny korzystające z pomocy społecznej, rodzaje ich problemów oraz ich rozkład ilościowy. Ocena wraz z rekomendacjami – wg ustawodawcy – jest podstawą do planowania budżetu na rok następny. Jednocześnie Ustawa o pomocy społecznej zobowiązuje zarządy województw (organy wykonawcze jednostki samorządu terytorialnego) do przedstawiania *Oceny* co roku, do dnia 30 czerwca sejmikowi województwa[1]. Do zadań samorządu województwa należy także przekazanie „oceny" właściwemu wojewodzie do dnia 31 lipca każdego roku, który to dokonuje analizy stanu i skuteczności pomocy społecznej w oparciu o ocenę zasobów pomocy społecznej sporządzoną przez samorząd województwa[2].

Samorząd województwa sporządza ocenę na podstawie ocen przygotowanych przez gminy i powiaty z obszaru województwa, z uwzględnieniem kwestii i problemów społecznych wynikających z przyjętej strategii[3]. Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego wraz z jej operacjonalizacją w postaci Programu Strategicznego „Włączenie Społeczne" (przyjętego Uchwałą nr 1410/2015 Zarządu

[1] Art. 16a Ustawy o pomocy społecznej.
[2] Art. 21 pkt 8 Ustawy o pomocy społecznej i Art. 22 pkt. 11 Ustawy o pomocy społecznej.
[3] Art. 21 pkt 8 Ustawy o pomocy społecznej.

Województwa Małopolskiego z dnia 20 października 2015 r.), do którego zawartości odnosi się niniejsze opracowanie, koncentruje się wokół czterech celów strategicznych / priorytetów:

- Priorytet 1. Wsparcie działań wzmacniających rozwój przedsiębiorczości społecznej.
- Priorytet 2. Wdrożenie systemowych form wsparcia na rzecz dzieci zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz przeciwdziałania i zwalczania dysfunkcji w rodzinie.
- Priorytet 3. Wdrożenie regionalnej strategii działań w kontekście starzenia się społeczeństwa.
- Priorytet 4. Wspieranie integrującej polityki społecznej regionu.

Cele 1. i 4. ze względu na swoją przekrojową naturę mają charakter inicjatyw wspierających główny nurt programu, czyniąc priorytetowym adresatami zaplanowanych i realizowanych przedsięwzięć dwie podstawowe grupy mieszkańców Małopolski: rodzinę i dziecko oraz seniorów.

II PROCES GROMADZENIA INFORMACJI I ŹRÓDŁA DANYCH WYKORZYSTANYCH W „OCENIE ZASOBÓW POMOCY SPOŁECZNEJ WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO ZA ROK 2018"

Jednolity dla całego kraju (gmin, powiatów, województw) system zbierania danych za pośrednictwem formularza oceny zasobów pomocy społecznej funkcjonuje już od ośmiu lat[4]. W 2018 r. Departament Pomocy i Integracji Społecznej Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w partnerstwie z Instytutem Pracy i Spraw Socjalnych w Warszawie rozpoczął realizację projektu współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Działania 2.5 Skuteczna pomoc społeczna, Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020 (POWR.02.05.00–00–0111/16) pn.: *Narzędzie agregowania i monitorowania danych w obszarze włączenia społecznego*. Celem projektu było *opracowanie nowego narzędzia, na podstawie już istniejącej i wypracowanej w ramach PO KL 2007–2013 Oceny Zasobów Pomocy Społecznej (OZPS), pozwalającego na wzmocnienie procesów planowania, monitorowania i ewaluacji polityki na rzecz włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa na poziomie kraju, regionów oraz samorządów lokalnych (…)*[5].

W wyniku realizacji projektu powstał zmodyfikowany formularz. W związku dużymi zmianami w formularzu, które nie były poprzedzone testowaniem oraz przeszkoleniem kadry mającej go obsługiwać (pierwsze szkolenia dla pracowników OPS/ PCPR rozpoczęły się pod koniec kwietnia) nie udało się uniknąć problemów. Dodatkowo nowe narzędzie pojawiło się późno, a po opublikowaniu go w Centralnej Aplikacji Statystycznej (CAS) nie działa prawidłowo. W wyniku tych problemów:

- zdarzały się jednostki samorządowe, w których wystąpiła rozbieżność pomiędzy materiałem przedłożonym radzie na szczeblu lokalnym, a sprawozdaniem OZPS w CAS, gdyż przesłanie przez OPS, czy PCPR sprawozdanie do ROPS generowało konieczność poprawy błędnie podanych danych, przedstawionych już na radzie miasta/ gminy/ powiatu;
- znacznie wydłużył się okres zbierania danych z gmin i powiatów (po 30 kwietnia);
- nastąpiła konieczność pozyskiwania dużo większej części informacji z innych źródeł niż sprawozdania przekazywane do ROPS w CAS, bowiem na poziomie województwa w tym roku nie można było dokonać agregacji danych, które na poziomie lokalnym przedstawiane były

[4] Pierwsza wersja formularza została przygotowana przez Instytut Rozwoju Służb Społecznych (IRSS) w ramach projektu „Koordynacja na rzecz aktywnej integracji", koordynowanego przez Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich (Działanie 1.2 Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013 „Wsparcie systemowe instytucji pomocy i integracji społecznej"). Modyfikacje narzędzia zostały opracowane przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Departament Pomocy i Integracji Społecznej (wcześniej MPiPS), gdyż narzędzie zostało przekazane do tego ministerstwa po zakończeniu projektu „Koordynacja na rzecz aktywnej integracji".

[5] Strona internetowa IPiSS: https://www.ipiss.com.pl/?projekt-badawczy=o-projekcie-17

w formie graficznej i opisowej, a jednocześnie nie było możliwości sprawdzenia poprawności danych, zwłaszcza wpisywanych przez OPS/ PCPR w części opisowe.

W związku z tak spotęgowanymi problemami Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie dołożył wielu starań, aby rzetelnie przygotować ocenę zasobów pomocy społecznej oraz wykorzystać dane zgromadzone za pomocą ogólnopolskiego narzędzia. Wystosowano do małopolskich jednostek pomocy społecznej biorących udział w badaniu regionalne, obszerne wyjaśnienia poszczególnych zapisów w formularzu, oraz przygotowano dodatkowe nadprogramowe regionalne reguły walidacyjne do formularza. Ponadto pracownicy Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie prowadzili konsultacje telefoniczne z pracownikami małopolskich jednostek pomocy społecznej w zakresie wypełniania formularza w internetowym systemie CAS (Centralna Aplikacja Statystyczna), za pomocą którego był on obsługiwany.

Ponadto Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie wraz ze sprawozdaniem zebrał dodatkowe informacje. Dotyczyły one: świadczeń, które od niedawna są realizowane przez gminy: rodzicielskiego, świadczenia *Za życiem* realizowanego w oparciu o ustawę z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin, programu *Dobry Start*, a także dodatkowych informacji (nie ujętych w formularzu) o realizacji świadczenia wychowawczego.

II.1 Dane wykorzystane w *Ocenie zasobów pomocy społecznej województwa małopolskiego za rok 2018*

Ustawowy termin zakończenia sporządzania *Oceny zasobów pomocy społecznej* przez gminy i powiaty regionu to 30 kwietnia danego roku, jednak – mimo opisanych w poprzednim rozdziale działań – na poziomie samorządu województwa komplet sprawozdań z jednostek pomocy społecznej udało się zgromadzić ostatecznie w dniu 20 maja 2019 r.

Do Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie odpowiedni formularz za pomocą systemu CAS przekazało 201 jednostek, w tym:

- 179 gmin (ośrodki pomocy społecznej) – wszystkie funkcjonujące w Małopolsce;
- 3 miasta na prawach powiatów (miejskie ośrodki pomocy społecznej powiatów grodzkich) – wszystkie funkcjonujące w Małopolsce;
- 19 powiatów (powiatowe centra pomocy rodzinie) – wszystkie funkcjonujące w regionie.

Zgodnie z założeniem podstawą „Oceny zasobów pomocy społecznej" mają być formularze przekazane przez gminy i powiaty w internetowym systemie CAS. Jednak w celu zaprezentowania pełnego i rzetelnego obrazu sytuacji społeczno-demograficznej regionu i kondycji sektora zdecydowano:

- dane pozyskane w formularzu OZPS, ale budzące duże wątpliwości zastąpić statystyką publiczną;
- dane, które nie były zbierane poprzez formularz OZPS lub dane z OZPS, które nie były kompletne pozyskać z Głównego Urzędu Statystycznego (GUS), Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie (MUW), Wojewódzkiego Urzędu Pracy Krakowie (WUP), sprawozdania MRPIPS-03 (wcześniej MPIPS-03), gminnych i powiatowych sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej i innych źródeł.

Ostatecznie wykorzystano dane z następujących źródeł:

- z formularzy przesłanych przez gminy i powiaty poprzez system CAS i dodatkowych informacji, o które poprosił ROPS w Krakowie;
- ze sprawozdań MRPIPS-03 (wcześniej MPIPS-03) - sprawozdania roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach;
- ze Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31;
- ze Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31;
- ze statystyki publicznej – Główny Urząd Statystyczny;
- z rejestrów i baz danych Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie;

- z raportu *Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w roku 2018* Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie;
- z Małopolskiego Centrum Przedsiębiorczości (Referatu ds. Monitoringu i Sprawozdawczości)
- z Ogólnopolskiej Federacji Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku;
- z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie;
- z innych źródeł danych dotyczących zasobów instytucjonalnych.

W raporcie zostały zaprezentowane dane głównie dla roku 2018, tj. tzw. *roku oceny*, czyli za ostatni zamknięty okres sprawozdawczy (tam, gdzie pozwalała na to dostępność informacji). W pozostałych przypadkach – z konieczności, spełniając wymagania ustawodawcy, co do terminu publikacji regionalnej *Oceny zasobów pomocy społecznej*, czy też ze względu na wartość danych – prezentowane są statystyki najnowsze z dostępnych, zestawiane w miarę możliwości z analizą trendów w ostatnich latach, by zobrazować dynamikę danego zjawiska czy problemu.

III TRENDY, WNIOSKI I REKOMENDACJE PŁYNĄCE Z OCENY ZASOBÓW POMOCY SPOŁECZNEJ WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO ZA 2018 ROK

Sytuacja demograficzna

Małopolskę charakteryzuje korzystniejszy niż w innych regionach wskaźnik przyrostu naturalnego. W latach 2012-2017 przyrost naturalny w regionie był cały czas dodatni i pozostawał na poziomie znacznie wyższym niż średnia dla Polski, gdzie przyrost naturalny w tym okresie był ujemny lub pozostawał na poziomie zerowym. Ze współczynnikiem 1,9 na 1 tys. mieszkańców w 2017 r. (ostatnie dostępne dane) Małopolska zajmowała trzecią pozycję po województwie pomorskim i wielkopolskim (przy wartości dla kraju -0,02 i 9 regionach z ujemnym przyrostem naturalnym). Wskaźnik ten wzrasta, podobnie jak współczynnik dzietności. Wskaźnik urodzeń żywych na 1000 ludności w województwie małopolskim w roku 2017 wynosił 11,3 i osiągnął najwyższy od pięciu lat poziom.

Zgodnie z danymi pochodzącymi ze Narodowego Spisu Powszechnego z roku 2011 Małopolskę zamieszkuje stosunkowo duża liczba rodzin wielodzietnych, ich udział wśród ogółu rodzin z dziećmi wynosi 14,7% i jest jednym z najwyższych w kraju. Średnia ogólnopolska jest znacząco niższa i wynosi 11,5%.

Struktura wiekowa ludności Małopolski ulega zmianie. W relacji rok do roku odsetek osób w wieku poprodukcyjnym zwiększył się o 0,5 punktu procentowego, co oznacza wzrost liczby osób starszych o kolejne kilkanaście tysięcy osób w ciągu 12 miesięcy. Tym niemniej w Małopolsce udział osób starszych w populacji regionu jest niższy o 1,4 p. p. w stosunku do wskaźnika ogólnopolskiego. Nieco korzystniejsza jest także charakterystyka Małopolski względem reszty kraju jeśli chodzi o odsetek dzieci i młodzieży wśród mieszkańców ogółem, który jest o 0,9 p. p. wyższy niż średnio w Polsce i wzrósł w ciągu ostatniego roku o 0,1 p. p., po wcześniejszych spadkach lub stagnacji.
O ile jeszcze 10 lat temu wzrost odsetka osób starszych w populacji kształtował się na poziomie około 0,2 punktu procentowego w ciągu roku, o tyle w minionych kilku latach oscylował już wokół 0,5 punktu procentowego, co wskazuje na kierunek i narastające tempo zmian demograficznych.
W ujęciu minionych 11 lat (2007-2018) zanotowano wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym wśród mieszkańców regionu, który wyniósł 4,1 punktu procentowego, co w liczbach bezwzględnych

oznacza wzrost o ponad 150 tys. osób. Z kolei odsetek osób młodych w populacji spadł o 1,8 p. p. w tym okresie i charakteryzował się mniejszą dynamiką niż odsetek najstarszej części populacji.

Rosnąca grupa małopolskich seniorów i prognozy demograficzne przewidujące dalszy wzrost liczebności osób starszych, pogarszająca się wraz z wiekiem kondycja zdrowotna rodzą pytania o przyszłość opieki nad niesamodzielnymi seniorami. Jednocześnie prognozy demograficzne pokazują, że maleje tzw. potencjał pielęgnacyjny czyli stosunek liczby kobiet w wieku 45-64 lat do osób w wieku 80+. Dodatkowo wiemy (zgodnie z danymi pochodzącymi ze Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 r.), że wśród osób niepełnosprawnych ogółem (prawnie i biologicznie) w Małopolsce osoby w wieku poprodukcyjnym przeważały i stanowiły 53%. Wśród osób niepełnosprawnych prawnie w Małopolsce także dominowały osoby w wieku poprodukcyjnym (51,2%).

Profil klienta pomocy społecznej

W 2018 r. z systemu pomocy społecznej korzystało 162,4 tys. osób, co stanowi 4,8% mieszkańców regionu. W roku 2018 zmniejszyła się liczba osób korzystających z systemu pomocy o ponad 12 tys. skutkiem czego odsetek mieszkańców objętych wsparciem systemu pomocy spadł o kolejne 0,3 punktu procentowego i jest o 0,5 p. p. niższy od wskaźnika ogólnopolskiego. Na przestrzeni lat 2012-2018 spadek ten objął 74 tys. osób.

Wykres 1: Spadek liczby korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w Małopolsce w latach 2012-2018*

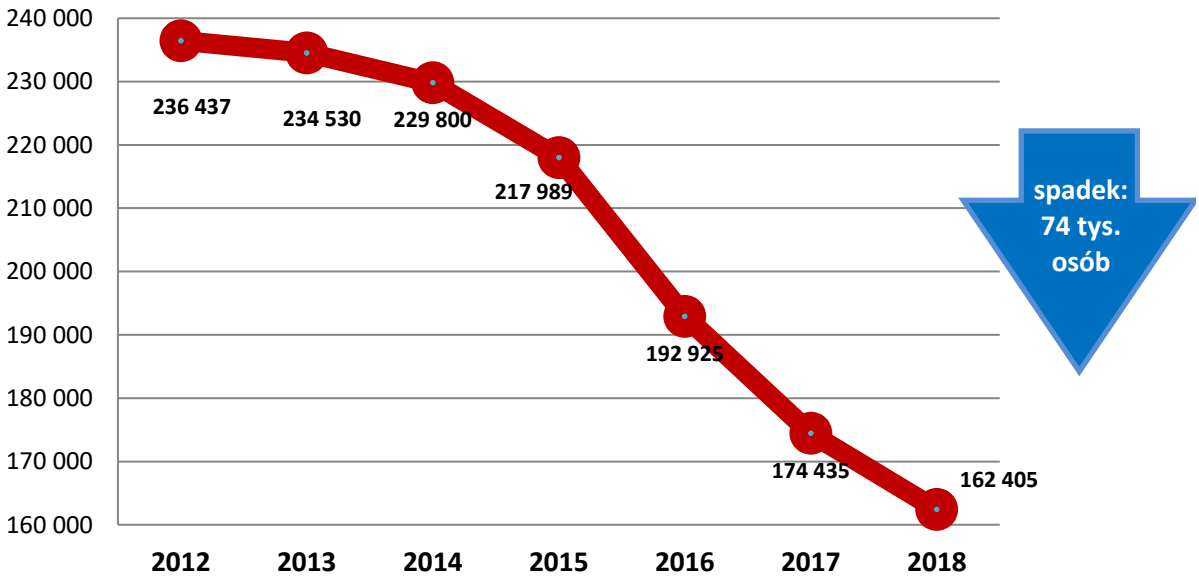

*liczba osób w rodzinach świadczeniobiorców

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za lata 2012-2018 r. Dane pochodzą ze sprawozdania OZPS i danych pozyskanych z MOPS Kraków.

W 2018 r. udział korzystających z pomocy społecznej w populacji regionu był najniższy w 8-letnim okresie sporządzania oceny zasobów pomocy społecznej. Od 2012 do 2018 r. wskaźnik ten obniżył się o 2,1 punktu procentowego.

Wykres 2: Spadek udziału korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w ludności Małopolski w latach 2012-2018

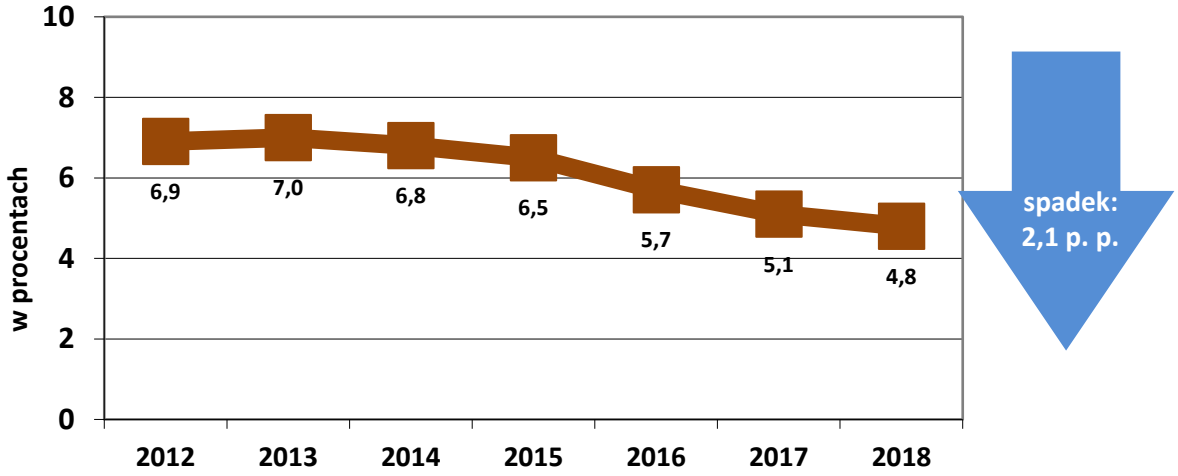

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za lata 2012 - 2018 r. Dane pochodzą ze sprawozdania OZPS i danych pozyskanych z MOPS Kraków. Dane dot. ludności – GUS – BDL.

Spadek liczby rodzin korzystających z pomocy społecznej w latach 2012-2018 wyniósł aż 12,7 tys. (z 81,4 z do 68,7 tysięcy), przy czym dynamika spadku była większa w przypadku rodzin z dziećmi niż rodzin bez dzieci i osób samotnie gospodarujących, a największa w przypadku wielodzietnych (39,2 p. p).

Wykres 3: Dynamika zmian w latach 2012-2018 – rodziny korzystające z pomocy społecznej w Małopolsce

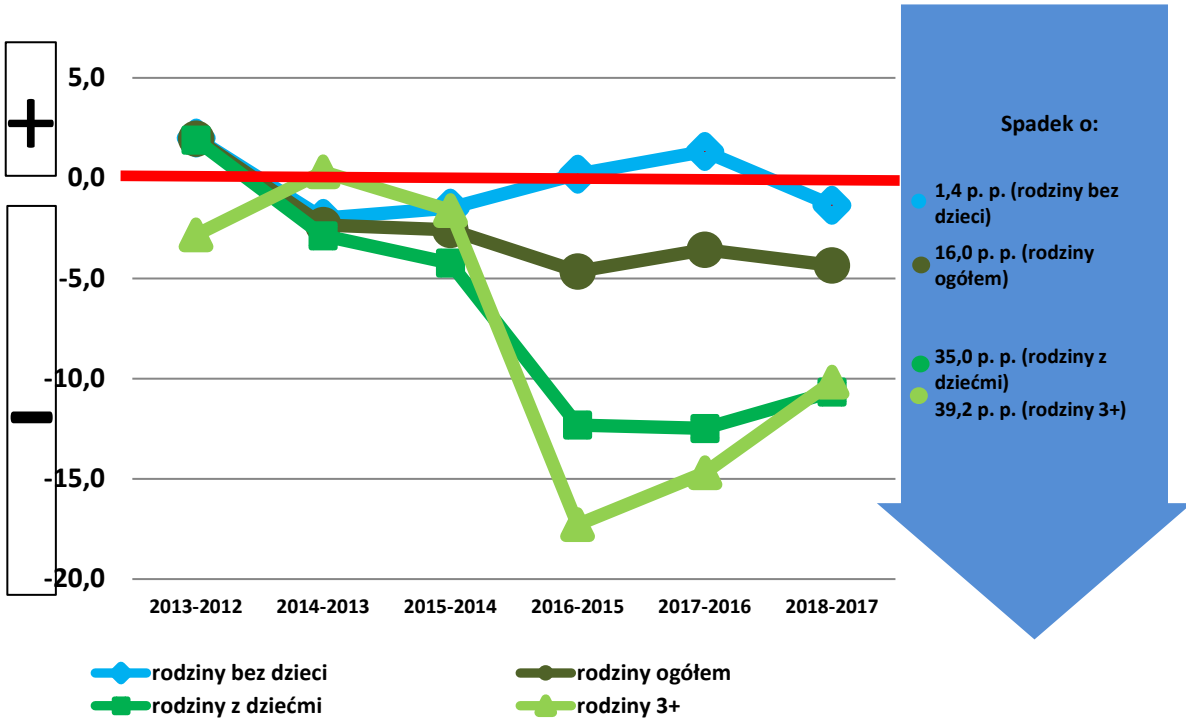

**wszystko, co znajduje się pod czerwoną linią wykresu oznacza spadek wartości, który może być mniejszy (linia biegnąca w górę) lub większy (linia biegnąca w dół)*

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za lata 2012 - 2018 r. Dane pochodzą ze sprawozdania MRPiPS-03 (wcześniej MPiPS-03).

W 2018 r. korzystanie z pomocy społecznej było powodowane głównie: ubóstwem - 52,1% klientów pomocy społecznej korzystało ze wsparcia z tej przyczyny, długotrwałą chorobą: 46,7%, bezrobociem: 31,9%, niepełnosprawnością: 35,6% oraz bezradnością w spawach opiekuńczo - wychowawczych: 21%. Jednak na przestrzeni lat widać zmianę w przyczynach korzystania z pomocy społecznej – przede wszystkim rzadziej jest to ubóstwo i bezrobocie oraz życiowa bezradność, częściej niepełnosprawność i długotrwała choroba:

- bezrobocie – spadek o 15,6 p. p. pomiędzy 2013 i 2018 r.,
- ubóstwo – spadek o 11 p. p. pomiędzy 2013 i 2018 r.,
- bezradność opiekuńczo-wychowawcza – spadek o 10,1 p. p. pomiędzy 2014 i 2018 r.,
- długotrwała choroba – wzrost aż o 10,5 p. p. pomiędzy 2013 i 2018 r.,
- niepełnosprawność – wzrost o 5,1 p. p. pomiędzy 2013 i 2018 r.

Wykres 4: Główne przyczyny korzystania z pomocy społecznej w Małopolsce w latach 2012-2018

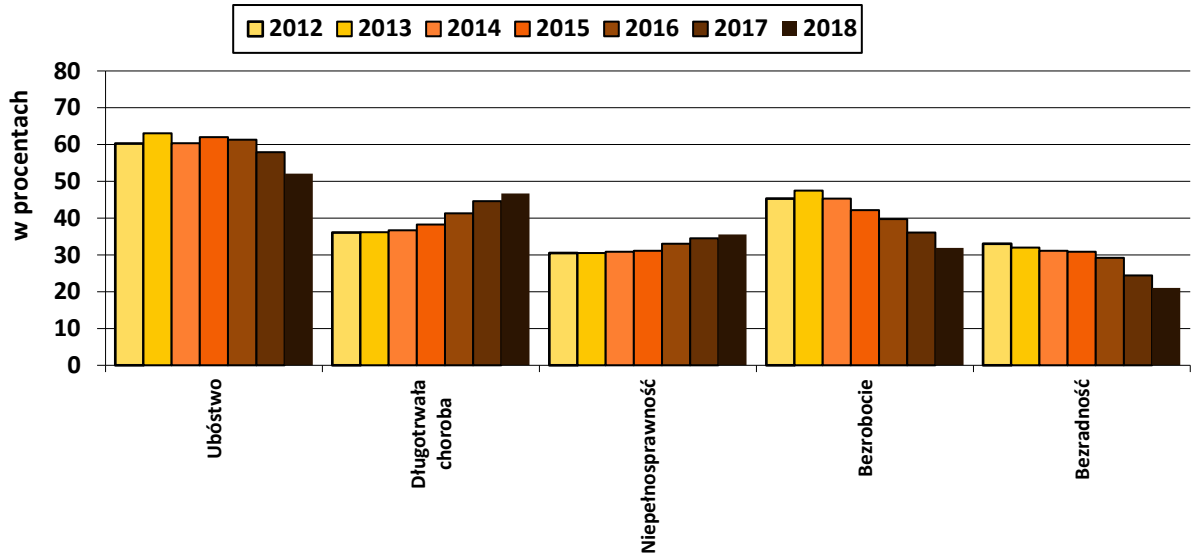

Odsetek klientów pomocy społecznej korzystających ze wsparcia z danej przyczyny w ogólnej liczbie klientów (l. osób w rodzinach świadczeniobiorców). Podane wartości nie sumują się do 100%, ponieważ sytuację wielu osób charakteryzuje występowanie kilku problemów jednocześnie. Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za lata 2012-2018. Dane pochodzą ze sprawozdania MRPiPS-03 (wcześniej MPiPS-03).

Zasięg ubóstwa w regionie

W 2017 r. (ostatnie dane dla regionu z tego zakresu) odnotowano w województwie małopolskim (odwrotnie jak w kraju) wzrost udziału mieszkańców żyjących poniżej minimum egzystencji, relatywnej granicy ubóstwa i ustawowej jego granicy – w Polsce odnotowano spadek odsetka osób żyjących poniżej wszystkich trzech miar ubóstwa.

Jak wynika z informacji GUS spadek zasięgu ubóstwa skrajnego dotyczył większości branych pod uwagę grup ludności. Znaczącą poprawę zaobserwowano wśród samotnych matek lub ojców z dziećmi na utrzymaniu (spadek wartości wskaźnika o ok. 3 p. proc.), osób zamieszkujących gospodarstwa domowe z przynajmniej 1 dzieckiem do lat 16 posiadającym orzeczenie o niepełnosprawności (ok. 3 p. proc.) oraz osób w gospodarstwach z co najmniej 3 dzieci w wieku 0-17 lat (ok. 2 p. proc.). Poprawę sytuacji dzieci potwierdzają również dane uwzględniające poszczególne grupy wieku, o czym świadczy spadek zasięgu ubóstwa skrajnego wśród osób w wieku 0-17 lat (ok. 1 p. proc.).

Oprócz gospodarstw domowych z dziećmi, wyraźne obniżenie się stopy ubóstwa zaobserwowano wśród osób żyjących w gospodarstwach domowych utrzymujących się z niezarobkowych źródeł (spadek o prawie 6 p. proc) oraz rodzin, w których głowa gospodarstwach posiadała wykształcenie co najwyżej gimnazjalne (ponad. 2 p. proc.). Ponadto, poprawę odnotowano również wśród mieszkańców średnich i dużych miast o liczbie ludności 20-100 tys., 100-200 tys. oraz 200-500 tys. oraz wsi (spadek po ok. 1 p. proc. w każdej z tych klas miejscowości).

Pomimo ogólnej poprawy sytuacji większości analizowanych grup, wyodrębnić można również grupy ludności, w których w 2017 r. zasięg ubóstwa był na zbliżonym bądź nieznacznie wyższym poziomie niż

w 2016 r. Dotyczyło to gospodarstw emerytów oraz osób pracujących na własny rachunek, gospodarstw 1-osobowych, osób starszych w wieku 65 lat i więcej oraz osób żyjących w gospodarstwach, w których głowa gospodarstwa posiadała wykształcenie średnie lub wyższe. Oprócz tego niewielki wzrost zasięgu ubóstwa odnotowano wśród mieszkańców największych miast, o populacji liczącej co najmniej 500 tys.

Ubóstwo w różnym stopniu dotyka poszczególne grupy ludności, jednak społeczna mapa zagrożenia tym zjawiskiem w Polsce nie zmienia się istotnie od lat. Grupami szczególnie narażonymi na doświadczanie ubóstwa skrajnego w 2017 r. były gospodarstwa osób utrzymujących się z tzw. niezarobkowych źródeł, w tym przede wszystkim świadczeń społecznych innych niż emerytury i renty (stopa ubóstwa na poziomie ok. 10%), gospodarstwa domowe rolników (ok. 10%) i rencistów (ok. 7%), małżeństwa z 3 lub większą liczbą dzieci na utrzymaniu (ok. 6%), dzieci w wieku 0-17 lat (ok. 5%), gospodarstwa z głową gospodarstwa posiadającą wykształcenie co najwyżej gimnazjalne (10%), a także gospodarstwa z osobami niepełnosprawnymi (ok. 7%). Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania, częściej niż przeciętnie biedy doświadczali mieszkańcy wsi (ok. 7%). Należy jednak zauważyć, iż w okresie 2016-2017 zaobserwowano zmniejszenie się zasięgu ubóstwa we wszystkich wymienionych grupach.

W relatywnie najlepszej sytuacji znajdowały się natomiast gospodarstwa domowe utrzymujące się z pracy na własny rachunek oraz gospodarstwa pracowników (po ok. 3% doznających ubóstwa skrajnego), gospodarstwa z 1 dzieckiem (ok. 1%) lub bez dzieci na utrzymaniu (ok. 2%), a także gospodarstwa, w których głowa gospodarstwa posiadała wykształcenie wyższe (ok. 1%). Niską stopę ubóstwa odnotowano również wśród mieszkańców dużych miast, o liczbie ludności wynoszącej 200-500 tys. (ok. 1%) oraz największych - liczących co najmniej 500 tys. (niecałe 2%)[6]*.*

W 2017 r. zwiększenie wartości wszystkich trzech analizowanych miar ubóstwa (skrajne, relatywne, ustawowe) w Małopolsce, najbardziej wyraźne było w przypadku ubóstwa skrajnego – z 5,3% do 7,4%, co oznacza wzrost wskaźnika o 1,9 p. p. W 2017 r. stopa ubóstwa skrajnego dla Polski wyniosła 4,3%.

[6] Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2017 r., GUS, 2018 r., www.stat.gov.pl

Wykres 5: Odsetek mieszkańców Polski i Małopolski żyjących poniżej minimum egzystencji w latach 2012-2017

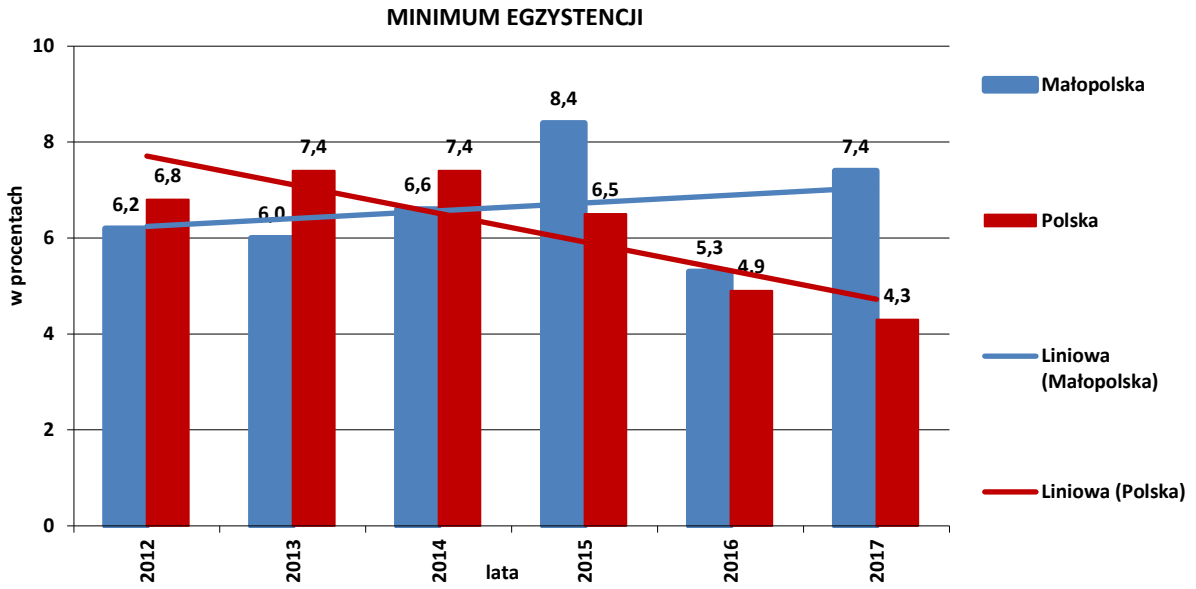

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie corocznych publikacji Głównego Urzędu Statystycznego, dane za 2017 r.: *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2017 r.* (https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2017-r-,14,5.html).

Wskaźniki ubóstwa dla regionu wzrosły pomiędzy 2016 a 2017 rokiem, pomimo uruchomienia programów rządowych czy obserwowanego spadku innych parametrów niskiego poziomu życia w tym czasie – obniżenia się stopy bezrobocia rejestrowanego i bezrobocia rodzinnego, spadku odsetka klientów pomocy społecznej wśród mieszkańców regionu i odsetka korzystających z pomocy społecznej z powodu ubóstwa, liczby korzystających z dodatków mieszkaniowych czy dożywiania. W Małopolsce w 2018 r. programem *Rodzina 500Plus* objęto łącznie prawie 253 937 tys. rodzin i ponad 408,4 tys. dzieci w tych rodzinach, nie wliczając dzieci wychowujących się w rodzinnej pieczy zstępczej. Świadczenia wychowawcze uzależnione od dochodu (na pierwsze dziecko) otrzymywało 58,2% wszystkich rodzin, które skorzystały w 2018 r. z programu *Rodzina 500 plus* na ponad 147,8 tys. dzieci (o prawie 12,1 tys. mniej niż w 2017 r.), co stanowi 21,7% Małopolan w wieku 0 - 18 lat (o 1,9 p. p. mniej niż na koniec 2017 r.).

Bezrobocie, aktywność i bierność zawodowa

W roku 2018 w Małopolsce po raz kolejny zanotowano spadek stopy bezrobocia rejestrowanego i niższe bezrobocie rodzinne.

Na koniec roku w rejestrach małopolskich urzędów pracy zarejestrowanych było 71,5 tys. bezrobotnych. Oznacza to, że w ciągu roku liczba zarejestrowanych bezrobotnych zmniejszyła się o 10%. *Co prawda dynamika spadku liczona rok do roku była najniższa od pięciu lat, jednakże wynika*

to z faktu, że poziom bezrobocia osiągnął już bardzo niski poziom i dalsze spadki, o ile wystąpią, będą zapewne jeszcze mniejsze. (…) *Na koniec 2018 roku bezrobotni w szczególnej sytuacji stanowili zdecydowaną większość (85,3%) ogółu zarejestrowanych bezrobotnych*[7]. Największy udział w grupie bezrobotnych zaliczanych do osób będących w szczególnej sytuacji na runku pracy w 2018 r. stanowili bezrobotni długotrwale – 50,5%.

W IV kwartale 2018 roku odnotowano w Małopolsce o 3% więcej niż w tym samym okresie 2017 roku biernych zawodowo. Jak podaje krakowski WUP, był to trzeci rok z rzędu, kiedy liczba biernych w województwie rosła (we wcześniejszych latach o 2 i 4%), co jest związane przede wszystkim ze wzrostem liczby biernych zawodowo kobiet. Jednocześnie pod koniec 2018 roku w Małopolsce było o 45 tys. mniej osób aktywnych zawodowo niż w IV kwartale 2017.

Spadkowi stopy bezrobocia towarzyszy też spadek wskaźnika mierzącego „bezrobocie rodzinne". Problem „bezrobocia rodzinnego" na koniec 2018 r. dotyczył 4,8 tys. małopolskich gospodarstw domowych, czyli 14,5% zarejestrowanych bezrobotnych (o 1,9 p. p. mniej niż w 2017 r.).

Wykres 6: Stopa bezrobocia rejestrowanego i bezrobocie rodzinne w Małopolsce w latach 2012-2018

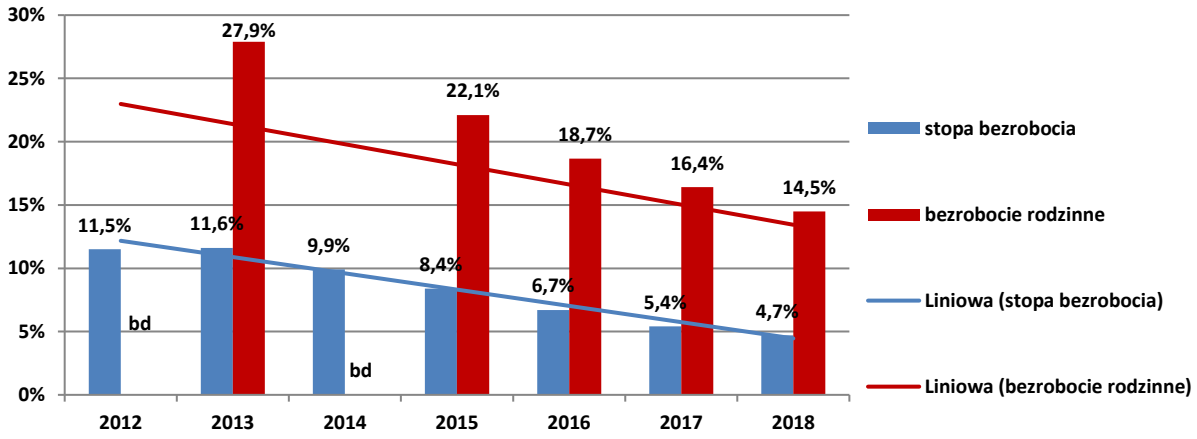

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych WUP w Krakowie i informacji powiatowych urzędów pracy w regionie.

Zróżnicowanie wewnętrzne regionu

Przeciętne wartości wskaźników dla regionu nie odzwierciedlają sytuacji w poszczególnych gminach i powiatach województwa. Małopolska charakteryzuje się bowiem dużym zróżnicowaniem pod względem nasilenia poszczególnych zjawisk i problemów. Przykładowo, pomiędzy gminą

[7] Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w 2018 roku, Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie, Kraków 2019r.

Krzeszowice (powiat krakowski) o najniższym udziale klientów pomocy społecznej w ludności gminy (1,6%), a gminą Bobowa w powiecie gorlickim (17,4% klientów wśród mieszkańców) charakteryzującą się najwyższym wskaźnikiem, różnica wyniosła 15,8% w 2018 r., rok wcześniej różnica pomiędzy gminami ze skrajnymi wartościami tych wskaźników (te same gminy) wyniosła 17,8 p. p.

Analizując podstawowe wskaźniki obrazujące sytuację Małopolan w różnych częściach województwa, możemy zaważyć, że na przestrzeni lat 2012-2018 skala zróżnicowania pomiędzy powiatem z najmniej korzystną sytuacją a powiatem, w którym wskaźniki osiągnęły wartość najkorzystniejszą zmniejszyła się w odniesieniu do odsetka Małopolan korzystających z pomocy społecznej. W 2018 r.:

a) stopa bezrobocia rejestrowanego najniższa była w Krakowie (2,4%), najwyższa w powiecie dąbrowskim (10,9%);
b) udział osób długotrwale bezrobotnych w ogóle zarejestrowanych bezrobotnych najniższy był w powiecie myślenickim – 22,2%, najwyższy w powiecie tatrzańskim – 62,8%;
c) najniższy odsetek Małopolan korzystających z pomocy społecznej zanotowano w powiecie krakowskim (2,8%), a najwyższy w powiecie nowosądeckim (9,7%, średnia gmin).

Wykres 7: Terytorialne zróżnicowanie regionu (wybrane wskaźniki)

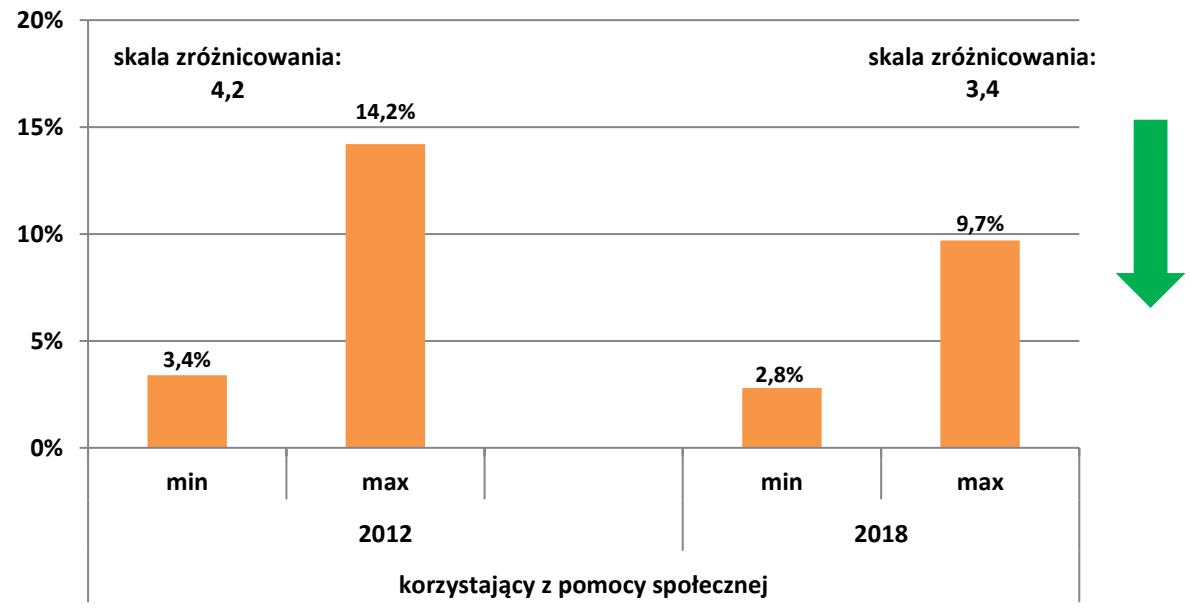

Źródło: Opracowanie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie sprawozdania OZPS i danych pozyskanych z MOPS Kraków, dane dot. ludności – GUS, BDL – www.stat.gov.pl

Wykres 8: Terytorialne zróżnicowanie regionu - wybrane wskaźniki c. d.

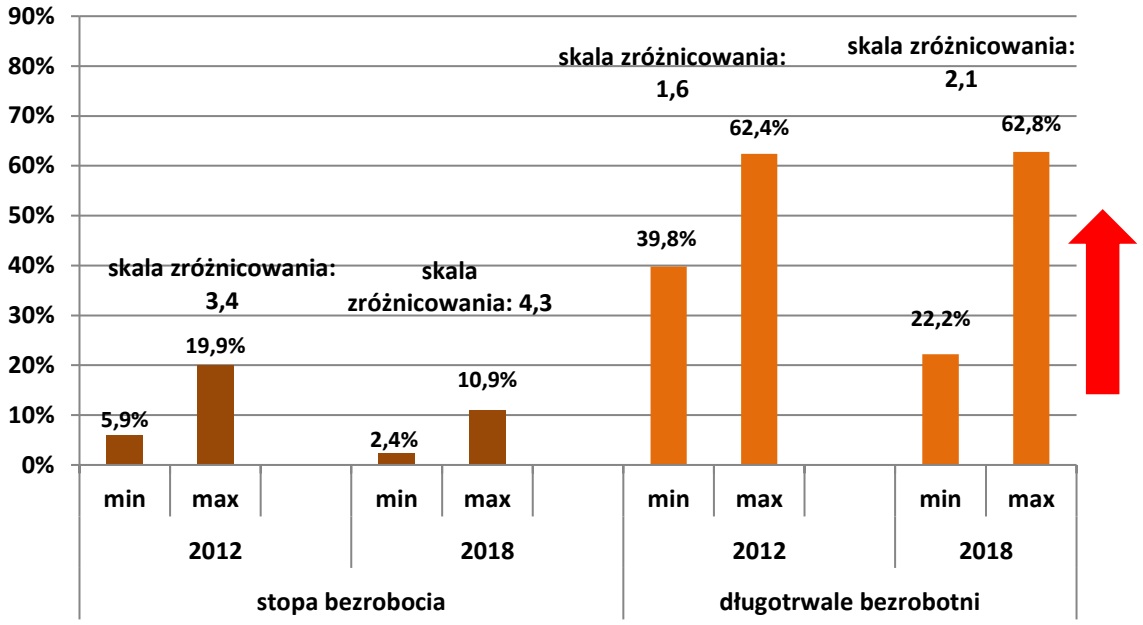

Źródło: Opracowanie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych WUP w Krakowie

Szczególnie niekorzystna sytuacja dotyczy południowo-wschodniej części województwa, w tym przede wszystkim powiatów: dąbrowskiego, nowosądeckiego, gorlickiego i limanowskiego, gdyż (mimo poprawy sytuacji w tym względzie) ciągle charakteryzują się one najwyższym udziałem korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w ogóle ludności. W tych powiatach wartość omawianego wskaźnika wahała się od 9% w powiecie gorlickim i 9,1% w powiecie dąbrowskim do 9,3% w powiecie limanowskim i 9,7% w powiecie nowosądeckim, przy średniej dla województwa 4,8%.

Mapa 1: Wybrane wskaźniki zagrożenia wykluczeniem społecznym w Małopolsce w 2018 r.

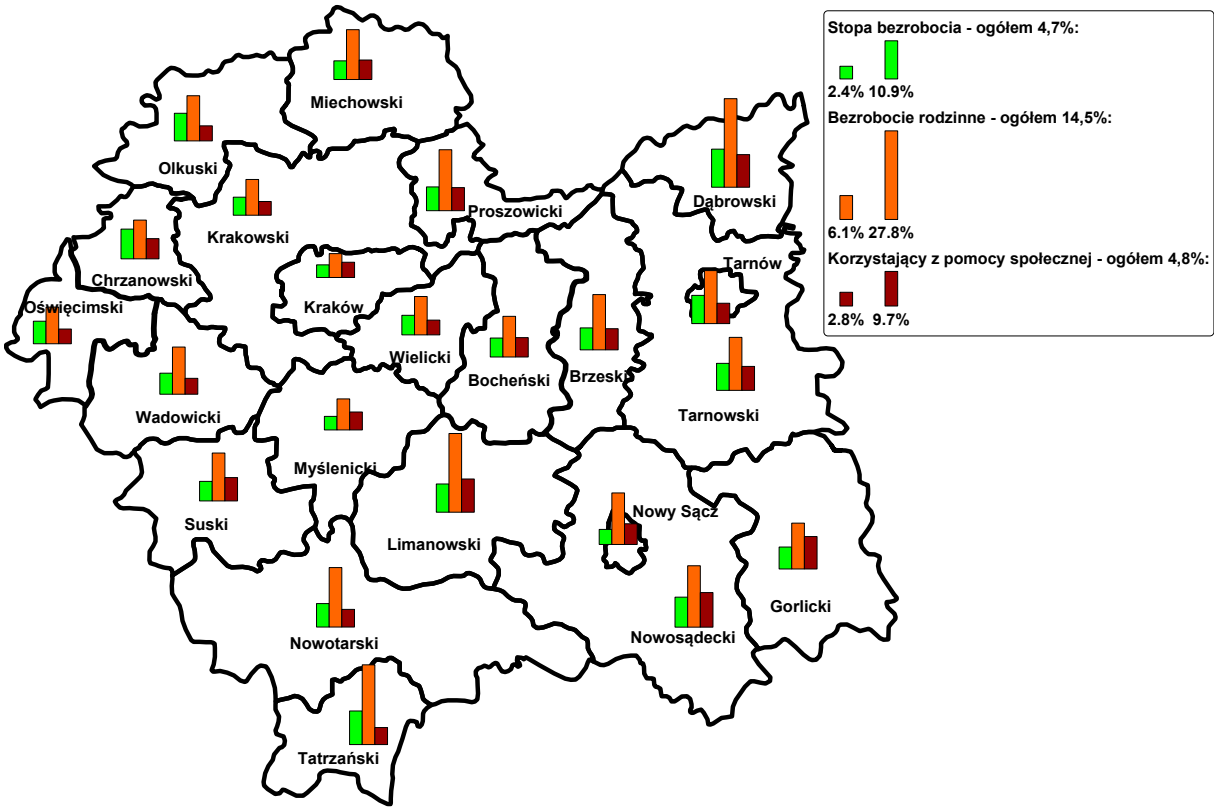

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze sprawozdania OZPS oraz raportu *Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w roku 2018*, WUP w Krakowie, Kraków 2019 i innych danych z WUP w Krakowie. Dane dot. ludności – GUS – BDL, dostęp z dnia 12.05.2019 r.

Na koncentrację w/w problemów nie bez wpływu pozostaje między innymi sytuacja dotycząca bezrobocia rejestrowanego i rodzinnego:

- najwyższy wskaźnik stopy bezrobocia rejestrowanego w 2018 r. wystąpił ponownie w powiecie dąbrowskim, a różnica pomiędzy Krakowem o najniższej stopie bezrobocia (2,4%) a powiatem dąbrowskim ze stopą najwyższą (10,9%) wynosiła 8,5 p. p, rok wcześniej 9,3 p. p. Powiaty: nowosądecki, limanowski i gorlicki, które w 2017 lokowały się także dużo powyżej przeciętnej dla regionu, w roku 2018 r. także charakteryzowały się stopą bezrobocia wyższą niż przeciętna - odpowiednio: 8,2, 5,5%.
- najwyższe „bezrobocie rodzinne" dotyczyło ponownie tych samych powiatów: dąbrowskiego – 27,8% i limanowskiego - 24,5%, a także tatrzańskiego – 24,8%, przy przeciętnej wojewódzkiej 14,5%. W powiecie nowosądeckim wskaźnik bezrobocia rodzinnego osiągnął wartość wyższą niż przeciętna dla regionu – 18,7%. Różnica pomiędzy powiatami o najniższym (6,1% w Krakowie) i najwyższym wskaźniku (powiat dąbrowski – 27,8%) wyniosła 21,7 p. p. (ale w 2017 r. - 38,7 p. p.)

– warto przypomnieć, że powiaty limanowski i nowosądecki wg wyników ostatniego Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań przeprowadzonego w 2011 r. charakteryzują się

najwyższym udziałem rodzin wielodzietnych (3+) w ogóle rodzin z dziećmi – odpowiednio 27,7% i 25,1%, przy przeciętnej dla Małopolski 14,7%. Powiaty dąbrowski i gorlicki zajmowały odpowiednio 6. i 9. pozycję w województwie pod tym względem. Natomiast powiat gorlicki, to także (po Tarnowie) powiat o najwyższym udziale osób niepełnosprawnych prawnie w populacji powiatu (11,1% przy średniej dla regionu 8,5%) - dane NSP 2011.

Zasoby pomocy społecznej i jej otoczenia

Dostęp mieszkańców do usług społecznych ulega ciągłej poprawie, w tym za sprawą interwencji Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020. Od roku 2012 w samym sektorze pomocy społecznej przybyło w regionie:

- 61 klubów samopomocy (w 2018 r. w działało 71 tego rodzaju klubów),
- 51 placówek wsparcia dziennego (w 2018 r., funkcjonowały 173 tego typu placówki prowadzone przez samorządy lub na ich zlecenie),
- 42 mieszkania chronione (w 2018 r. wykazano łącznie 102 mieszkania chronione),
- 19 klubów integracji społecznej (w 2018 r. funkcjonowało 31 klubów),
- 13 dziennych domów pomocy (w 2018 r. funkcjonowało 20 tego rodzaju domów),
- 8 centrów integracji społecznej (w 2018 r. działało 13 centrów),
- 4 środowiskowe domy samopomocy (w 2018 r. było do dyspozycji w sumie 78 jednostek),
- 4 zakłady aktywności zawodowej (w 2018 r. 10 ZAZ).
- 3 warsztaty terapii zajęciowej (w 2018 r. funkcjonowało łącznie 68 WTZ).

Do wyżej wymienionych „wzrostów” należy doliczyć jednostki powstające ze środków europejskich pozostających do dyspozycji samorządu województwa poza sektorem pomocy społecznej i otoczenia, ale realizujące takie same funkcje, prowadzone przez organizacje pozarządowe nie działające na zlecenie samorządu, podmioty medyczne, przedsiębiorców, w tym społecznych.

Wykres 9: Zmiany w zasobach pomocy społecznej i jej otoczenia w Małopolsce w latach 2012-2018

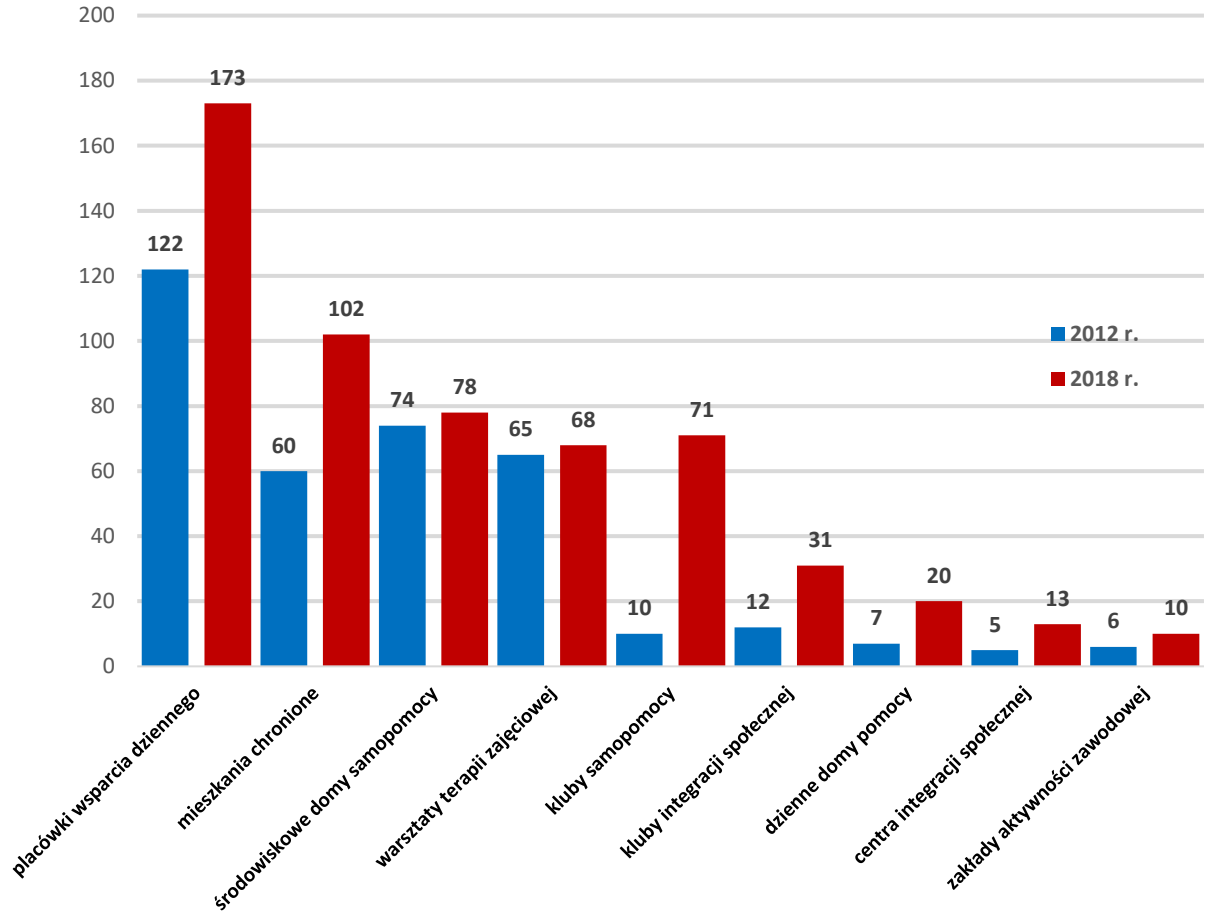

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych ze: Sprawozdania OZPS i informacji pozyskanych z MOPS w Krakowie, Sprawozdania MRPiPS-03 (wcześniej MPiPS-03), *Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31, Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31* oraz: wykazu ZAZ (stan na styczeń 2019 r.) dostępnego na stronie internetowej MUW w Krakowie, danych ze Sprawozdania Klubu Integracji Społecznej za I - XII 2018 r . i Sprawozdania Centrum Integracji Społecznej za rok 2018.

Jednak pod względem dostępności mieszkańców do zasobów pomocy społecznej i jej otoczenia występuje ciągle duże zróżnicowanie w regionie. Mapę Małopolski pod tym względem zmieniają jednak środki będące do dyspozycji Samorządu Województwa Małopolskiego, wydatkowane w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 – 9. Oś priorytetowa „Region spójny społecznie". Przykładowo:

- W ramach projektów dofinansowanych w Poddziałaniu 9.2.2 i 9.2.3 „Usługi opiekuńcze oraz interwencja kryzysowa", Typ projektu B. „Wsparcie dla tworzenia i/lub działalności placówek zapewniających dzienną opiekę i aktywizację osób niesamodzielnych" zakłada się powstanie 25 nowych placówek zapewniających dzienną opiekę i aktywizację osób niesamodzielnych w Małopolsce, a w 2 kolejnych rozszerzona zostanie oferta wsparcia dla seniorów. Wsparciem w dofinansowanych projektach planuje się objąć 1 857 starszych osób. Do końca 2018 r. wsparciem objęto 317 małopolskich seniorów (w tym 111 w 2018 r.).

Ponadto, z tych samych środków, powstanie 20 centrów wsparcia opiekunów (w tym 4 łączące działalność centrum z prowadzeniem placówek dziennych dla seniorów), które wcześniej nie istniały w Małopolsce.

Jednocześnie dofinansowano 4 projekty łączące obie w/w usługi społeczne czyli prowadzenie placówki opieki dziennej dla seniorów (planowane 3 placówki, w tym jedna z dwoma filami) i centrum wsparcia opiekunów rodzinnych osób niesamodzielnych (4 planowane). Wsparciem w tego rodzaju projektach planuje się objąć kolejne 1 774 osoby. Zatem łącznie (wraz z filiami) powstać ma 30 nowych placówek zapewniających dzienną opiekę i aktywizację starszych osób niesamodzielnych oraz 24 centra wsparcia opiekunów rodzinnych.

— Jednocześnie w ramach małopolskiego RPO – Poddziałanie 9.2.1. „Usługi społeczne i zdrowotne w regionie", Typ projektu: C. „Wsparcie dla tworzenia i/lub działalności placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży" przewiduje się utworzenie aż 215 nowych placówek wsparcia dziennego w Małopolsce (oraz 16 filii), a w 13 kolejnych rozszerzona zostanie oferta zajęć dla dzieci i młodzieży. Wsparciem planuje się objąć 14 277 młodych osób. Do 28 maja 2019 r. z oferowanych zajęć skorzystało 2 892 dzieci i młodzieży.

Rozmieszczenie kluczowych zasobów pomocy społecznej i jej otoczenia w sposób zbiorczy ilustruje zamieszczona poniżej mapa.

Mapa 2: Wybrane zasoby pomocy społecznej oraz jej otoczenia w Małopolsce w 2018 r.

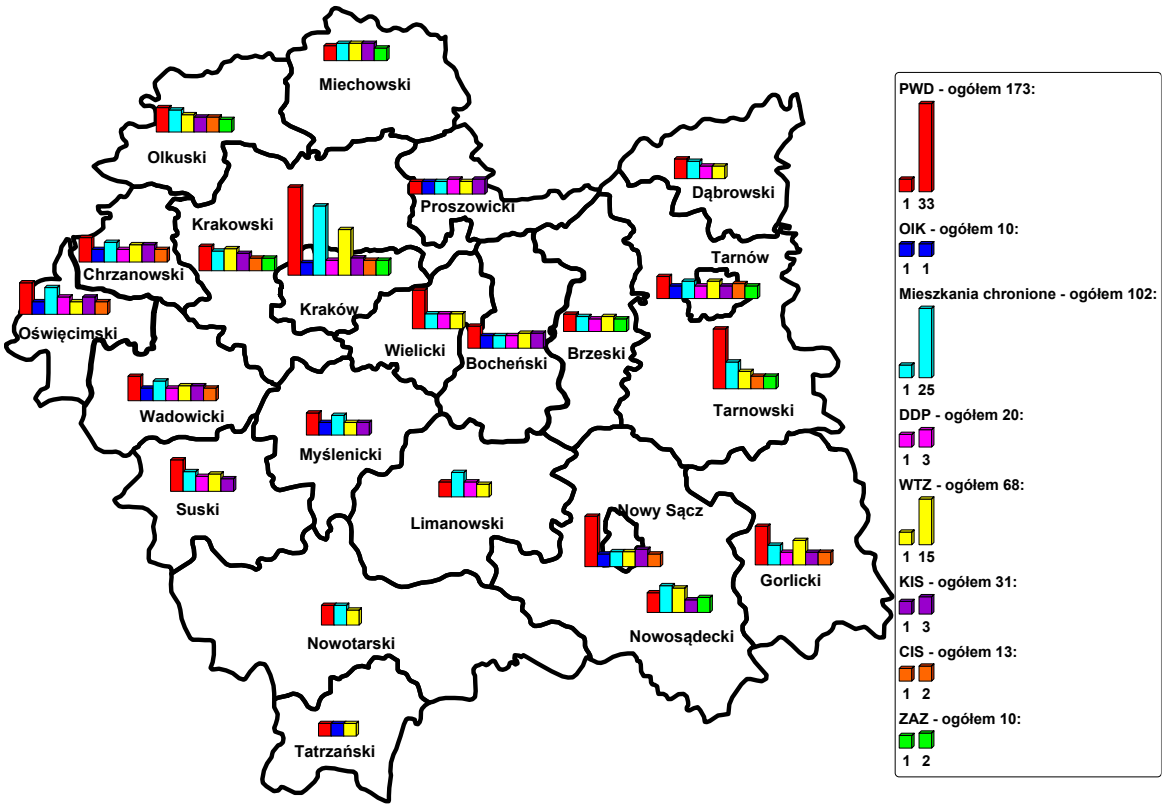

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych ze: Sprawozdania OZPS, Sprawozdania MRPiPS-03, *Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31, Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż*

realizacja dodatku wychowawczego za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31 oraz: wykazu ZAZ (stan na styczeń 2019 r.) dostępnego na stronie internetowej MUW w Krakowie, danych ze Sprawozdania Klubu Integracji Społecznej za I - XII 2018 r . i Sprawozdania Centrum Integracji Społecznej za rok 2018.

Analizując zasoby „pomocowe" Małopolski zwraca uwagę:

- Niedostateczny udział samorządów wśród beneficjentów Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 w obszarze usług, co uwidacznia skala wzrostu zasobów pomocy społecznej przy dostępnych środkach europejskich;
- Nadal niedostateczne wykorzystane są zasoby istniejących mieszkań chronionych;
  W 2018 r. w mieszkaniach chronionych wykorzystano w Małopolsce mniej miejsc niż było w nich dostępnych. Z 429 dostępnych miejsc skorzystało 336 osób, co oznacza, że były one wykorzystane w niespełna 80%;
- Nadal zbyt mało jest usług opiekuńczych w stosunku do szacowanego zapotrzebowania.
  W 2018 r. z gminnych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania skorzystało nieco więcej mieszkańców niż przed rokiem i w poprzednich latach, ale ich zasięg nadal jest dość niewielki. W 2017 r. 10 małopolskich gmin nie świadczyło usług opiekuńczych w ogóle (rok wcześniej – 18), nie więcej niż 10 mieszkańcom świadczyły je kolejne 74 gminy (rok wcześniej - 73). Gminnymi usługami opiekuńczymi objęto 7, 9 tys. mieszkańców, w stosunku do blisko 149 tys. Małopolan w wieku 80+;
- Z roku na rok ubywa zakładów pracy chronionej w regionie. W marcu 2019 r. w województwie małopolskim funkcjonowały 53 zakłady pracy chronionej, w stosunku do roku 2014 z mapy Małopolski zniknęło aż 51 ZPCH;
- jednostki specjalistycznego poradnictwa (będące odrębnymi jednostkami) udzieliły wsparcia blisko ponad 12 tysiącom osób, a z pomocy małopolskich ośrodków interwencji kryzysowej skorzystało w ciągu 2018 r. - 9 457 mieszkańców.

REKOMENDACJE

Konieczne jest uwzględnianie we wdrażaniu wszelkich instrumentów wsparcia regionalnego, preferencji dla działań profilaktycznych i interwencyjnych na terenach o zwiększonej kumulacji niekorzystnych zjawisk i problemów społecznych oraz inwestycji w zasoby na obszarach, na których występują utrudnienia w dostępie mieszkańców do usług społecznych. Rekomendacja ta obecnie nabiera znaczenia ze względu na przygotowania do nowego okresu programowania w polityce spójności Unii Europejskiej, a tym samym w czasie prac na Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Małopolskiego kolejnej perspektywy. W szczególności istotne jest:

- Ciągłe rozwijanie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych dla osób z zaburzeniami psychicznymi i miejsc opieki dziennej dla seniorów - rośnie udział osób starszych w populacji regionu, maleją rodzinne zasoby opiekuńcze, zwiększa się poziom społecznych zagrożeń dla zdrowia psychicznego, a liczba usług opiekuńczych oferowanych przez sektor pomocy społecznej utrzymuje się na zbliżonym poziomie. Dlatego ważna jest kontynuacja polityki Województwa Małopolskiego związanej z opieką nad starszymi mieszkańcami, co uzupełnia działania pomocy społecznej i rozszerza krąg usługodawców poza sektor publiczny.
- Dalsze poszerzanie dostępu do usług społecznych o charakterze profilaktycznym w postaci placówek wsparcia dziennego dla dzieci, ośrodków interwencji kryzysowej, wsparcia opiekunów osób niesamodzielnych, w tym osób starszych - z wykorzystaniem środków europejskich dystrybuowanych regionalnie.
- Rozwijanie aktywnej integracji, ale integracji korelującej z aktualnym „profilem" klienta pomocy społecznej czyli działań nastawionych na aktywizację osób będących w szczególnej sytuacji, w tym na rynku pracy w postaci np. reintegracji społecznej i zawodowej prowadzonej przez centra i kluby integracji społecznej. Jednocześnie ważne wydaje się być zapewnienie, by wsparcie ze środków europejskich w tym obszarze korelowało z bieżąca sytuacją społeczną i zadbanie o symetrię pomiędzy środkami alokowanymi na aktywną integrację i usługi społeczne w nowym regionalnym programie operacyjnym.
- Rozwijanie usług świadczonych w mieszkaniach chronionych i adresowanie ich, w tym profilowanie oferty mieszkań, do konkretnych, ściśle określonych grup mieszkańców.

Rekomenduje się, aby preferencje te wyrażane były w kryteriach wyboru projektów realizowanych na gruncie Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Małopolskiego będącego głównym źródłem finansowania dla regionalnej strategii polityki społecznej.

Proponowane elementy/ zmienne do uwzględnienia w kryteriach obejmować mogą m.in:

obszar aktywnej integracji:

- odsetek osób/ rodzin korzystających z systemu pomocy społecznej na danym terenie,
- odsetek dzieci, na które rodzice pobierają świadczenia lub dzieci objętych dożywianiem,
- skala niepełnosprawności, w tym skala bierności zawodowej osób niepełnosprawnych,
- skala bezrobocia rodzinnego oraz poziom długotrwałego bezrobocia osób pozostających w rejestrach urzędów pracy,

obszar usług społecznych:

- deficyt usług wsparcia rodziny - brak lub niedostateczna względem potrzeb oferta wsparcia realizowanego m.in. w formule placówki wsparcia dziennego w formie specjalistycznej lub pracy podwórkowej).
- zbyt mały udział samorządów lokalnych w grupie beneficjentów projektów.

Dla powodzenia działań profilaktycznych i interwencji, które zaplanowane zostaną na kolejny okres programowania konieczne jest uwrażliwianie potencjalnych beneficjentów, w tym w szczególności JST na istniejące potrzeby mieszkańców i stworzone przez Małopolskę możliwości ich zaspakajania. Jednocześnie równie ważne jest monitorowanie podaży projektów z obszarów najbardziej dotkniętych ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Równie ważne jest monitorowanie przedmiotu projektów składanych w odpowiedzi na ogłaszane nabory wniosków o dofinansowanie, tak by środki EFS maksymalnie wykorzystane zostały na te działania i usługi, których najbardziej brakuje w regionie oraz inicjatywy realizowane w oczekiwanym standardzie.

Z uwagi na rosnące nakłady finansowe w obszarze wsparcia rodziny, zarówno w ramach środków publicznych pozostających w dyspozycji administracji rządowej, jak i środków budżetu samorządu województwa małopolskiego, w tym środków europejskich, rekomenduje się opracowanie i wykonanie analizy wpływu realizowanej obecnie interwencji na stopień realizacji celów polityki społecznej w obszarze demograficznym oraz sytuacji społeczno - ekonomicznej małopolskich rodzin. Istotny kontekst dla prowadzonych analiz tworzy utrwalający się trend spadku liczby klientów objętych wsparciem pomocy społecznej z tytułu ubóstwa czy bezrobocia, wzrostu udziału korzystających z pomocy ze względu na problemy zdrowotne oraz mniejszej liczby rodzin z dziećmi, będących klientami systemu.

IV WYBRANE ELEMENTY SYTUACJI SPOŁECZNO – DEMOGRAFICZNEJ

Stan i prognozy ludności

W 182 gminach (w obrębie 22 powiatów) województwa małopolskiego w 2018 r. mieszkało 3 400 577 osób (o 9,2 tys. więcej niż w 2017 r.). W skali kraju województwo małopolskie zajmowało niezmiennie IV miejsce pod względem największej liczby ludności (po województwach: mazowieckim, śląskim i wielkopolskim, w których mieszkało najwięcej osób). W 2018 r. Małopolska, podobnie jak w latach poprzednich, znalazła się w grupie czterech województw, w których zaobserwowano wzrost liczby ludności. Pod względem liczby osób, o które zwiększyła się populacja regionu województwo małopolskie uplasowało się na trzeciej pozycji (wzrost o 9 197 osób) po Mazowszu i województwie pomorskim[8]. Nadal ponad połowa Małopolan (ponad 51,8%) to ludność terenów wiejskich (podobnie jak w poprzednich latach). Jest to sytuacja odwrotna niż dla całego kraju, gdzie liczba ludności zamieszkującej tereny wiejskie wynosiła niespełna 40%.

Małopolska jest regionem o jednym z najwyższych wskaźników przyrostu naturalnego. W latach 2012 -2017 przyrost naturalny w regionie był cały czas dodatni i pozostawał na poziomie znacznie wyższym niż średnia dla Polski, gdzie przyrost naturalny w tym okresie był ujemny lub pozostawał na poziomie zerowym. Ze współczynnikiem 1,9 na 1 tys. mieszkańców w 2017 r. (ostatnie dostępne dane) zajmowała trzecią pozycję po województwie pomorskim i wielkopolskim (przy wartości dla kraju -0,02 i 9 regionach z ujemnym przyrostem naturalnym).

Współczynnik dzietności w Małopolsce w 2017 roku (ostatnie dostępne dane) wyniósł 1,49, przy średniej krajowej równej 1,45. Należy zauważyć, iż współczynnik ten wzrasta od 2013 r. (2013 r. – 1,29).

Wskaźnik żywych urodzeń (liczony na 1000 ludności) w województwie małopolskim w roku 2017 wynosił 11,3 i osiągnął najwyższy od pięciu lat poziom. W latach 2013-2017 zauważalny jest niewielki wzrost (w 2013 r. – 10,2). W poszczególnych latach analizowanego okresu każdorazowo wskaźnik Małopolski był nieco wyższy niż średnia dla całego kraju.

Na przestrzeni ostatnich lat struktura wiekowa ludności Małopolski uległa niekorzystnej zmianie – zmniejsza się odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym, a zwiększa się - w wieku poprodukcyjnym. W 2018 r. mieszkańcy w wieku przedprodukcyjnym stanowili w Małopolsce 19% ludności. Osoby

[8] Główny Urząd Statystyczny – Baza Demografia, dostęp z dnia 28.05.2019 r.

w wieku produkcyjnym stanowiły 61% ogółu ludności, a osoby w wieku poprodukcyjnym 20% (rok wcześniej 19,5%)[9].

Wykres 10: Struktura wieku mieszkańców Małopolski na tle kraju w latach 2012-2018

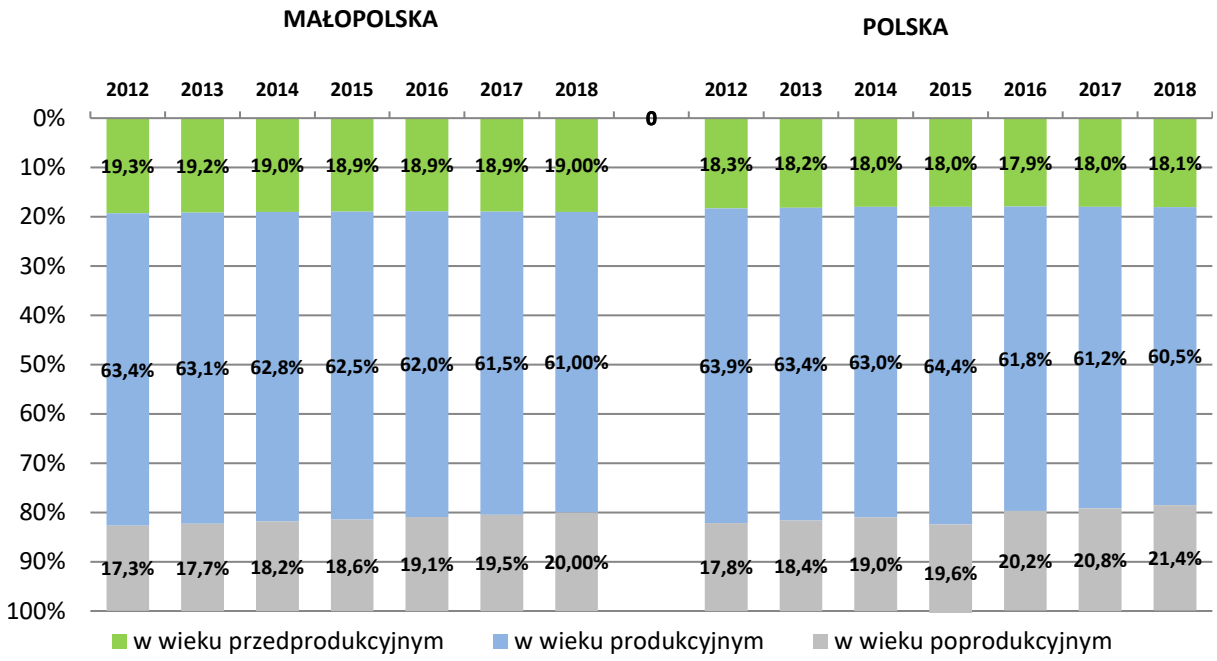

Źródło: Opracowanie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego – Baza Demografia, dostęp z dnia 10.05.2018 r. i 28.05.2019 r.

Wykres 11: Prognozy demograficzne dla grup wiekowych w populacji Małopolski 2020-2035 r.

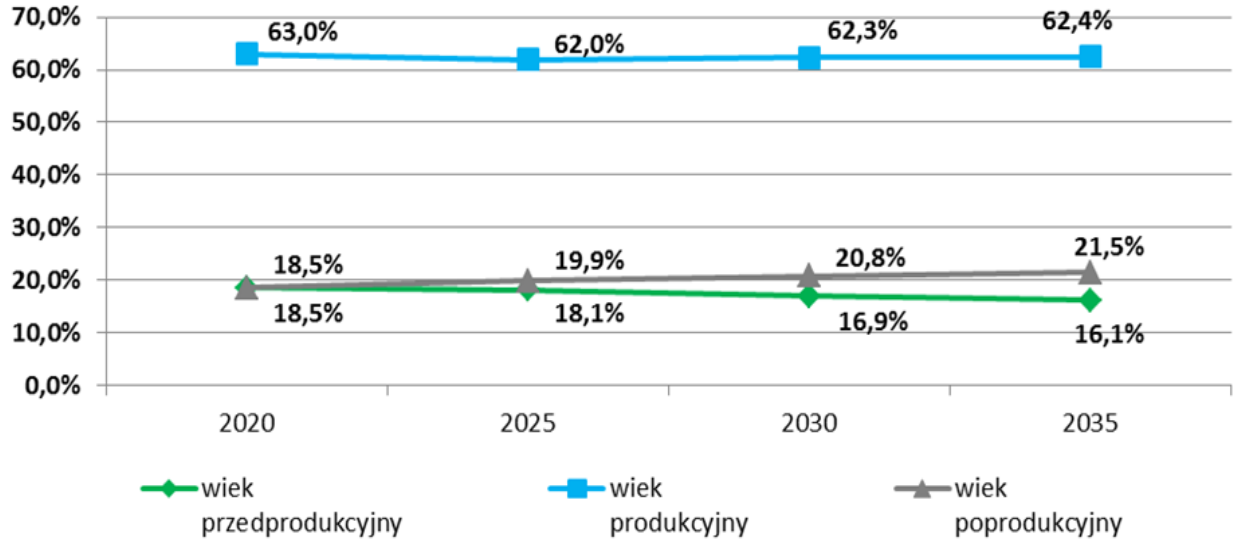

Źródło: Opracowanie Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie - na podstawie danych BDL GUS, dostęp 19.05.2017 r.

[9] Główny Urząd Statystyczny – Baza Demografia, dostęp z dnia 28.05.2019 r.

Według prognoz demograficznych[10], przy ogólnym wzroście liczby ludności, struktura wiekowa mieszkańców województwa małopolskiego w perspektywie następnych lat będzie ulegała przeobrażeniom. Jest to podyktowane trzema przyczynami: spadkiem liczby urodzeń, ograniczeniem umieralności w późniejszych etapach życia (czyli innymi słowy – coraz dłuższym przeciętnym trwaniem życia Małopolan) oraz ruchami migracyjnymi. Według prognoz, udział osób w wieku przedprodukcyjnym będzie sukcesywnie spadał i w 2035 roku może osiągnąć poziom ok. 16%. Udział osób w wieku produkcyjnym pozostanie na poziomie ok. 62%. Jedyną grupą mieszkańców, której udział w populacji regionu wzrośnie, będą osoby w wieku poprodukcyjnym – w perspektywie 2035 roku ich udział jest prognozowany na 21,5% populacji regionu, co oznacza wzrost o ok. 3 punkty procentowe w porównaniu do stanu z 2015 r.

Seniorzy

W 2018 r. województwo małopolskie zamieszkiwało ponad 784 829 tysięcy osób powyżej 60 roku życia (o 18,4 tys. osób więcej niż rok wcześniej), w większości były to kobiety – 58% tej grupy czyli ponad 454 tys. osób. W populacji osób powyżej 60 roku życia najliczniejszą grupę stanowili najmłodsi seniorzy czyli mieszkańcy w przedziale wiekowym 60-64 lata – 28,1% (ponad 220 tys. osób) i osoby w wieku 65-69 lat – 24,1% (ponad 189 tysięcy osób). Przy czym osiemdziesięciolatkowie i starsi mieszkańcy Małopolski stanowili również liczną grupę aż 148,9 tysięcy osób, mając 19 procentowy udział w ogóle małopolskich seniorów.

Wykres 12: Struktura mieszkańców Małopolski w wieku 60+ wg grup wieku w 2018 r.

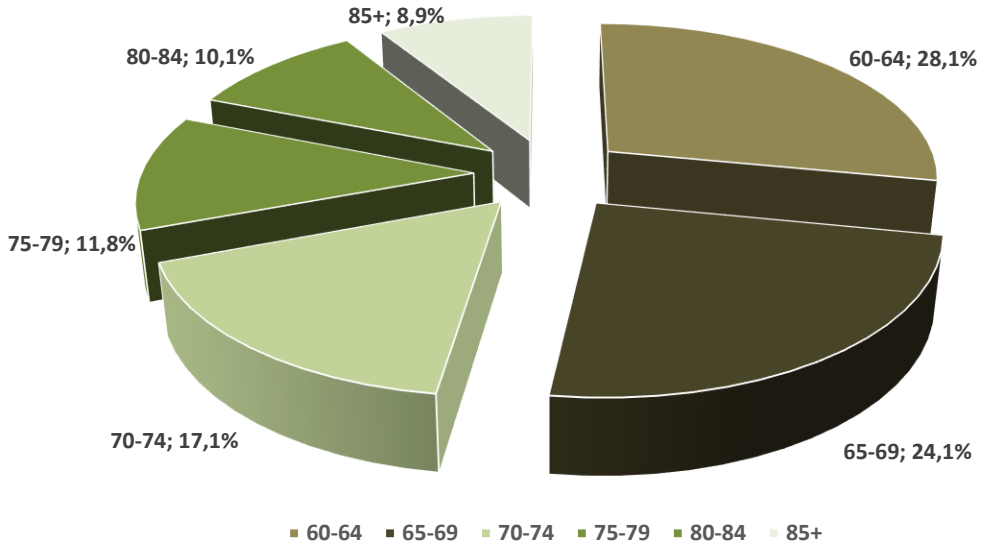

Źródło: Opracowanie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego – Baza Demografia, dostęp z dnia 12 i 24.05.2019 r.

[10] Prognozy Głównego Urzędu Statystycznego wykonywane z perspektywy 2014 roku., dostęp z dnia: 19.05.2018 r. (najnowsze dostępne dane).

Tak liczna grupa Małopolskich seniorów, prognozy demograficzne przewidujące dalszy wzrost liczebności osób starszych oraz pogarszająca się wraz z wiekiem kondycja zdrowotna rodzą pytania o przyszłość opieki nad niesamodzielnymi seniorami. Dziś opiekę nad starszymi osobami niesamodzielnymi sprawuje głównie rodzina. Tymczasem, obok zmian modelu rodziny, prognozy Głównego Urzędu Statystycznego pokazują, że maleje tzw. potencjał pielęgnacyjny czyli stosunek liczby kobiet w wieku 45-64 lat do osób w wieku 80+. W roku 2018 było 294 potencjalnych opiekunów rodzinnych przypadających na 100 osób potrzebujących, 300 w 2017 r., 308 w 2016 r. i 319 – w 2015 r. Tymczasem przewiduje się, iż w roku 2035 potencjał pielęgnacyjny ma wynosić już tylko 215 opiekunów[11].

Wykres 13: Potencjał pielęgnacyjny (liczba kobiet w wieku 45-64 lat do liczby osób w wieku 80+) w Małopolsce w latach 2015 - 2018 oraz prognoza na rok 2035

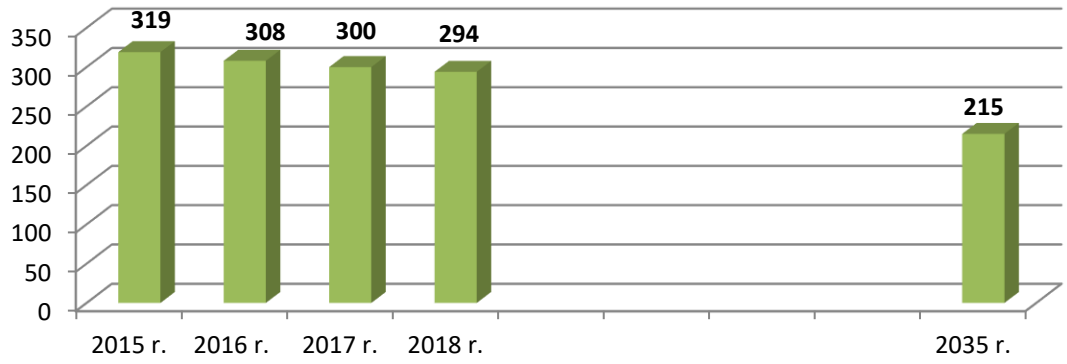

Źródło: Opracowanie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego – BDL, dostęp z dnia 10.05.2018 r., baza demografia – dostęp 12 i 24.05.2019 r.

Próba oszacowania liczby nieformalnych (rodzinnych) opiekunów ludzi starszych w Polsce (opiekunowie nieformalni nie są bowiem nigdzie rejestrowani, z wyjątkiem tych nielicznych, którzy pobierają np. specjalny zasiłek opiekuńczy, czy skorzystali z zasiłku opiekuńczego wypłacanego przez ZUS), podejmowana była po raz pierwszy w ramach międzynarodowego projektu EUROFAMCARE, realizowanego w latach 2003–2004. Na podstawie liczby osób starszych niepełnosprawnych lub wymagających pomocy oszacowano, iż liczba nieformalnych opiekunów jest zbliżona do 2 milionów dla kraju. W Małopolsce w ramach „Badania opinii mieszkańców Małopolski na temat istotnych dla rozwoju województwa obszarów działań samorządu wojewódzkiego", zrealizowanego przez Samorząd Województwa Małopolskiego w ramach projektu Małopolskie Obserwatorium Polityki Rozwoju w 2014 r., także (z inicjatywy Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie) podjęto próbę oszacowania liczby opiekunów rodzinnych. Wyniki pokazują, że nawet co piąty Małopolanin może opiekować się osobą starszą.

[11] Dane GUS Baza Demografia, dostęp z dnia 10.05.2018 r.

Rodziny z dziećmi[12]

Według wyników ostatniego Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań przeprowadzonego w 2011 roku w Małopolsce (najnowsze dane z tego zakresu) mieszkało łącznie 705,5 tys. rodzin, w tym 474,9 tys. rodzin z dziećmi do 24 lat na utrzymaniu (815 tysięcy dzieci).

Wykres 14: Rodziny w Małopolsce według liczby posiadanych dzieci, NSP 2011

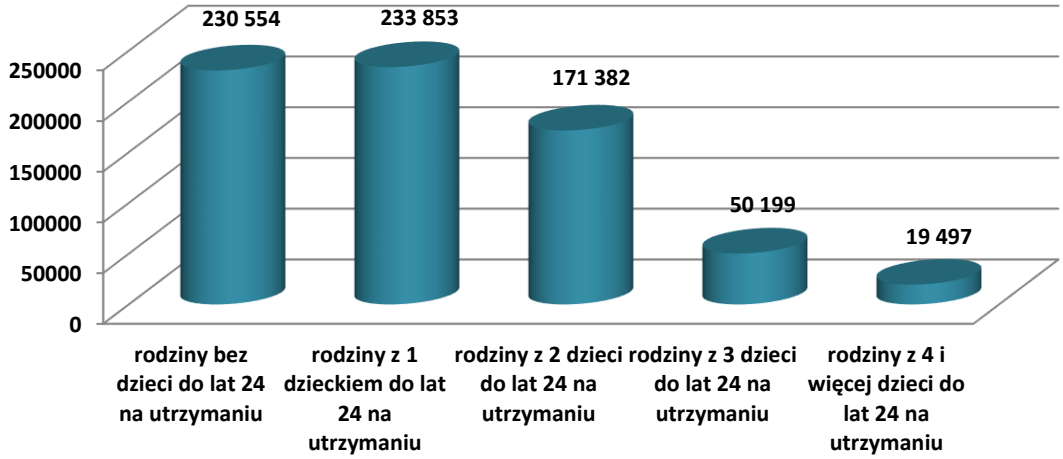

Źródło: Opracowanie Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie - na podstawie danych Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań – dostęp: 19.05.2017 r.

14,7% rodzin z dziećmi (69,7 tys.) stanowiły rodziny wielodzietne posiadające co najmniej troje dzieci (3+). W Małopolsce w rodzinach z trojgiem lub więcej dzieci w 2011 roku żyło 238,4 tys. dzieci (29,3% dzieci do lat 24 pozostających na utrzymaniu w rodzinach).

Był to drugi najwyższy wynik w kraju, zarówno pod względem udziału rodzin 3+ w ogóle rodzin z dziećmi, jak i liczb bezwzględnych. Małopolska z 69,7 tys., rodzin z co najmniej trojgiem dzieci sytuowała się za województwem mazowieckim, gdzie takich rodzin było 82 tys. Na Mazowszu stanowiły one jednak tylko 11,1% ogółu rodzin z dziećmi. Natomiast największy udział rodzin z trojgiem i więcej dzieci wśród rodzin z dziećmi występował w województwie podkarpackim i wynosił 16,3%. W skali kraju rodziny z trojgiem i więcej dzieci stanowiły 11,5% wszystkich rodzin z dziećmi.

W Małopolsce w ciągu dekady tj. w porównaniu do wyników spisu powszechnego przeprowadzonego w 2002 roku liczba rodzin wielodzietnych (3+) spadła o ponad 36 tysięcy tj. ze 106 tysięcy w 2002 r. do 69,7 tysięcy w roku 2011. Udział rodzin wielodzietnych w ogóle rodzin z dziećmi zmniejszył się z blisko 21% do niecałych 14,7% tj. o 6,2 p. p. Jednocześnie liczba rodzin z dziećmi spadła o 33,2 tys., czyli tylko o 6,5% (z 508,1 tys., do 474,9 tys.). Zestawienie to pokazuje, że jednocześnie ze spadkiem liczebności rodzin 3+ nastąpił wzrost liczebności małych rodzin,

[12]Pod pojęciem rodzina z dziećmi rozumiemy małżeństwo, partnerów, samotnych rodziców mających na utrzymaniu dzieci do lat 24. Rodzina wielodzietna jest rozumiana jako rodzina z co najmniej trójką dzieci.

czyli z jednym dzieckiem. W 2002 roku rodziny z jednym dzieckiem stanowiły 43,4% wszystkich rodzin z dziećmi, natomiast w 2011 roku już 49,2%. Z kolei odsetek rodzin z dwojgiem dzieci pozostał prawie na niezmienionym poziomie.

Coraz mniejsza liczba rodzin z dziećmi przekłada się naturalnie na spadek liczby dzieci w województwie. I tak, w rodzinach 3+ w 2011 r. było o 137,3 tys. mniej dzieci niż w roku 2002, co oznacza, że liczba dzieci zmieniła się adekwatnie do liczby rodzin. Inaczej sytuacja wygląda, gdy popatrzymy na ogół rodzin z dziećmi. Mimo, że liczba rodzin z dziećmi zmalała o 6,5%, spadek liczby dzieci w rodzinach był dużo większy i wyniósł 15%. Jest to efekt wcześniej opisanego trendu – coraz częstszych decyzji rodzin o posiadaniu tylko jednego dziecka i coraz rzadszych decyzji o powiększeniu rodzin do trójki lub większej liczby dzieci.

Zgodnie z danymi pochodzącymi ze spisu powszechnego najwięcej rodzin 3+ w Małopolsce mieszkało w powiatach: nowosądeckim – 8,1 tys. (co daje 25,1% wszystkich rodzin z dziećmi na tym terenie), mieście Kraków – 6,6 tys. (7%), tarnowskim (20,2%) i nowotarskim (21,7%) – po 5,9 tys. oraz limanowskim – 5,3 tys. (27,7%). Jednocześnie powiaty limanowski i nowosądecki charakteryzowały się najwyższym udziałem rodzin 3+ w ogóle rodzin z dziećmi. Najmniej rodzin 3+ odnotowano natomiast w powiecie proszowickim – 892 rodziny (14,3%).

Tabela 1: Rodziny 3+ w Małopolsce według powiatów, NSP 2011

Jednostka terytorialna	liczba rodzin 3+ z dziećmi do lat 24 na utrzymaniu	liczba dzieci do lat 24 na utrzymaniu w rodzinach 3+	Udział rodzin 3+ w ogóle rodzin z dziećmi do lat 24 na utrzymaniu
	rodziny	dzieci	%
MAŁOPOLSKIE	**69 696**	**238 390**	**14,7%**
Powiat nowosądecki	8 149	29 121	25,1%
Powiat m. Kraków	6 569	21 337	7,0%
Powiat tarnowski	5 949	20 660	20,2%
Powiat nowotarski	5 944	20 634	21,7%
Powiat limanowski	5 337	19 270	27,7%
Powiat krakowski	4 420	14 578	11,2%
Powiat myślenicki	3 630	12 309	19,2%
Powiat wadowicki	3 514	11 816	14,7%
Powiat gorlicki	3 030	10 547	18,8%
Powiat bocheński	2 851	9 853	18,5%
Powiat brzeski	2 751	9 319	20,2%
Powiat suski	2 344	8 304	19,1%
Powiat wielicki	2 111	7 127	12,0%
Powiat oświęcimski	2 005	6 583	9,0%
Powiat m. Nowy Sącz	1 735	5 801	14,1%
Powiat dąbrowski	1 657	5 700	20,2%
Powiat tatrzański	1 607	5 462	17,2%
Powiat chrzanowski	1 413	4 512	7,8%
Powiat olkuski	1 398	4 551	8,5%
Powiat m. Tarnów	1 361	4 451	8,7%
Powiat miechowski	1 028	3 440	15,0%
Powiat proszowicki	892	3 015	14,3%

Źródło: Opracowanie Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie - na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych.

Mapa 3: Rodziny 3+ w Małopolsce według powiatów, NSP 2011

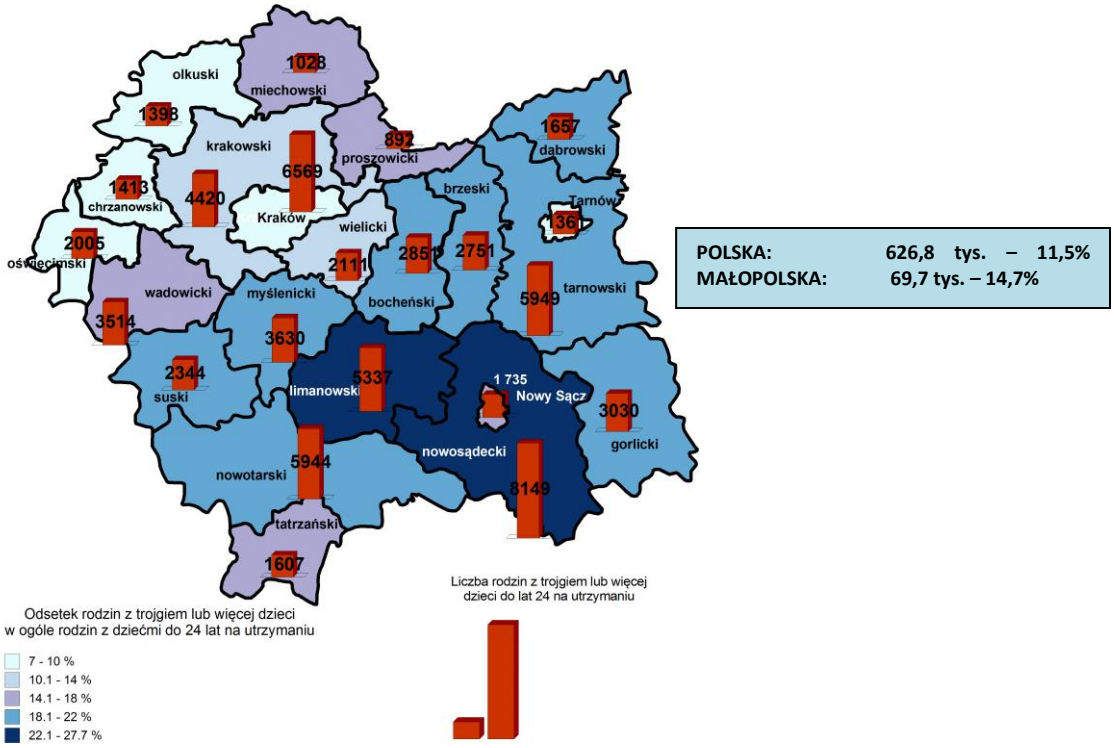

Źródło: Opracowanie Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie - na podstawie danych Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań – dostęp:19 05.2017 r.

Biorąc pod uwagę kategorie wiekowe dzieci w rodzinach 3+, najmłodsze dzieci – do 2. roku życia stanowiły 19,2 tys. (8,1% wszystkich dzieci wychowujących się w rodzinach 3+ w Małopolsce), dzieci w wieku 3-6 lat – 34 228 (14,4%), dzieci w wieku 7-14 lat było 98,5 tys. (41,3%), dzieci w wieku 15-17 lat – 41 250 (17,3%). Niemal co piąte dziecko w rodzinach 3+ było już pełnoletnie (i jednocześnie miało nie więcej niż 24 lata).

Wykres 15: Udział poszczególnych kategorii wiekowych (roczników) dzieci w rodzinach 3+ w Małopolsce, NSP 2011

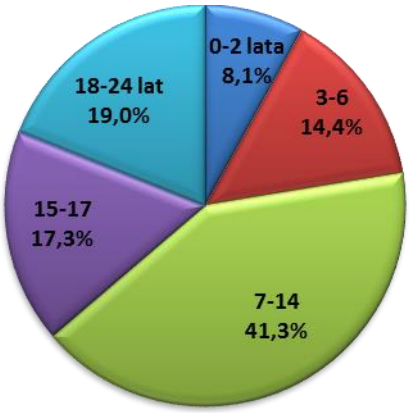

Źródło: Opracowanie Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie - na podstawie danych Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań – dostęp: 19.05.2017 r.

Osoby niepełnosprawne

Wg danych NSP 2011 **w Małopolsce w 2011 roku** (ostatnie dostępne dane z tego zakresu) **mieszkało 394 309 osób niepełnosprawnych ogółem (prawnie i biologicznie), które stanowiły 11,8% ludności** (w Polsce: 12,2%). Mniejszy odsetek osób niepełnosprawnych ogółem odnotowano tylko w 4 województwach (mazowieckim, opolskim, podlaskim i podkarpackim).

Odsetek osób niepełnosprawnych ogółem w Małopolsce w stosunku do wyników poprzedniego NSP **zmniejszył się z 18,2%** w 2002 r. **do 11,8%** w 2011 r. Przy czym udział **osób niepełnosprawnych prawnie** w ogólnej liczbie osób niepełnosprawnych **zmniejszył się z 88,2%** w 2002 r. **do 72,0%** w 2011 r. Wśród osób niepełnosprawnych ogółem (prawnie i biologicznie) w Małopolsce osoby w wieku poprodukcyjnym stanowiły 53%.

Mapa 4: Udział mieszkańców z niepełnosprawnością prawną w ogólnej liczbie mieszkańców Małopolski, NSP 2011

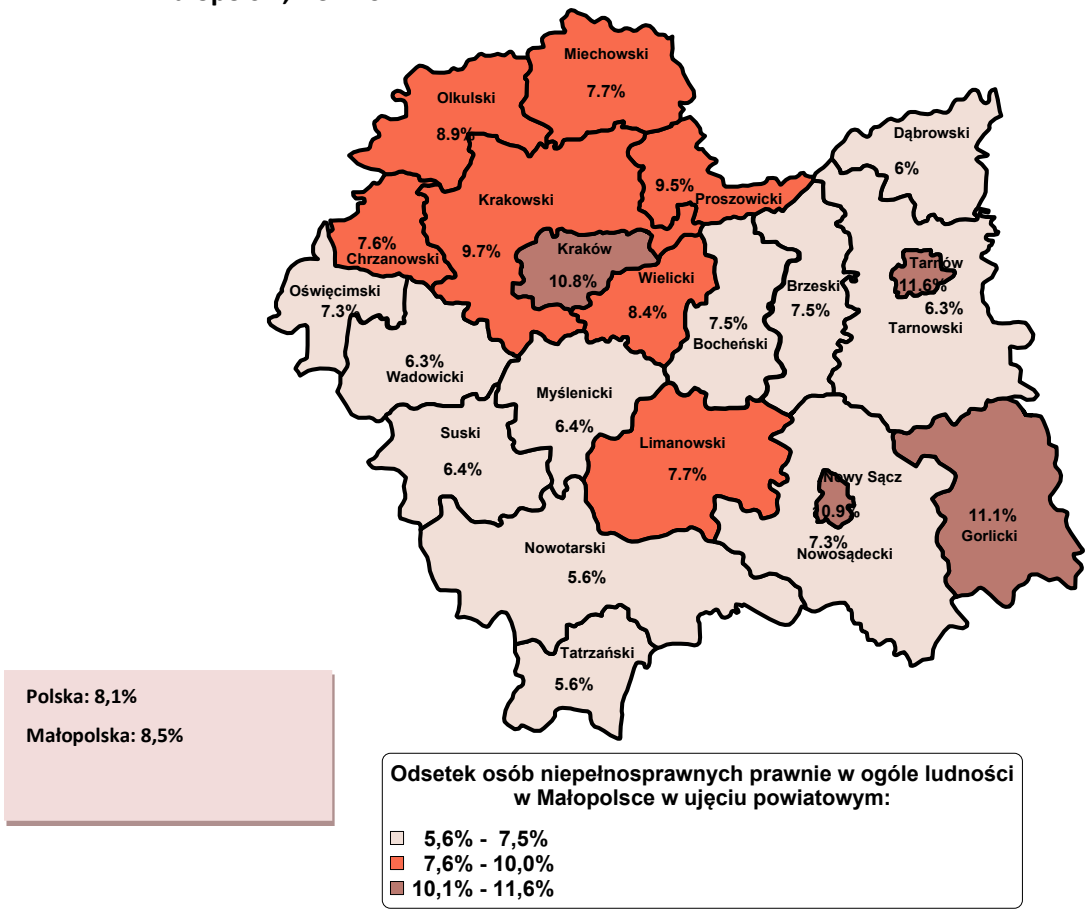

Źródło: Opracowanie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie wyników spisu NSP 2011. *Wybrane tablice dotyczące osób niepełnosprawnych*, GUS, dostęp: 07.11.2013.

Powiatami o najwyższym odsetku osób niepełnosprawnych ogółem były: Tarnów (14,8%), Kraków (14,2%), powiat olkuski (14,0%), Nowy Sącz (13,5%) i powiat gorlicki (13,5%). Natomiast **najniższy** odsetek tych osób odnotowano w powiatach: tatrzańskim (8,5%), nowotarskim (8,6%), tarnowskim (9,1%), myślenickim (9,3%) i nowosądeckim (9,5%).

Mieszkańców niepełnosprawnych prawnie było w Małopolsce w 2011 r. 283 775 i stanowili oni 8,5% ludności. Wśród osób niepełnosprawnych prawnie **dominowały (podobnie jak w przypadku niepełnosprawnych ogółem) osoby w wieku poprodukcyjnym** (51,2%). Wśród osób niepełnosprawnych prawnie w Małopolsce w 2011 roku osoby z orzeczeniem o **znacznym stopniu niepełnosprawności** stanowiły **34%**, osoby z orzeczonym **umiarkowanym stopniem niepełnosprawności** stanowiły **40,5%**, a z **lekkim – 21,9%**.[13]

Powiatami o **najwyższym odsetku osób niepełnosprawnych prawnie** były: Tarnów (11,6%), powiat gorlicki (11,1%), Nowy Sącz (10,9%), Kraków (10,8%) i powiat krakowski (9,7%). Natomiast **najniższy** odsetek tych osób odnotowano w powiatach: tatrzańskim (5,6%), nowotarskim (5,6%), dąbrowskim (6,0%), tarnowskim (6,3%) i wadowickim (6,3%).

Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych (16-64 lata) w Małopolsce w latach 2012-2015 ulegał stałemu spadkowi, a od 2016 zaczyna rosnąć (analogicznie jak w kraju). Jednoczenie ciągle pozostaje on na nieco niższym poziomie, niż wartość dla Polski.

Tabela 2: Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lata w latach 2007-2017

Region	2012	2013	2014	2015	2016	2017
POLSKA	21,40%	20,90%	21,30%	21,00%	21,90%	24,4%
MAŁOPOLSKA	20,90%	19,80%	18,20%	16,00%	15,60%	22,1%

Źródło: Opracowanie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych, GUS, dostęp: 29.05.2019 r.

[13] Źródło: GUS: *Narodowy Spis Powszechny 2011 r.*, Warszawa 2013 r.

Wskaźniki ubóstwa w regionie

W 2017 r. poniżej granicy ubóstwa skrajnego żyło w Małopolsce 7,4% ludności (o 2,1 p. p. więcej niż w 2016 r.), poniżej granicy ubóstwa ustawowego – 17,3% (o 1,2 p. p. więcej niż przed rokiem), a poniżej granicy ubóstwa relatywnego – 20,9% Małopolan (o 4 p. p. więcej niż w 2016 r.). Wszystkie trzy wskaźniki są miej korzystne niż przed rokiem. Tendencja ta jest odwrotna niż średnia dla całego kraju – ogólnie w Polsce odnotowano spadek odsetka osób żyjących poniżej wszystkich trzech miar ubóstwa. Wartości trzech wskaźników w Małopolsce w 2017 r. są mniej korzystne niż średnia krajowa (podobnie jak w poprzednim roku). Zasięg ubóstwa mierzony wskaźnikiem minimum egzystencji jest wyższy od średniej dla Polski o 3,1 p. p. Z kolei wskaźnik dotyczący relatywnej granicy ubóstwa – o 7,5 p. p., a ustawowej granicy ubóstwa – 6,6 p. p.

Od 2012 r. do 2016 r. obserwuje się wzrost odsetka osób żyjących poniżej minimum egzystencji i granicy ubóstwa relatywnego. W 2016 r. nastąpił wyraźny spadek poziomu obu tych wskaźników, ale kolejnym roku znów nastąpił ich wzrost. Natomiast skala ubóstwa ustawowego od 2012 r. stale wzrasta.

Wykres 16: Odsetek mieszkańców Małopolski żyjących poniżej minimum egzystencji, relatywnej granicy ubóstwa oraz ustawowej granicy ubóstwa w latach 2012 – 2017

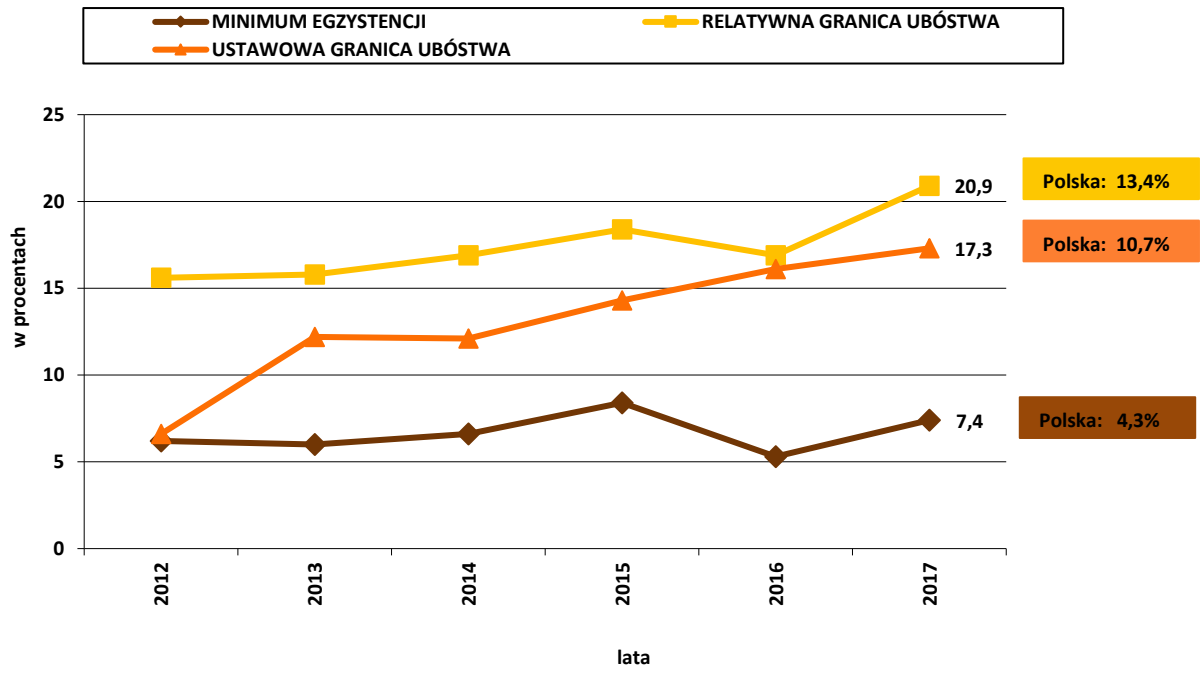

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Wykres 17: Odsetek mieszkańców Polski i regionów żyjących w 2017 r. poniżej minimum egzystencji, relatywnej granicy ubóstwa oraz ustawowej granicy ubóstwa

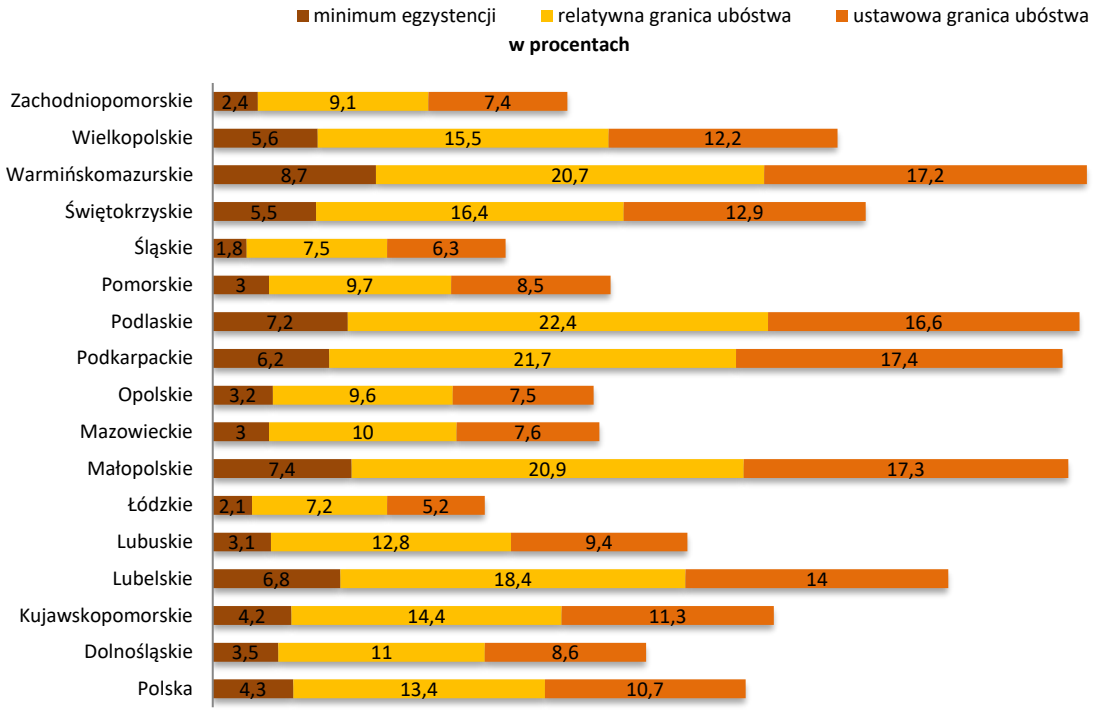

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Omówione wyżej miary ubóstwa są podstawowymi wskaźnikami warunków życia ludności. Jednak oprócz nich o zamożności mieszkańców regionu może świadczyć liczba dodatków mieszkaniowych. Wsparciem w postaci **dodatków mieszkaniowych** w 2018 r. **objęto przynajmniej 24,5 tys. (o 3 tys. mniej niż przed rokiem) małopolskich gospodarstw domowych**. Najwięcej gospodarstw domowych otrzymało takie świadczenie w Krakowie (prawie 6,9 tys. gospodarstw domowych), w gminach powiatu wadowickiego (ponad 4 tys. gospodarstw domowych) oraz w Tarnowie (prawie 3,9 tys. gospodarstw domowych)[14].

[14] Analiza oparta o sprawozdanie OZPS.

Bezrobocie w Małopolsce[15]

Stopa bezrobocia rejestrowanego zarówno w Małopolsce, jak i w Polsce, od 2014 r. obniża się. Na koniec 2018 r. w Małopolsce osiągnęła ona wartość 4,7**%** (w Polsce 5,7%), co w dalszym ciągu daje Małopolsce trzecie miejsce w rankingu regionów (po Wielkopolsce i Śląsku).

Trzeba przy tym pamiętać, że małopolskie powiaty mocno różnią się poziomem bezrobocia – w grudniu 2018 stopa bezrobocia rejestrowanego przyjmowała wartości między 2,4% a 10,9%. Podobnie jak w 2017 roku, najwyższą stopę odnotowano w powiatach dąbrowskim (10,9%), tatrzańskim (9,4%) i nowosądeckim (8,2%). Najniższą stopą ponownie wyróżniał się Kraków (2,4%), powiat myślenicki (2,7%) i Nowy Sącz (3,2%).

Mapa 5. Stopa bezrobocia w małopolskich powiatach, stan na koniec roku 2018 (w %)

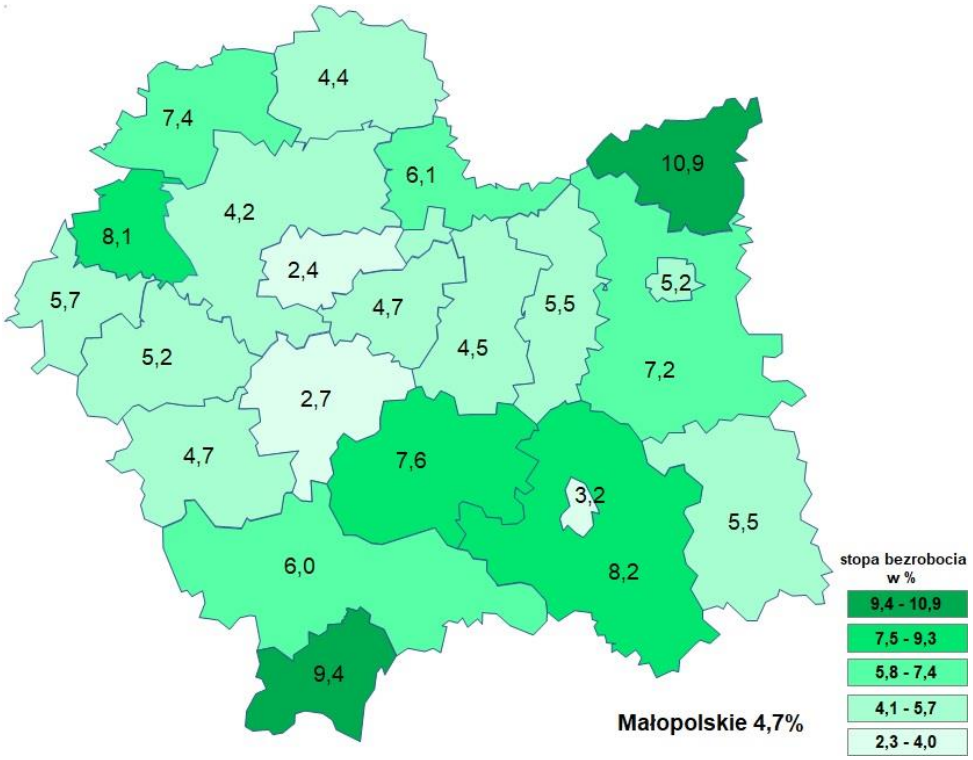

Źródło: Opracowanie – *Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w 2018 roku*, WUP w Krakowie, Kraków 2019, na podstawie danych GUS.

Na przestrzeni roku sytuacja poprawiła się we wszystkich powiatach. Oznacza to, że w każdym powiecie stopa bezrobocia była niższa niż rok wcześniej. Największe spadki wystąpiły w powiatach: brzeskim (o 1,2 pkt proc.), dąbrowskim (o 1,1 pkt proc.) oraz miechowskim i nowotarskim (po 1,3 pkt proc.), a najmniejsze w powiecie suskim (o 0,1 pkt proc.), wielickim (o 0,2 pkt proc.), myślenickim i w mieście Krakowie (po 0,3 pkt proc.)[16].

[15] Źródło: *Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w 2018 roku*, WUP w Krakowie, Kraków 2019.
[16] *Wszystkie informacje o stopie bezrobocia rejestrowanego na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego*

Poziom bezrobocia wg Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL)[17], zgodnie z dotychczasową tendencją, był jeszcze niższy niż wynika to z rejestrów powiatowych urzędów pracy – w czwartym kwartale 2018 r. liczba osób bezrobotnych w województwie małopolskim wyniosła 60 tys., a stopa bezrobocia 4,1%, co oznacza, że była:

- o 0,9 pkt proc. niższa niż w IV kwartale 2017[18],
- o 0,3 pkt. proc. wyższa niż średnio w Polsce,
- o 2,5 pkt. proc. niższa niż średnio w Unii Europejskiej,
- niewiele wyższa niż w takich krajach jak Czechy, Islandia, Niemcy, gdzie stopa bezrobocia w IV kwartale 2018 roku osiągnęła najniższą wartość i nie przekroczyła poziomu 3,5%
- znacznie niższa niż w takich krajach jak Grecja, Hiszpania, Włochy, gdzie stopa była najwyższa i przekroczyła 10%.

Wykres 18: Stopa bezrobocia rejestrowanego (w %) w Polsce i w woj. małopolskim w latach 2012 -2018 (stan na koniec roku)

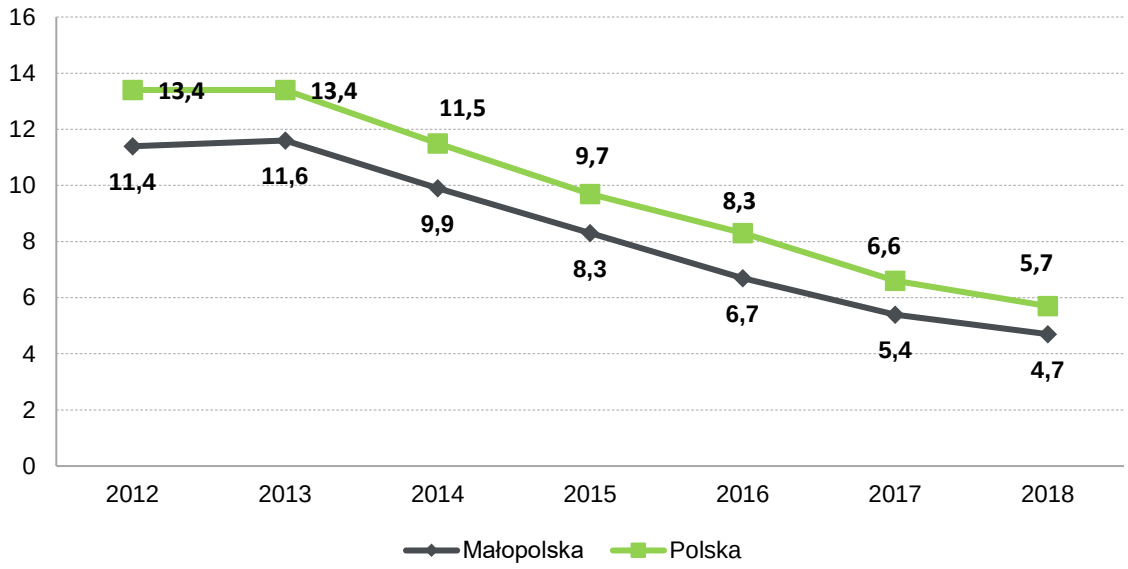

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie raportu *Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w 2018 roku*, WUP w Krakowie, Kraków 2019.

[17] *Za bezrobotnego wg BAEL uznaje się osobę w wieku 15-74 lata, która jednocześnie spełnia trzy warunki: w okresie badanego tygodnia nie była osobą pracującą, aktywnie poszukiwała pracy i była gotowa podjąć pracę w badanym tygodniu lub następnym. Za bezrobotnego uważa się również osobę, która nie poszukiwała pracy, ponieważ miała pracę załatwioną i oczekiwała na jej rozpoczęcie przez okres nie dłuższy niż 3 miesiące oraz była gotowa ją podjąć. W badaniu BAEL do bezrobotnych nie zalicza się osób, które pracują w szarej strefie lub nie są w rzeczywistości zainteresowane podjęciem pracy.*

[18] *Bank Danych Lokalnych GUS*

STRUKTURA OSÓB BEZROBOTNYCH[19]

Populacja bezrobotnych jest wewnętrznie bardzo zróżnicowana, pod względem wieku, poziomu wykształcenia, doświadczenia zawodowego, kwalifikacji, stażu pracy, a także czasu pozostawania bez pracy. Różnorodne są także powody pozostawania bez pracy i przyczyny jej utraty. W grupie bezrobotnych znajdują się osoby zarejestrowane po raz pierwszy oraz takie, które z usług urzędów korzystają po raz kolejny.

Na koniec 2018 roku wśród bezrobotnych Małopolan przeważały kobiety (57,6%) oraz mieszkańcy wsi (53,6% wszystkich zarejestrowanych).

W strukturze bezrobotnych pod względem wieku największy udział miały osoby między 25 a 34 rokiem życia (29,4%) oraz między 35 a 44 rokiem życia (23,0%), a więc osoby w mobilnym wieku produkcyjnym (łącznie 52,4%). Udział osób z najmłodszej grupy wiekowej, 18-24 lata, wyniósł 13,6%. Odsetki te nie zmieniły się istotnie w porównaniu z rokiem 2017, podobnie jak odsetek absolwentów, wynoszący 4,8%. Grupę bezrobotnych, którzy rejestrowali się po ukończeniu nauki, tworzyli w kolejności absolwenci: techników i szkół policealnych (33,2%), szkół wyższych (29,7%) oraz zasadniczych zawodowych (22,0%). Biorąc pod uwagę poziom wykształcenia, najliczniejsza grupa bezrobotnych to osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (26,3%) oraz policealnym i średnim zawodowym (24,1%).
Znaczna część zarejestrowanych bezrobotnych posiadała zerowy lub niewielki, krótszy niż rok, staż pracy (31,9% ogółu bezrobotnych), a staż między 1 a 5 lat kolejne 24,6%. Prawie co czwarty bezrobotny (24,8%) pozostawał bez pracy dłużej niż 2 lata. Podobny odsetek zarejestrowanych na koniec 2018 roku (24,5%) to osoby bez kwalifikacji zawodowych[20].

BEZROBOCIE RODZINNE[21]

W Małopolsce problem **„bezrobocia rodzinnego”** na koniec **2018 roku** dotyczył **4 825 gospodarstw (tj. 10 338 osób), czyli 14,5% zarejestrowanych bezrobotnych** (o 1,9 p. p. mniej niż w 2017 r., o 13,4 p. p. niż w 2013 r.). Oznacza to, że prawie co siódmy bezrobotny zamieszkiwał gospodarstwo domowe, w którym dwie lub więcej osób było zarejestrowanych w powiatowym urzędzie pracy jako osoba bezrobotna. Z roku na rok zmniejsza się odsetek osób, których dotyczy problem „bezrobocia rodzinnego”. Analizując dane na niższym poziomie należy zauważyć jednak, iż ta pozytywna ogólna dla całego województwa tendencja nie dotyczy wszystkich powiatów. W porównaniu z rokiem

[19] Źródło: *Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w 2018 roku*, WUP w Krakowie, Kraków 2019.
[20] *Informacje strukturze bezrobocia na podstawie sprawozdań o rynku pracy MRPiPS-01 i załącznika 1 do sprawozdania MRPiPS-01*
[21] Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych zebranych przez WUP w Krakowie od powiatowych urzędów pracy z terenu województwa małopolskiego.

poprzednim w rodzinach, w których przynajmniej dwie osoby były zarejestrowane w powiatowym urzędzie pracy przybyło bezrobotnych w Krakowie i powiatach: krakowskim i wadowickim.

Mapa 6: Udział osób bezrobotnych, których dotyczy zjawisko „bezrobocia rodzinnego" w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych wg powiatów – stan na 31 XII 2018 r.

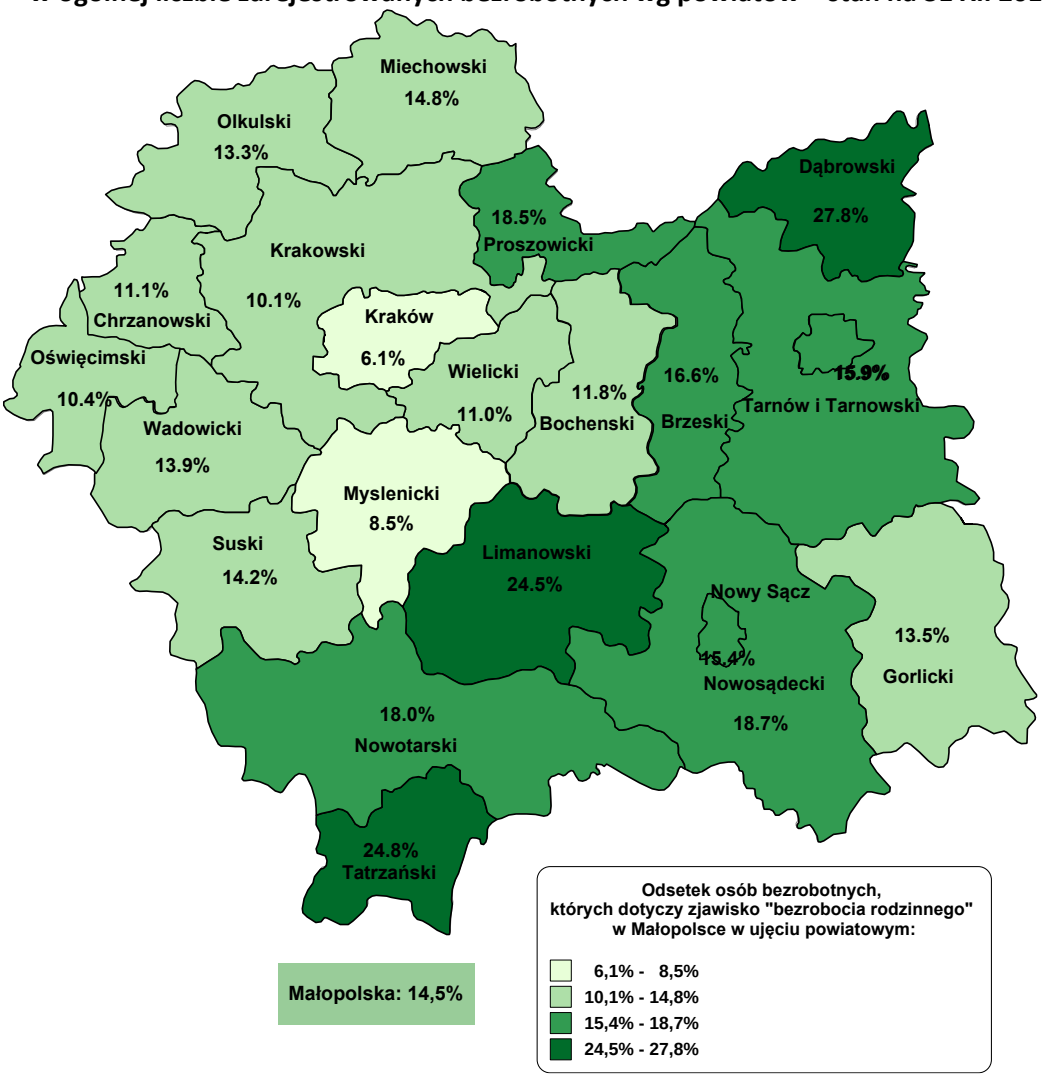

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych zebranych przez WUP w Krakowie od powiatowych urzędów pracy z terenu województwa małopolskiego.

Najniższy odsetek bezrobotnych, których dotyczyło zjawisko „bezrobocia rodzinnego" odnotowano w Krakowie (6,1% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych) oraz w powiecie myślenickim (8,5%). Najwyższy zaś odnotowano w powiatach: limanowskim (24,5%), tatrzańskim (24,8%) i dąbrowskim (27,8%), w których jednocześnie była jedna z najwyższych w Małopolsce wartości stopy bezrobocia rejestrowanego (odpowiednio: 7,6%, 9,4% oraz 10,9% - najwyższy poziom w regionie, przy średniej dla Małopolski – 4,7%).

Osoby dotknięte „bezrobociem rodzinnym" w 2018 r.:

— najczęściej były bez pracy do 3 miesięcy (29,5% o 0,6 p. p. więcej niż w ubiegłym roku) i powyżej 24 miesięcy (25,7% o 0,4 p. p. więcej niż rok temu).

Największy odsetek osób w omawianej grupie pozostających bez pracy do 3 miesięcy był w powiecie myślenickim (52,7%), a najmniejszy – w bocheńskim (16,4%). Z kolei odsetek bezrobotnych pozostających bez pracy powyżej 24 miesięcy najwyższy był w powiecie proszowickim (42,2%), a najniższy w powiecie myślenickim (3,6%);

— ich staż pracy wynosił najczęściej powyżej 1 roku do 5 lat (26,3%, o 0,5 p. p. więcej niż przed rokiem). Bezrobotni ci często też nie posiadali jeszcze w ogóle stażu pracy lub był on bardzo krótki (mniej niż rok) – odpowiednio: 18,3% (o 0,2 p. p. mniej niż w 2017 r.), 19,5% (o 1 p. p. więcej).

Udział osób dotkniętych „bezrobociem rodzinnym" w ogóle zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy posiadających staż pracy od roku do 5 lat był najwyższy w powiecie suskim (38,0%), a najniższy w miechowskim (18,6%);

— posiadały najczęściej wykształcenie zasadnicze zawodowe (30,4%) lub gimnazjalne i niższe (30,3%). W obu przypadkach wzrósł odsetek bezrobotnych o 1,1 p. p. w porównaniu do 2017 r.

Najwyższy odsetek bezrobotnych posiadających wykształcenie zasadnicze zawodowe był w powiecie dąbrowskim (37,7%), a najniższy w Krakowie (17,6%). Z kolei odsetek osób posiadających wykształcenie gimnazjalne bądź niższe najwyższy był w powiecie miechowskim (46,4%), a najniższy w powiecie brzeskim (8,2%);

— byli najczęściej w wieku: 25-34 lat (31,1%, o 1,1 p. p. więcej niż w ubiegłym roku).

Udział osób dotkniętych „bezrobociem rodzinnym" w ogóle zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy w tym przedziale wiekowym był najwyższy w powiecie bocheńskim (40,6%), a najniższy w brzeskim (21,4%).

Wykres 19: Struktura osób bezrobotnych, których dotyczy zjawisko „bezrobocia rodzinnego" w województwie małopolskim wg wieku – stan na 31 XII 2018 r.

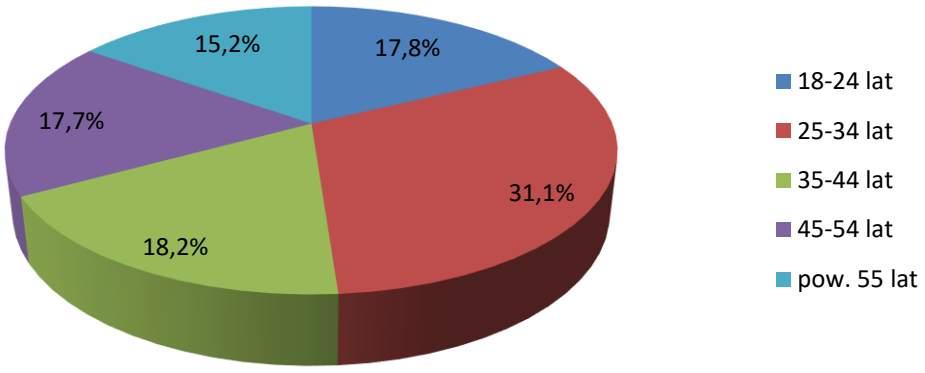

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych zebranych przez WUP w Krakowie od powiatowych urzędów pracy z terenu województwa małopolskiego.

Osoby w szczególnej sytuacji na rynku pracy[22]

Na koniec 2018 roku bezrobotni w szczególnej sytuacji stanowili zdecydowaną większość (85,3%) ogółu zarejestrowanych bezrobotnych.

DŁUGOTRWALE BEZROBOTNI

Najliczniejsza grupa bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji to długotrwale bezrobotni, czyli tacy, którzy pozostają w rejestrze łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich dwóch lat. Ich udział w całej populacji małopolskich bezrobotnych wyniósł pod koniec roku 2018 nieco ponad 50%. Oznacza to, że zmniejszył się w ciągu roku o 2,5 pkt. proc. i tym samym kontynuowany był trend widoczny od połowy 2015 roku, z zachowaniem sezonowych wzrostów. (…)

Wśród długotrwale bezrobotnych widoczną większość stanowiły kobiety – 61,9%, a ich udział był wyższy niż w ogóle bezrobotnych (57,6%). Problem długotrwałego bezrobocia w Małopolsce występuje z różnym natężeniem w zależności od powiatu. Odsetek osób, które ponad rok nie mogą znaleźć pracy wahał się pod koniec 2018 roku od 22,2% w powiecie myślenickim do 62,8% w powiecie tatrzańskim.

Z kolei zgodnie z metodologią BAEL, wg której do grupy bezrobotnych długotrwale zalicza się osoby aktywnie poszukujące pracy dłużej niż rok, w Małopolsce w 2017 roku było 15 tys. osób długotrwale bezrobotnych (10 tys. mężczyzn i 5 tys. kobiet), stanowili oni 24,2% wszystkich bezrobotnych[23].
Długotrwałe bezrobocie, tak jak i w poprzednich latach, było związane z:

- *wiekiem (62% w wieku powyżej 50 roku życia i 34% poniżej 30 roku życia jest bezrobotnych długotrwale),*
- *niepełnosprawnością (59% niepełnosprawnych bezrobotnych to osoby długotrwale bezrobotne),*
- *opieką nad małymi dziećmi (długotrwale bezrobotni stanowią 58% bezrobotnych posiadających co najmniej jedno dziecko do 6 roku życia),*
- *korzystaniem ze świadczeń pomocy społecznej (73% takich osób jest bezrobotnych długotrwale)[24].*

[22] Źródło: *Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w 2018 roku*, WUP w Krakowie, Kraków 2019.
[23] *Bank Danych Lokalnych GUS, dane średnioroczne za rok 2017 (najbardziej dostępne dane).*
[24] *Dane na koniec IV kwartału 2018 r. z zał. 1 do sprawozdania MRPiPS-01.*

BEZROBOCIE WŚRÓD OSÓB DO 30 ROKU ŻYCIA

Małopolskę cechuje wysoki udział osób młodych w populacji bezrobotnych. Na koniec 2018 roku w rejestrach powiatowych urzędów pracy znajdowało się 20,4 tys. osób przed 30 rokiem życia. Młodzi stanowili 28,5% ogółu wszystkich osób bezrobotnych w województwie podczas gdy w skali kraju 26,0%. W Małopolsce udział ten w ciągu roku praktycznie się nie zmienił (spadek o 0,1 pkt. proc.), natomiast widać jego zmniejszanie w dłuższym okresie – od początku 2015 roku[25] zmalał o 8 pkt. proc.

Na koniec 2018 roku najwyższy udział osób bezrobotnych do 30 roku życia odnotowano w powiatach: dąbrowskim, limanowskim, myślenickim, suskim i proszowickim (powyżej 35%). Najmniej osób młodych w stosunku do zbiorowości bezrobotnych było w największych miastach województwa – Krakowie (17,9%) i Tarnowie (22,1%) oraz w powiatach zachodniej części województwa.

Ogólnie rzecz biorąc, w okresach dobrej sytuacji na rynku pracy osoby młode łatwiej podejmują pracę i opuszczają rejestry bezrobotnych. Niemniej i tak niepokoić może, że ponad 1/3 młodych bezrobotnych (33,8%) posiadała status osoby długotrwale bezrobotnej, czyli takiej, która pozostaje w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich dwóch lat.

BEZROBOCIE WŚRÓD OSÓB POWYŻEJ 50. ROKU ŻYCIA

Pod koniec roku 2018 w województwie zarejestrowanych było 18,4 tys. osób bezrobotnych w wieku powyżej 50 roku życia, o 2,5 tys. (11,9%) mniej niż na koniec 2017 roku. Udział tej grupy wśród wszystkich bezrobotnych w województwie wyniósł 25,7%. Podobnie jak w ostatnim roku, uległ on niewielkim zmianom (spadł o 0,6 pkt. proc. względem grudnia 2017). W poprzednich latach widać było zdecydowaną tendencję rosnącą – od grudnia roku 2009 do grudnia 2017 roku zwiększył się o 9,4 pkt. proc.

Najwyższy udział osób powyżej 50 roku życia w ogóle bezrobotnych na koniec roku odnotowano w Krakowie i powiecie wielickim (powyżej 30%), najniższy – w powiecie dąbrowskim i proszowickim (poniżej 20%).

Bezrobotni w wieku powyżej 50 roku życia zdecydowanie dłużej niż osoby młode pozostają w rejestrach powiatowych urzędów pracy. Na koniec 2018 roku dla co drugiego bezrobotnego w tej grupie czas poszukiwania pracy przekroczył rok, a prawie 2/3 osób z tej grupy (63,5%) posiadało status osoby długotrwale bezrobotnej.

[25] *W sprawozdawczości dotyczącej bezrobocia grupa osób do 30 roku życia jest wykazywana od stycznia 2015 roku.*

BEZROBOCIE WŚRÓD OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI

Osoby z niepełnosprawnościami to jedna z najbardziej wykluczonych grup na rynku pracy i, pomimo poprawy sytuacji gospodarczej, ich pozycja nadal jest trudniejsza niż osób w pełni sprawnych. Liczba niepełnosprawnych bezrobotnych zmniejsza się wraz ze spadkiem ogólnego poziomu bezrobocia w regionie, ale udział tej grupy w ogóle bezrobotnych pozostaje na zbliżonym poziomie – 6,2% na koniec roku 2018.

Wyraźna jest różnica pomiędzy płciami – odsetek niepełnosprawnych mężczyzn wśród bezrobotnych wynosi 7,9%, a wśród kobiet 4,9%. Większość spośród 4,4 tys. bezrobotnych z niepełnosprawnościami w Małopolsce to osoby po 50 roku życia (53,4% wobec 25,7% w całej populacji bezrobotnych). Wśród niepełnosprawnych bezrobotnych osoby młode, mające mniej niż 30 lat, stanowią 11,5% (wobec 28,5% w ogóle bezrobotnych). Aż 29% osób z tej grupy pozostaje bez pracy dłużej niż 2 lata, a kolejne 16% od roku do 2 lat. Doświadczenia zawodowego nie posiada 13,2%, (37,6% wśród wszystkich bezrobotnych), a 22,4% to osoby bez kwalifikacji (w całej zbiorowości bezrobotnych kwalifikacji nie ma prawie 38%).

Prawie 2/3 spośród bezrobotnych (64,8%) posiada orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności, nieco ponad jedna trzecia (34,0%) o stopniu umiarkowanym, a tylko 1,2% o znacznym.

AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA

W IV kwartale 2018 roku w Małopolsce było 1 453 tys. osób aktywnych zawodowo czyli takich, które pracują lub poszukują pracy – o 45 tys. mniej niż w IV kwartale 2017. Aktywność zawodowa Małopolan zmniejszyła się drugi rok z rzędu. W IV kwartale 2018 roku współczynnik aktywności wyniósł 54,9%, tj. o 1,6 pkt. proc. mniej niż w IV kwartale 2017. Porównując do sytuacji w Polsce był niższy o 1,2 pkt. proc. i uplasował Małopolskę na 10 pozycji wśród wszystkich województw. Pierwsze miejsce zajęło Mazowsze, gdzie współczynnik aktywności przekroczył 60%. (…)

Spadek aktywności zawodowej w Małopolsce wynika ze zmniejszenia się liczby pracujących i bezrobotnych, szczególnie wśród mieszkańców wsi. O ile wśród mieszkańców miast współczynnik aktywności pomiędzy IV kwartałem 2018 a IV kwartałem 2017 spadł o 1,2 pkt. proc. o tyle wśród mieszkańców wsi o 2 pkt. proc. Poza tym spadek aktywności w dużo większym stopniu dotyczył osób z wykształceniem gimnazjalnym i niższym oraz policealnym i średnim zawodowym (w obu grupach wskaźnik zmniejszył się o 3,5 pkt. proc.), w najmniejszym stopniu osób z wykształceniem wyższym (spadek o 0,1 pkt. proc). Wśród Małopolan z wykształceniem średnim ogólnokształcącym aktywność nawet zwiększyła się o 0,6 pkt. proc. (…)

Poza tym współczynnik aktywności w IV kwartale 2018 roku różnił się znacząco w zależności od:

- *płci: był wyższy dla mężczyzn (63,9%) niż dla kobiet (46,7%)*
- *wykształcenia: wśród osób z wykształceniem wyższym wyniósł 81,5%, wśród osób z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym 60%, z zasadniczym zawodowym 56,6%, ze średnim ogólnokształcącym 46,4%, natomiast wśród osób z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym jedynie 8,0%,*
- *wieku: w grupie wiekowej 35-44 lata aktywni zawodowo stanowili 85,9%, podczas gdy w grupie wiekowej 55 lat i więcej zaledwie 23,8%.*

BIERNOŚĆ ZAWODOWA

W 2017 roku[26] dwie najliczniejsze grupy biernych Małopolan stanowili emeryci oraz pobierający edukację – razem 71,8%. Uogólniając można więc powiedzieć, że z jednej strony były to osoby, które wyszły z rynku pracy (po osiągnięciu odpowiedniego wieku), a z drugiej takie, które jeszcze na niego nie weszły. Po około 13% stanowili bierni ze względu na chorobę i niepełnosprawność oraz obowiązki rodzinne. W przypadku niespełna 2% bierność wiązała się z niemożnością znalezienia pracy.

W IV kwartale 2018 roku odnotowano w Małopolsce 1 194 tys. biernych zawodowo, o 3% więcej niż w tym samym okresie 2017 roku. Był to zatem trzeci rok z rzędu, kiedy liczba biernych w województwie rosła (we wcześniejszych latach o 2 i 4%). W skali całego kraju liczba biernych w ostatnim roku nieznacznie spadła – o 0,4%.

Podobnie jak w poprzednich latach, problem bierności dotyczył w dużo większym stopniu kobiet. W IV kwartale 2018 roku stanowiły one 61,6% biernych zawodowo Małopolan (o 0,6 pkt. proc. więcej niż rok wcześniej). Z biernością w większym stopniu musieli mierzyć się mieszkańcy wsi (53%).

Wśród biernych widać było wyraźną dominację osób w wieku 55 lat i więcej, a więc w wieku emerytalnym bądź zbliżających się do emerytury. Ich udział w IV kwartale 2018 wyniósł 61%. Dużą grupę stanowiły także osoby młode w wieku 15-24 lata (19%), które nie poszukują pracy przeważnie ze względu na trwającą edukację. Pozostałe 20% biernych, czyli 244 tys., to osoby pomiędzy 25 a 54 rokiem życia – a więc w wieku największej aktywności zawodowej. Ogółem bierni w wieku produkcyjnym[27] stanowili 41% wszystkich biernych w województwie.

Biorąc pod uwagę wykształcenie widać, że wśród biernych znalazło się wiele osób, które posiadają kwalifikacje poszukiwane na rynku pracy. 10,1%, a więc 121 tys. biernych Małopolan, może pochwalić się dyplomem uczelni. 20,4% skończyło technika lub szkoły policealne, a 25,8% zasadnicze szkoły zawodowe. Co prawda 31,8% posiadało wykształcenie co najwyżej gimnazjalne – można jednak

[26] *W momencie przygotowywania raportu dane za 2018 rok nie były jeszcze dostępne*
[27] *Mężczyźni w wieku 18-64 lata, kobiety w wieku 18-59 lat*

zakładać, że spora część tej grupy była jeszcze w trakcie edukacji i ostatecznie podniesie swoje kwalifikacje. (…)

(…) Obciążenie pracujących osobami niepracującymi (bezrobotni i bierni zawodowo) wyniosło w IV kwartale 2018 roku 899 osób niepracujących na 1000 osób pracujących. Wartość ta wzrosła w porównaniu do IV kwartału roku 2017 o 37 osób. (…)

V OSOBY I RODZINY KORZYSTAJĄCE Z POMOCY

Świadczeniami pomocy społecznej[28] w 2018 r. w Polsce objęto ponad 2 miliony osób, co stanowi 5,3% ludności kraju (spadek o 0,6 p. p. w stosunku do roku poprzedniego)[29]. W Małopolsce w 2018 r. wskaźnik ten wynosił 4,8% ludności regionu i był najniższy w 8-letnim okresie sporządzania oceny zasobów pomocy społecznej. W województwie małopolskim pomocą społeczną objęto 162,4 tys. osób w ponad 68,7 tys. rodzin[30].

Wykres 20: Udział korzystających z pomocy społecznej w ludności Małopolski w latach 2012 – 2018

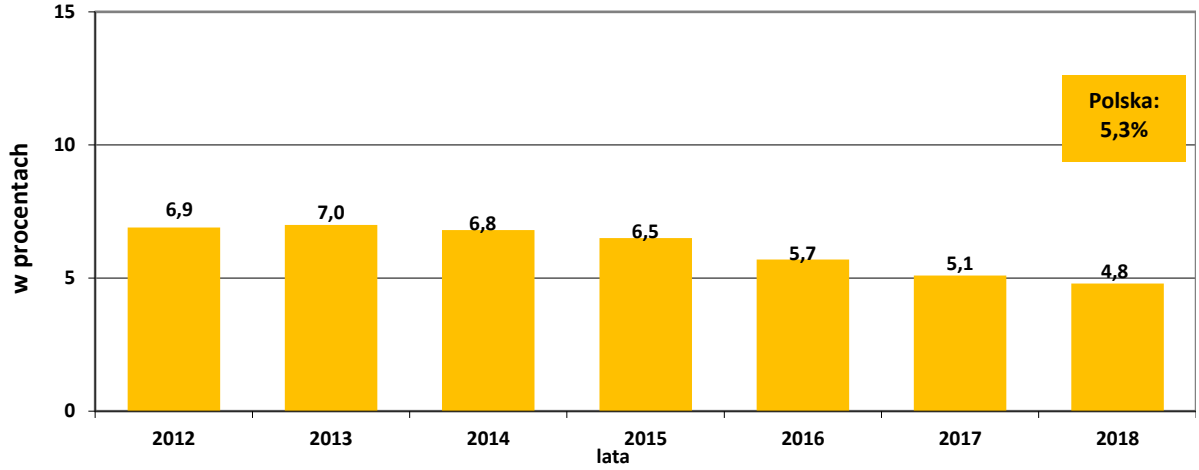

Liczba osób w rodzinach świadczeniobiorców w liczbie mieszkańców Małopolski (rzeczywista liczba osób i rodzin objętych pomocą społeczną - świadczenia przyznane w ramach zadań zleconych i własnych bez względu na rodzaj, formę, liczbę oraz źródło finansowania).

Źródło: Opracowanie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie. Dane dotyczące Polski pochodzą ze Sprawozdania MRPiPS-03 (wcześniej MPiPS-03), a dla Małopolski pochodzą ze sprawozdania OZPS. Dane dot. ludności – GUS – BDL.

Pomiędzy gminami o najniższym udziale klientów pomocy społecznej w ludności gminy (Krzeszowice p. krakowski – po 1,6%) a tą, która charakteryzuje się najwyższym wskaźnikiem (Bobowa p. gorlicki – 17,4%) różnica wyniosła w 2018 r. aż 15,8 p. p.

[28] Analiza dotyczy liczby osób w rodzinach świadczeniobiorców, które w 2018 roku otrzymały pomoc w formie świadczeń pomocy społecznej bez względu na rodzaj, formę, liczbę świadczeń i źródło finansowania.

[29] Analiza oparta o sprawozdanie MRPIPS-03 (wcześniej MPIPS-03, dostęp 12.04.2019 r.), Dział 3. „Rzeczywista liczba osób i rodzin objętych pomocą społeczną" obejmujący łącznie osoby lub rodziny objęte pomocą społeczną wyszczególnioną w działach 2A, 2B, 2C, 2D. Do działu 3 nie wlicza się wielkości:

- z Działu 2A wiersz 2 dot. zasiłków celowych na pokrycie wydatków związanych z klęską żywiołową lub ekologiczną,
- z Działu 2A wiersze 3–8 dot. pomocy cudzoziemcom, o których mowa w art. 5a ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, oraz cudzoziemcom, którzy uzyskali zgodę na pobyt tolerowany na terytorium RP,
- z Działu 2A wiersz 9 dot. wynagrodzenia należnego opiekunowi z tytułu sprawowania opieki przyznanego przez sąd,
- z Działu 2B wiersz 38 dot. odpłatności gminy za pobyt w domu pomocy społecznej.

[30] Analiza oparta o sprawozdanie OZPS. Dane dot. ludności – GUS – BDL, dostęp z dnia 12.05.2019 r.

Mapa 7: Udział korzystających z pomocy społecznej w ludności w Małopolski w 2018 r.

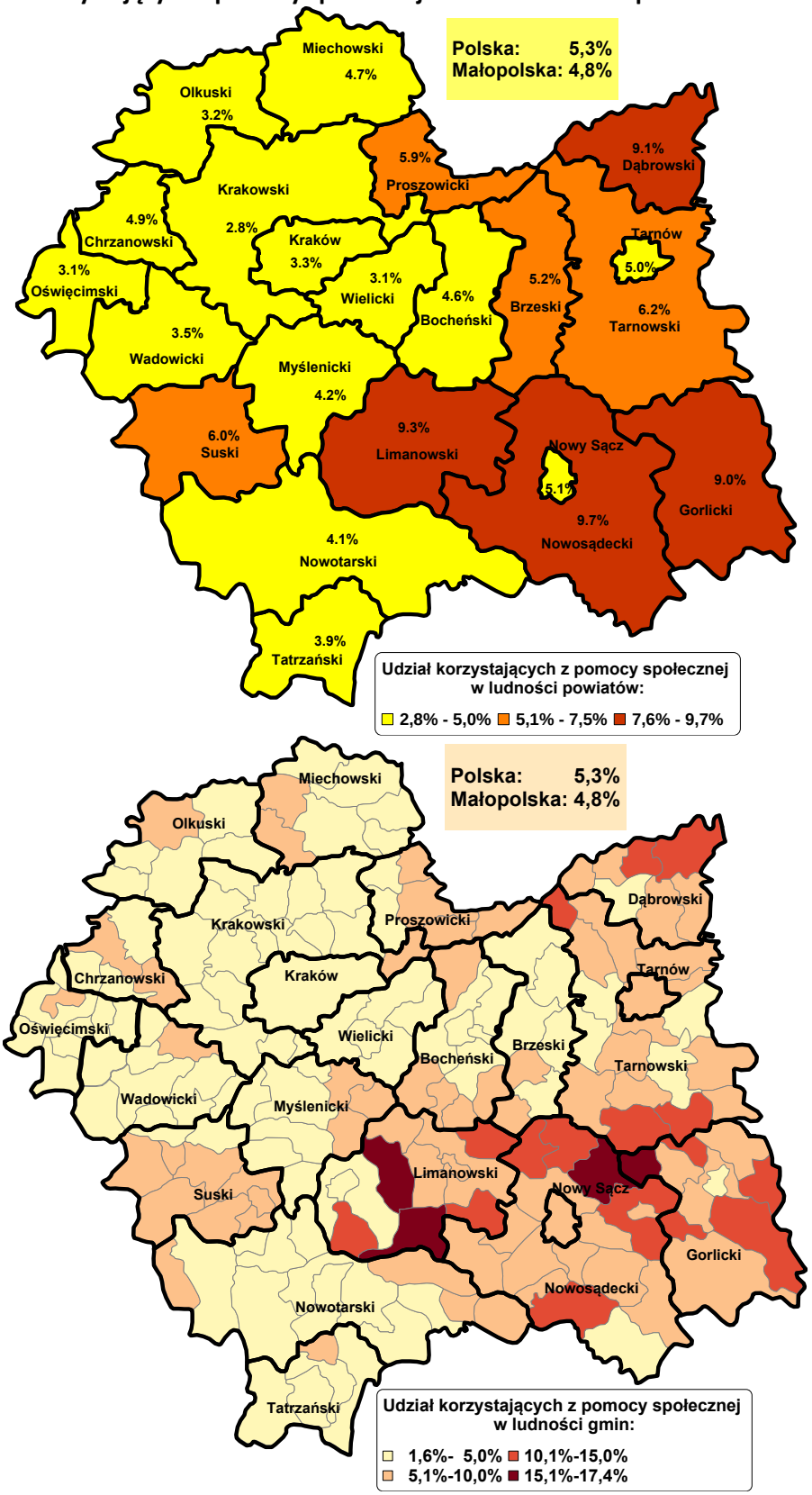

Liczba osób w rodzinach świadczeniobiorców w liczbie ludności danego powiatu/ danej gminy (rzeczywista liczba osób i rodzin objętych pomocą społeczną, świadczenia przyznane w ramach zadań zleconych i własnych bez względu na rodzaj, formę, liczbę oraz źródło finansowania).

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane dotyczące Polski pochodzą ze Sprawozdania MRPIPS-03 (dostęp 12.04.2019 r.), a dla Małopolski – ze sprawozdania OZPS i informacji pozyskanych z MOPS w Krakowie. Dane dot. ludności – GUS – BDL, dostęp z dnia 31.05.2019 r.

Jak wynika ze sprawozdania MRPIPS-03[31] ze wsparcia w ramach **systemu pomocy społecznej skorzystało prawie 25,8 tys. rodzin z dziećmi** (o prawie 3,1 tys. rodzin mniej niż rok wcześniej). Rodziny 3+ stanowiły w Małopolsce w 2018 roku ponad jedną trzecią ogółu rodzin z dziećmi objętych pomocą społeczną (ponad 9,2 tys.). Wśród rodzin z dziećmi rodziny niepełne stanowiły 28,6% (prawie 7,8 tys.). **W rodzinach z dziećmi objętych wsparciem było ponad 111,8 tys. osób, w tym w rodzinach z trojgiem lub więcej dzieci – ponad 52,7 tys. osób.** Najwięcej rodzin 3+ w systemie pomocy społecznej to rodziny z trójką dzieci (ponad 5,6 tys.), najmniej – z siedmiorgiem i więcej (213 rodzin). Wśród rodzin 3+ korzystających z systemu pomocy społecznej **18,7% (ponad 1,7 tys.) stanowiły rodziny niepełne**, czyli samotne matki lub ojcowie wychowujący dzieci.

Wykres 21: Typy rodzin objętych pomocą społeczną w Małopolsce w latach 2012 – 2018

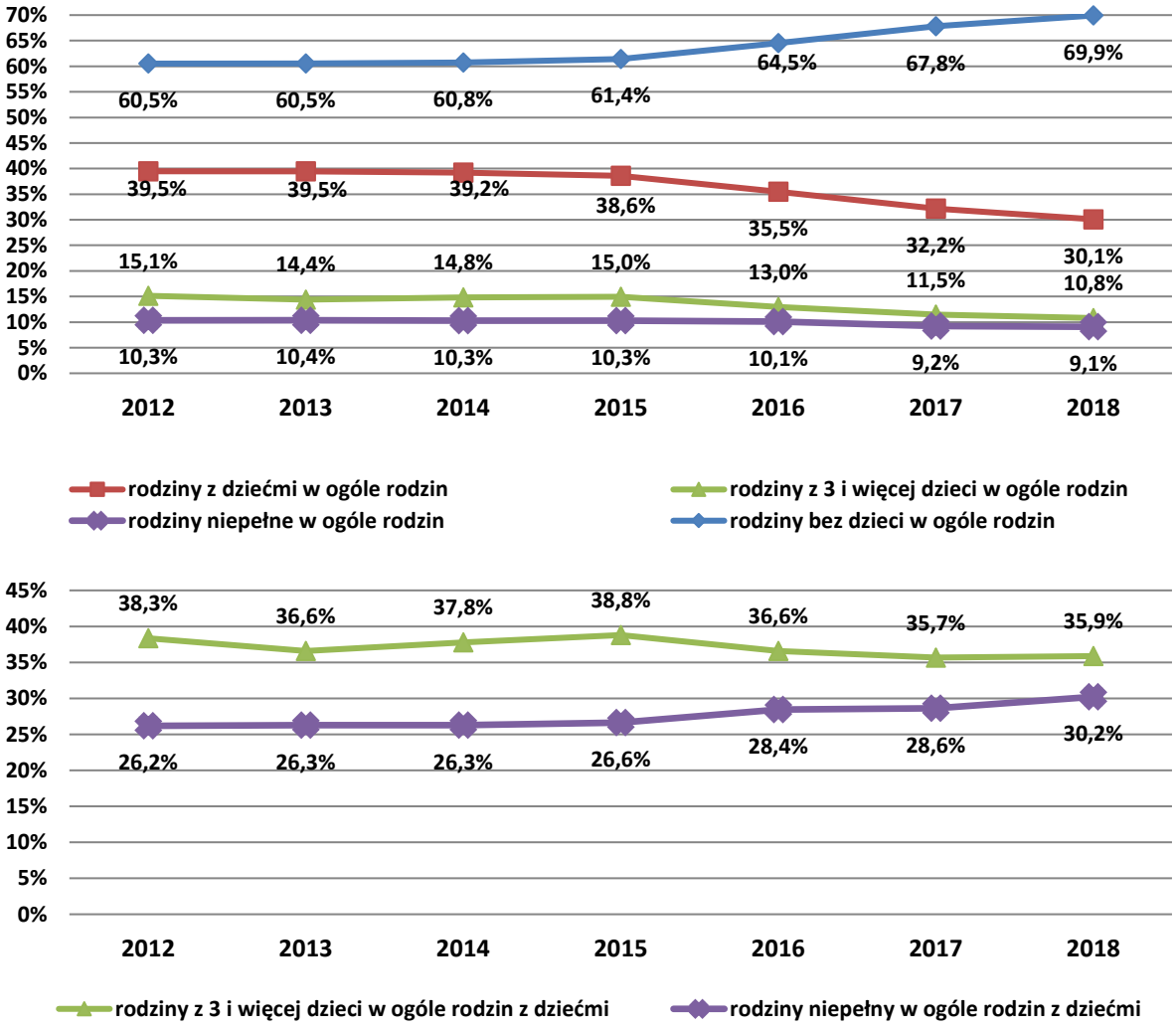

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie. Dane pochodzą ze Sprawozdania MRPiPS-03 (wcześniej MPiPS-03, dostęp 12.02.2019 r.).

[31] Analiza oparta o sprawozdanie MRPIPS-03 (wcześniej MPIPS-03), Dział 5 „TYPY RODZIN OBJĘTYCH POMOCĄ SPOŁECZNĄ". Obejmuje on łącznie rodziny i osoby objęte pomocą społeczną wymienione w działach 2A, 2B, 2C, 2D, uwzględniając rodziny i osoby objęte wyłącznie pomocą w postaci pracy socjalnej.

Mapa 8: Udział klientów, którym przyznano świadczenia pieniężne w ogólnej liczbie świadczeniobiorców pomocy społecznej w Małopolsce w 2018 r.

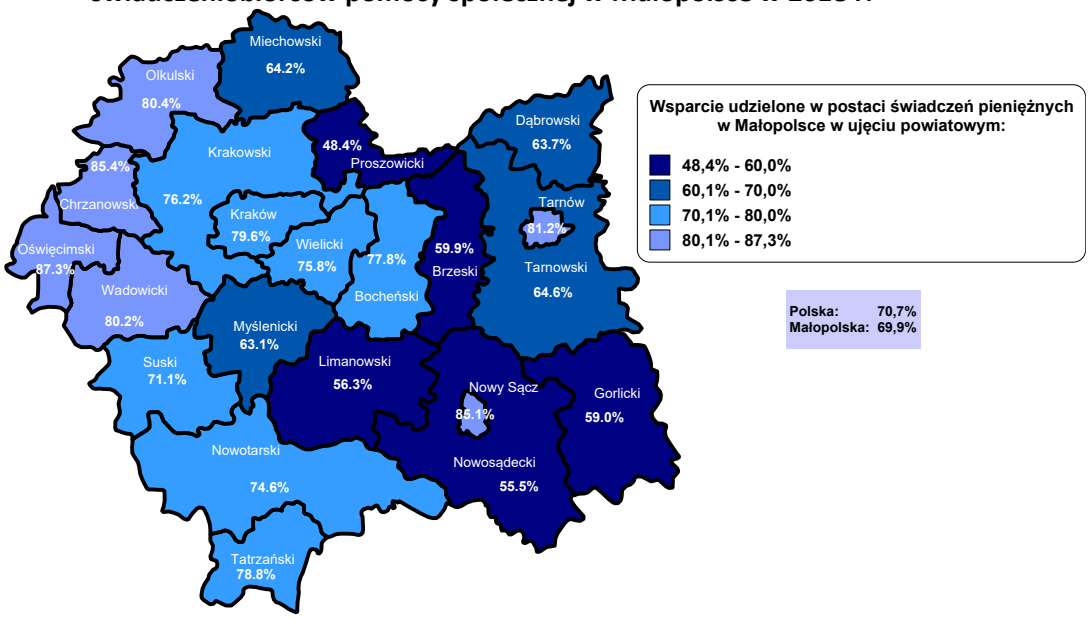

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze Sprawozdania MRPIPS-03 (dostęp 12.02.2019 r.),.

Mapa 9: Udział klientów, którym przyznano świadczenia niepieniężne w ogólnej liczbie świadczeniobiorców pomocy społecznej w Małopolsce w 2018 r.

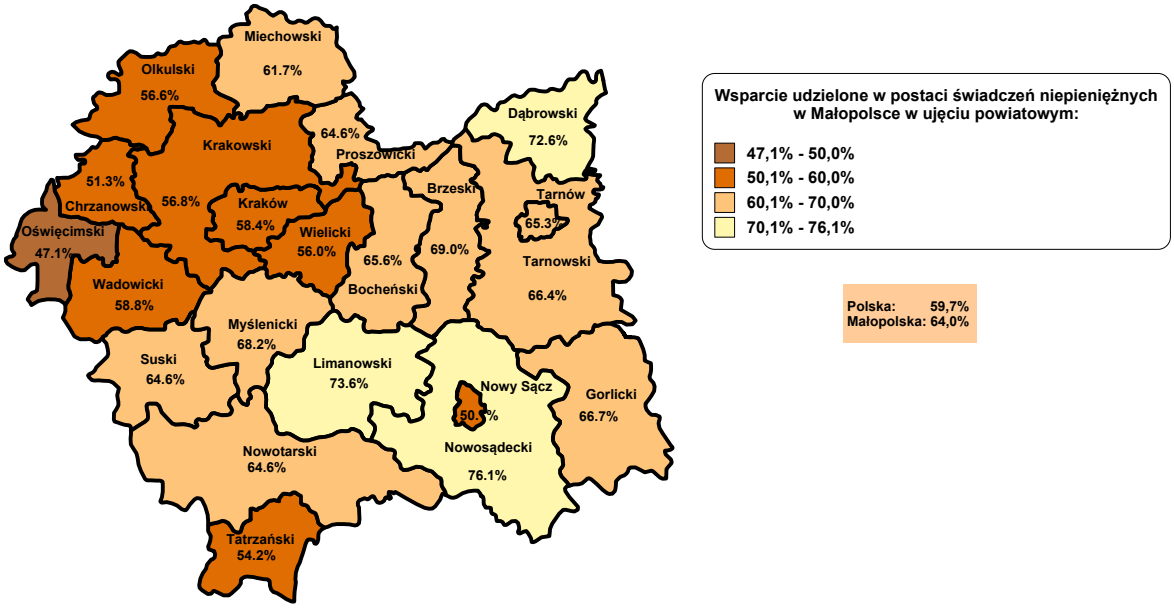

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze Sprawozdania MRPIPS-03 (dostęp 12.02.2019 r.),.

Analizując strukturę korzystających ze świadczeń można zauważyć, iż **świadczenia pieniężne w 2018 r. dotyczyły średnio 69,9% osób objętych pomocą społeczną** (o 1,2 p. p. więcej niż w 2017 r.). Tylko nieco rzadziej przyznawane były **świadczenia niepieniężne – przeciętnie 64,0% osób objętych pomocą społeczną było ich beneficjentami** (o 0,6 p. p. mniej niż przed rokiem)[32].

[32] Analiza oparta o sprawozdanie MRPIPS-03 (wcześniej MPIPS-03, dostęp 12.02.2019 r.)

Ważną pozycją w świadczeniach niepieniężnych jest wspieranie poprzez przyznawanie prawa do korzystania z darmowych posiłków. W 2018 r. skorzystało z takiej formy pomocy prawie 42,6 tys. Małopolan (o ponad 4 tys. mniej niż w 2017 r.) w prawie 23,1 tys. rodzin, z czego takie wsparcie trafiło do ponad 37,4 tys. dzieci i młodzieży (o prawie 4 tys. mniej niż w 2017 r.) w prawie 18,8 tys. rodzin (5,5% ogółu mieszkańców do 18 r.ż. – 0,6 p. p. mniej niż przed rokiem)[33].

Ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie oferują bardzo szerokie wsparcie mieszkańcom. W formularzu OZPS poproszono jednostki gminne i powiatowe o wskazanie liczby osób, którym udzielono pomocy przyznawanej w formie decyzji administracyjnej, ale także wsparcia udzielonego bez konieczności wydawania decyzji czy przeprowadzania wywiadu środowiskowego, czyli osób: objętych wyłącznie pracą socjalną, interwencją kryzysową, wsparciem w postaci skierowań do centrów i klubów integracji społecznej oraz prac społecznie użytecznych, korzystających z poradnictwa specjalistycznego, a także osoby otrzymujące pomoc i wsparcie w PCPR na podstawie innych przepisów niż ustawa o pomocy społecznej (np. osoby z niepełnosprawnościami, dzieci z rodzin zastępczych, usamodzielniani wychowankowie różnych placówek). Jak wynika ze sprawozdania OZPS w 2018 r. tak zdefiniowanych klientów podstawowych jednostek pomocy społecznej było ponad 227,2 tys. Tego rodzaju wsparcie oferowano w ośrodkach pomocy społecznej prawie 178,4 tys. mieszkańców małopolskich gmin, natomiast w ramach zadań powiatowych – prawie 48,9 tys. klientów PCPR.

Wykres 22: Główne przyczyny korzystania z pomocy społecznej w Małopolsce w 2018 r.

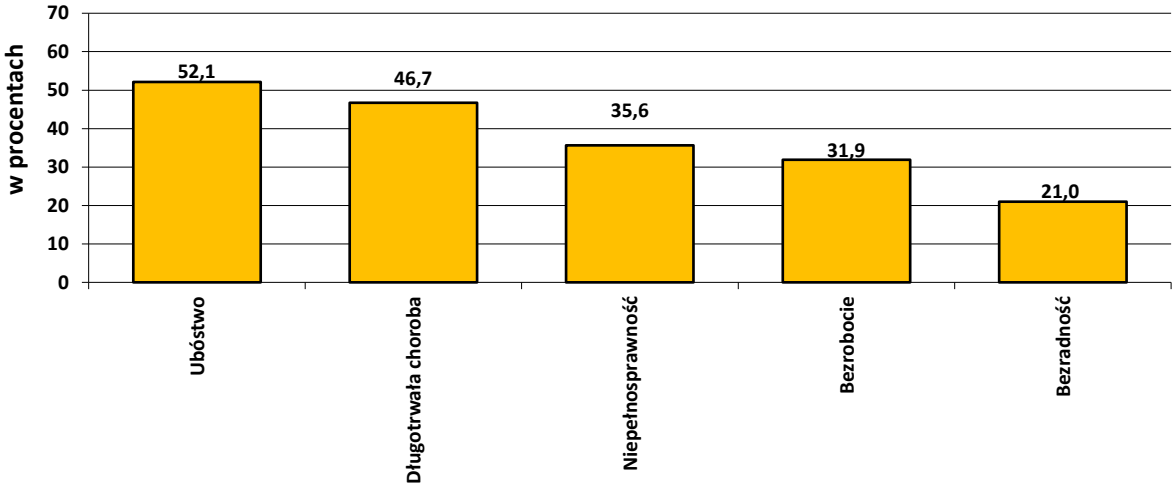

Odsetek klientów pomocy społecznej korzystających ze wsparcia z danej przyczyny w ogólnej liczbie klientów (l. osób w rodzinach świadczeniobiorców). Podane wartości nie sumują się do 100%, ponieważ sytuację wielu osób charakteryzuje występowanie kilku problemów jednocześnie.

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze sprawozdania MRPiPS-03 (dostęp 12.02.2019 r.),.

[33]Analiza oparta o sprawozdanie MRPIPS-03 (wcześniej MPIPS-03). Dane dot. ludności – GUS – BDL, dostęp z dnia 12.05.2019 r.

Z 15 wymienionych w art. 7 Ustawy o pomocy społecznej **przesłanek, które mogą być podstawą udzielenia pomocy społecznej** w Małopolsce od lat – oprócz ubóstwa (52,1% klientów pomocy społecznej) – dominującymi problemami w ostatnich latach w naszym regionie były: **długotrwała choroba (dotyczy ona 46,7% ogółu klientów pomocy społecznej), bezrobocie (31,9%), niepełnosprawność (35,6%) oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (21,0%).** Pozostałe przyczyny przyznawania pomocy występują znacznie rzadziej lub w ogóle.

Analizując powody udzielania pomocy społecznej w ciągu ostatnich lat można zauważyć zmieniający się profil klienta pomocy społecznej. Obserwowany jest stały wzrost odsetka klientów, którzy otrzymują wsparcie z tytułu długotrwałej choroby (wzrost aż o 10,5 p. p. pomiędzy 2013 i 2018 r.) i niepełnosprawności (wzrost o 5,1 p. p. pomiędzy 2013 i 2018 r.). Jednocześnie zauważalny jest spadek odsetka klientów pomocy społecznej, którzy otrzymują wsparcie z powodu bezrobocia (spadek o 15,6 p. p. pomiędzy 2013 i 2018 r.), a także ubóstwa (spadek o 11 p. p. pomiędzy 2013 i 2018 r.) oraz bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (spadek o 10,1 p. p. pomiędzy 2014 i 2018 r.).

Wykres 23: Główne przyczyny korzystania z pomocy społecznej w Małopolsce w latach 2012 – 2018

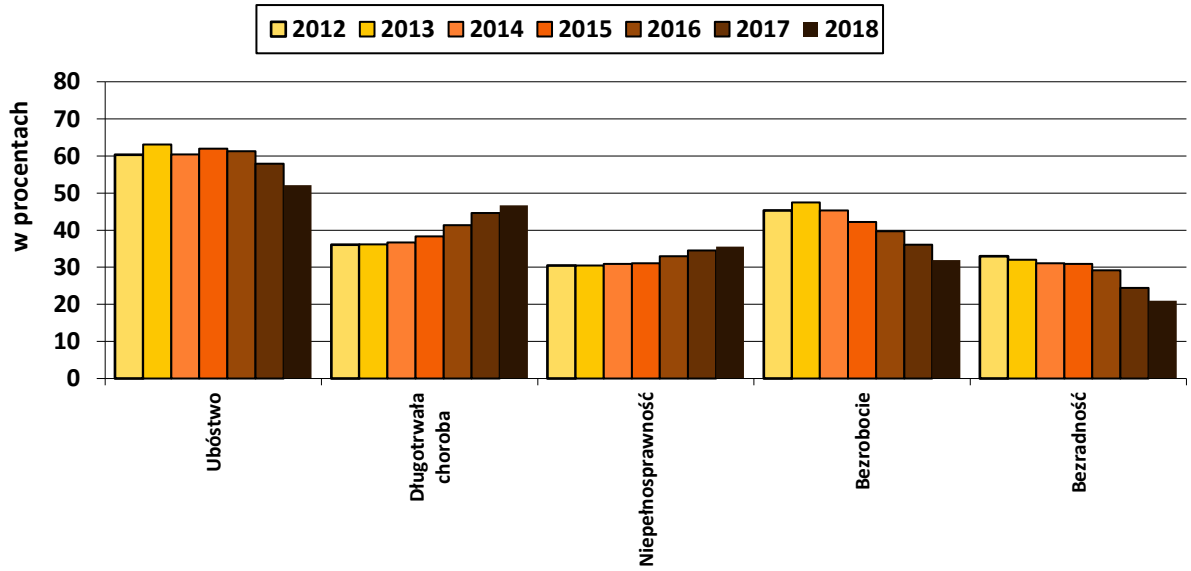

Odsetek klientów pomocy społecznej korzystających ze wsparcia z danej przyczyny w ogólnej liczbie klientów (l. osób w rodzinach świadczeniobiorców). Podane wartości nie sumują się do 100%, ponieważ sytuację wielu osób charakteryzuje występowanie kilku problemów jednocześnie.

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za lata 2012-2018 r. Dane dotyczące pochodzą ze sprawozdania MRPIPS-03 (wcześniej MPIPS-03, dostęp 12.02.2019 r.).

Wśród wsparcia, jakie ośrodki pomocy społecznej oferują mieszkańcom są **usługi opiekuńcze**, w tym specjalistyczne usługi opiekuńcze (zadanie własne gminy), a także specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi (zadanie zlecone gminie) kierowane do osób

potrzebujących pomocy w codziennym funkcjonowaniu z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn. W 2018 r. w Małopolsce udzielono tego rodzaju pomocy łącznie 8 913 osobom[34].

Najczęściej były oferowane **usługi opiekuńcze** będące zadaniem własnym gminy – **7 945 osobom** (o 497 osób więcej niż przed rokiem), z czego specjalistyczne usługi opiekuńcze – jedynie 336 klientom (o 17 więcej niż w 2017 r.). Tego rodzaju usługi nie były świadczone w ogóle w 2018 r. w 10 gminach Małopolski. Dodatkowo nie więcej niż 10 osobom świadczono tego rodzaju usługi w 74 gminach.

Z kolei **specjalistycznymi usługami opiekuńczymi dla osób z zaburzeniami psychicznymi objęto 968 osób** (o 11 więcej niż w 2017 r.) zamieszkujących 88 gmin.

Mapa 10: Liczba osób korzystających z usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania w Małopolsce w 2018 r.

	Małopolska:	Polska:
Usługi opiekuńcze - ogółem:	7 945	112 944
w tym specjaliztyczne usługi opiekuńcze:	336	5 902
Specjalistyczne usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi:	968	14 961

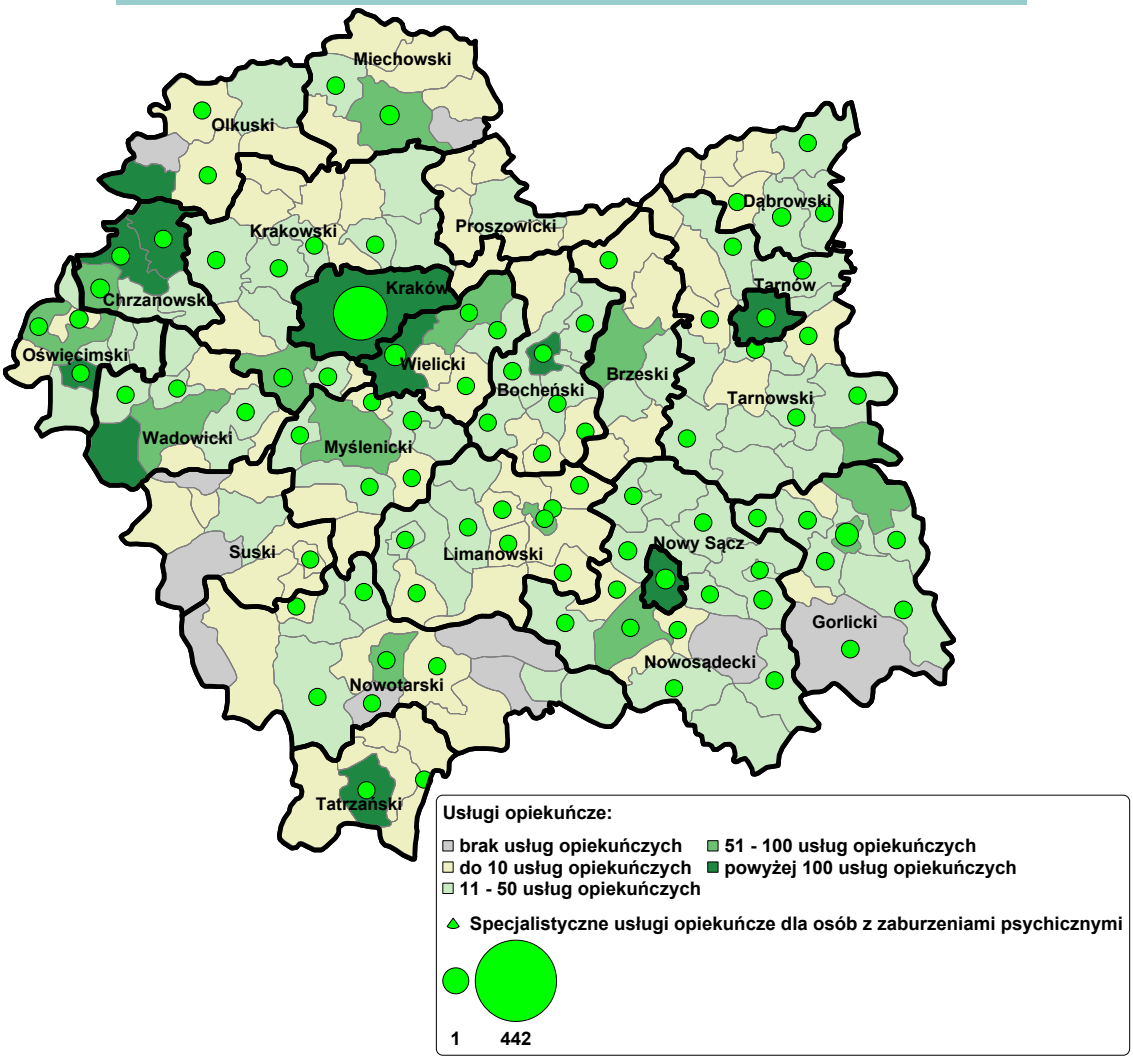

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze sprawozdania MRPiPS-03 (dostęp 12.02.2019 r.).

[34] Tu i dalej analiza oparta o sprawozdanie MRPIPS-03 (wcześniej MPIPS-03).

Ponadto od lutego 2018 realizowany jest projekt pod nazwa *Małopolski Tele Anioł*, w ramach Osi 9. Region spójny społecznie Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020, Działanie 9.2 *Usługi społeczne i zdrowotne,* poddziałanie 9.2.1 Usługi społeczne i zdrowotne w regionie, zakres wsparcia: D *Wsparcie projektów z zakresu teleopiek*i. Jego celem jest poprawa jakości życia osób niesamodzielnych - starszych, chorych lub niepełnosprawnych, poprzez realizację działań na rzecz rozwoju usług opiekuńczych i sąsiedzkich w miejscu zamieszkania oraz usług wykorzystujących nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne, które umożliwią tym osobom jak najdłuższe bezpieczne pozostanie w ich środowisku. Według założeń projektu osoby zakwalifikowane otrzymają bezpłatnie opaskę bezpieczeństwa tzw. „opaskę życia" przy pomocy której, w łatwy i szybki sposób będą mogły wezwać pomoc, usługi opiekuńcze świadczone zarówno przez profesjonalistów, jak i w ramach pomocy sąsiedzkiej. Przewidziano także serię szkoleń i kursów dla osób, które chcą pomóc i zaangażować się w świadczenie usług opiekuńczych lub sąsiedzkich.[35]

Dodatkowo od stycznia 2018 r. był realizowany ogólnopolski program *Opieka 75+* adresowany do gmin (do 60 tys. mieszkańców), które realizują usługi opiekuńcze samodzielnie. *Gminy, które przystępują do realizacji programu uzyskują finansowe wsparcie w realizacji usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych, dla osób w wieku 75 lat i więcej, do 50% przewidywanych kosztów realizacji zadania[36].* W Małopolsce w 2018 r. do programu przystąpiło 31 gmin z 14 powiatów. Łącznie usługami opiekuńczymi w ramach Programu *Opieka 75+* objęto 189 seniorów. Średnio w okresie realizacji programu oferowano na osobę 141 godzin takich usług.[37]

Program Opieka 75+ będzie kontynuowany w 2019 r. w rozszerzonej formie, tj. będzie skierowany nie tylko do osób samotnych w wieku 75 lat i więcej, ale także do osób pozostających w rodzinach. Ponadto, w roku 2019 z programu będą mogły skorzystać także te gminy, które realizują usługi opiekuńcze poprzez spółdzielnie socjalne osób prawnych, których założycielami są jednostki samorządu terytorialnego[38]. W Małopolsce w 2019 r. do programu przystąpiło 31 gmin, w tym 26 z nich kontynuuje jego realizację, a 5 rozpoczęło jego realizację dopiero w 2019 r.[39].

Podstawową formą wsparcia, jaką oferują pracownicy socjalni, jest praca socjalna. W 2018 r. w Małopolsce objęto tym rodzajem pomocy ponad 153,7 tys. osób w ponad 66,3 tys. rodzin, co stanowi 4,5% ludności województwa (o 0,7 p. p. mniej niż w 2017 r.). Należy dodać, iż pomoc w postaci wyłącznie pracy socjalnej udzielono prawie 39,6 tys. osób w ponad 18,2 tys. rodzin.

[35] Dane pozyskane z Departamentu Rodziny, Zdrowia i Spraw Społecznych UMWM
[36]Strona internetowa MRPiPS: *https://www.gov.pl/web/rodzina/program-opieka-75*
[37] Informacje pozyskane z Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie
[38] Strona internetowa MRPiPS: *https://www.gov.pl/web/rodzina/program-opieka-75*
[39] Informacje pozyskane z Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie

Praca socjalna może być prowadzona w oparciu o kontrakt socjalny lub projekt socjalny. W 2018 r. małopolskie ośrodki pomocy społecznej zrealizowały łącznie **190 projektów socjalnych** (o 4 więcej niż w 2017 r.) **w 34 gminach, dwóch miastach na prawach powiatu** (Kraków i Tarnów) i 1 PCPR (bocheńskim). **Objęto nimi łącznie 5 648 osób** (o 2 080 osób mniej niż przed rokiem). Jednocześnie **w 105 ośrodkach pomocy społecznej, 3 MOPS miast na prawach powiatu oraz 1 PCPR (bocheńskim) zawarto w 2018 r. 2 716 kontraktów socjalnych** (o 546 mniej niż przed rokiem). Objęto nimi 2 886 osób, co stanowi **2,7% świadczeniobiorców**. Analizując dane dot. kontraktów socjalnych (od 2014 r.) zwraca uwagę spadek odsetka klientów objętych pracą socjalną prowadzoną w oparciu o kontrakt socjalny. Kontrakty socjalne najczęściej wykorzystywano w celu wsparcia osób lub rodzin w rozwiązaniu ich trudnej sytuacji życiowej – w 2018 r. zawarto 2 616 takich kontraktów z 2 723 osobami. W analogicznym okresie zawarto także 601 kontraktów socjalnych z 735 osobami będącymi w szczególnej sytuacji na rynku pracy w celu wzmocnienia ich aktywności i samodzielności życiowej, zawodowej lub przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.

Mapa 11: Liczba kontraktów socjalnych w Małopolsce w 2018 r.

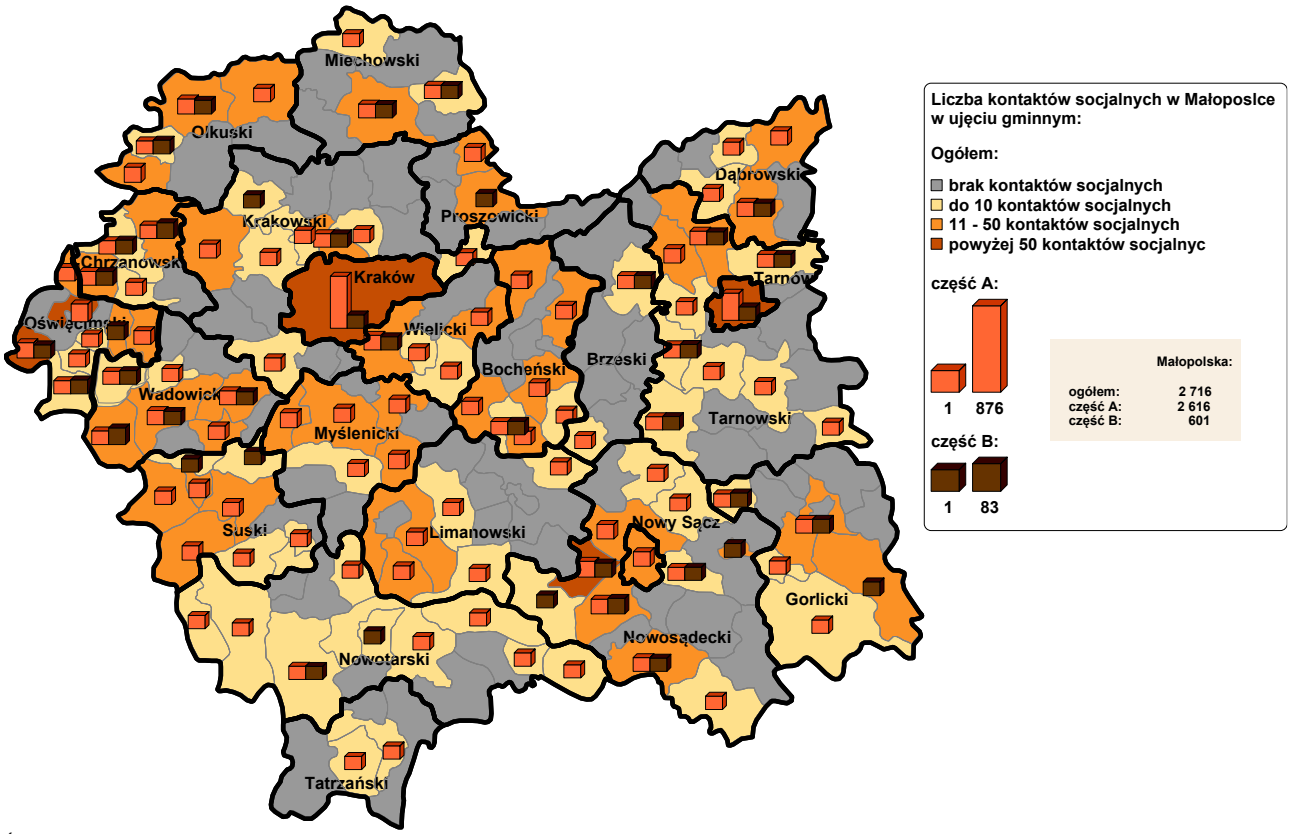

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze sprawozdania MRPiPS-03 (dostęp 12.02.2019 r.).

Jedną z form wsparcia młodzieży opuszczającej (po osiągnięciu pełnoletności) rodzinną pieczę zastępczą, placówkę opiekuńczo-wychowawczą lub inne instytucje, o których mowa w art. 88 ust.1

Ustawy o pomocy społecznej[40] jest pomoc na ekonomiczne usamodzielnienie w formie zasiłku lub pożyczki. W 2018 roku pieczę zastępczą opuściło 239 pełnoletnich osób, z czego 30% (71 osób) powróciło do rodzin naturalnych a 59% (142 osób) założyło własne gospodarstwa domowe. Przy czym liczby wskazują, iż prawie trzy razy więcej wychowanków placówek opiekuńczo - wychowawczych powraca do rodzin naturalnych, w którym się wychowywało przed umieszczeniem w placówce niż wychowanków rodzin zastępczych – ci częściej zakładają własne gospodarstwa domowe[41].

Wykres 24: Kierunki opuszczania pieczy zastępczej w Małopolsce przez usamodzielnianych wychowanków w 2018 r.

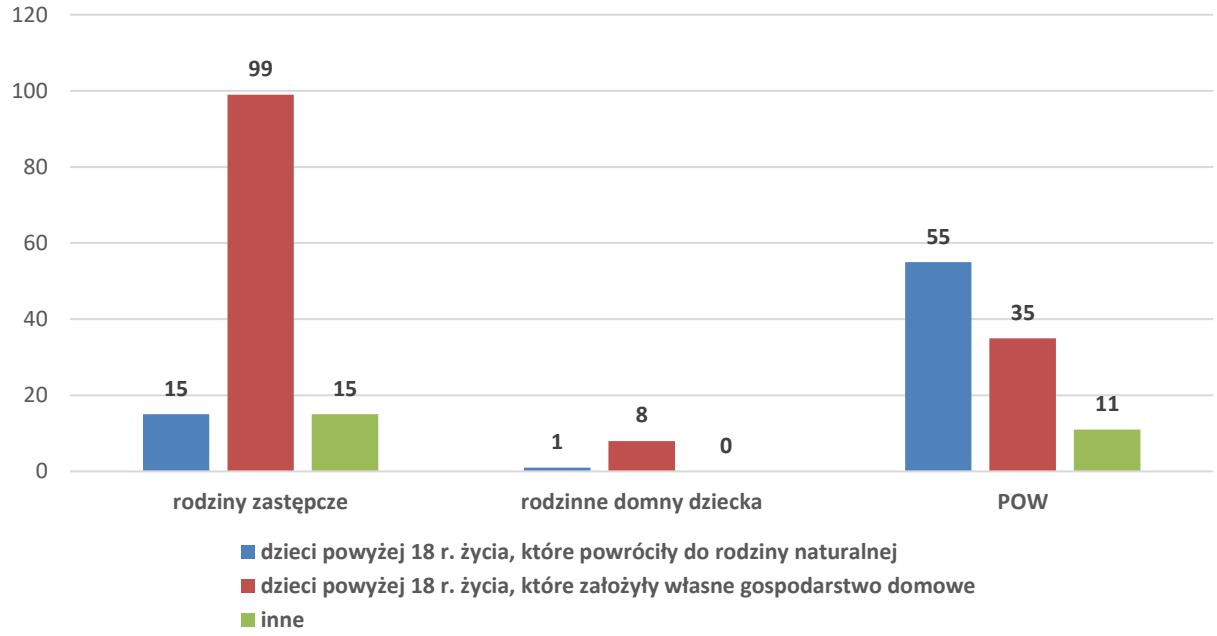

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze *Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31*

W celu wsparcia rodzin w wychowaniu dzieci od 1 kwietnia 2016 r. realizowany jest rządowy program *Rodzina 500 Plus* polegający na przyznawaniu świadczeń wychowawczych mających posłużyć jako częściowe pokrycie kosztów związanych z zaspokojeniem potrzeb życiowych oraz wychowaniem dziecka. **W Małopolsce w 2018 r. programem *Rodzina 500 Plus* objęto łącznie prawie 255,8 tys. rodzin i prawie 411,2 tys. dzieci w tych rodzinach**, wliczając dzieci wychowujące się w rodzinnej pieczy zstępczej[42].

[40] Instytucje, o których mowa w art. 88 Ustawy o pomocy społecznej to: domy pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży oraz schroniska dla nieletnich, zakłady poprawcze, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, specjalne ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii zapewniające całodobową opiekę i młodzieżowe ośrodki wychowawcze.

[41] Analiza oparta o*: Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31*

[42] Tu i danej analiza oparta o dane pozyskane dodatkowo przez ROPS w Krakowie podczas zbierania sprawozdań OZPS.

W 2018 r. programem *Rodzina 500 Plus* w małopolskich gminach objęto w Małopolsce **ponad 253,9 tys. rodzin** (o prawie 5,2 tys. mniej niż w 2017 r.) **i ponad 408,4 tys. dzieci w tych rodzinach** (o prawie 31,7 tys. dzieci mniej niż przed rokiem). **Świadczenia wychowawcze uzależnione od dochodu** (na pierwsze dziecko) otrzymywało 58,2% wszystkich rodzin, które skorzystały w 2018 r. z programu *Rodzina 500 plus* **na ponad 147,8 tys. dzieci** (o prawie 12,1 tys. mniej niż w 2017 r.), co stanowi **21,7% Małopolan w wieku 0 – 18 lat** (o 1,9 p. p. mniej niż na koniec 2017 r.). Ponadto dodatek wychowawczy oraz dodatek do zryczałtowanej kwoty środków finansowych na utrzymanie dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej lub placówce opiekuńczo – wychowawczej typu rodzinnego objął łącznie 1 797 rodzin zastępczych i 18 placówek opiekuńczo wychowawczych typu rodzinnego i 2 748 dzieci (w tym 176 dzieci wychowujących się w POW typu rodzinnego).

Mapa 12: Odsetek dzieci objętych rządowym programem *Rodzina 500 plus* w Małopolsce w 2018 r.

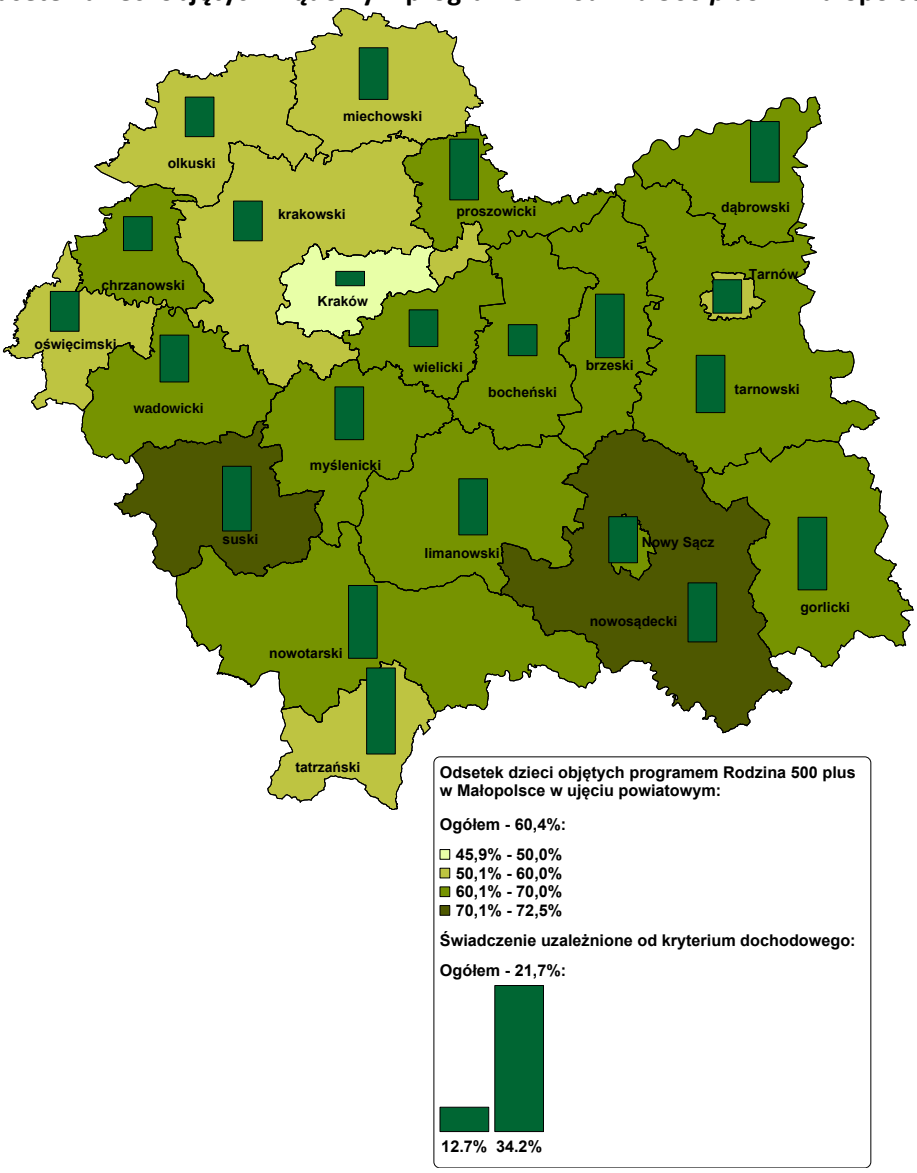

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą informacji pozyskanych dodatkowo przez ROPS w Krakowie podczas zbierania sprawozdań OZPS.

Od 1 stycznia 2016 r. realizowane jest także **świadczenie rodzicielskie**, przysługujące kobietom, które urodziły dziecko, a które nie otrzymują zasiłku macierzyńskiego lub uposażenia macierzyńskiego. W roku 2018 z tego świadczenia skorzystało ponad **11,4 tys. matek** z terenu Małopolski.

Z kolei od 1 stycznia 2017 roku, rodzicom przysługuje także prawo do **jednorazowego świadczenia** w wysokości 4 000 zł w przypadku urodzenia się żywego dziecka z ciężkim i nieodwracalnym upośledzeniem albo nieuleczalną chorobą zagrażającą życiu, wprowadzone Ustawą z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin **„Za życiem"**. W 2018 roku świadczenie to **wypłacono 388 osobom.**

Dodatkowo w 2018 r. każdy uczeń (dziecko lub osoba ucząca się), który nie ukończył 20 lat (lub 24 lat jeśli ma orzeczenie o umiarkowanym albo znacznym stopniu niepełnosprawności, potrzebie kształcenia specjalnego lub potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych) został objęty programem *Dobry Start*. W ramach programu zostało wypłacone (niezależnie od wysokości dochodu) jednorazowe świadczenie dla rodzin na zakup wyprawki szkolnej w wysokości 300 zł na każde uczące się dziecko. Z tego programu skorzystało w 2018 r. ponad 405,9 tys. dzieci i młodzieży w prawie 275,2 tys. rodzin oraz prawie 3 tys. wychowanków pieczy zastępczej, w tym:

- prawie 2 tys. dzieci i młodzieży wychowujących się w prawie 1,5 tys. rodzin zastępczych,
- 24 uczniów 8 rodzinnych domów dziecka,
- 832 wychowanków 68 placówek opiekuńczo – wychowawczych,
- 94 usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej.

Łącznie z programu *Dobry Start* skorzystało w 2018 r. ponad 408,8 tys. uczniów z ponad 276,7 tys. rodzin.

W małopolskich ośrodkach pomocy społecznej **pomoc w opiece i wychowaniu dziecka** prowadzona przez 309 asystentów rodziny **oferowana była 2 620 rodzinom** (o 105 rodzin mniej niż przed rokiem)[43].

W celu wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych rodzina może także zostać objęta pomocą **rodziny wspierającej**, która pomaga w opiece i wychowaniu dziecka, prowadzeniu gospodarstwa domowego, czy kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych. Jednak takie **wsparcie poza Krakowem (3 rodziny wspierające) i gminą Stryszawa (p. suski – 1 rodzina wspierająca) nie było oferowane rodzinom w Małopolsce w 2018 r.**

Osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, pomoc społeczna zobowiązana jest świadczyć **poradnictwo specjalistyczne**. Według danych zgromadzonych w formularzu oceny zasobów pomocy społecznej

[43] Tu i dalej analiza oparta o *Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31*.

w małopolskich ośrodkach pomocy społecznej w 2018 r. oferowano tego rodzaju wsparcie łącznie **prawie 6,6 tys. rodzinom,** a tym samym **prawie 17,2 tys. osób w tych rodzinach,** co stanowi **0,5%** mieszkańców Małopolski.[44]

Mapa 13: Odsetek osób, którym udzielono wsparcia poprzez poradnictwo specjalistyczne w OPS w liczbie ludności w Małopolsce w 2018 r.

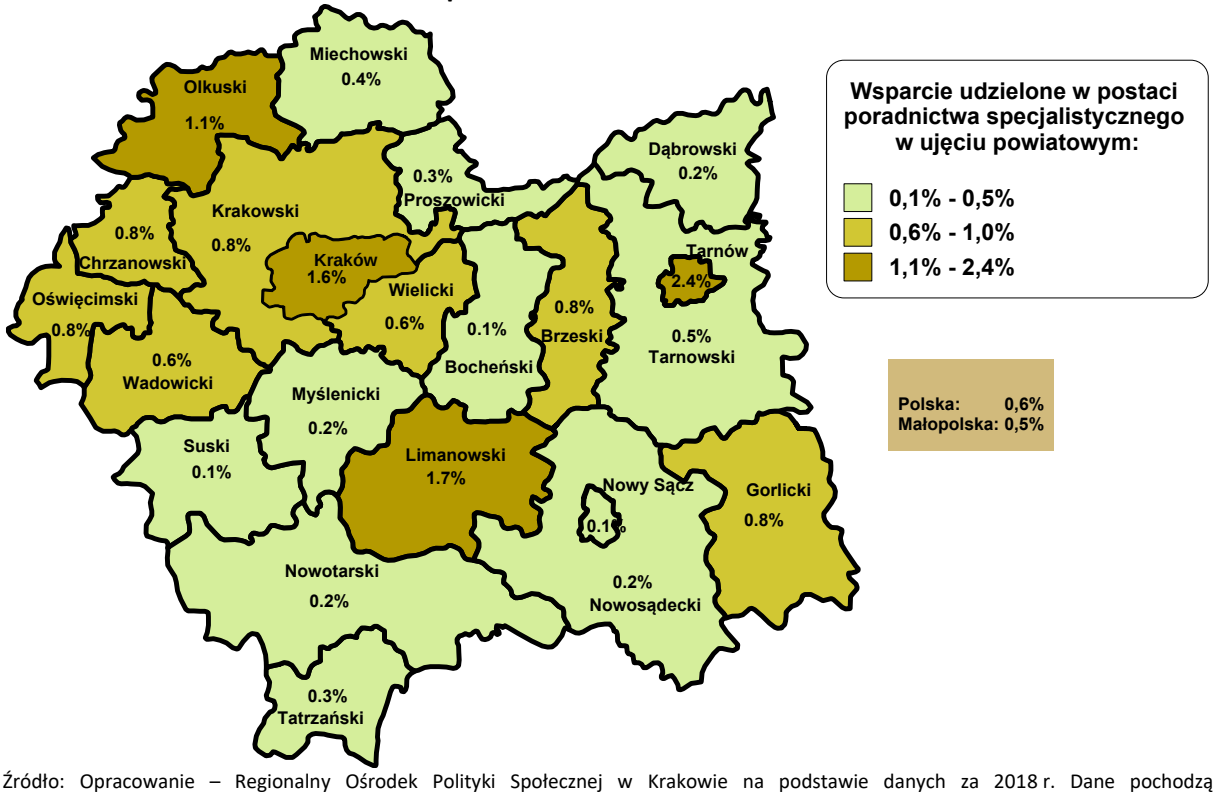

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze Sprawozdania MRPIPS-03 (dostęp 12.02.2019 r.). Dane dot. ludności – GUS – Baza Demografia, dostęp z dnia 12.05.2019 r.

Poradnictwo specjalistyczne jest oferowane również poprzez wydzielone w tym celu jednostki, w których udzielono w 2018 r. wsparcia ponad 12 tys. osobom. Jednak szerzej zostanie to omówione w dalszej części raportu (w rozdziale dotyczącym infrastruktury wsparcia mieszkańców).

Pomocą w ramach **interwencji kryzysowej objęto w małopolskich OPS** w 2018 r. **łącznie 688 rodzin i ponad 1,9 tys. osób w tych rodzinach,** co stanowi **1,8%** ogółu ludności objętej świadczeniami z pomocy społecznej, a 0,1% mieszkańców regionu.

Oprócz wsparcia klientów poprzez interwencję kryzysową w ramach OPS, tego typu pomoc jest oferowana również poprzez wydzielone w tym celu jednostki. W 2018 r. z tego rodzaju pomocy skorzystało prawie 9,5 tys. osób. Jednak szerzej zostanie to omówione w dalszej części raportu (w rozdziale dotyczącym infrastruktury wsparcia mieszkańców).

[44] Tu i dalej analiza oparta o sprawozdanie MRPIPS-03 (wcześniej MPIPS-03, dostęp 12.02.2019 r.).

Mapa 14: Odsetek osób, którym udzielono wsparcia poprzez interwencję kryzysową w OPS w ogólnej liczbie świadczeniobiorców w Małopolsce w 2018 r.

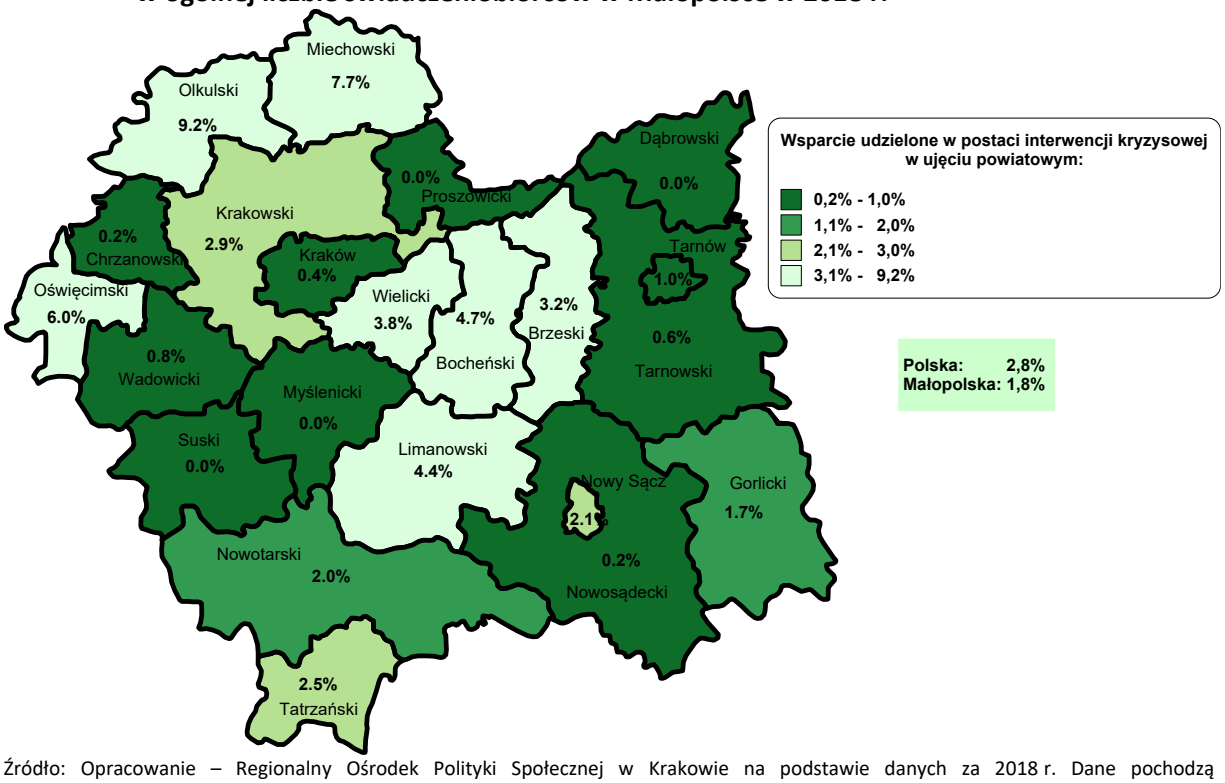

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze Sprawozdania MRPIPS-03 (dostęp 12.02.2019 r.).

Pomoc społeczna organizuje także wsparcie dla osób uwikłanych w przemoc w rodzinie. System wspierania rodzin dotkniętych przemocą oparty jest o działania interdyscyplinarne. Jedną z metod pracy z osobami stosującymi przemoc w rodzinie jest objęcie ich **programem oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych**. Takie programy funkcjonowały w 2018 r. w 14 małopolskich powiatach i 2 miastach na prawach powiatów. Łącznie objęto nimi **363 osoby** (o 12 osób mniej niż w 2017 r. oraz o 78 więcej niż w 2016 r.). Najwięcej sprawców przemocy objęto takim programem w powiecie bocheńskim (51 osób) oraz chrzanowskim (40 osób). Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych nie funkcjonował w 5 powiatach (miechowskim, nowosądeckim, oświęcimskim, proszowickim i tatrzańskim) oraz w Nowym Sączu.

Należy dodać, iż Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie, w ramach działań ustawowych, w 2018 r. podjął następujące działania w zakresie rozwijania i wzmacniania systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie[45]:

- zrealizowano III edycję projektu *Superwizja dla członków zespołów interdyscyplinarnych*;
- opracowano monitoring *Małopolskiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie do 2020 r.* za 2017 r.;

[45] Dane ROPS w Krakowie

- przeprowadzono śródokresowy przegląd *Małopolskiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie do 2020 r.;*
- zorganizowano IX Małopolski Konkurs *Przeciw przemocy* na najlepsze działanie na szczeblu gminnym i powiatowym oraz przez organizacje pozarządowe;
- zorganizowano wojewódzką konferencję poświęconą problematyce przeciwdziałania przemocy w rodzinie pt. *Pomoc osobie stosującej przemoc – pomocą dla całej rodziny*;
- zrealizowano szkolenia z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie ze środków z dotacji z budżetu państwa: *Praca z osobą stosująca przemoc, z elementami prawa z profilaktyką wypalenia zawodowego* oraz *Diagnoza, monitoring i ewaluacja działań podejmowanych w obszarze przemocy w rodzinie wraz z elementami prawa i profilaktyką wypalenia zawodowego*.

VI ZASOBY POMOCY SPOŁECZNEJ ORAZ JEJ OTOCZENIA

Kadra pomocy społecznej

Liczebność i kompetencje kadry jednostek pomocowych, to jedne z ważniejszych czynników wpływających na poziom usług i rozwój instrumentów wsparcia mieszkańców. W 2018 r. **małopolskie ośrodki pomocy społecznej zatrudniały 3 971 pracowników**[46] (o 245 więcej niż przed rokiem), w tym ośrodki w miastach na prawach powiatów – 1 050 osób. **Między ośrodkami pomocy społecznej w Małopolsce ciągle istniały jednak duże różnice dotyczące wielkości zespołów.** Ośrodki gminne (bez MOPS powiatów grodzkich) zatrudniały średnio 16 osób. Natomiast w miejskich ośrodkach pomocy społecznej powiatów grodzkich (Kraków, Nowy Sącz, Tarnów) zatrudniano odpowiednio: 770, 97 i 183 osoby. Należy jednak pamiętać, iż oprócz zadań gminy realizują one także zadania powiatu z zakresu pomocy społecznej.

Wykres 25: Średnia liczba mieszkańców Małopolski na 1 pracownika socjalnego w OPS w latach 2012 – 2018

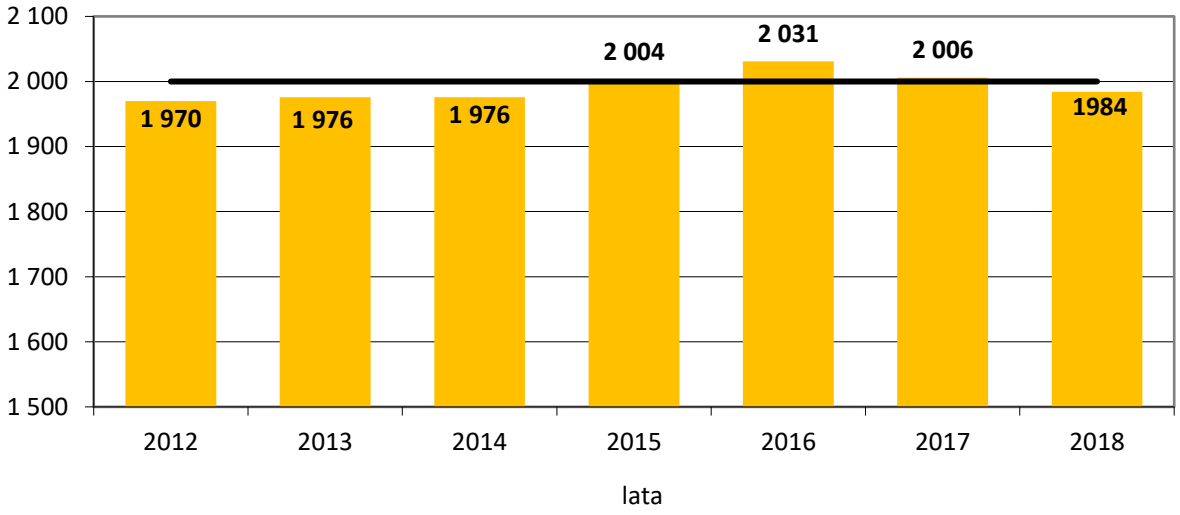

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za lata: 2012 - 2018. Dane pochodzą ze sprawozdania MRPiPS-03 (wcześniej MPiPS-03, dostęp 12.02.2019 r.). Dane dot. ludności – GUS – Baza Demografia, (dostęp z dnia 12.05.2019 r.)

W 2018 roku **w małopolskich ośrodkach pomocy społecznej** zatrudniano w tym czasie **1 714 pracowników socjalnych – o 23 więcej niż w roku 2017**. W Małopolsce wskaźnik dot. zatrudniania pracowników socjalnych proporcjonalnie do liczby ludności gminy (jeden taki pracownik na 2000 mieszkańców) wynosił w 2018 r. **1 984 mieszkańców** (w 2017 r. – 2 006). Jednocześnie wskaźnik zatrudnienia pracowników socjalnych w stosunku do liczby rodzin i osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną (jeden pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy

[46] Tu i danej analiza oparta o *Sprawozdanie MRPIPS*-03 (wcześniej MPIPS-03), stan na 31.12.2018r. (dostęp 12.02.2019 r.).

na nie więcej niż 50 takich rodzin) wynosił **39 rodziny i osoby samotnie gospodarujące**. Jeżeli chodzi o kolejny wymóg ustawowy dot. zatrudniania w ośrodkach pomocy społecznej nie mniej niż 3 pracowników socjalnych to w 2018 r. w województwie spełniały go 173 gminy ze 182.

Mapa 15: Średnia liczba mieszkańców Małopolski na 1 pracownika socjalnego w OPS w 2018 r.

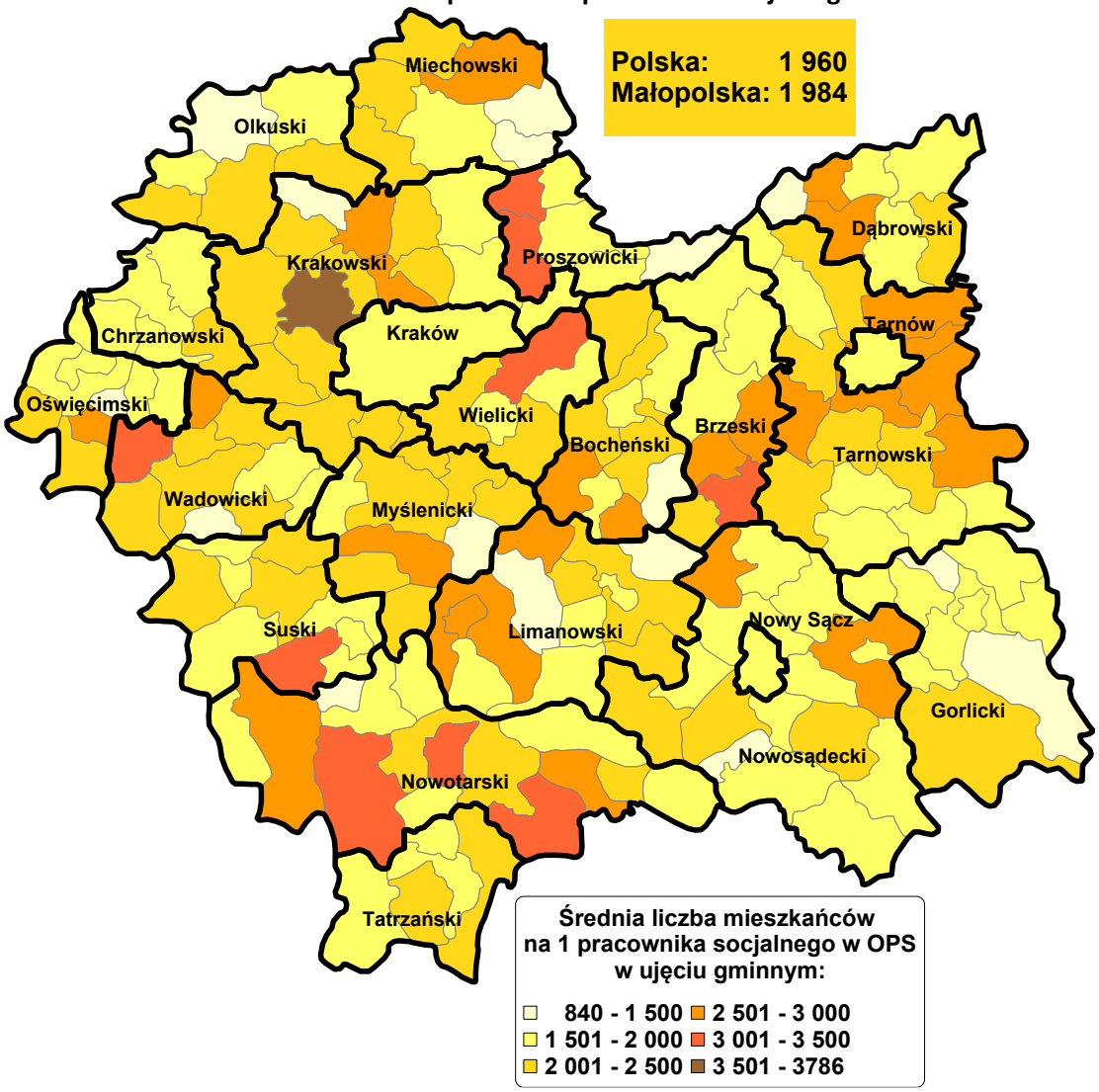

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za lata: 2012 - 2018. Dane pochodzą ze sprawozdania MRPiPS-03 (wcześniej MPiPS-03, dostęp 12.02.2019 r.). Dane dot. ludności – GUS – Baza Demografia, (dostęp z dnia 31.05.2019 r.)

Uśrednione dane dla regionu dotyczące „obciążenia" pracowników socjalnych, biorąc pod uwagę liczbę mieszkańców przypadających na każdego z nich, nie odzwierciedlają sytuacji w poszczególnych jego częściach. Więcej niż założone w Ustawie o pomocy społecznej 2 000 mieszkańców przypadało na 1 pracownika socjalnego w 2018 roku w 90 małopolskich gminach. Należy także dodać, iż ciągle jeszcze funkcjonowały w regionie ośrodki pomocy społecznej, w których zatrudniano mniej niż wymaganych 3 pracowników socjalnych - dotyczyło to 9 gmin[47].

[47] Analiza oparta o *Sprawozdania MRPIPS-03* (wcześniej MPIPS-03)

Z danych zebranych w jednorazowym sprawozdaniu przygotowanym w połowie 2018 r. przez Małopolski Urząd Wojewódzki w Krakowie wynika, że wśród 1 754 pracowników socjalnych[48] jedynie 5,8% to mężczyźni. Największa grupa pracowników socjalnych w gminach to osoby w wieku: 36 – 45 lat (602 osoby, 34,4%). Osoby powyżej 55 r. ż. stanowiły 16,3% (287 osób, w tym 4 osoby po 65 r. ż.). Należy jednak dodać, iż 10 gmin (9 wiejskich i 1 miejsko - wiejska) – w których pracownicy socjalni mający więcej niż 55 lat stanowili 50% (lub więcej) ogółu takich specjalistów – to małe ośrodki, które zatrudniały od 1 do 8 takich specjalistów. Najwięcej pracowników socjalnych zatrudnianych w OPS pracuje w pomocy społecznej powyżej 20 lat – 667 osób (38%). Z kolei osób posiadających do 5 lat stażu pracy w pomocy społecznej było 268 (15,3%).
Z wyżej wskazanego sprawozdania wynika również, iż 68,6% (1 203 osoby) pracowników socjalnych posiadało wyższe wykształcenie, w tym 981 osób ukończyło studia magisterskie. 440 osób (25,1%) posiadało wykształcenie średnie. Pierwszym stopniem specjalizacji w zawodzie pracownika socjalnego legitymowało się 447 osób (25,5%), natomiast drugim - 119 osób (6,8%).

W 2018 roku w województwie małopolskim zatrudnionych było **309 asystentów rodziny**[49] (o 11 mniej niż przed rokiem). Małopolskie gminy zatrudniały od 1 do 31 asystentów (najwięcej w Krakowie), najczęściej po jednym (120 gmin). W 8 gminach (Bolesław p. dąbrowski, Igołomia-Wawrzeńczyce, Kozłów, Łososina Dolna, Nawojowa, Polanka Wielka, Radziemice, Spytkowice) mieszkańcy nie mieli możliwości skorzystania ze wsparcia asystenta.

Ośrodki pomocy społecznej były najczęściej zarządzane jednoosobowo – 155 jednostek.[50] Jedynie w dwóch miastach na prawach powiatu (Tarnów i Nowy Sącz) i w 23 ośrodkach gminnych zespół zarządzających był dwuosobowy, a w Krakowie i w gminie Myślenice - czteroosobowy.

W powiatowych centrach pomocy rodzinie w Małopolsce w 2018 r. zatrudniano łącznie 391[51] **pracowników** (o 2 więcej niż przed rokiem). Przeciętnie w jednym centrum, zatrudnionych było około 20 osób. W małopolskich PCPR w 2018 r. zatrudniano 67 pracowników socjalnych (o 7 więcej niż przed rokiem). Liczba pracowników socjalnych w powiatowych centrach pomocy rodzinie wahała się od 1 (PCPR dąbrowski, nowotarski) do 11 (PCPR olkuski). 19 powiatowymi centrami pomocy rodzinie kierowało 27 dyrektorów. 9 PCPR było zarządzanych jednoosobowo.

W powiatowych centrach pomocy rodzinie w 2018 r. zatrudnionych było łącznie 92 koordynatorów[52] **rodzinnej pieczy zastępczej, o 9 więcej niż w roku 2017.**

[48] Analiza oparta o *Jednorazowe sprawozdanie przeprowadzonym przez MUW w* Krakowie (nr: DPS-III-140-AW/2018) wg stanu na dzień 30.06.2018 r.
[49] Analiza oparta o *Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31*.
[50] Analiza oparta o *Sprawozdanie MRPIPS-03* (wcześniej MPIPS-03, dostęp 12.02.2019 r.)
[51] Analiza oparta o *Sprawozdanie MRPIPS-03* (wcześniej MPIPS-03, dostęp 12.02.2019 r.)
[52] Analiza oparta o *Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31*.

Infrastruktura wsparcia mieszkańców

Wspierając mieszkańców w przezwyciężaniu trudnych sytuacji życiowych i rodzinnych, gminy i powiaty Małopolski podejmują szereg działań oraz organizują infrastrukturę socjalną w ramach systemu pomocy społecznej i jego otoczenia. Dla zapewnienia mieszkańcom o określonych problemach i potrzebach kompleksowego wsparcia, pomoc profilowana na konkretne grupy osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym o konkretnych potrzebach.

RODZINA[53]

Mieszkańcom w trudnej sytuacji, gminy i powiaty udzielają wsparcia m. in. poprzez interwencję kryzysową i poradnictwo specjalistyczne.

Mapa 16: Ośrodki interwencji kryzysowej w Małopolsce w 2018 r.

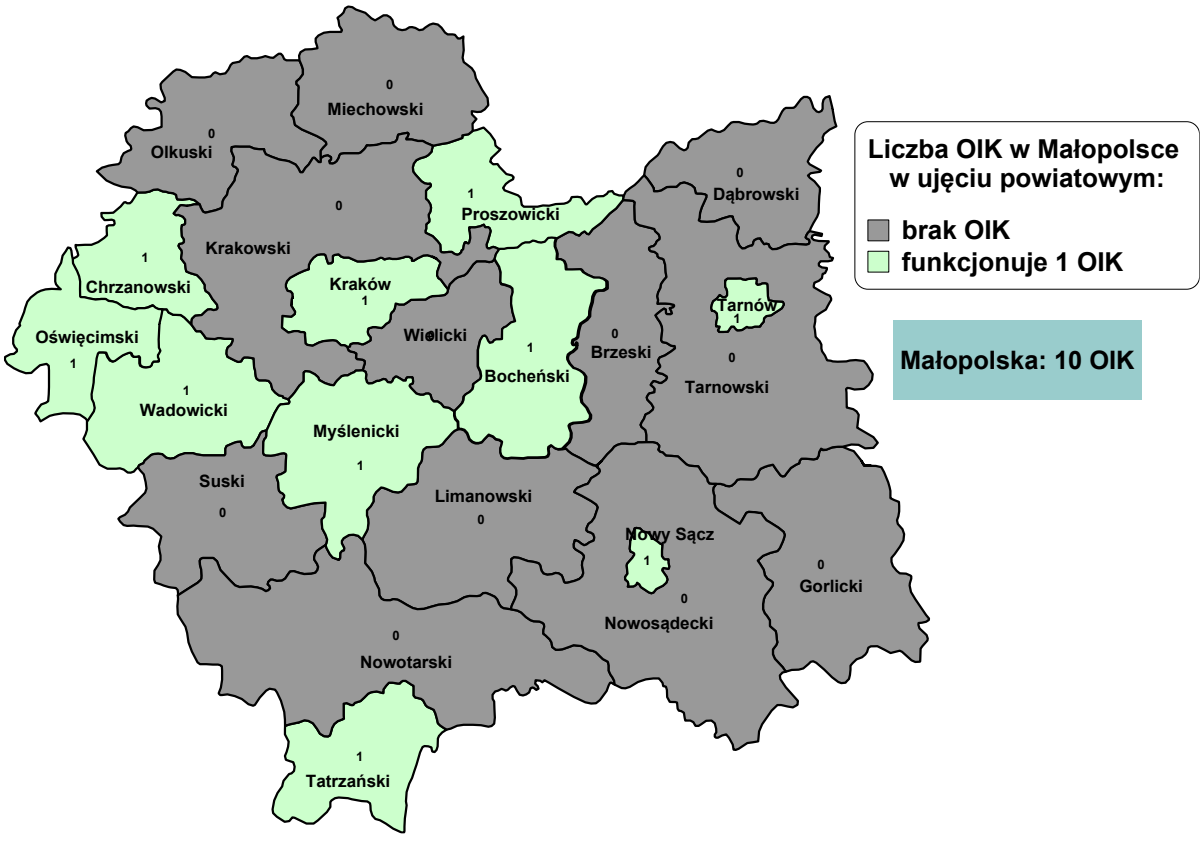

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze sprawozdania MRPiPS-03 (dostęp 12.02.2019 r.).

Zgodnie z danymi zgromadzonymi w sprawozdaniu MRPIPS-03 w województwie małopolskim w 2018 roku **funkcjonowało 10 ośrodków interwencji kryzysowej** w 7 powiatach i 3 miastach na prawach powiatu. W 12 powiatach (brzeskim, dąbrowskim, gorlickim, krakowskim, limanowskim, miechowskim, nowosądeckim, nowotarskim, olkuskim, suskim, tarnowskim i wielickim) w 2018 r. nie było takiej

[53] Analiza oparta o sprawozdanie OZPS i MRPiPS-03

jednostki. Należy jednak dodać, iż w powiecie krakowskim podpisano porozumienie, na mocy którego mieszkańcy korzystają ze wsparcia OIK w Krakowie. Także powiaty: limanowski, nowosądecki i tarnowski zawarły porozumienie z Sądeckim Ośrodkiem Interwencji Kryzysowej w zakresie świadczenia usług dla mieszkańców tych powiatów.
Małopolskie ośrodki interwencji kryzysowej w 2018 r., dysponowały łącznie 96 miejscami schronienia. Z pomocy OIK skorzystało w ciągu roku 9 457 osób.

Warto podkreślić, iż w ramach konkursów Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020, Poddziałanie 9.2.2 i 9.2.3 „Usługi opiekuńcze oraz interwencja kryzysowa", Typ projektu C „Wsparcie dla tworzenia i/lub działalności ośrodków interwencji kryzysowej" wybrano do dofinansowania 5 projektów, w ramach z których powstanie 1 nowy ośrodek interwencji kryzysowej (w powiecie gorlickim, w 2019 roku), a w 4 powiatach zostanie rozbudowana oferta wsparcia w już istniejących OIK (w powiatach: bocheńskim, chrzanowskim i myślenickim oraz w Krakowie).

Mapa 17: Jednostki specjalistycznego poradnictwa oraz innego rodzaju placówki specjalistycznego poradnictwa w Małopolsce w 2018 r.

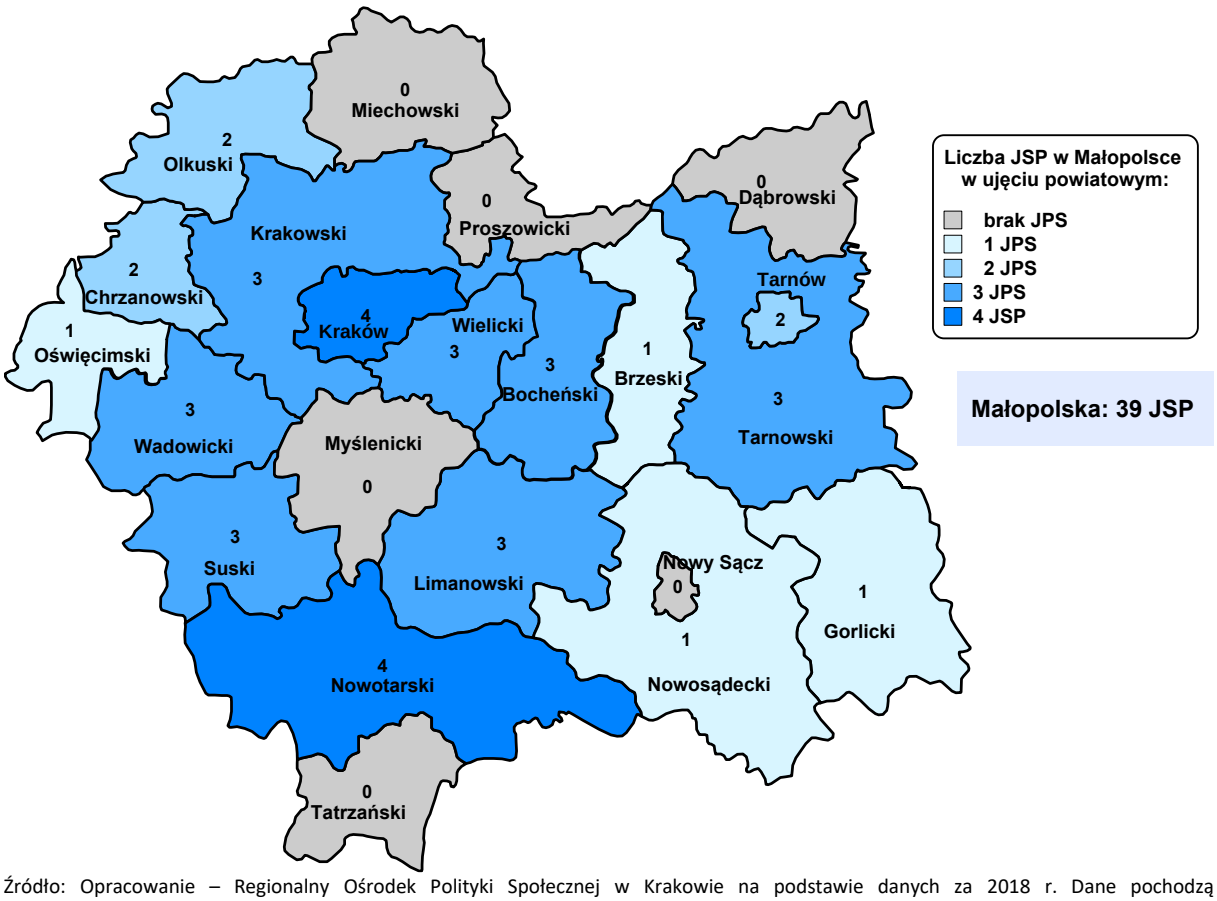

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze sprawozdania MRPiPS-03 (dostęp 12.02.2019 r.) i OZPS.

W 2018 roku na terenie województwa funkcjonowało łącznie 39 jednostek specjalistycznego poradnictwa (będących odrębnymi jednostkami) finansowanych przez gminy (25 JSP), powiaty (8 JSP) oraz przez miasto Kraków (4 JSP) i Tarnów (2 JSP). 31 z nich było prowadzonych przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej samodzielnie, natomiast prowadzenie 8 JSP (4 w Krakowie, 2 w Tarnowie oraz po jednej w Alwerni p. chrzanowski i Zawoi p. suski) zlecono organizacjom pozarządowym. Tego rodzaju jednostki zlokalizowane były na terenie 16 z 22 małopolskich powiatów. W 2018 r. JSP jako odrębna jednostka nie funkcjonowały w Nowy Sączu oraz powiatach: dąbrowskim, miechowskim, myślenickim, proszowickim i tatrzańskim. Łącznie w regionie skorzystało ze wsparcia takich placówek ponad 12 tys. osób.

W sprawozdaniu OZPS za rok 2018 wykazano placówki specjalistycznego poradnictwa funkcjonujące w strukturach OPS lub PCPR. W sumie funkcjonowało dodatkowo 44 tego rodzaju jednostek (w 33 gminach i 6 powiatach) na terenie 17 z 22 powiatów. Najczęściej opisywano je jako: punkty informacyjne, konsultacyjne oraz udzielające wsparcia dla ofiar przemocy domowej oraz punkty konsultacyjne dla osób uzależnionych oraz współuzależnionych od alkoholu lub narkotyków, czy też bardziej ogólnie jako punkt wsparcia i informacji. Łącznie w 2018 r. w Małopolsce w ramach opisanych struktur wsparciem objęto prawie 10 tys. osób.

Mapa 18: Mieszkania chronione w Małopolsce w 2018 r.

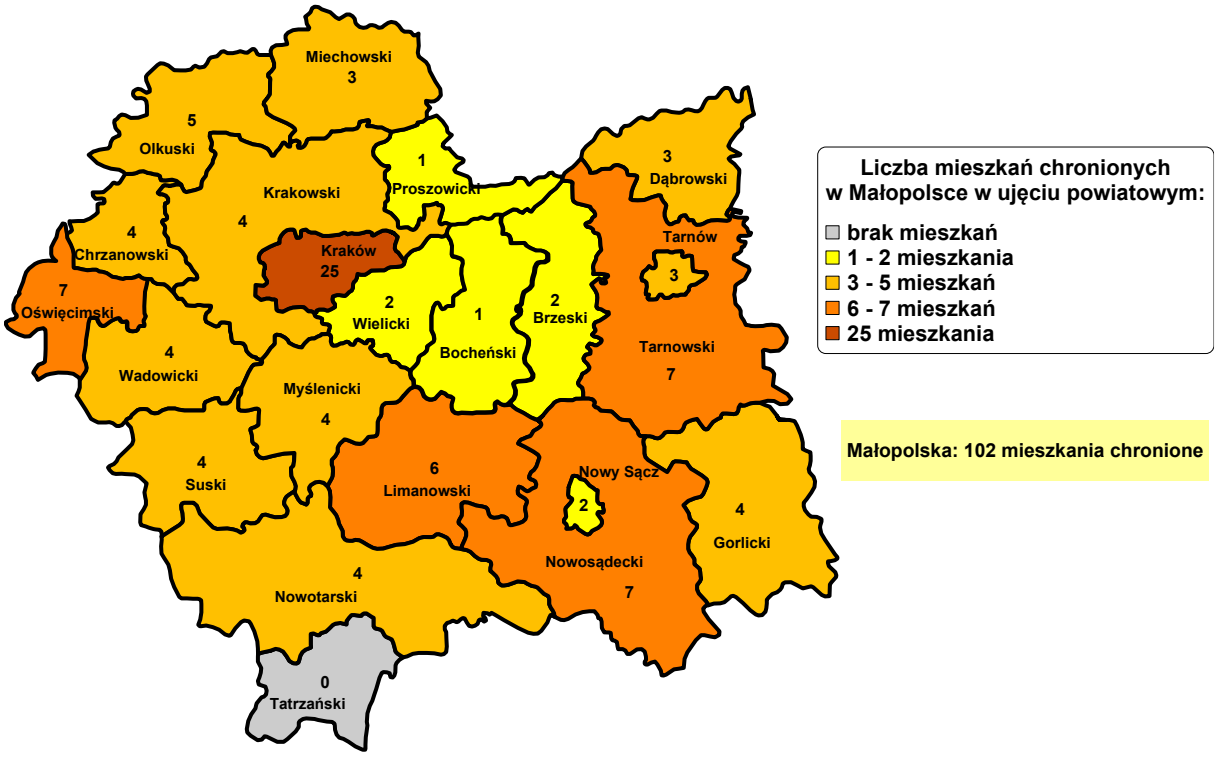

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze sprawozdania MRPiPS-03 (dostęp 12.02.2019 r.).

Zgodnie z danymi wykazanymi w Sprawozdaniu MRPiPS-03 **w 2018 roku funkcjonowały w Małopolsce łącznie 102 mieszkania chronione.** 79 z nich prowadziły jednostki samorządu terytorialnego samodzielnie, a pozostałe 23 mieszkania – inne podmioty na zlecenie gmin. 131 gmin oraz 10 powiatów nie dysponowało mieszkaniami chronionymi w swoich zasobach. Mieszkania chronione w Małopolsce oferowały łącznie **429 miejsc**, a w ciągu roku skorzystało z nich **336 osób**. Dostęp do mieszkań chronionych w 2018 roku mieli na swoim terenie mieszkańcy prawie wszystkich powiatów województwa małopolskiego (za wyjątkiem powiatu tatrzańskiego), a w ich ramach korzystanie z tej formy wsparcia było możliwe na terenie 51 gmin.

W zgromadzonym materiale zwraca uwagę fakt, iż w Małopolsce z mieszkań chronionych skorzystało znacznie mniej osób (336), niż oferowano miejsc (429), a w 32 mieszkaniach (w 30 gminach i 2 powiatach) w ciągu całego 2018 roku nie mieszkała ani jedna osoba.

DZIECI I MŁODZIEŻ:

Wsparcie dzienne

Instytucjonalna opieka nad najmłodszymi dziećmi do lat 3 zapewniana jest w żłobkach, klubach dziecięcych, przez dziennego opiekuna oraz przez nianię. Usługi te są wciąż trudno dostępne dla mieszkańców z uwagi na ograniczoną liczbę, ale także ze względu na ich koncentrację w większych miastach. Na obszarach miejskich w 2017 r. opieką objęto 16,8% dzieci, natomiast na wsi niespełna 2%.[54]

Wykres 26: Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach i klubach dziecięcych (%) w woj. małopolskim w podziale na tereny miejskie i wiejskie w okresie 2003-2017

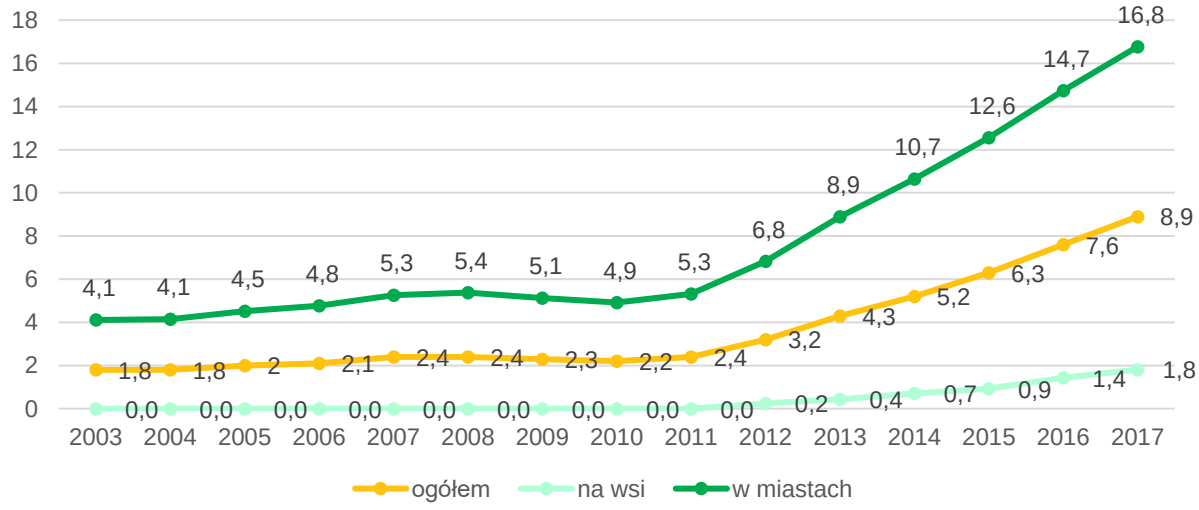

Źródło: Opracowanie – WUP w Krakowie na podstawie danych BDL

[54] Źródło: *Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w 2018 roku*, WUP w Krakowie, Kraków 2019.

(…) Miejsc w oddziałach oraz placówkach opiekuńczych dla dzieci stale przybywa. W latach 2012-2017 liczba żłobków na terenie województwa wzrosła ponad 4-krotnie, z 61 żłobków w roku 2012 do 265 w 2017 r. Oddziały żłobkowe cieszą się zdecydowanie mniejszą popularnością – w roku 2017 w Małopolsce zarejestrowane były tylko dwie tego typu placówki.[55]

W latach 2014-2020 Małopolska dysponuje kwotą 29 mln euro środków europejskich na realizację projektów, których celem jest wsparcie rodziców dzieci do lat 3 w powrocie na rynek pracy. Do końca 2018 roku przyjęto do realizacji 64 projekty na kwotę 90,4 mln zł. Dotychczas powstało 1,4 tys. miejsc opieki nad dziećmi w żłobkach, klubach dziecięcych oraz u dziennego opiekuna z 2,3 tys. zaplanowanych przez beneficjentów, z którymi dotychczas podpisano umowy. Ponad 40% miejsc powstało w gminach, których sytuacja w zakresie opieki nad dziećmi do lat 3 została określona jako bardzo zła, umiarkowanie zła lub zła. Ponadto 210 osobom przyznano wsparcie w postaci dofinansowania kosztów zatrudnienia niani.[56]

Zgodnie z danymi dostępnymi na Portalu Informacyjno-Usługowym emp@tia, prowadzonym przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej[57], w Małopolsce funkcjonują łącznie (w tym placówki prywatne) **434 placówki świadczące usługi opieki nad dziećmi do lat 3** (żłobki i kluby dziecięce). Zatrudniano także w tym samym okresie 54 dziennych opiekunów.

Dodatkową inicjatywą Samorządu Województwa Małopolskiego realizowaną w latach 2017-2018 był projektu *Małopolska Niania*. Polegał on na wsparciu małopolskich rodzin w godzeniu życia zawodowego z rodzinnym, poprzez udzielenie pomocy finansowej gminom województwa małopolskiego na dofinansowanie opieki nad dziećmi w wieku do lat 3. Projekt z jednej strony odpowiadał na aktualne potrzeby rodziców dzieci do lat 3, którzy po urlopie związanym z opieką nad dzieckiem, chcieli wrócić do pracy. Z drugiej zaś, założeniem projektu była aktywizacja osób bezrobotnych, które mieli szansę podjąć zatrudnienie w charakterze niani. Do sierpnia 2018 roku projektem objęto 90 rodzin z Małopolski.[58]

Wsparcie dla rodziców w opiece nad starszymi dziećmi funkcjonuje w formie przedszkoli. Według danych udostępnianiach przez Kuratorium Oświaty w Krakowie we wrześniu 2018 roku w Małopolsce funkcjonowało **łącznie 1 675 przedszkoli** (bez oddziałów przedszkolnych) o 73 więcej niż w 2017 roku.[59]

[55] Źródło: *Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w 2018 roku*, WUP w Krakowie, Kraków 2019.
[56] Źródło: *Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w 2018 roku*, WUP w Krakowie, Kraków 2019.
[57] Źródło: Portalu Informacyjno-Usługowym emp@tia: https://empatia.mpips.gov.pl/web/piu/dla-swiadczeniobiorcow/rodzina/d3/rejestr-zlobkow-i-klubow, dostęp: 27.05.2019r.
[58] Raport o stanie województwa małopolskiego za rok 2018 (art. 34a ustawy o samorządzie województwa), załącznik do Uchwały Nr 605/19 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 16 kwietnia 2019 r.
[59] Analiza oparta o Wykaz szkół i placówek oświatowych udostępniony przez Kuratorium Oświaty w Krakowie, https://kuratorium.krakow.pl/szkoly-i-placowki-oswiatowe-dane-identyfikacyjne/ , dostęp: 28.05.2019r.

Według danych GUS w 2017 r. (najnowsze dostępne dane) na **jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego** przypadało w Małopolsce 0,92 dzieci w wieku 3 - 5 lat, z kolei w 2016 r. przypadało 0,99 dziecka. W 2017 roku odsetek dzieci w wieku 3 - 5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym wyniósł 85,9%, na wsi 71,2% (w Polsce 84,7% oraz 64,5%)[60].

Zdecydowanie najwięcej miejsc dla przedszkolaków funkcjonuje w dużych miastach. Po pierwsze dlatego, że mieszka tam najwięcej dzieci. Pod drugie dlatego, że część rodziców dojeżdżających do pracy z okolicznych miejscowości wybiera placówki przedszkolne zlokalizowane blisko miejsca pracy, a nie miejsca zamieszkania. Dlatego też w Nowym Sączu, Krakowie i Tarnowie liczba dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w przeliczeniu na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat przekracza 1 tys. Wychowanie przedszkolne najmniej jest upowszechnione we wschodniej części województwa. W powiatach nowosądeckim, gorlickim i tarnowskim wskaźnik był w 2017 roku o 100, a nawet o 200 mniejszy niż średnio w województwie.[61]

Wykres 27: Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat

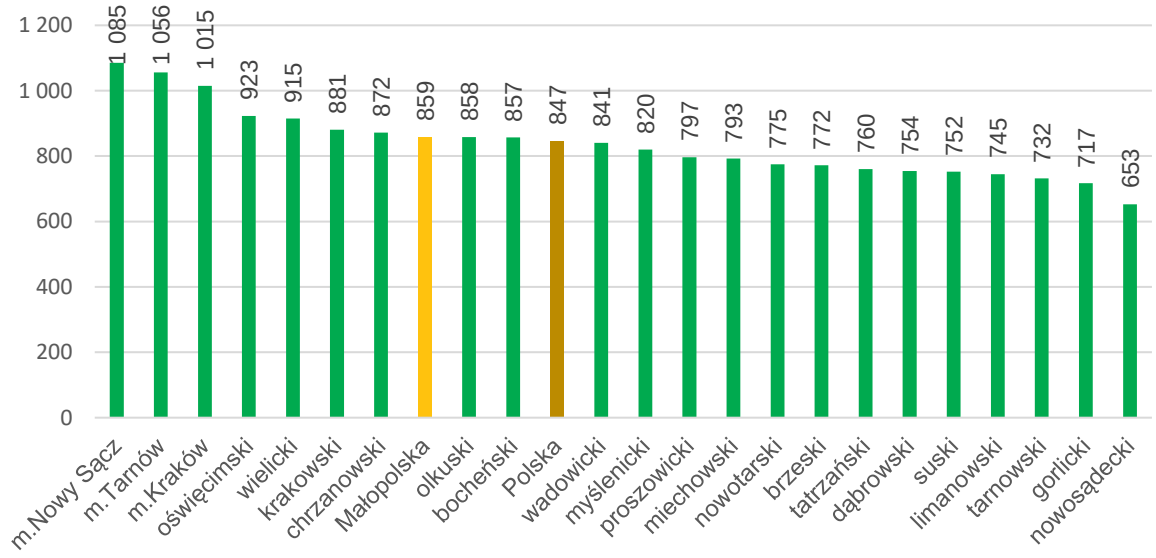

Źródło: Opracowanie – WUP w Krakowie na podstawie danych BDL

Wsparcie rodzin jest również realizowane poprzez **placówki wsparcia dziennego (PWD).** W województwie małopolskim w 2018 roku funkcjonowały **173** tego typu placówki oferujące prawie 6,5 tys. miejsc**,** z których w ciągu roku skorzystało **prawie 11 tys. dzieci.** Ze wsparcia tego typu placówek mogli skorzystać mieszkańcy wszystkich małopolskich powiatów[62].

[60] GUS, Bank Danych Lokalnych, brak danych za 2018 r.

[61] Źródło: *Ocena sytuacji na rynku pracy województwa małopolskiego w 2018 roku*, WUP w Krakowie, Kraków 2019.

[62] Analiza oparta o OZPS, *Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31 oraz Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31*

Mapa 19: Placówki wsparcia dziennego w Małopolsce w 2018 r.

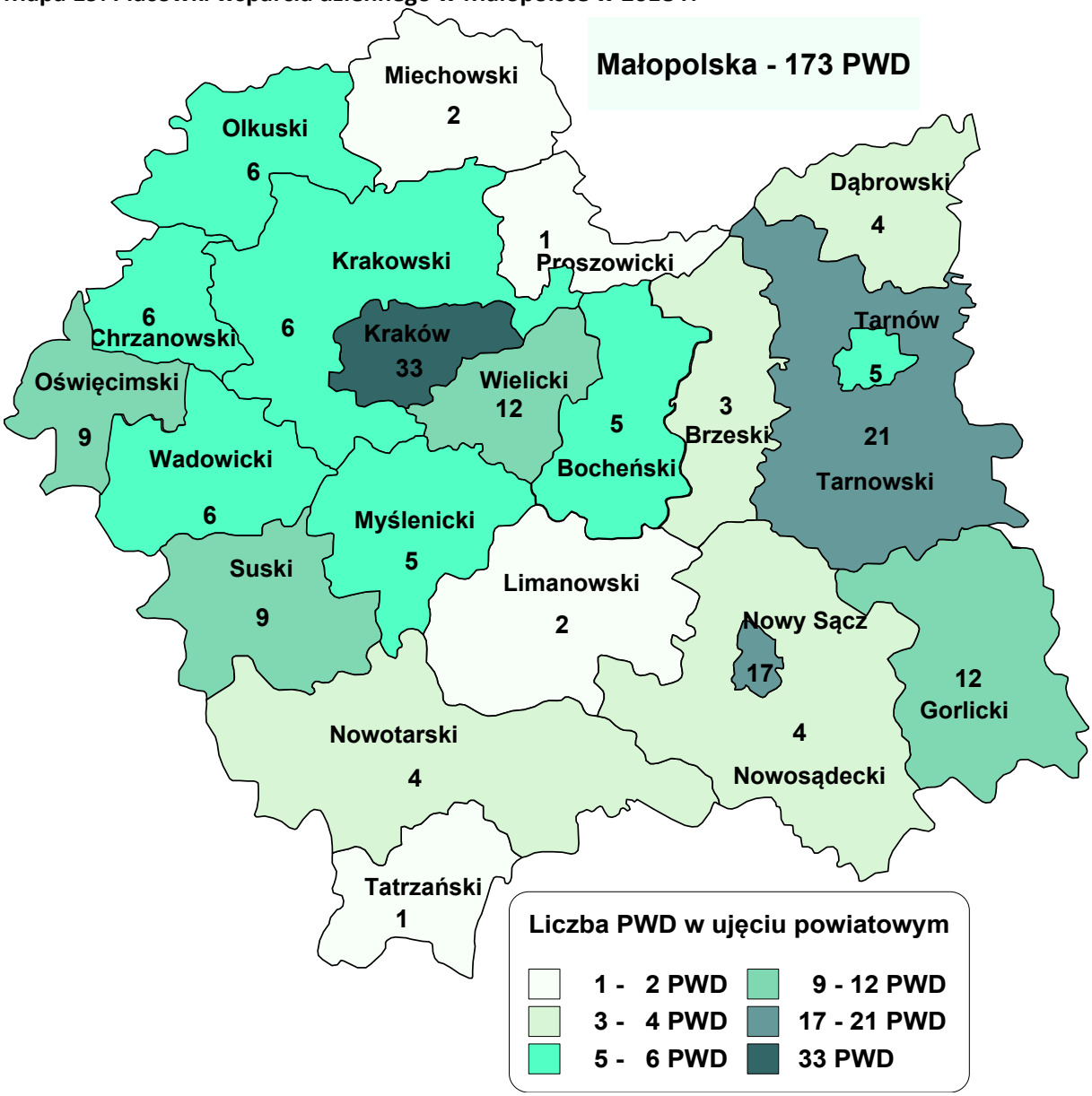

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze *Sprawozdania OZPS* i *Sprawozdania MRPiPS-03 za 2018 r.*

Jednocześnie należy podkreślić, iż w wyniku realizacji konkursów w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014 - 2020, Poddziałanie 9.2.1 „Usługi społeczne i zdrowotne w regionie", Typ projektu C „Wsparcie dla tworzenia i/ lub działalności placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży" do 28 maja 2019 r. podpisano 59 umów z beneficjentami (planuje się zawiązanie kolejnych 19). W ramach wszystkich projektów (tych gdzie umowy są podpisane oraz tych planowanych) przewiduje się utworzenie 215 nowych placówek wsparcia dziennego w Małopolsce (oraz 16 filii), a w 13 kolejnych rozszerzona zostanie oferta zajęć dla dzieci i młodzieży. Wsparciem planuje się objąć 14 277 młodych osób.[63]

[63] Źródło: Małopolskie Centrum Przedsiębiorczości, Referat ds. Monitoringu i Sprawozdawczości

Piecza zastępcza

W przypadkach braku możliwości sprawowania opieki nad dziećmi i ich wychowywania przez rodziców biologicznych organizowane jest wsparcie realizowane poprzez system tzw. pieczy zastępczej. Zapewnia on opiekę i wychowanie dziecka oraz pracę z rodziną umożliwiającą powrót dziecka do rodziny lub, gdy jest to niemożliwe, dążenie do przysposobienia dziecka – adopcji.

Zadanie związane z organizowaniem i prowadzeniem ośrodków adopcyjnych realizuje Samorząd Województwa Małopolskiego (zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej). **W strukturze Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie funkcjonuje Małopolski Ośrodek Adopcyjny** (MOA), zlokalizowany w Nowym Sączu. Ponadto procedury adopcyjne na terenie Małopolski prowadzą także **3 niepubliczne ośrodki adopcyjne** zlokalizowane w Krakowie. Dodatkowo jeden z nich posiada filię umiejscowioną w Tarnowie. W wyniku działalności ośrodków adopcyjnych[64]:

- *W ciągu 2018 roku do małopolskich ośrodków adopcyjnych zgłoszonych zostało 291 dzieci z uregulowaną sytuacją prawną, z których blisko połowę stanowiły dzieci powyżej 10 roku życia. Tym samym w porównaniu do roku 2017 odnotowano znaczący, bo 30% spadek liczby zgłoszonych dzieci.*
- *Rok 2018 przyniósł 16% spadek w porównaniu z 2017r. liczby dzieci spoza Małopolski zgłoszonych do Wojewódzkiego Banku Danych, prowadzonego przez MOA w Nowym Sączu.*
- *W roku 2018 przysposobionych zostało 183 dzieci, co stanowi prawie 20% spadek liczby adopcji względem roku 2017. Wśród przysposobionych dzieci, największy odsetek (34%) stanowiły dzieci w wieku od 5 do 9 lat oraz dzieci w wieku od 1 roku do 4 lat (ponad 33%).*
- *Spośród wszystkich przysposobionych w 2018 r. dzieci zdecydowana większość, bo 81% pochodzi z terenu Małopolski.*
- *W roku 2018 nastąpił czteroprocentowy spadek liczby dzieci przysposobionych pochodzących spoza Małopolski (w 2017 było to 23%, a w roku 2018 tylko 19%)*
- *Dla zdecydowanej większości, bo 69% spośród przysposobionych dzieci miejscem pobytu przed przysposobieniem była rodzinna piecza zastępcza.*
- *W roku 2018 nastąpił 8% spadek liczby zgłoszeń rodzin kandydackich do przysposobienia dziecka (290 zgłoszonych rodzin).*
- *W małopolskich ośrodkach adopcyjnych 388 rodziny zakwalifikowane do przysposobienia oczekują na adopcję dziecka.*

Opieka i wychowanie w środowisku zastępczym jest możliwa w dwóch formach: rodzinnej oraz instytucjonalnej. Na koniec 2018 roku w ramach rodzinnej pieczy zastępczej funkcjonowało 1 982

[64] *Informacja na Zarząd Województwa Małopolskiego dotycząca sprawozdania z działalności ośrodków adopcyjnych za rok 2018 oraz planów działań na rok 2019*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie 2019 r.

rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka, a wychowywało się w nich 2 895 dzieci i młodzieży, w tym[65]:

- **1 186 spokrewnione rodziny zastępcze**, w których przebywało co najmniej **1 527 dzieci**;
- **603 rodziny zastępcze niezawodowe**, w których przebywało co najmniej **801 dzieci**;
- **171 rodzin zastępczych zawodowych**, w których przebywało co najmniej **413 dzieci**, w tym:
  1) **55 rodzin zastępczych zawodowych** pełniących funkcję pogotowia rodzinnego, w których przebywało co najmniej **112 dzieci**;
  2) **28 rodzin zastępczych zawodowych specjalistycznych**, w których przebywało co najmniej **52 dzieci**;
- **22** rodziny prowadzące **rodzinne domy dziecka**, w których przebywało co najmniej **154 dzieci**.

Pierwsze trzy typy rodzin zastępczych funkcjonowały w 2018 r. w każdym powiecie Małopolski.

Wykres 28: Typy rodzin zastępczych w Małopolsce w 2018 r.

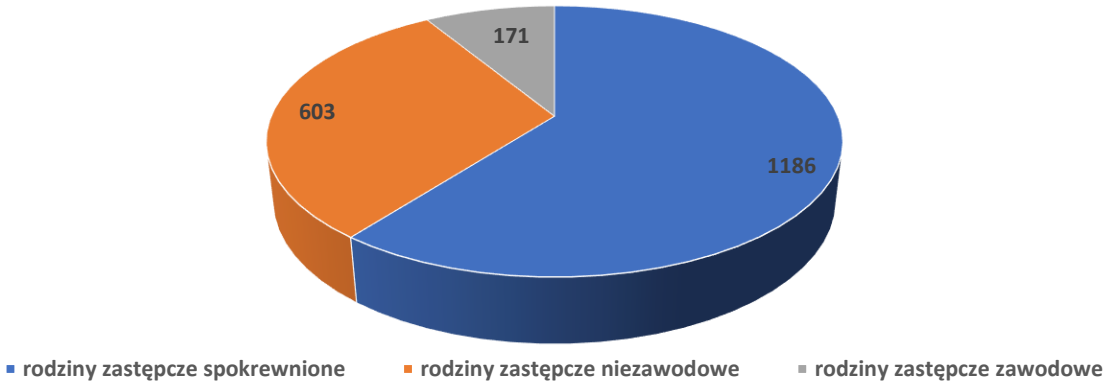

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze *Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31*

W grupie rodzin zastępczych **najliczniejsze** były **rodziny zastępcze spokrewnione** – 61%, a następnie rodziny zastępcze niezawodowe – 30,8% ogółu. **Najmniej było rodzin zawodowych** – niespełna 8,7% wszystkich rodzin zastępczych w regionie.

W 2018 r. 50,4% wychowanków spośród przebywających w rodzinach zastępczych w województwie małopolskim było w wieku 14-24 lat (1 381 wychowanków). Drugą, najliczniejszą grupą wiekową były dzieci w wieku 7-13 lat (33,6% ogółu, 922 osób). Dzieci poniżej 1 roku życia stanowiły 1,5% dzieci przebywających w rodzinach zastępczych (41 dzieci), a dzieci w wieku 1-3 lat stanowiły 6,3% dzieci przebywających w rodzinach zastępczych (173 dzieci). Dzieci w wieku 4-6 lat stanowiły 8,2% dzieci przebywających w rodzinach zastępczych (224 dzieci).

[65] Tu i dalej analiza oparta o *Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31*

Wykres 29: Wiek dzieci przebywających w małopolskich rodzinach zastępczych w 2018 r.

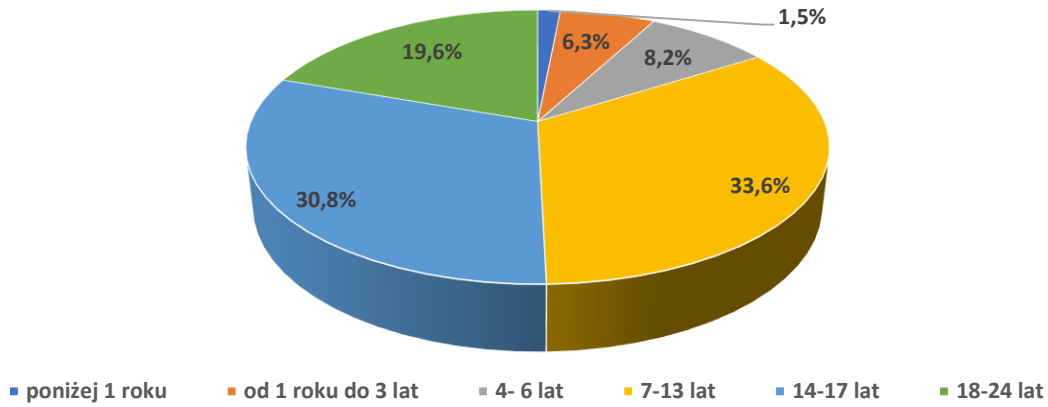

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze *Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31*

Dzieci najczęściej umieszczano w rodzinach zastępczych z powodu uzależnienia rodziców (głównie od alkoholu) i bezradności życiowej rodziców – odpowiednio 35,2% i 29,5% dzieci znalazło się w rodzinie zastępczej z takiego powodu. Relatywnie często dzieci umieszczano w pieczy z powodu śmierci jednego z rodziców - półsieroctwo (trzeci powód ze względu na liczność wskazań – 237 dzieci, 8,7%). W skutek sieroctwa biologicznego w rodzinach zastępczych w Małopolsce umieszczono w 2018 r. tylko 193 dzieci, 7,1%.

Wykres 30: Powody umieszczenia dzieci w rodzinach zastępczych w Małopolsce w 2018 r.

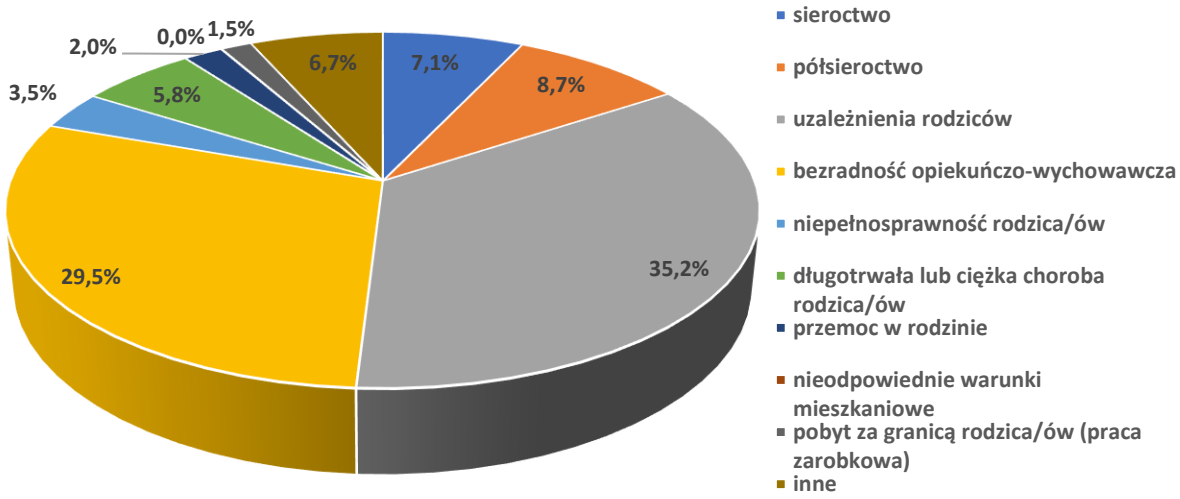

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze *Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31*

Nadal najmniej rozpowszechnioną formą rodzinnej pieczy zastępczej, obecną tylko w części małopolskich powiatów były **rodzinne domy dziecka**. Na swoim terenie w 2018 r. posiadało rodzinny dom dziecka 12 z 22 małopolskich powiatów. Przeciętnie w 2018 roku na 1 rodzinny dom dziecka przypadało 7 dzieci.

Drugim typem pieczy zastępczej jest forma instytucjonalna. **Na koniec 2018 roku w Małopolsce, w ramach instytucjonalnej pieczy zastępczej, funkcjonowało 91 placówek opiekuńczo-wychowawczych (POW) oferujących łącznie 1 253 miejsca. W drugim półroczu roku 2018 z usług POW skorzystało przeciętnie 1 022 dzieci.** 47 POW prowadzonych było przez podmioty zewnętrzne na zlecenie powiatu lub miasta na prawach powiatu. Pozostałe 44 POW funkcjonowało jako jednostki publiczne prowadzone przez samorządy terytorialne. Placówki zlokalizowane były we wszystkich powiatach poza powiatem proszowickim i limanowskim.[66]

Mapa 20: Placówki opiekuńczo - wychowawcze w Małopolsce w 2018 r.

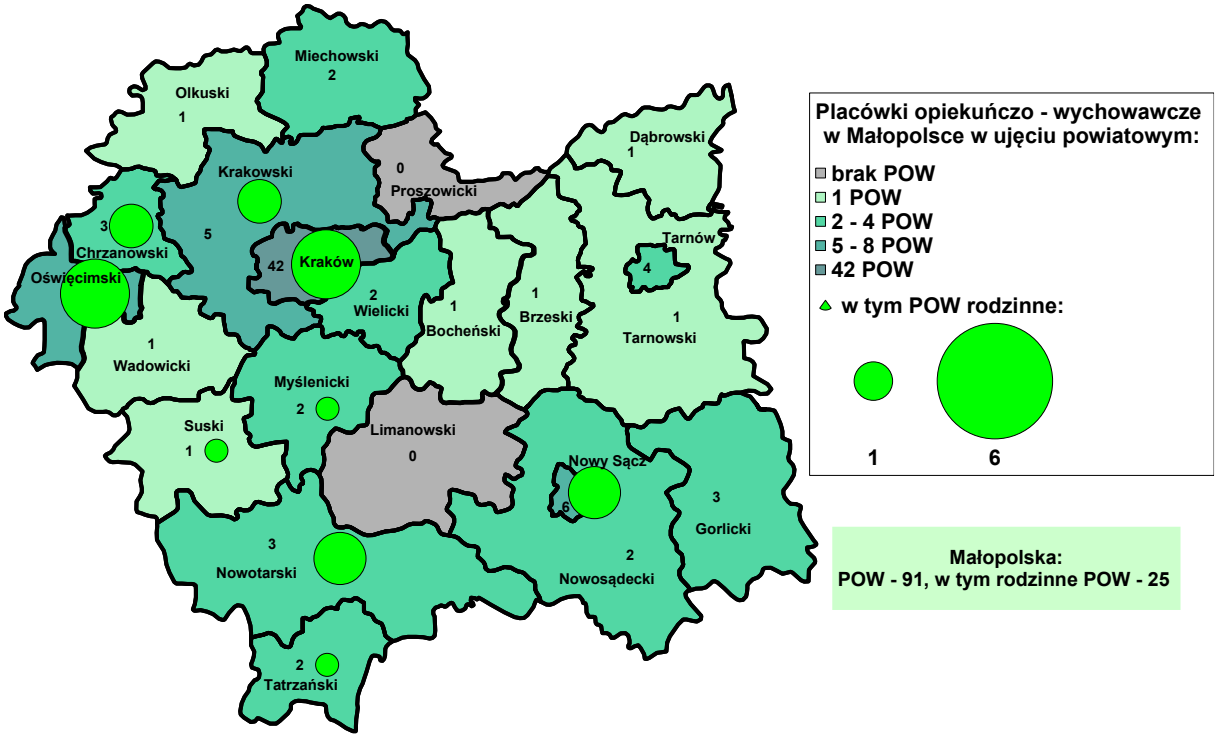

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze *Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31*

W Małopolsce funkcjonują 4 typy POW: socjalizacyjne, interwencyjne, rodzinne i specjalistyczno-terapeutyczne. Ze *Sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w województwie małopolskim, II półrocze 2018 r.* wynika, iż ich liczebność na koniec 2018 roku przedstawiała się następująco:

- 49 placówki typu socjalizacyjnego, oferujące 827 miejsc, z których korzystało przeciętnie 698 osób,
- 25 placówek typu rodzinnego, oferujących 194 miejsc, z których korzystało przeciętnie 151 dzieci,
- 7 placówek typu interwencyjnego, oferujących 114 miejsc, z których korzystało przeciętnie 67 osób,

[66] Analiza oparta o *Sprawozdanie OZPS za 2018 r.* i *Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31*

- 11 placówek typu specjalistyczno-terapeutycznego, oferując 118 miejsc, w których umieszczono przeciętnie 106 wychowanków.

OSOBY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI:

Osobom z niepełnosprawnościami dedykowane jest wsparcie w formie m.in. **warsztatów terapii zajęciowej** (WTZ). Zgodnie z danymi ze sprawozdania OZPS oraz wykazu dostępnego na stronie Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych[67], w 2018 roku **funkcjonowało w województwie 68** tego rodzaju jednostek. Dostęp do wsparcia oferowanego przez WTZ mieli mieszkańcy wszystkich powiatów Małopolski. Najwięcej (15) placówek tego typu funkcjonowało w Krakowie, natomiast w powiatach: dąbrowskim, limanowskim, myślenickim, oświęcimskim, proszowickim i tatrzańskim – po jednej placówce. Kadra małopolskich warsztatów terapii zajęciowej liczyła w 2018 r. 934 osób, średnio w pojedynczym warsztacie było zatrudnionych 14 pracowników. W 2018 roku w Małopolsce w zajęciach WTZ uczestniczyło łącznie **2 707 osób** z niepełnosprawnościami.

Mapa 21: Warsztaty terapii zajęciowej w Małopolsce w 2018 r.

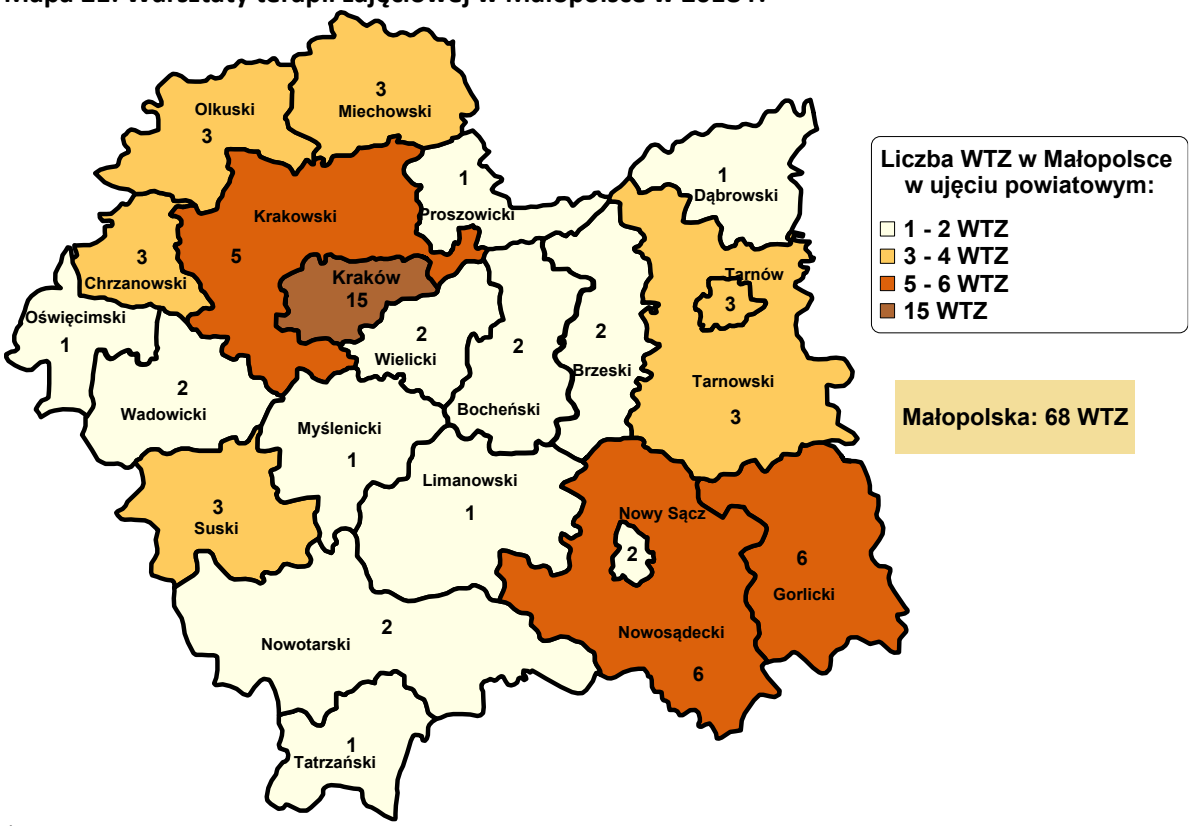

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze sprawozdania OZPS oraz wykazu dostępnego na stronie Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych: http://www.niepelnosprawni.gov.pl/art,10,warsztaty-terapii-zajeciowej (dostęp: 23.05.2019 r.)

[67] Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, http://www.niepelnosprawni.gov.pl/art,10,warsztaty-terapii-zajeciowej, dostęp: 23.05.2019 r.

Aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnościami (w warunkach pracy chronionej) w Małopolsce jest ciągle niewielka. Podobnie jak w latach poprzednich w 2018 roku w całym województwie działało tylko 10 zakładów aktywności zawodowej (ZAZ). Po dwa zakłady zlokalizowane były w Krakowie i powiecie nowosądeckim (w gminach Grybów i Nawojowa), a pozostałe 6 – w Tarnowie oraz gminach: Charsznica (p. miechowski), Dębno (p. brzeski), Klucze (p. olkuski), Mogilany (p. krakowski) i gminie wiejskiej Tarnów.[68]

Mapa 22: Zakłady aktywności zawodowej w Małopolsce w 2019 r.

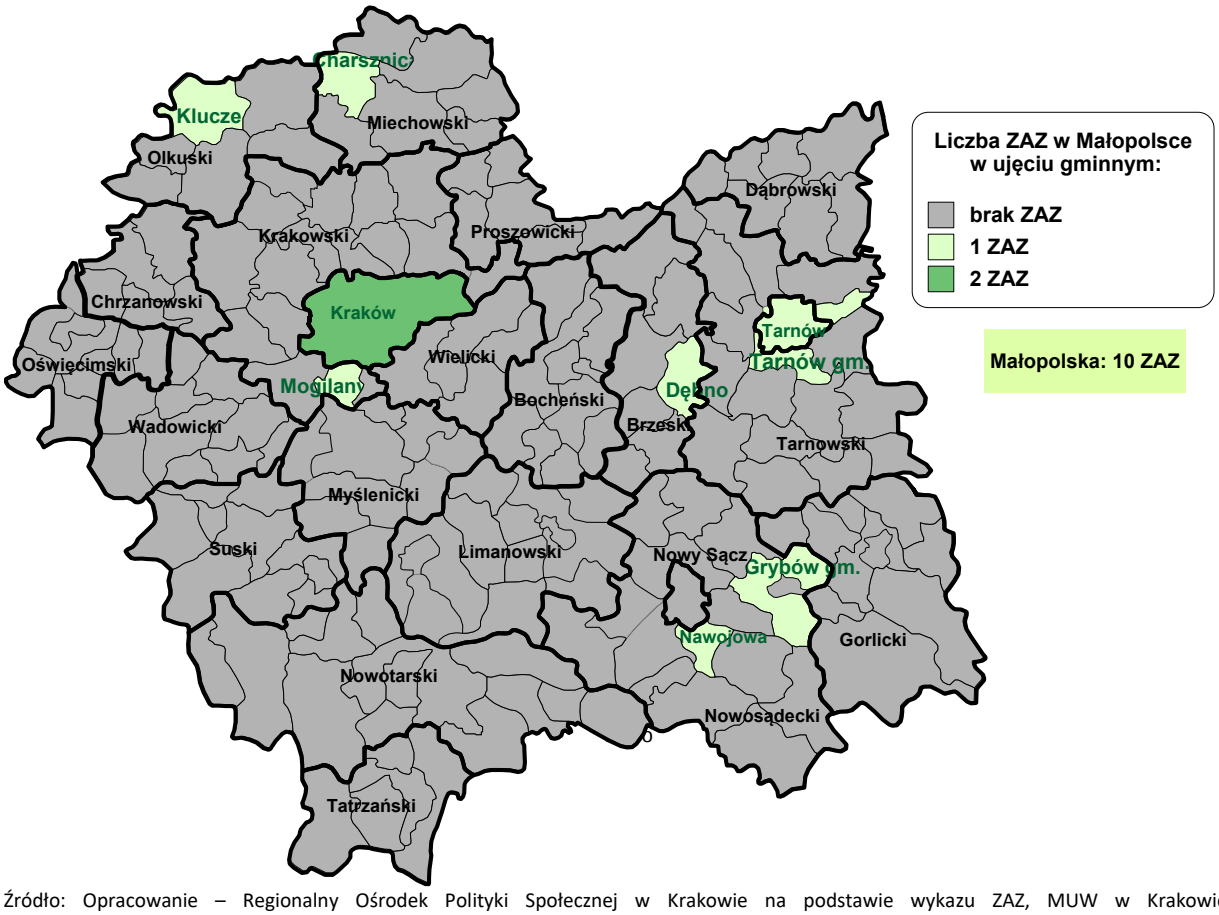

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie wykazu ZAZ, MUW w Krakowie: http://www.malopolska.uw.gov.pl/doc/wykaz_zaz.xls (dostęp: 09.01.2019 r.)

Małopolskie ZAZ w 2018 r. łącznie zatrudniały 325 osób z niepełnosprawnościami – od 15 do 92. Profil działalności małopolskich ZAZ jest zróżnicowany. Dotyczy to również działalności w obrębie poszczególnych podmiotów – 7 z 10 ZAZ wykazuje więcej niż jeden obszar działalności wytwórczo-usługowej. W ramach ZAZ prowadzone są m. in. następujące usługi: gastronomiczno – hotelarskie; cateringowe; pszczelarstwo (produkcja miodu i wyrobów pszczelarskich), ogrodnictwo, pensjonat dla koni i konna jazdy rekreacyjna; produkcja osprzętu elektroinstalacyjnego, foli kablowej ostrzegawczej

[68] Na podstawie wykazu zakładów aktywności zawodowej działających na terenie województwa małopolskiego dostępnego na stronie internetowej Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie: http://www.malopolska.uw.gov.pl/doc/wykaz_zaz.xls, (dostęp: 09.01.2019 r.)

mającej zastosowanie w budownictwie; pralnicze; a także oprawy obrazów, utrzymania porządku w budynkach, zagospodarowania terenów zieleni, wykonywani robót wykończeniowych.[69]

Z roku na rok ubywa zakładów pracy chronionej. Na początku 2019 r. w województwie małopolskim funkcjonowały **53 zakłady pracy chronionej** (ZPCh), o 10 mniej niż przed rokiem oraz o 37 mniej w porównaniu do 2014 roku. Zlokalizowane były one na terenie 12 powiatów, z czego większość w miastach na prawach powiatu: 26 zakładów zlokalizowanych jest w Krakowie (o 5 mniej niż w 2018 r.), a 6 w Tarnowie (o 4 mniej niż przed rokiem). Natomiast niepełnosprawni mieszkańcy dziesięciu powiatów nie mają możliwości podjęcia pracy w zakładzie pracy chronionej w gminie, w których mieszkają. Były to powiaty: bocheński, brzeski, dąbrowski, gorlicki, limanowski, miechowski, nowotarski, suski, tatrzański i wielicki[70].

Mapa 23: Zakłady pracy chronionej w Małopolsce w 2019 r.

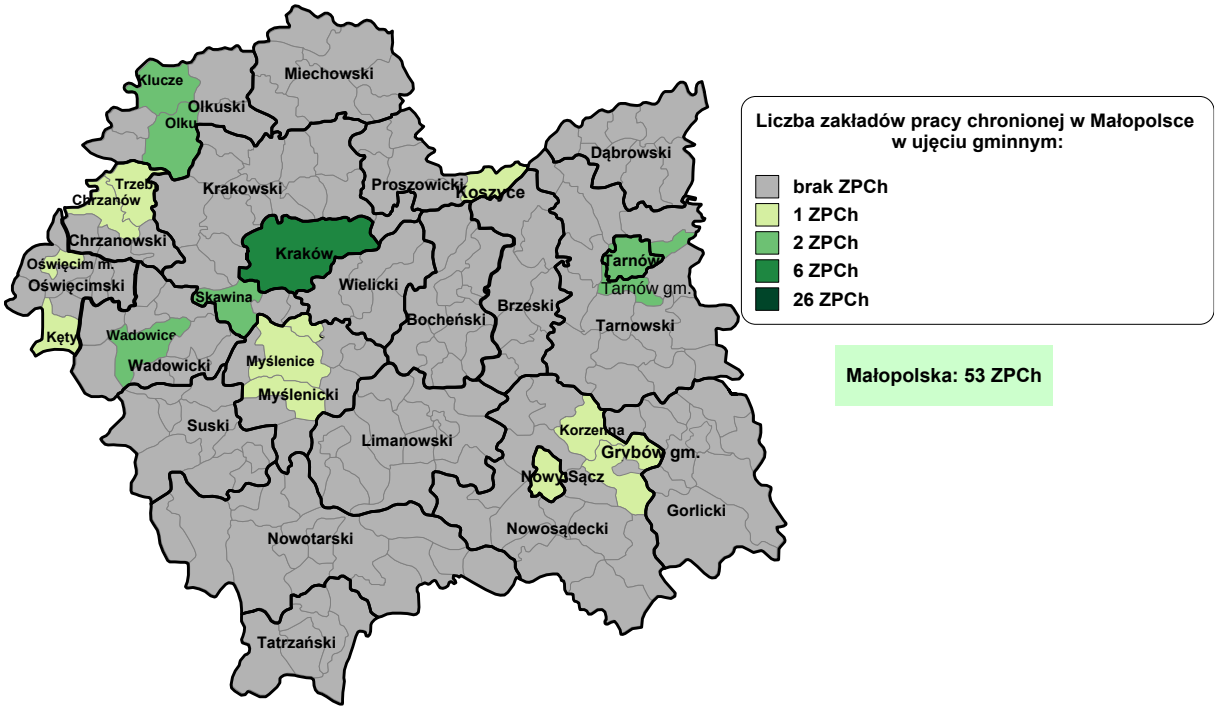

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie wykazu zakładów pracy chronionej, MUW w Krakowie: http://www.malopolska.uw.gov.pl/default.aspx?page=zaklad_pracy_chronionej, (dostęp: 01.03.2019 r.)

Inną ważną formą wsparcia osób z niepełnosprawnościami jest umożliwienie korzystania z rehabilitacji. Jedną z form zorganizowanej *aktywnej rehabilitacji połączonej z elementami wypoczynku, której celem jest ogólna poprawa psychofizycznej sprawności oraz rozwijanie umiejętności społecznych*[71] uczestników były **turnusy rehabilitacyjne.** W województwie małopolskim na początku 2019 r. działało 90 ośrodków (o 4 mniej niż przed rokiem), w których mogą odbywać się

[69] Na podstawie danych pozyskanych z Departamentu Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego
[70] Wykaz zakładów pracy chronionej województwa małopolskiego dostępny na stronie Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie: https://www.malopolska.uw.gov.pl/default.aspx?page=sprawy_spoleczne_komunikaty, dostęp 01.03.2019 r.
[71] Art.. 10c Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych.

turnusy rehabilitacyjne **dla osób z niepełnosprawnościami**. Były one zlokalizowane na terenie 10 powiatów. Lokalizacja takich ośrodków łączy się przede wszystkim z czynnikami środowiskowymi, geograficznymi i klimatycznymi poszczególnych rejonów Małopolski. Turnusy rehabilitacyjne mogą być organizowane przez osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, osoby prawne i inne jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej. W Małopolsce wymagany wpis do rejestru wojewody posiada obecnie 52 organizatorów turnusów rehabilitacyjnych (o 1 mniej niż przed rokiem)[72].

Mapa 24: Środowiskowe domy samopomocy w Małopolsce w 2018 r.

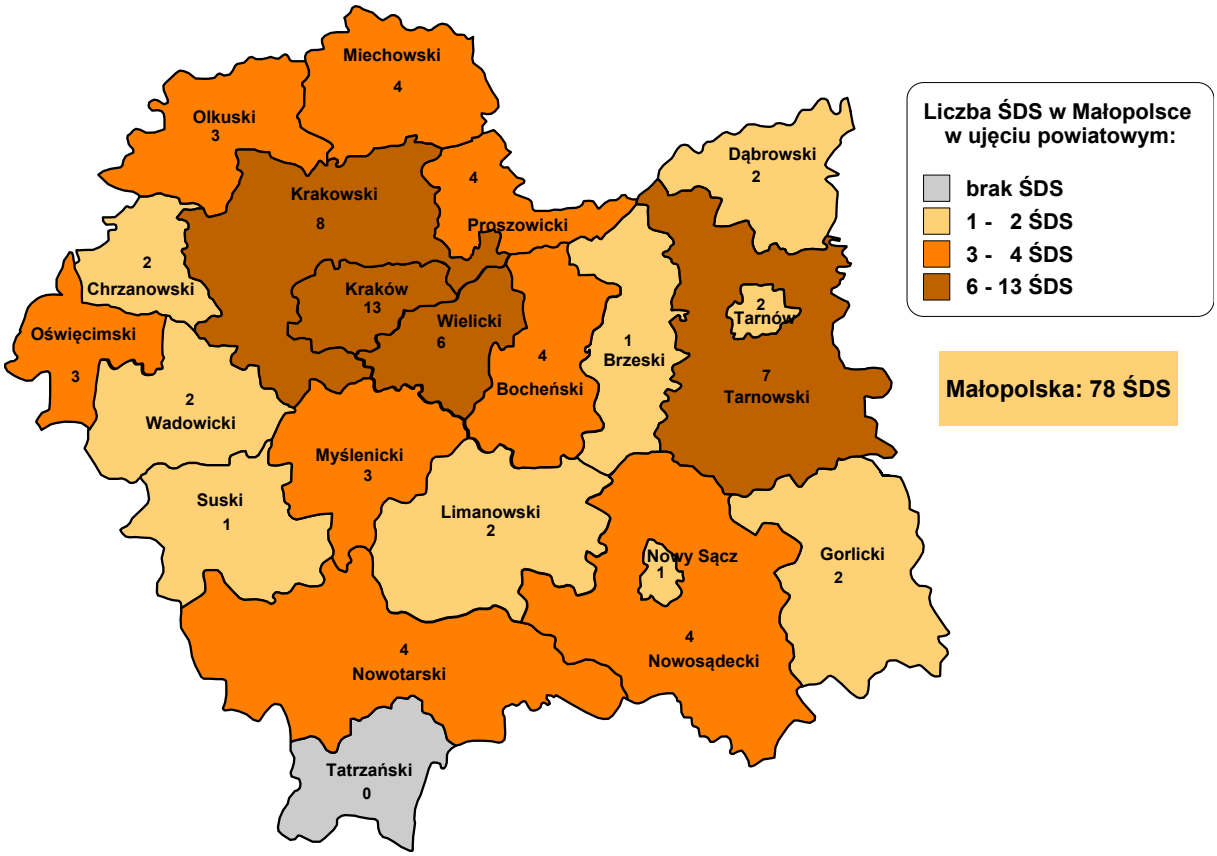

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze sprawozdania MRPiPS-03 (dostęp 12.02.2019 r.).

Osobom z zaburzeniami psychicznymi w województwie małopolskim w 2018 roku wsparcie oferowało **78 środowiskowych domów samopomocy** (ŚDS), z których łącznie skorzystało **3 323 osób.** Jedynym powiatem, w którym nie funkcjonował w 2018 r. ŚDS był powiat tatrzański. 38 gminnych ŚDS prowadzonych było przez 24 gminy i 14 jednostek zewnętrznych na zlecenie gmin. Z kolei 16 ŚDS było prowadzonych przez 3 miasta na prawach, przy czym 14 z nich prowadziły jednostki zewnętrzne na zlecenie miast. Natomiast 24 ŚDS były prowadzone przez 15 powiatów, w tym prowadzenie 12 ŚDS

[72] Wykaz ośrodków, w których mogą odbywać się turnusy rehabilitacyjne znajduje się w rejestrze organizatorów turnusów rehabilitacyjnych: https://empatia.MRPIPS.gov.pl/web/piu/dla-swiadczeniobiorcow/turnusy/wyszukiwarka-organizatorow, dostęp 04.03.2019 r.

8 powiatów zleciło jednostkom zewnętrznym[73]. Kadra środowiskowych domów samopomocy liczyła 894 osób, przy czym średnio w jednym takim domu zatrudnionych było w 2018 r. 11 pracowników[74].

OSOBY STARSZE:

W województwie małopolskim, według danych uzyskanych w sprawozdaniu MRPIPS-03, w 2018 roku funkcjonowały **92 domy pomocy społecznej** (DPS). W większości były one prowadzone przez samorządy: 3 miast na prawach powiatów (17 DPS), 16 powiatów (37 DPS) i 3 gmin (Borzęcin p. brzeski, Grybów p. nowosądecki oraz Sękowa p. gorlicki). Pozostałe 35 DPS prowadziły inne podmioty na zlecenie 15 powiatów, 2 miast na prawach powiatu i gminy Niepołomice (p. wielicki). Łącznie w całym województwie DPS oferowały w 2018 roku **8 135 miejsc** z których skorzystało w ciągu całego roku **9 052 osób** (o 139 osób więcej niż w 2017 r.)[75]. Kadra małopolskich domów pomocy społecznej liczyła w 2018 r. 6 053 pracowników, średnio w jednym domu zatrudnionych było 65 pracowników[76].

Mapa 25: Domy pomocy społecznej i rodzinne domy pomocy w Małopolsce w 2018 r.

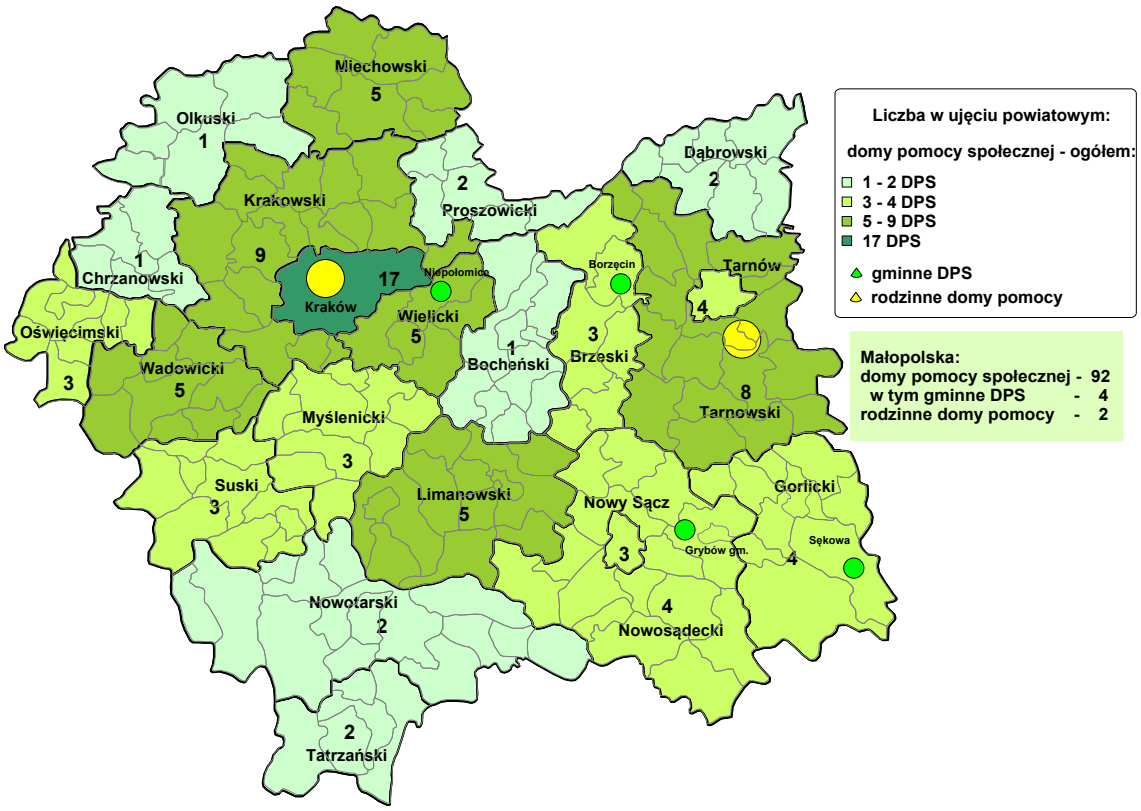

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze sprawozdania MRPiPS-03 (dostęp 12.02.2019 r.).

W województwie małopolskim ciągle mało rozpowszechnione były usługi opiekuńcze i bytowe dla osób starszych i z niepełnosprawnościami organizowane w formie **rodzinnych domów pomocy**.

[73] Analiza oparta o sprawozdanie MRPIPS-03 (wcześniej MPIPS-03, dostęp 12.02.2019 r.).
[74] Analiza oparta o sprawozdanie OZPS.
[75] Analiza oparta o sprawozdanie MRPIPS-03.
[76] Analiza oparta o sprawozdanie OZPS.

Według danych sprawozdania MRPIPS-03 w 2018 roku w regionie prowadzone były jedynie **2** takie domy: w Krakowie oraz w gminie Lisia Góra (p. tarnowski). Korzystało z nich w 2018 roku **20** starszych i niepełnosprawnych **mieszkańców** wymienionych gmin.

W Małopolsce funkcjonują również inne **placówki zapewniające całodobową opiekę osobom z niepełnosprawnościami, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku**. Placówki te działają pod różnymi nazwami:

- dom lub rodzinny dom: opieki, seniora, emerytów, spokojnej jesieni czy starości,
- centrum: seniora, wsparcia, opieki wyręczającej czy rehabilitacyjno-pielęgnacyjne,
- pensjonat,
- ośrodek opiekuńczy,
- przytulisko.

Mapa 26: Placówki zapewniające całodobową opiekę osobom z niepełnosprawnościami, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku w Małopolsce w 2019 r.

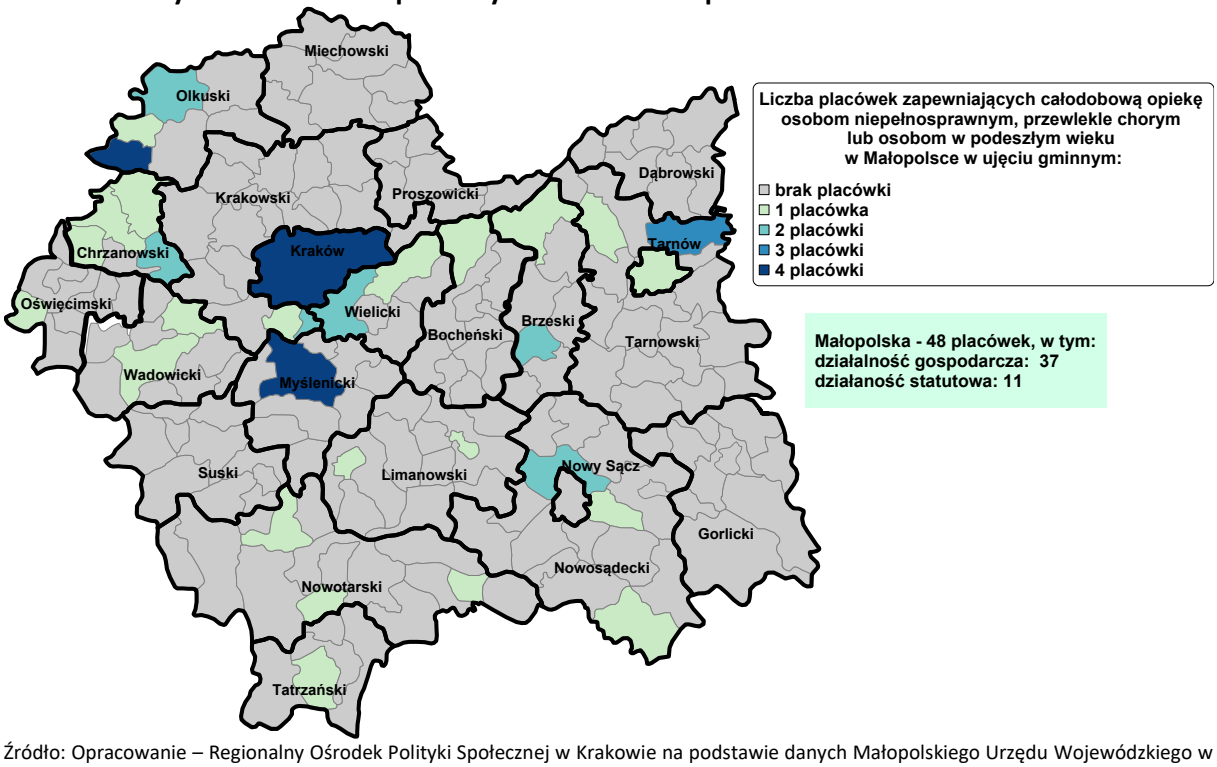

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie: https://bip.malopolska.pl/muw,a,3261,rejestr-domow-pomocy-spolecznej-oraz-placowek-zapewniajacych-calodobowa-opieke.html (stan na luty 2019 r.)

Według rejestru Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego na początku 2019 r. w regionie funkcjonowało **48** takich placówek (o 2 więcej niż w 2018 r.). Zlokalizowane były one na terenie 31 małopolskich gmin (na terenie 16 powiatów) i oferują łącznie **1 547 miejsc** (o 44 miejsca więcej niż przed rokiem). W 6 małopolskich powiatach taka działalność nie jest prowadzona ani przez sektor prywatny, ani przez trzeci sektor. 37 placówek zapewniających całodobową opiekę osobom z niepełnosprawnościami, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku prowadzono w oparciu o działalność gospodarczą.

Działają one w 23 gminach (na terenie 14 powiatów). Obok nich działa 11 placówek (o 2 mniej niż rok temu) prowadzonych działalność w oparciu o działalność statutową (zgodną z określonymi w statucie celami i środkami ich realizacji, która nie może być nastawiona na zysk). Placówki takie prowadzone były w 10 gminach (na terenie 10 powiatów) głównie przez podmioty kościelne. [77]

Według danych sprawozdania MRPIPS-03 w 2018 r., w Małopolsce funkcjonowało **20 dziennych domy pomocy** (DDP) przeznaczonych głównie dla osób starszych, w tym 16 gminnych i 1 powiatowy. Prowadzenie 7 DDP samorząd terytorialny zlecał zewnętrznym podmiotom (w tym Kraków i 6 gmin). Wykazane DDP **dysponowały** (według sprawozdania OZPS) **łącznie 1 136 miejscami**, **z których skorzystało** w 2018 r. **1 437 osób**.

Mapa 27: Dzienne domy pomocy w Małopolsce w 2018 r.

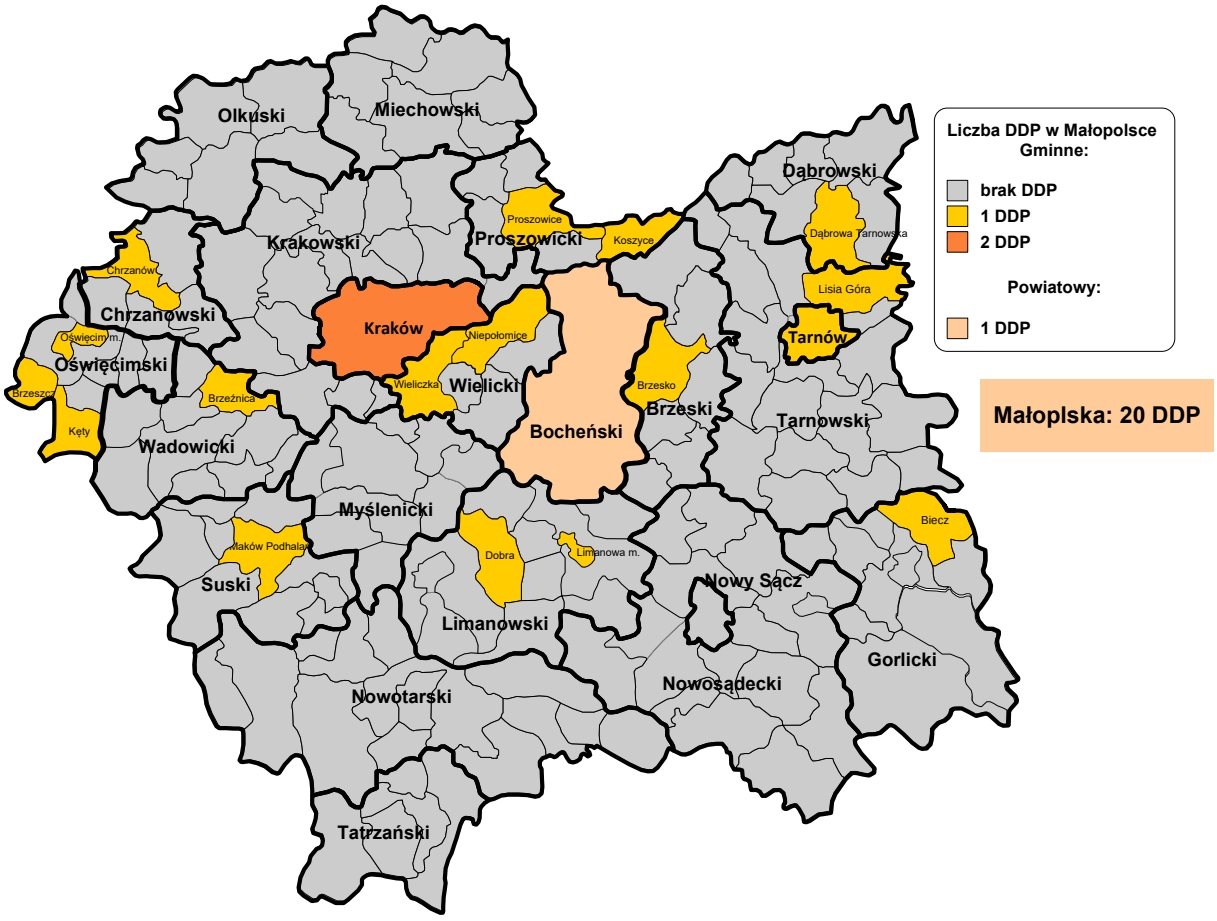

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych za 2018 r. Dane pochodzą ze sprawozdania MRPiPS-03 (dostęp 12.02.2019 r.) i OZPS.

Warto dodać, iż kilka dziennych domów pomocy funkcjonowało w szerszej strukturze. W 2018 r. w Krakowie działały: Miejski Dzienny Dom Pomocy Społecznej, w którego skład wchodziło 6 oddziałów Dziennych Domów i 5 Klubów Seniora (omówione niżej) oraz *Dzienny Dom Senior-Wigor*.

[77] Wykaz dostępny na stronie internetowej: https://bip.malopolska.pl/muw,a,3261,rejestr-domow-pomocy-spolecznej-oraz-placowek-zapewniajacych-calodobowa-opieke, stan na luty 2019 r.

Natomiast w Chrzanowie działało Centrum Usług Socjalnych, będące zespołem gminnych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, w którym mieszczą się następujące ośrodki wsparcia dziennego: Dzienny Dom Pobytu wraz z Jadłodajnią, Świetlica Terapeutyczna, Noclegownia dla Bezdomnych Mężczyzn oraz Świetlica Środowiskowa. Dodatkowo w Tarnowie w strukturze organizacyjnej DPS funkcjonował Dział Dziennego Domu Pobytu.

Dzienne domy pomocy finansowane są z różnych źródeł. Część z nich została utworzona i funkcjonuje w oparciu m. in. o środki pochodzące z rządowego *Programu Wieloletniego Senior +* na lata 2015-2020 (wcześniej Program *Senior-WIGOR*). Innym źródłem finansowania DDP są środki strukturalne będące do dyspozycji Samorządu Województwa Małopolskiego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 – 9. Oś priorytetowa *Region spójny społecznie*, Poddziałanie 9.2.2 i 9.2.3 Typ projektu B. *Wsparcie dla tworzenia i/lub działalności placówek zapewniających dzienną opiekę i aktywizację osób niesamodzielnych*. Do końca 2018 r. podpisano 23 umowy z Beneficjentami (którymi mogą być zarówno jednostki samorządu terytorialnego ich związki i stowarzyszenia, jak i: jednostki organizacyjne JST posiadające osobowość prawną, organizacje pozarządowe, organizacje non-profit, kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych, podmioty ekonomii społecznej, przedsiębiorcy, instytucje publiczne i prywatne świadczące usługi społeczne i zdrowotne). W ramach projektów planowane jest utworzenie 25 nowych placówek zapewniających dzienną opiekę i aktywizację osób niesamodzielnych w Małopolsce, a w 2 kolejnych rozszerzona zostanie oferta wsparcia dla seniorów. Wsparciem w dofinansowanych projektach planuje się objąć 1 857 starszych osób. Do końca 2018 r. wsparciem objęto 317 małopolskich seniorów (w tym 111 w 2018 r.).

Ponadto w ramach Poddziałania 9.2.2 i 9.2.3 Typ projektu A *Działania wspierające opiekunów nieformalnych osób niesamodzielnych, poprzez uruchomienie centrów wsparcia opiekunów (…)* (9. Oś priorytetowa *Region spójny społecznie*) do końca 2018 r. podpisano 17 umów z beneficjentami. W wyniku realizacji dofinasowanych projektów powstanie 20 centrów wsparcia opiekunów rodzinnych osób niesamodzielnych, które do tej pory nie funkcjonowały w województwie. Wsparciem w dofinansowanych projektach planuje się objąć 7 128 osób. Do końca 2018 r. wsparciem objęto 472 osoby (w tym 247 w 2018 r.).

Jednocześnie dofinansowano 4 projekty łączące obie w/w usługi społeczne czyli prowadzenie placówki opieki dziennej dla seniorów (planowane 3 placówki, w tym jedna z dwoma filami) i centrum wsparcia opiekunów rodzinnych osób niesamodzielnych (4 planowane). Wsparciem w tego rodzaju projektach planuje się objąć kolejne 1 774 osoby.

Innym rodzajem ośrodków wsparcia osób starszych są **ośrodki wsparcia - kluby samopomocy**. W Małopolsce w 2018 r. działało **71 ośrodków tego typu** Znaczna część (56) ośrodków wsparcia – klubów samopomocy prowadzonych było przez organizacje pozarządowe na zlecenie gmin. Tylko 15 klubów było prowadzonych samodzielnie przez jednostki samorządu terytorialnego. W 2018 r. kluby samopomocy **oferowały łącznie 2 392 miejsca**, a **skorzystało z nich w sumie 3 733 osoby**[78].

Należy dodać, iż większość, bo 57 klubów samopomocy było finansowanych z dotacji celowej pn. *Wspieranie osób w podeszłym wieku w integracji z młodzieżą* przyznanej gminom ze środków rządowych przez Małopolski Urząd Wojewódzki w Krakowie[79].

Mapa 28: Uniwersytety trzeciego wieku w Małopolsce w 2018 r.:

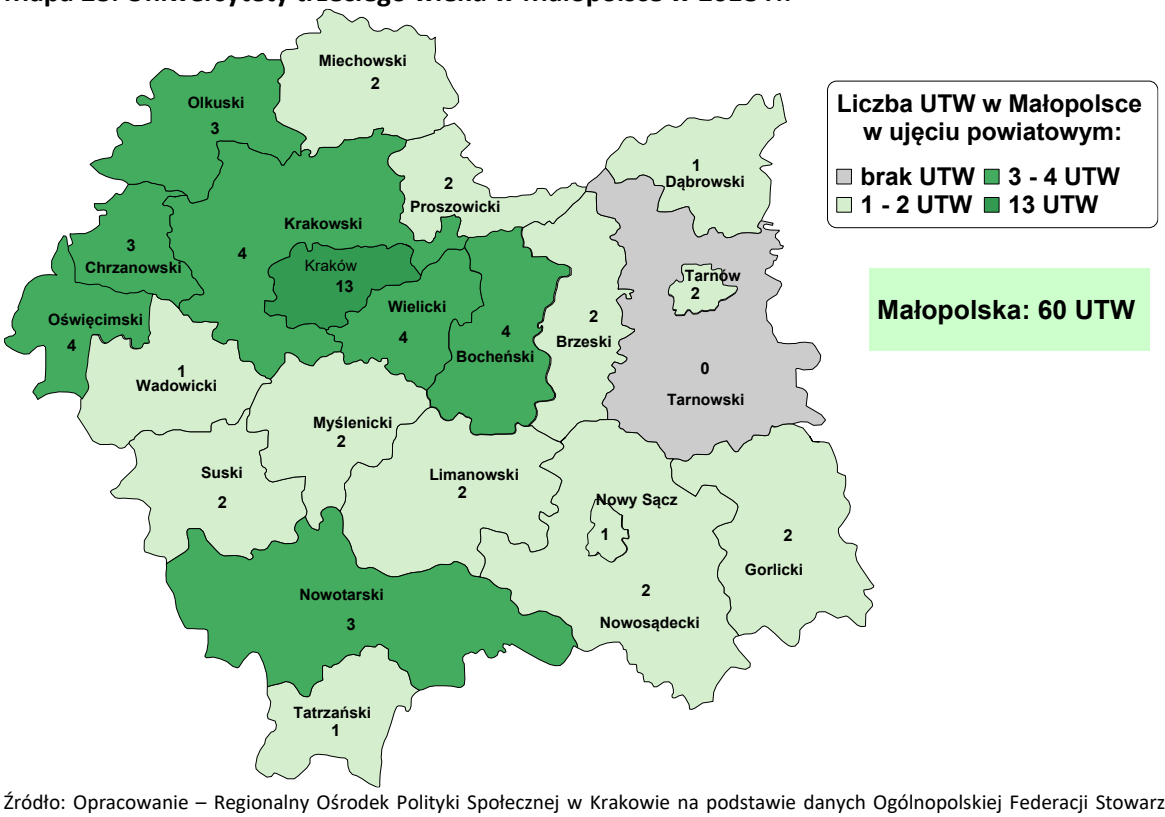

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych Ogólnopolskiej Federacji Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku (dostęp: 28.02.2019 r.)

Istotnym uzupełnieniem działań służb publicznych na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu seniorów są **uniwersytety trzeciego wieku** (UTW). Prowadzą one w szczególności działalność edukacyjną lub aktywizującą na rzecz osób starszych albo działalność w zakresie ochrony praw osób starszych. **W województwie małopolskim w lutym 2019 roku działało 60 UTW oraz Ogólnopolska Federacja Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku w Nowym Sączu**. W ostatnich latach można zaobserwować dynamiczny rozwój ruchu UTW w regionie – w 2012 r. w Małopolsce funkcjonowało 30 UTW, w 2013 r. - 41, w 2014 r. działało

[78] Analiza oparta o sprawozdanie MRPIPS-03.
[79] Analiza oparta o informacje pozyskane z Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie w 2019 r.

już 49 uniwersytetów na terenie Małopolski, w 2015 r. – 51, a w 2016 i 2017 roku – już 58 jednostek tego typu[80].

Obecnie małopolskie UTW działają w zasadzie na terenie wszystkich powiatów. Co prawda na terenie powiatu tarnowskiego nie funkcjonuje uniwersytet trzeciego wieku, jednak mieszkańcy tego powiatu mają możliwość uczestnictwa w zajęciach 2 UTW w Tarnowie.

OSOBY BEZROBOTNE:

W województwie małopolskim w 2018 roku funkcjonowało **13 centrów integracji społecznej** (CIS) – o 2 więcej niż w 2017 roku. W 2017 r. w zajęciach CIS uczestniczyły łącznie 518 osób[81]. W centrach integracji społecznej w 2018 r. zatrudniano łącznie 23 pracowników w pełnym wymiarze i 41 w niepełnym, łącznie 64 osoby. Najwięcej zatrudnionych było instruktorów zawodu – 31 osób, w tym 13 na pełny etat. Ponadto w małopolskich CIS pracowało 8 pracowników socjalnych, w tym 3 w pełnym wymiarze czasu pracy.

Mapa 29: Centra i kluby integracji społecznej w Małopolsce w 2018 r.

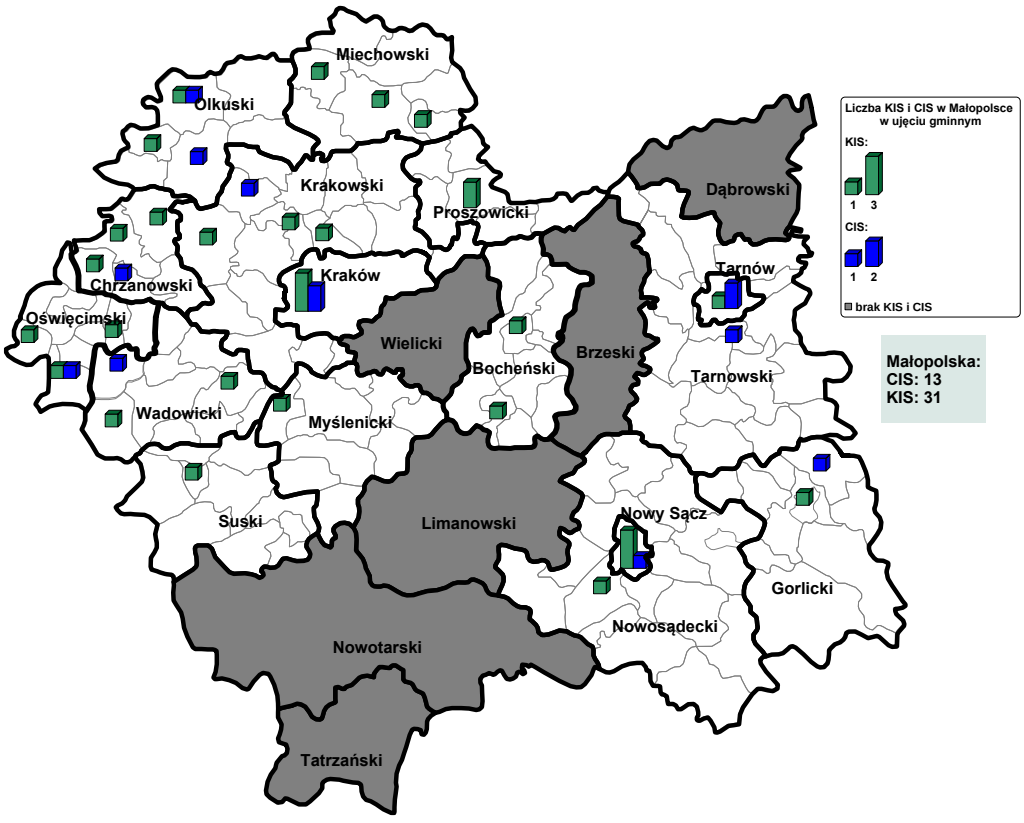

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych ze Sprawozdania Klubu Integracji Społecznej za I - XII 2018 r . i Sprawozdania Centrum Integracji Społecznej za rok 2018.

[80] Opracowanie na podstawie danych Ogólnopolskiej Federacji Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku (dostęp: 28.02.2019 r.)
[81] Analiza oparta o Sprawozdanie Centrum Integracji Społecznej za rok 2018.

Jednocześnie w 2018 r. funkcjonowało (podobnie jak przed rokiem) **31 klubów integracji społecznej** (KIS). 22 KIS były prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego, a 9 klubów – przez inne podmioty[82]. W klubach integracji społecznej w 2018 r. zatrudniano łącznie 270 pracowników, w tym 52 pracowników socjalnych, 29 doradców zawodowych i 21 psychologów. Zajęcia KIS w 2018 r. ukończyło **1 649 osób.**

INNE GRUPY OSÓB ZAGROŻONYCH WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM: OSOBY BEZDOMNE

W Małopolsce funkcjonowało w 2018 roku **20 placówek oferujących miejsca noclegowe**[83] dla osób bezdomnych (noclegownie, schroniska i domy dla osób bezdomnych). Łącznie oferowały one **723 miejsc**, z których w 2018 roku skorzystało **2 009 osób**. W 10 powiatach Małopolski ani samorządy gmin, ani samorządy powiatów nie oferowały pomocy w formie miejsc noclegowych[84].

Mapa 30: Placówki zapewniające miejsca noclegowe w Małopolsce w 2018 r.

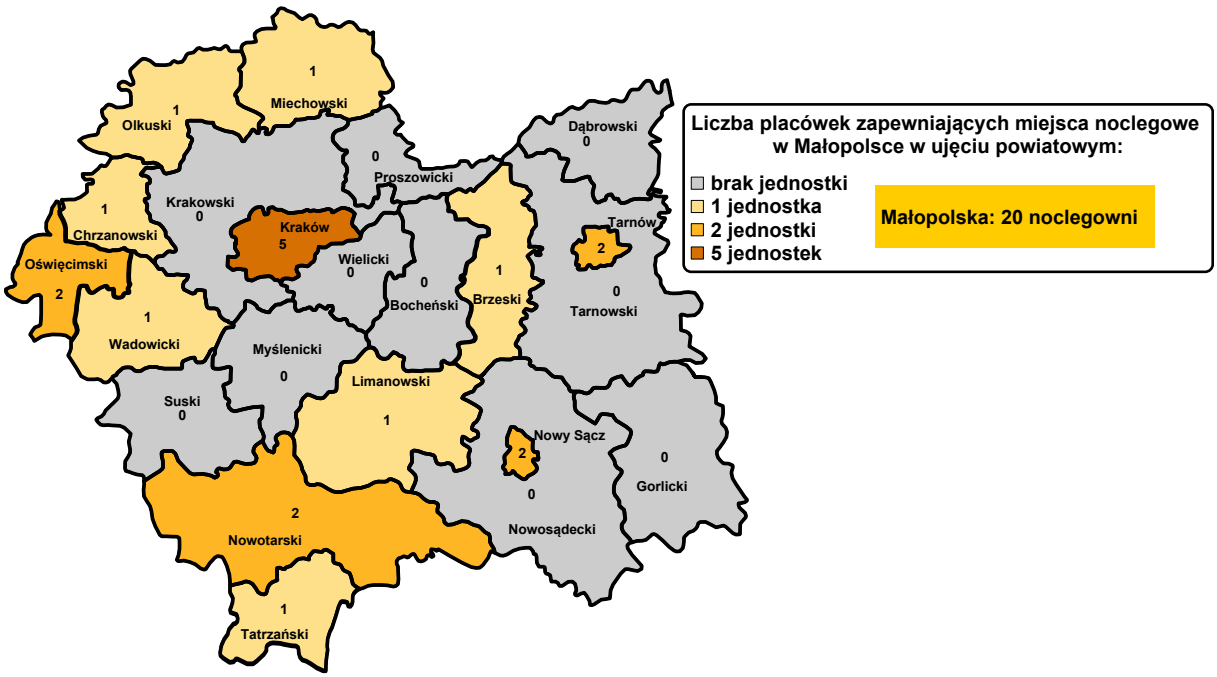

Źródło: Opracowanie – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie na podstawie danych ze Sprawozdania Klubu Integracji Społecznej za I - XII 2018 r . i Sprawozdania Centrum Integracji Społecznej za rok 2018.

Ponadto osoby bezdomne w Małopolsce mogą korzystać z usług m.in. **ośrodków wsparcia doraźnego dla bezdomnych**, które świadczą pomoc z udziałem środków samorządu terytorialnego, jak również poprzez działalność charytatywną. Wg danych MUW w Krakowie na terenie Małopolski dostępnych było 27 schronisk i noclegowni dla osób bezdomnych posiadające 873 (o 45 miejsc więcej

[82] Analiza oparta o Sprawozdanie Klubu Integracji Społecznej za I - XII 2018 r.
[83] Placówki finansowane przez gminy i powiaty Małopolski.
[84] Analiza oparta o sprawozdanie MRPiPS-03.

niż w 2017 r.), w tym 622 dla mężczyzn, 161 dla kobiet i 90 dla kobiet i mężczyzn). Na terenie 10 powiatów osoby bezdomne nie miały dostępu do usług takich ośrodków[85].

Tymczasowe schronienie może być udzielone również w ogrzewalni, która umożliwia interwencyjny, bezpieczny pobyt w ciepłych pomieszczeniach wyposażonych co najmniej w miejsca siedzące. W 2017 r. funkcjonowało w Małopolsce **6 ogrzewalni** (w tym 2 w Krakowie). 5 z nich było prowadzonych przez gminy, a jedna przez podmiot zewnętrzny na zlecenie miasta Nowy Sącz. **Ogrzewalnie dysponowały w 2018 r. 94 miejscami**, z których **skorzystało** w ciągu całego roku **930 osób**[86].

[85] Źródło: MUW w Krakowie, *Wykaz placówek zapewniających wsparcie osobom bezdomnym,* Dostępny na stronie internetowej Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie: http://www.malopolska.uw.gov.pl/default.aspx?page=pomoc_dla_bezdomnych (stan na 17.12.2018 r., dostęp: 28.05.2019 r.).

[86] Analiza oparta o sprawozdanie MRPiPS-03.

Współpraca z organizacjami pozarządowymi

W sprawozdaniu *Ocena Zasobów Pomocy Społecznej* ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie wykazały w 2018 r. na współpracę z wieloma **organizacjami pozarządowymi.** W sumie taką współpracę prowadziło 185 jednostek, w tym 163 gminy, 19 powiatów, 3 miast na prawach powiatu.

Jednostki samorządowe mają możliwość zlecania zadań do realizacji organizacjom pozarządowym – część małopolskich gmin i powiatów skorzystało z tej możliwości. W 2018 roku 53 gminy, 18 powiatów i 3 miast na prawach powiatu zleciło realizację zadań w obszarze pomocy i wsparcia w trybie działalności pożytku publicznego 639 organizacjom. W trybie zamówień publicznych zadania zleciło 12 gmin, 1 powiat i 3 miasta na prawach powiatu, które realizowane były przez 38 organizacji pozarządowych.

Zadania zlecane organizacjom pozarządowym mogą obejmować m.in.: realizację usług opiekuńczych, realizację specjalistycznych usług opiekuńczych oraz prowadzenie różnego rodzaju jednostek pomocy społecznej. Według danych wykazanych w sprawozdaniu OZPS w 2018 roku realizację usług opiekuńczych 10 gmin i wszystkie 3 miasta na prawach powiatu zleciły 13 organizacjom pozarządowym. To zadanie zlecono we wszystkich miastach na prawach powiatu oraz w 8 ośrodkach pomocy społecznej. Realizację specjalistycznych usług opiekuńczych w 2018 roku jedynie 6 gmin i 2 miasta na prawach powiatu zleciły 9 organizacjom w regionie.

Najwięcej było zleceń dotyczących prowadzenia jednostek pomocy społecznej. Takich zleceń w 2018 r. udzieliło aż 71 jednostek (zarówno gminnych, jak i powiatowych). Przekazano je łącznie 195 organizacjom pozarządowym.

Ponadto 122 OPS oraz 3 PCPR wskazały na realizację współpracy niegenerującej kosztów z ponad 330 organizacjami. Opisane współdziałania dotyczyły organizacji wydarzeń, opiniowania, wykładów gościnnych oraz dystrybucji żywności.

Jak wskazano w Raporcie o stanie województwa małopolskiego za rok 2018[87] Samorząd Województwa Małopolskiego przekazał organizacjom pozarządowym i innym podmiotom prowadzącym działalność pożytku publicznego na podstawie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie kwotę ponad 27 mln zł na realizację zadań publicznych. W ramach ogłoszonych w 2018 r. 30 rocznych otwartych konkursów ofert zostało złożonych 1 571 ofert, a realizowanych było 879 zadań publicznych

[87] Raport o stanie województwa małopolskiego za rok 2018 (art. 34a ustawy o samorządzie województwa), załącznik do Uchwały Nr 605/19 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 16 kwietnia 2019 r.

(31 - powierzenie, 848 - wsparcie) na łączną kwotę 21 619 732 zł. W ramach tzw. *małych grantów*, zlecanych na podstawie art. 19a ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, zostało złożonych w 2018 r. 1 064 oferty, dofinansowano 226 ofert na łączną kwotę 1 586 763 zł.

Wybrane nakłady finansowe na zadania pomocy społecznej

Wydatki ponoszone z zakresu pomocy społecznej i innych obszarów polityki społecznej[88]

W formularzu OZPS poproszono ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie o przedstawienie (w oparciu o klasyfikację budżetową stosowaną przez jednostki sektora finansów publicznych[89]) wydatków z budżetów gmin i powiatów, w tym ze środków będących w budżetach OPS i PCPR, ponoszonych na pomoc społeczną i inne obszary polityki społecznej w następujących działach i rozdziałach (charakteryzujących rodzaj działalności):

a. ”pomoc społeczna” (dział 852), w tym rozdziały: domy pomocy społecznej; ośrodki wsparcia; przeciwdziałanie przemocy w rodzinie; składki na ubezpieczenie zdrowotne opłacane za osoby pobierające niektóre świadczenia z pomocy społecznej; niektóre świadczenia rodzinne oraz za osoby uczestniczące w zajęciach centrum integracji społecznej; zasiłki okresowe; celowe i pomoc w naturze oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe (od roku 2017); dodatki mieszkaniowe; zasiłki stałe; specjalistyczne poradnictwo; mieszkania chronione i ośrodki interwencji kryzysowej; usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze; pomoc w zakresie dożywiania; pomoc dla cudzoziemców (w tym wydatki na pomoc dla cudzoziemców w celu integracji ze środowiskiem); centra integracji społecznej; usuwanie skutków klęsk żywiołowych i pozostałą działalność;
b. „pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej” (dział 853), w tym rozdziały: rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych; zespoły orzekania o niepełnosprawności; Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, pozostała działalność w zakresie polityki społecznej;
c. „ochrona zdrowia” (dział 851), w tym rozdziały: przeciwdziałanie narkomanii i przeciwdziałanie alkoholizmowi;
a. „edukacyjna opieka wychowawcza” (dział 854), w tym rozdziały: pomoc materialna dla uczniów o charakterze socjalnym i pomoc materialna dla uczniów o charakterze motywacyjnym;

[88] Analiza oparta o sprawozdanie OZPS.

[89] Rozdziały klasyfikacji budżetowej zgodne ze zmianami wprowadzonymi z dniem 1 stycznia 2017 r. Rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 25 lipca 2016 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie szczegółowej klasyfikacji dochodów, wydatków, przychodów i rozchodów oraz środków pochodzących ze źródeł zagranicznych.

b. „rodzina” (dział 855), w tym rozdziały: świadczenia wychowawcze; świadczenia rodzinne; świadczenia z funduszu alimentacyjnego oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z ubezpieczenia społecznego; wspieranie rodziny; tworzenie i funkcjonowanie żłobków; tworzenie i funkcjonowanie klubów dziecięcych; dzienni opiekunowie; rodziny zastępcze i działalność placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Jak wynika ze sprawozdania OZPS na wymienione wyżej obszary działalności, w gminach wydatkowano w 2018 r. łącznie ponad 4,6 mld zł, z czego bezpośrednio z budżetów ośrodków pomocy społecznej - prawie 3,3 mld zł. Z kolei na tak zdefiniowane wydatki samorządy powiatowe w Małopolsce przeznaczyły w 2018 r. łączną kwotę ponad 346,1 mln zł, z tego bezpośrednio z budżetów powiatowych centrów pomocy rodzinie wydatkowano ponad 104,5 mln zł.

Warto podkreślić, że:[90]

1) od 1 stycznia 2016 r. realizowane jest świadczenie rodzicielskie, przysługujące kobietom, które urodziły dziecko, a które nie otrzymują zasiłku macierzyńskiego lub uposażenia macierzyńskiego. W roku 2018 w Małopolsce w związku z realizacją tego świadczenia wypłacono łącznie ponad 75,2 mln zł dla ponad 11,4 tys. osób z terenu Małopolski.
2) od 1 stycznia 2017 r. rodzicom przysługuje prawo do jednorazowego świadczenia w wysokości 4 000 zł w przypadku urodzenia się żywego dziecka z ciężkim i nieodwracalnym upośledzeniem albo nieuleczalną chorobą zagrażającą życiu, tzw. świadczenie „za życiem”. W 2018 r. świadczenie wypłacono 388 osobom, na łączną kwotę prawie 1,56 mln zł[91].
3) W 2018 r. każdy uczeń (dziecko lub osoba ucząca się), który nie ukończył 20 lat (lub 24 lat jeśli ma orzeczenie o umiarkowanym albo znacznym stopniu niepełnosprawności, potrzebie kształcenia specjalnego lub potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych) został objęty programem *Dobry Start*, w ramach którego zostało wypłacone (niezależnie od wysokości dochodu) jednorazowe świadczenie dla rodzin (na każde uczące się dziecko) na zakup wyprawki szkolnej w wysokości 300 zł. Łącznie w ramach programu *Dobry Start* w 2018 r. wypłacono prawie 122,7 mln zł ponad 408,8 tys. uczniów z ponad 276,7 tys. rodzin i placówek opiekuńczo - wychowawczych.

[90] Analiza oparta o dane pozyskane dodatkowo przez ROPS w Krakowie podczas zbierania sprawozdań OZPS.
[91] Analiza oparta o dane pozyskane dodatkowo przez ROPS w Krakowie podczas zbierania sprawozdań OZPS.

Na podstawie danych sprawozdania OZPS można podjąć również próbę oszacowania kosztów funkcjonowania jednostek pomocy społecznej i innych jednostek realizujących usługi społeczne szczególnie istotne w kontekście kierunków polityki społecznej obranych przez samorząd województwa małopolskiego. Koszty funkcjonowania tych instytucji kształtują się następująco[92]:

- ✓ **domy pomocy społecznej**

  utrzymanie 92 domów pomocy społecznej w 2018 r. wiązało się w Małopolsce z wydatkiem prawie 378,8 mln zł. Pojedyncza placówka to koszt ponad 4,1 mln rocznie, a utrzymanie jednego miejsca w domu pomocy społecznej to w ciągu roku wydatek przeciętnie prawie 46,6 tys. zł;

- ✓ **warsztaty terapii zajęciowej**

  na prowadzenie 68 warsztatów terapii zajęciowej wydatkowano w 2018 r. łącznie prawie 45,5 mln zł. Przeciętnie prowadzenie jednego WTZ w ciągu roku to ponad 668,3 tys. zł., a koszt w przeliczeniu na jednego uczestnika zajęć – to średnio prawie 16,8 tys. zł rocznie;

- ✓ **placówki wsparcia dziennego**

  na 173 placówek wsparcia dziennego w 2018 r. wydatkowano łącznie ponad 31,2 mln zł. Średni roczny koszt prowadzenia jednej tego typu placówki wyniósł ponad 180,5 tys. zł. Z kolei średni koszt utrzymania jednego miejsca w PWD w ciągu roku to ponad 4,5 tys. zł;

- ✓ **dzienne domów pomocy**

  całkowity koszt funkcjonowania 18 z 20 dziennych domów pomocy społecznej (bez DDP funkcjonujących w większych strukturach w Chrzanowie i Tarnowie) wyniósł w 2018 r. prawie 12,7 mln zł. Jedna tego typu placówka kosztowała rocznie średnio ponad 704,9 tys. zł, a średni roczny koszt utrzymania jednego miejsca wyniósł prawie 12,2 tys. zł;

[92] Analiza oparta o sprawozdanie OZPS, MRPiPS-03, *Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31* i *Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat zadań innych niż realizacja dodatku wychowawczego za okres od 2018-07-01 do 2018-12-31*.

VII Realizacja Programu Strategicznego Włączenie Społeczne na lata 2015-2020[93]

Program Strategiczny „Włączenie Społeczne" na lata 2015-2020 (PS WS) wchodzi w skład pakietu 10 programów strategicznych pełniących funkcję operacyjną względem Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego 2011-2020. Program Strategiczny „Włączenie Społeczne" wraz ze Strategią Rozwoju Województwa Małopolskiego pełni funkcję strategii wojewódzkiej w zakresie polityki społecznej. Realizacja PS WS w 2018 r. przebiegała następująco:

PRIORYTET 1. WSPARCIE DZIAŁAŃ WZMACNIAJĄCYCH ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ

Projekty własne samorządu województwa

Małopolski Ośrodek Koordynacji Ekonomii Społecznej **-** Zadanie w trakcie realizacji, zaplanowane na lata 2015-2023 ze środków RPO WM 2014-2020 w ramach trzech projektów (etapów). Zakres rzeczowy zrealizowany w 2018 r: zakończył się 1 z 3 projektów składających się na całość zadania:

- Zorganizowano konferencję poświęconą roli ZAZ i WTZ w systemie wsparcia osób niepełnosprawnych oraz 6 spotkań sieciujących podmioty ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym (KIS, CIS, ZAZ, WTZ).
- Zorganizowano akcję edukacyjną „Chłopska Szkoła Biznesu" dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych, w akcji wzięło udział 693 uczniów z 29 szkół z całej Małopolski.
- Zorganizowano akcję edukacyjną „Tydzień Ekonomii Społecznej" na 8 małopolskich uczelniach. W 25 wydarzeniach (wizyty studyjne, warsztaty, debaty) udział wzięło 675 studentów.
- Zrealizowano VIII edycję konkursu Małopolski Lider Przedsiębiorczości Społecznej. Zwycięzcą została Beskidzka Spółdzielnia Socjalna.
- Zorganizowano Targi Ekonomii Społecznej na krakowskim Rynku Głównym, w których wzięło udział 9 wystawców.
- Prowadzono obsługę Małopolskiego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej – spotkania plenarne, prace prezydium, działalność 4 tematycznych grup roboczych.
- Przeprowadzono ewaluację systemu wsparcia ekonomii społecznej w Małopolsce. Monitorowano współpracę samorządów z sektorem ekonomii społecznej, monitorowano kondycję sektora - opracowano 3 szczegółowe raporty oraz 1 zbiorczy.

[93] Na podstawie danych Małopolskiego Centrum Przedsiębiorczości i serwisu internetowego (http://www.rpo.malopolska.pl/skorzystaj/nabory/szukaj/temat=&odbiorca=&instytucja=&data_status=&action_priority=66&action=) oraz danych ROPS w Krakowie

System partycypacyjnego zarządzania sferą ekonomii społecznej - projekt w trakcie realizacji, zaplanowany na lata 2017-2021 ze środków PO WER, prowadzony w partnerstwie z Ministerstwem Rodziny Pracy i Polityki Społecznej (Lider), Uniwersytetem Warszawskim oraz Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej w Poznaniu. Województwo Małopolskie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie odpowiedzialny jest w projekcie za realizację zadania „Stworzenie partycypacyjnego mechanizmu oceny istniejących oraz wypracowywania propozycji nowych form i instrumentów wsparcia ekonomii społecznej w obszarze strategicznym i programowym". Zakres rzeczowy zrealizowany w 2018 r: przygotowano założenia do tworzenia modelowych programów rozwoju ekonomii społecznej będących zadaniem samorządów województw. Opracowano projekt modelu, który został poddany konsultacjom. Po konsultacjach stworzona została finalna wersja modelu, którą przyjęła Rada Partnerów projektu. Opracowano także projekt graficzny publikacji zawierającej model.

Projekty realizowane przez inne podmioty

***Zapewnienie dostępu do usług bezpośredniego wsparcia inicjatyw oddolnych, nowopowstających oraz działających podmiotów ekonomii społecznej* -** przedsięwzięcie realizowane w ramach RPO WM 2014-2020 Działanie 9.3. Wsparcie Ekonomii Społecznej, Typ projektu A. „działania wspierające rozwój ekonomii społecznej, obejmujące usługi: animacji lokalnej, rozwoju ekonomii społecznej oraz wsparcia istniejących podmiotów ekonomii społecznej", 9. Oś Priorytetowa *Region spójny społecznie*. W ramach konkursu wybrano do dofinansowania 5 projektów (ośrodki wsparcia ekonomii społecznej – OWES) realizowanych w każdym subregionie Małopolski przez dwa konsorcja posiadające akredytację Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Pierwsze konsorcjum obejmuje wsparciem subregiony: krakowski i Małopolska Zachodnia. Drugie konsorcjum obejmuje wsparciem subregiony: tarnowski, sądecki i podhalański.

W ramach Działania 9.3 RPO WM 2014-2020 Wsparcie Ekonomii Społecznej do końca 2018 r. (w 2016 r.) zawarto 5 umów dot. w/w działań na kwotę 39 252 481 zł (wkład UE: 37 903 196 zł). Kwota ta obejmuje wsparcie przeznaczone na działalność ośrodków wsparcia ekonomii społecznej w każdym z subregionów Małopolski łącznie z dotacjami na tworzenie miejsc pracy dla osób i organizacji chcących założyć przedsiębiorstwo społeczne.

Wartość środków wydatkowanych na działalność ośrodków wsparcia ekonomii społecznej łącznie do końca 2018 r.: 11 590 163 zł, w tym w 2018 r. wydano 7 178 994 zł.

PRIORYTET 2. WDROŻENIE SYSTEMOWYCH FORM WSPARCIA NA RZECZ DZIECI ZAGROŻONYCH WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM ORAZ PRZECIWDZIAŁANIA I ZWALCZANIA DYSFUNKCJI W RODZINIE

Projekty własne samorządu województwa

***Małopolska Niania* -** zadanie zrealizowane. Zadanie było realizowane przez okres 12 miesięcy od września 2017 r. do sierpnia 2018 r. Beneficjentami były małopolskie gminy z najtrudniejszą sytuacją w zakresie dostępu do usług opieki nad dziećmi w wieku do lat 3. Zrealizowany zakres rzeczowy: na obszarze gmin uczestniczących w projekcie wsparto dofinansowaniem 90 rodzin (zatrudniono 90 niań). We wrześniu 2018 r. odbyło się spotkanie podsumowujące projekt z udziałem przedstawicieli gmin uczestniczących w projekcie, przeprowadzono dwa monitoringi realizacji projektu.

***Małopolska Niania 2.0* -** zadanie w trakcie realizacji, zaplanowane na okres 2018-2021 r. ze środków RPO WM 2014-2020. Zakres rzeczowy zrealizowany w 2018 r.:

- Przeprowadzono analizę dostępu do form opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 w małopolskich gminach.
- Przeprowadzono pierwszy nabór rodziców do projektu (522 wnioski), dokonano oceny wniosków, zakwalifikowano do projektu 216 osób oraz rozpoczęto procedurę podpisywania z Wnioskodawcami Promes przyznania Grantu oraz Umów o powierzenie Grantu.

Więzienie więzi nie więzi - zadanie zrealizowane. Zadanie o charakterze jednorocznym realizowane corocznie od 2010 r. w zakładach karnych w Małopolsce, ze środków własnych Województwa Małopolskiego. W 2018 r. projekt był realizowany w Zakładzie Karnym w Nowym Wiśniczu, wzięło w nim udział 12 osadzonych. Zakres rzeczowy zrealizowany w 2018 r: Zrealizowano 40 godzin warsztatów (10 spotkań) pn. *Doskonalenie kompetencji wychowawczych dla osób odbywających karę pozbawienia wolności*. W latach 2010 - 2018 w każdym roku obejmowano wsparciem osadzonych z kolejnych zakładów karnych w regionie, ostatecznie w 2018 r. zamknięto pierwszy cykl projektowy, obejmujący przeprowadzenie projektu w dziesięciu jednostkach penitencjarnych w województwie. W ośmiu dotychczasowych edycjach projektu udział wzięło 121 osadzonych.

Projekty realizowane przez inne podmioty

***Rozwój oferty wsparcia rodziny ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży* -** przedsięwzięcie realizowane w ramach RPO WM 2014-2020 Poddziałanie 9.2.1 USŁUGI SPOŁECZNE I ZDROWOTNE W REGIONIE, typ projektu C - Wsparcie dla tworzenia i/lub działalności placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży, 9. Oś Priorytetowa „Region spójny społecznie".

Zakres udzielanego wsparcia obejmuje tworzenie nowych miejsc opieki i wychowania w ramach nowo tworzonych placówek wsparcia dziennego lub wsparcie istniejących placówek pod warunkiem zwiększenia liczby miejsc w tych placówkach lub rozszerzenia oferty wsparcia.
Do 28 maja 2019 r. podpisano 59 umów z Beneficjentami. Wartość projektów objętych umowami wyniosła 117 070 995 zł, w tym wartość dofinansowania UE - 99 507 566 zł.
Zaplanowano podpisanie kolejnych 19 umów o dofinansowanie projektów, które znajdują się na liście projektów wybranych do dofinansowania przez Zarząd Województwa Małopolskiego. Wartość tych projektów wynosi 59 246 789,18 zł, w tym wartość dofinansowania UE - 50 359 770,74 zł.
W ramach wszystkich projektów (tych gdzie umowy są podpisane oraz tych planowanych do podpisania) przewiduje się utworzenie 215 nowych placówek wsparcia dziennego w Małopolsce (oraz 16 filii), a w 13 kolejnych rozszerzona zostanie oferta zajęć dla dzieci i młodzieży. Wsparciem planuje się objąć 14 277 młodych osób. Do 28 maja 2019 r. z oferowanych zajęć skorzystało 2 892 dzieci i młodzieży.

Rozwój usług interwencji kryzysowej **-** przedsięwzięcie realizowane w ramach RPO WM 2014-2020 Poddziałania 9.2.2, 9.2.3 Usługi opiekuńcze oraz interwencja kryzysowa – ZIT/SPR, typ projektu C - Wsparcie dla tworzenia i/lub działalności ośrodków interwencji kryzysowej (…), 9. Oś Priorytetowa *Region spójny społecznie*. Zakres udzielanego wsparcia obejmuje wsparcie na tworzenie nowych ośrodków interwencji kryzysowej lub wsparcie na rozwój istniejących ośrodków interwencji kryzysowej, wyłącznie pod warunkiem dorównania do standardu określonego w SzOOP dla nowych ośrodków interwencji kryzysowej.
Do końca 2018 r. podpisano 5 umów z Beneficjentami (wszystkie w 2016 r.). Wartość projektów objętych umowami – 12 704 677 zł, w tym wartość dofinansowania UE - 11 776 719 zł.
Wartość środków wydatkowanych łącznie do końca 2018 r.-3 001 404 zł, w tym w 2018 r.-2 526 229 zł.
W ramach projektów zaplanowano utworzenie 1 nowego ośrodka interwencji kryzysowej, a w 4 kolejnych rozszerzona zostanie oferta wsparcia osób i rodzin dotkniętych problemami i sytuacjami kryzysowymi. Wsparciem w dofinansowanych projektach planuje się objąć 4 480 osób. Do końca 2018 r. wsparciem objęto 1 786 mieszkańców Małopolski (w tym 792 w 2018 r.).

PRIORYTET 3. WDROŻENIE REGIONALNEJ STRATEGII DZIAŁAŃ W KONTEKŚCIE STARZENIA SIĘ SPOŁECZEŃSTWA

Projekty własne samorządu województwa

REAKTYWACJA - rozwijanie inicjatyw lokalnych oraz działań edukacyjnych dla dobrej starości

Otwarte konkursy ofert na realizację zdań publicznych Województwa Małopolskiego w zakresie wspierania funkcjonowania społecznego oraz przeciwdziałania wykluczeniu osób starszych - zadanie zrealizowane. Zadanie o charakterze jednorocznym realizowane od 2012 r., ze środków własnych Województwa Małopolskiego, adresowane do organizacji pozarządowych. W 2018 r. dofinansowano 37 ofert. Projekty najczęściej oferowały: zajęcia edukacyjne, w tym edukację w zakresie aktywności obywatelskiej, warsztaty rękodzielnicze, przedsięwzięcia turystyczne, krajoznawcze, wydarzenia kulturalne (kino, teatr), wolontariat seniorów, zdrowy styl życia – warsztaty, wykłady, rekreację i rehabilitację ruchową, naukę obsługi komputera i korzystania z Internetu, integrację międzypokoleniową. Każdego roku z dofinasowanych projektów korzysta ok. 3 000 seniorów z całej Małopolski.

XII Plebiscyt Poza Stereotypem – Senior Roku - zadanie zrealizowane. Zadanie o charakterze jednorocznym realizowane od 2007 r. ze środków własnych Województwa Małopolskiego. Zakres rzeczowy zrealizowany w 2018 r.: ogłoszono Plebiscyt, kapituła Plebiscytu rozpatrzyła 24 zgłoszenia do Plebiscytu. Zorganizowano uroczystą Galę Plebiscytu, podczas której nagrodzono dwoje seniorów oraz przyznano 4 wyróżnienia. Od początku konkursu Województwo Małopolskie nagrodziło 24 aktywnych Małopolan w sile wieku, a 44 wyróżniło.

VIII edycja Akcji Miejsce Przyjazne Seniorom - zadanie zrealizowane. Akcja *Miejsce Przyjazne Seniorom*, realizowana jest w oparciu o zawarte w 2011 r. porozumienie o współpracy pomiędzy Samorządem Województwa Małopolskiego a Gminą Miejską Kraków. W 2018 r. wpłynęło 38 zgłoszeń miejsc przyjaznych seniorom, a certyfikat przyznano 8 podmiotom, wyróżniono 9 kolejnych. W sumie, w 8 edycjach akcji przyznano 157 certyfikatów i 62 wyróżnienia (ponad 80 różnych miejsc zlokalizowanych na terenie Krakowa zostało opatrzonych certyfikatem *Miejsce Przyjazne Seniorom*). Wśród miejsc oznaczonych certyfikatem *Miejsce przyjazne seniorom* znajdują się liczne biblioteki, muzea, kina i domy kultury, ale są także kawiarnie, firmy działające w branży medycznej, obiekty służące rekreacji ruchowej (baseny, kluby fitness), Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacji.

Projekty realizowane przez inne podmioty

Rozwijanie oferty wsparcia dziennego dla osób starszych w środowiskach lokalnych **-** przedsięwzięcie realizowane w ramach RPO WM 2014-2020 Poddziałania 9.2.2, 9.2.3 Usługi opiekuńcze oraz interwencja kryzysowa – ZIT/SPR, typ projektu B - Wsparcie dla tworzenia i/lub działalności placówek zapewniających dzienną opiekę i aktywizację osób niesamodzielnych (…), 9. Oś Priorytetowa *Region spójny społecznie*. Zakres udzielanego wsparcia obejmuje wsparcie dla tworzenia i/lub działalności placówek oferujących oddziaływania terapeutyczne i inne zapewniające utrzymanie optymalnego stanu psychofizycznego, samodzielności i aktywności uczestników i niedopuszczanie do pogłębiania się dysfunkcji, a także edukację osób niesamodzielnych i ich opiekunów nieformalnych. Do końca 2018 r. podpisano 23 umowy z Beneficjentami na łączną kwotę 65 145 191 zł, w tym wartość dofinansowania UE wyniosła 60 309 684 zł, w tym w 2018 r. podpisano 15 umów – wartość projektów: 41 916 649 44 zł, w tym wartość dofinansowania UE wyniosła 38 809 809,49 zł.

Do końca 2018 r. łącznie w projektach wydatkowano 9 500 075 zł, w tym w 2018 r. - 7 088 656 zł.

W ramach projektów planowane jest utworzenie 25 nowych placówek zapewniających dzienną opiekę i aktywizację osób niesamodzielnych w Małopolsce, a w 2 kolejnych rozszerzona zostanie oferta wsparcia dla seniorów. Wsparciem w dofinansowanych projektach planuje się objąć 1 857 starszych osób. Do końca 2018 r. wsparciem objęto 317 małopolskich seniorów (w tym 111 w 2018 r.).

Centra wsparcia opiekunów nieformalnych osób niesamodzielnych, w szczególności seniorów **-** Przedsięwzięcie realizowane w ramach RPO WM 2014-2020 Poddziałania 9.2.2, 9.2.3 Usługi opiekuńcze oraz interwencja kryzysowa – ZIT/SPR, typ projektu A - Działania wspierające opiekunów nieformalnych osób niesamodzielnych, poprzez uruchomienie centrów wsparcia opiekunów (…) , 9. Oś Priorytetowa *Region spójny społecznie*. Do końca 2018 r. podpisano 17 umów z beneficjentami. Wartość projektów objętych umowami - 45 312 723 zł, w tym wartość dofinansowania UE - 41 954 056 zł. W samym 2018 r. podpisano 9 umów– wartość projektów: 17 108 858 zł, w tym wartość dofinansowania UE wyniosła 15 827 445 zł. Wartość środków wydatkowanych łącznie do końca 2018 r. - 7 293 129 zł, w tym w 2018 r. - 6 559 759 zł.

W wyniku realizacji dofinasowanych projektów powstanie 20 centrów wsparcia opiekunów rodzinnych osób niesamodzielnych, które do tej pory nie funkcjonowały w województwie. Wsparciem w dofinansowanych projektach planuje się objąć 7 128 osób. Do końca 2018 r. wsparciem objęto 472 osoby (w tym 247 w 2018 r.).

Jednocześnie dofinansowano 4 projekty łączące obie w/w usługi społeczne czyli prowadzenie placówki opieki dziennej dla seniorów (planowane 3 placówki, w tym jedna z dwoma filami) i centrum wsparcia opiekunów rodzinnych osób niesamodzielnych (4 planowane). Wsparciem w tego rodzaju projektach

planuje się objąć kolejne 1 774 osoby. Łączna wartość tego rodzaju projektów to 18 867 327 zł, z czego dofinansowanie UE wynosi 17 450 871 zł.

PRIORYTET 4. WSPIERANIE INTEGRUJĄCEJ POLITYKI SPOŁECZNEJ REGIONU

Projekty własne samorządu województwa

Szkolenie i doskonalenie zawodowe kadr systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej **-** projekt partnerski realizowany przez Województwo Małopolskie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie (Lider) wspólnie z regionalnymi ośrodkami polityki społecznej województw: śląskiego, dolnośląskiego, opolskiego i łódzkiego. Zadanie w trakcie realizacji zaplanowane na lata 2017-2020 ze środków PO WER. W 2018 roku:

- Przeprowadzono 8 badań potrzeb szkoleniowych grupy docelowej – kadry systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej (pracowników powiatowych centrów pomocy rodzinie, placówek opiekuńczo-wychowawczych, rodzin zastępczych, rodzinnych domów dziecka, ośrodków adopcyjnych, placówek wsparcia dziennego, asystentów rodziny, kadry zarządzającej). Rozpoczęto realizację badania potrzeb szkoleniowych służb współpracujących z kadrą systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej (przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości, oświaty i edukacji).
- Wsparciem szkoleniowym i superwizyjnym objęto 493 osoby z ponad 150 instytucji, a liczba uczestników wyniosła 632 w związku z możliwością udziału tej samej osoby w wielu szkoleniach.
- Zrealizowano 30 tematów szkoleniowych dot. pracy z rodziną, psychologii rozwojowej dzieci i młodzieży, metodyki pracy z dzieckiem, organizacji pieczy zastępczej, kompetencji managerskich.
- Przeprowadzono cykl superwizji dla 60 asystentów rodziny.

Małopolski Inkubator Innowacji Społecznych **-** projekt w trakcie realizacji, zaplanowany na lata 2016-2019 ze środków PO WER. Zakres rzeczowy zrealizowany w 2018 r.:

- Przeprowadzono dwa nabory na innowacje społeczne, odbyto 46 spotkań przygotowawczych poprzedzających ogłoszone nabory, wyłoniono 28 innowacji społecznych, opracowano ich specyfikacje, ostatecznie podpisano 25 umów o powierzenie grantu.
- W fazie wdrażania wyłonionych innowacji przeprowadzono 48 wizyt monitoringowo - kontrolnych w miejscach realizacji innowacji, rozliczono 34 wnioski sprawozdawcze, w tym odebrano efekty końcowe 16 innowacji społecznych. 4 innowacje społeczne o najlepszych wynikach skierowano do upowszechniania.

- Udzielono 17 usług doradczych z zakresu innowacji społecznych, przeprowadzono 9 spotkań grupy tematycznej ds. innowacji społecznych w ramach Regionalnej Platformy Współpracy, przeprowadzono 78 spotkań ewaluacyjnych z Grantobiorcami i grupami testującymi, opracowano 18 raportów ewaluacyjnych.
- Prowadzono punkt informacyjny dla potencjalnych innowatorów społecznych.

KOOPERACJE 3D – model wielosektorowej współpracy na rzecz wsparcia osób i rodzin **-** projekt partnerski realizowany przez Województwo Małopolskie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie wspólnie z regionalnymi ośrodkami polityki społecznej województw: śląskiego (Lider), opolskiego i łódzkiego. Projekt w trakcie realizacji, zaplanowany na lata 2018-2021 ze środków PO WER. Zakres rzeczowy zrealizowany w 2018 r.:

- Zrekrutowano do udziału w projekcie i podpisano porozumienia z 11 samorządami gminnymi z Małopolski.
- Współpracowano przy opracowaniu koncepcji i realizacji badania pn. „Diagnoza warunków i sposobu poprawy wielosektorowej kooperacji na rzecz włączenia społecznego osób i rodzin w gminach miejskich powyżej 20 tys. mieszkańców" (zakończono w grudniu 2018 r.).
- Realizowano działania podnoszące kompetencje kadr: szkolenia międzysektorowe „Partnerska współpraca międzyinstytucjonalna" - 133 uczestników; zrealizowano 56 godzin coachingu dla 12 pracowników socjalnych reprezentujących gminy biorące udział w projekcie; zorganizowano konferencję edukacyjną (90 uczestników).
- Jednocześnie powołano małopolski zespół roboczy ds. opracowaniu modelu – przeprowadzono 13 spotkań Zespołu. Uczestniczono w 5 spotkaniach Zespołu ds. modelu powołanego przy Liderze, przeprowadzono 2 spotkania konsultacyjne modelu, w efekcie opracowano opis roboczy modelu kooperacji na poziomie instytucjonalnym.

Sami-Dzielni! Nowe standardy mieszkalnictwa wspomaganego dla osób z niepełnosprawnościami sprzężonymi - projekt partnerski realizowany przez Województwo Małopolskie - Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie (Lider) wspólnie z Gminą Miasta Tarnowa i Polskim Stowarzyszeniem na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną Koło w Tarnowie. Projekt w trakcie realizacji, zaplanowany na lata 2018-2022 ze środków PO WER. Zakres rzeczowy zrealizowany w 2018 roku:

- opracowano model mieszkań wspomaganych dla osób z niepełnosprawnościami sprzężonymi (w szczególności dedykowanych osobom z niepełnosprawnością fizyczną i intelektualną, osobom głuchoniewidomym, osobom niewidomym z niepełnosprawnością fizyczną oraz osobom chorującym psychicznie z niepełnosprawnością fizyczną) zaakceptowany przez Grupę Sterującą Projektu. W toku prac nad modelem:

- powołano Zespół ds. opracowania modelu i organizowano jego prace m.in. spotkania robocze oraz warsztaty;
- zorganizowano i przeprowadzono 4 wizyty studyjne, których celem było poznanie stosowanych rozwiązań w zakresie różnych form wsparcia dla osób niepełnosprawnych i osób z zaburzeniami/chorobami psychicznymi, szczególnie o charakterze mieszkalnictwa wspomaganego/ chronionego;
- prowadzono działania dotyczące wyboru małopolskich gmin do udziału w testowaniu modelu.

Projekty realizowane przez inne podmioty

Aktywna integracja osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym **-** przedsięwzięcie realizowane w ramach RPO WM 2014-2020 Poddziałań 9.1.1, 9.1.2 Aktywna integracja – projekty konkursowe wyłącznie dla OPS/PCPR; Aktywna integracja – projekty konkursowe, 9. Oś Priorytetowa *Region spójny społecznie*. W ramach Poddziałań realizuje się kompleksowe programy na rzecz aktywizacji społecznej i zawodowej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. W programach tych możliwe jest wykorzystanie szerokiego katalogu instrumentów aktywizacji o charakterze społecznym, zawodowym, czy edukacyjnym, dopasowanych do indywidualnych potrzeb osób i rodzin objętych wsparciem.

aktywna integracja – projekty konkursowe wyłącznie dla ops/pcpr

Do końca 2018 r. podpisano 114 umów z Beneficjentami. Wartość projektów objętych umowami: 143 667 792 zł, w tym wartość dofinansowania UE: 122 011 676 zł. Z tego w 2018 r. podpisano 56 umów – wartość projektów 69 324 794 zł, wartość dofinansowania UE - 58 861 326 zł. Wartość środków wydatkowanych łącznie do końca 2018 r.: 49 753 893 zł, w tym w 2018 r.: 23 662 288 zł.

Łącznie różnorodnym wsparciem w ramach projektów planuje się objąć 9 987 osób. Do końca 2018 r. ze wsparcia oferowanego w projektach skorzystało już 5 716 mieszkańców, z czego w 2018 r.: 1 374.

aktywna integracja – projekty konkursowe

Do końca 2018 r. podpisano 114 umów z Beneficjentami, na kwotę 182 648 079 zł, z czego wartość dofinansowania UE wyniosła 172 319 691 zł. Z tego w 2018 r. podpisano 5 umów - wartość projektów 11 114 259 zł , wartość dofinansowania UE – 10 532 825,88 zł. Do końca 2018 r. w projektach wydatkowano łącznie 36 556 691 zł, w tym w 2018 r.: 29 192 293 zł. Łącznie różnorodnym wsparciem w ramach projektów planuje się objąć 9 952 osób. Do końca 2018 r. ze wsparcia oferowanego w projektach skorzystało już 2 356 mieszkańców zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, z czego w 2018 r. 2 356 osób.

W odniesieniu do przedsięwzięć wdrażanych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 należy zwrócić uwagę na planowane efekty

dofinansowanych projektów, w szczególności zwiększających dostępność Małopolan do usług społecznych. Na szczególną uwagę zasługują projekty z obszaru usług opiekuńczych. W oparciu o dotychczas rozstrzygnięte konkursy, łącznie (wraz z filiami) powstać ma 30 nowych placówek zapewniających dzienną opiekę i aktywizację starszych osób niesamodzielnych oraz 24 centra wsparcia opiekunów rodzinnych. W ramach projektów realizowanych na gruncie RPO WM 2014-2020 przewiduje się również utworzenie 50 nowych placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży i ich filii. W wyżej wymienionych obszarach planowane są kolejne konkursy, co daje szansę na skokową zmianę w dostępie mieszkańców Małopolski do takich usług. Może to także być wskaźnikiem trafności przedsięwzięć zaprojektowanych w Programie Strategicznym Włączenie Społeczne, realizowanych w 9. Osi Priorytetowej *Region Spójny Społecznie*.

Projekty własne Samorządu Województwa, to projekty innowacyjne, testujące, koordynacyjne - poszukujące nowych, lepszych rozwiązań w obszarze polityki społecznej, często projekty partnerskie, na które pozyskano środki zewnętrzne (trzy przedsięwzięcia w całości realizowane ze źródeł zewnętrznych). Wśród sukcesów w tym obszarze można wymienić:

- Tytuł „Europejski Region Ekonomii Społecznej 2018" przyznany Małopolsce w 2018 roku przez Komisję Europejską;
- Miejsca pracy w przedsiębiorstwach społecznych utworzone dzięki działalności OWES, funkcjonujących w małopolskim systemie ekonomii społecznej koordynowanym przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie (111 do końca 2018 r., 104 w 2018 r., 291 do 27.02.2019 r.);
- 216 rodziców dzieci dla lat 3 z terenu Małopolski zakwalifikowanych w pierwszym naborze z 2018 r. do udzielenia wsparcia w projekcie Małopolska Niania 2.0;
- Odbiór efektów końcowych 16 innowacji społecznych usprawniających opiekę nad osobami niesamodzielnymi (starszymi, niepełnosprawnymi). Skierowanie 4 innowacji społecznych o najlepszych wynikach do upowszechniania. Jakość wypracowanych rozwiązań skłoniła Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju do szerszego upowszechniania kolejnych innowacji społecznych testowanych jeszcze w projekcie Małopolski Inkubator Innowacji Społecznych: Innotextil – system inteligentnej odzieży, Uniodzież – płaszcz przeciwdeszczowy dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich, Nawigacja głosowa dla osób zależnych;
- 493 pracowników systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej z ponad 150 instytucji objętych wsparciem szkoleniowymi i superwizyjnym w 2018 r. Zostało to dostrzeżone przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, które wyróżniło Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie za postępy w projekcie „Szkolenie i doskonalenie zawodowe kadr systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej".

VIII PODSUMOWANIE

1. W 2018 r. województwo małopolskie zamieszkiwało 3 400 577 osób. W 2018 roku w naszym regionie zanotowano, **podobnie jak w roku poprzednim, wzrost liczby ludności** (o ponad 9,2 tys. w stosunku do roku 2017). W skali kraju Małopolska zajmuje niezmiennie IV miejsce pod względem liczby ludności (po województwach: mazowieckim, śląskim i wielkopolskim). Nasz **region jest jednym z czterech województw, w których zaobserwowano wzrost liczby ludności** (trzecia lokata pod względem wzrostu ludności, po Mazowszu i województwie pomorskim).
2. **Nadal ponad połowa Małopolan, to ludność terenów wiejskich** - 51,8% w roku 2018.
3. Struktura wiekowa ludności Małopolski uległa niekorzystnym zmianom - zmniejsza się odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym, a zwiększa się odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym. Jest to związane głownie ze spadkiem liczby urodzeń, ograniczeniem umieralności w późniejszych etapach życia (czyli innymi słowy – coraz dłuższym przeciętnym trwaniem życia Małopolan) oraz ruchami migracyjnymi. Odsetek osób wieku poprodukcyjnym będzie stale wzrastał – w perspektywie 2035 roku ich udział jest prognozowany na 21,5% populacji regionu, co oznacza wzrost o ok. 1,5 punktu procentowego w porównaniu do stanu z 2018 r. Natomiast udział osób w wieku przedprodukcyjnym będzie sukcesywnie spadał i w 2035 roku może osiągnąć poziom ok. 16%. Udział osób w wieku produkcyjnym pozostanie na poziomie ok. 62%.
4. Warto przypomnieć, że według wyników ostatniego spisu powszechnego w 2011 roku (nadal najnowsze dostępne dane z tego zakresu) **Małopolska była drugim województwem w kraju pod względem odsetka i liczby rodzin wielodzietnych** (po Podkarpaciu ze wskaźnikiem 16,3% i Mazowszu z liczbą 82 tys. rodzin), bowiem **14,7% rodzin z dziećmi do lat 24 na utrzymaniu w Małopolsce to rodziny posiadające co najmniej troje dzieci – 69,7 tys. rodzin.** W skali kraju rodziny z trojgiem i więcej dzieci stanowiły 11,5% wszystkich rodzin z dziećmi. W Małopolsce w rodzinach z trojgiem lub więcej dzieci żyło w 2011 r. **238,4 tys. dzieci – 29,3% ogółu dzieci do lat 24 będących na utrzymaniu.**

   Powiaty limanowski i nowosądecki charakteryzowały się najwyższym udziałem rodzin 3+ w ogóle rodzin z dziećmi – odpowiednio 27,7% i 25,1%. Najniższy udział rodzin z trójką i większą liczbą dzieci odnotowano w Krakowie – 7% oraz powiatach północno-zachodniej części regionu – chrzanowskim (7,8%) olkuskim (8,5%) i oświęcimskim (9%) oraz mieście Tarnów (8,7%). Jednocześnie największa liczba rodzin 3+ zamieszkiwała w powiecie nowosądeckim (8,1 tys.) oraz w Krakowie (6,6 tys.).

W ciągu dekady (wyniki spisów powszechnych z 2002 r. i 2011 r.) **liczba rodzin 3+ w Małopolsce spadła o 36,4 tys.**, czyli **o 34,4%: ze 106,1 tys. do 69,7 tys. Liczba rodzin z dziećmi spadła** o 33,2 tys., czyli **tylko o 6,5%** (z 508,1 tys., do 474,9 tys.). Jednocześnie nastąpił **wzrost liczby rodzin z jednym dzieckiem**. W 2002 roku rodziny z jednym dzieckiem stanowiły 43,4% wszystkich rodzin z dziećmi, natomiast w 2011 roku już 49,2%. Z kolei **udział rodzin z dwojgiem dzieci pozostał prawie na niezmienionym poziomie**.

5. Na przypomnienie zasługuje też fakt, że **wyniki ostatniego Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań zweryfikowały liczbę osób niepełnosprawnych w województwie** (dane z 2011, to nadal najnowsze dostępne dane z tego zakresu)**. W ciągu dekady** (wyniki spisów powszechnych z 2002 r. i 2011 r.) **odsetek osób niepełnosprawnych ogółem w Małopolsce zmniejszył się** z 18,2% w 2002 roku **do 11,8%** (394 309 osób niepełnosprawnych ogółem) w 2011 roku. Wskaźnik ten był niższy niż średnia dla kraju o 0,4 p. p. Taki wynik plasował nasz region na 12. pozycji w Polsce. **Mniejszy odsetek osób niepełnosprawnych odnotowano tylko w 4 województwach**: mazowieckim, opolskim, podlaskim i podkarpackim.

   Niepełnosprawni prawnie stanowili 8,5% ludności (283 775 osób). Powiatami o najwyższym odsetku osób niepełnosprawnych prawnie były: Tarnów (11,6%), powiat gorlicki (11,1%), Nowy Sącz (10,9%), Kraków (10,8%) i powiat krakowski (9,7%). Natomiast najniższy udział tych osób odnotowano w powiatach: tatrzańskim (5,6%), nowotarskim (5,6%), dąbrowskim (6,0%), tarnowskim (6,3%) i wadowickim (6,3%). Wśród osób niepełnosprawnych prawnie w Małopolsce w 2011 roku **osoby z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności stanowiły 34%, osoby z orzeczonym umiarkowanym stopniem niepełnosprawności stanowiły 40,5%,** a z lekkim – 21,9%. Wśród ogółu osób niepełnosprawnych prawnie **osoby w wieku poprodukcyjnym stanowiły 51,2%** (a wśród osób niepełnosprawnych ogółem - prawnie i biologicznie – 53%)**.**

6. **W 2017 r.** (ostatnie dostępne dane) **Małopolskę charakteryzowały wartości trzech wskaźników zagrożenia ubóstwem mniej korzystne niż średnia krajowa.** Odsetek osób żyjących poniżej ustawowej granicy ubóstwa zwiększył się o 1,2 p. p. w ciągu roku i wyniósł w 2017 r. - 17,3% (w Polce – 10,7%). Udział osób żyjących poniżej minimum egzystencji wynosił 7,4% (w Polsce – 4,3%) i był o 2,1 p. p większy niż w roku poprzednim. Natomiast wskaźnik dotyczący odsetka osób żyjących poniżej relatywnej granicy ubóstwa w 2017 r. był na poziomie 20,9% (w Polce - 13,4%), co oznacza wzrost o 4 p. p. w stosunku do poprzedniego roku.

7. W 2018 r. w województwie małopolskim **zaobserwowano dalszy spadek liczby mieszkańców korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, w tym**:

— W 2018 r. pomocą społeczną w Małopolsce objęto 162,4 tys. osób, o 12,1 tys. mniej niż rok wcześniej,

- W ciągu roku (pomiędzy 2017 a 2018 r.) nastąpiło obniżenie o 0,3 p. p. (do 4,8%) wartości wskaźnika udziału osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w ludności regionu. W poprzednich latach skala spadku tego wskaźnika w zestawieniu roku do roku wniosła odpowiednio: 2016 - 2017 o 0,6 p. p., 2015 - 2016 o 0,8 p. p., 2014 – 2015 o 0,3 p. p., 2013 – 2014 o 0,2 p. p. oraz 2012-2013 o 0,1 p. p.
- W 2018 r. świadczenia z pomocy społecznej przyznano ponad 68,7 tys. rodzin. Było to o ponad 2 tys. rodzin mniej niż w 2017 r. Spadek liczby rodzin korzystających z pomocy społecznej obserwowany był już w latach poprzednich i wynosił on rok do roku w poprzednich latach odpowiednio, poczynając od lat 2017-2016: 2,3 tys. rodzin mniej, 4,1 tys. mniej, 3,2 tys. mniej, 1 tys. mniej oraz 150 rodzin mniej.
- Wraz ze zmniejszeniem się liczby rodzin korzystających z pomocy społecznej w 2018 r. objęto nią o 3 tys. mniej rodzin z dziećmi w porównaniu z 2017 r. – w 2018 r. 25,8 tys. rodzin z dziećmi, w 2017 r. ponad 28,8 tys.
- W ciągu roku (pomiędzy 2017 a 2018 r.) nastąpiło obniżenie o 2,1 p. p. odsetka rodzin z dziećmi w ogóle rodzin korzystających ze wsparcia, do 30,1%. W poprzednich latach skala spadku w zestawieniu roku do roku wniosła odpowiednio: 3,3 p. p., 3,1 p. p., 0,6 p. p. oraz 0,3 p. p. Natomiast pomiędzy 2013 i 2012 r. wskaźnik ten był na takim samym poziomie i wynosił 39,5%.
- W 2018 roku odsetek rodzin wielodzietnych (3+) w ogólnej liczbie rodzin objętych pomocą wynosił 35,9% i był o 0,2 p. p. wyższy niż w roku 2017 oraz o 0,7 p. p. niższe niż 2016 r.

8. Wskaźnikami zamożności mieszkańców mogą być także dane na temat osób objętych dodatkami mieszkaniowymi, pomocą materialną dla uczniów czy dożywianych dzieci i młodzieży. **Wsparciem w postaci dodatków mieszkaniowych objęto** w 2018 r **24,5 tys. małopolskich gospodarstw domowych (o 3 tys. mniej niż przed rokiem).**

   Z darmowych posiłków w 2018 r. skorzystało prawie 42,6 tys. Małopolan (o ponad 4 tys. mniej niż w 2017 r.) z 23,1 tys. rodzin, z czego takie wsparcie trafiło do ponad 37,4 tys. dzieci i młodzież (o prawie 4 tys. mniej niż w 2017 r.).

   Niewątpliwie wpływ na poziom zamożności rodzin ma realizowany od kwietnia 2016 r. rządowy program ***Rodzina 500plus*****. W Małopolsce w 2018 r. programem objęto prawie 255,8 tys. rodzin i prawie 411,2 tys. dzieci w tych rodzinach**, wliczając dzieci wychowujące się w rodzinnej pieczy zstępczej**.** Świadczenia na pierwsze dziecko w 2018 roku otrzymało ponad 147,8 tys. rodzin.
9. Czynnikiem znacznie wpływającym na zasięg ubóstwa skrajnego jest bezrobocie. **Stopa bezrobocia rejestrowanego w Małopolsce** na koniec 2018 r. **wyniosła 4,7%** (o 0,7 p. p. mniej niż w roku poprzednim). Stopa bezrobocia dla Polski wyniosła 5,7% (o 0,9 p. p. mniej niż w roku

poprzednim). Małopolska zajmowała wśród województw, podobnie jak przed rokiem, trzecie, korzystne miejsce w tym względzie (po Wielkopolsce i Śląsku).

W IV kwartale 2018 roku odnotowano w Małopolsce **1 194 tys**. **biernych zawodowo**, o 3% więcej niż w tym samym okresie w 2017 roku. Był to zatem trzeci rok z rzędu, kiedy liczba osób biernych zawodowo w województwie rosła (we wcześniejszych latach o 2 i 4%), co jest związane przede wszystkim ze wzrostem liczby biernych zawodowo kobiet.

Pod koniec 2018 roku w Małopolsce było **1 453 tys. osób aktywnych zawodowo** czyli takich, które pracują lub poszukują pracy – o 45 tys. mniej niż w IV kwartale 2017 r.

10. Zagrożenie ubóstwem skrajnym wzrasta wraz ze wzrostem liczby osób bezrobotnych w gospodarstwie domowym. **„Bezrobocie rodzinne" czyli sytuacja, w której dwóch lub więcej członków rodziny jest zarejestrowanych jako osoba bezrobotna na koniec 2018 r. dotyczyła 4 825 gospodarstw (tj. 10 338 osób), czyli 14,5% zarejestrowanych bezrobotnych** (o 1,9 p. p. mniej niż w 2017 r., o 13,4 p. p. niż w 2013 r.).

    Najwięcej osób dotkniętych bezrobociem rodzinnym w 2018 r. było bez pracy – do 3 miesięcy (29,5%) i powyżej 24 miesięcy (25,7%). Ich staż pracy wynosił najczęściej powyżej 1 roku do 5 lat (26,3%), często też osoby te nie posiadały jeszcze w ogóle stażu pracy lub był on bardzo krótki (mniej niż rok) – po 18,3%. Bezrobocie rodzinne w największym stopniu dotyczyło osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym (30,4%) oraz gimnazjalnym i niższym (30,3%). Zdecydowana większość to osoby młode: osoby w wieku 25-34 lat stanowiły największą cześć omawianej grupy (31,1%), a kolejne 18,2% stanowiły osoby w wieku 35-44 lata. Co szósta była powyżej 55 roku życia.

11. W 2018 r. w Małopolsce **udział osób długotrwale bezrobotnych wśród ogółu zarejestrowanych bezrobotnych wyniósł nieco ponad 50%** (o 2,5 p. p. mniej niż rok temu).
12. Na koniec 2018 r. w rejestrach małopolskich urzędów pracy pozostawało 4,4 tys. **bezrobotnych osób z niepełnosprawnościami**, co stanowiło **6,2%** ogólnej liczby bezrobotnych w regionie.
13. **W ciągu ostatnich lat zauważalny jest spadek odsetka klientów pomocy społecznej, którzy otrzymują wsparcie z powodu bezrobocia** (spadek o 15,6 p. p. pomiędzy 2013 i 2018 r.), a także ubóstwa (spadek o 11 p. p. pomiędzy 2013 i 2018 r.) oraz bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (spadek o 10,1 p. p. pomiędzy 2014 i 2018 r.). Jednocześnie obserwowany jest stały **wzrost odsetka klientów pomocy społecznej, którzy otrzymują wsparcie z tytułu długotrwałej choroby** (wzrost aż o 10,5 p. p. pomiędzy 2013 i 2018 r.) **i niepełnosprawności** (wzrost o 5,1 p. p. pomiędzy 2013 i 2018 r.).
14. **Świadczenia pieniężne w 2018 r. dotyczyły średnio 69,9% osób objętych pomocą społeczną** (mniej o 1,2 p. p. niż w poprzednim roku). Tylko nieco rzadziej przyznawane były świadczenia

niepieniężne – przeciętnie ponad 64,0% osób objętych pomocą społeczną było ich beneficjentami (w roku 2017 – 64,6%).

15. W 2018 r. w regionie łącznie zatrudnionych było **1 714 pracowników socjalnych** (przed rokiem 1 691), a tym samym **na jednego takiego specjalistę przypadało przeciętnie 1 984 mieszkańców Małopolski** (rok wcześniej – 2 006), jednocześnie **39 rodzin korzystających z pomocy społecznej** (w 2017 r. – 42 rodziny).

    Pomimo wzrostu liczby pracowników socjalnych zatrudnionych w OPS, ciągle jeszcze funkcjonowały w regionie ośrodki pomocy społecznej (9 jednostek), w których zatrudniano mniej niż ustawowo wymaganych 3 pracowników socjalnych.
16. **68,6% małopolskich pracowników socjalnych posiadało w 2018 r. wyższe wykształcenie, a 6,8% legitymowało się specjalizacją zawodową II stopnia.**
17. W 2018 r. małopolskie ośrodki pomocy społecznej oraz powiatowe centra pomocy rodzinie zawarły z klientami **2 716 kontraktów socjalnych** (o 546 mniej niż przed rokiem), którymi objęto 2 886 osób, co stanowi **2,7% świadczeniobiorców.** Najczęściej kontakty socjalne podpisywano w celu wsparcia osób lub rodzin w rozwiązaniu ich trudnej sytuacji życiowej – łącznie z 2 723 osobami. Natomiast kontraktami dotyczącymi osób w szczególnej sytuacji na rynku pracy w analogicznym okresie objęto 735 klientów.
18. W celu wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych można ją objąć pomocą rodziny wspierającej, która pomaga w opiece i wychowaniu dziecka, prowadzeniu gospodarstwa domowego, czy kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych. Jednak **pomoc rodzin wspierających, poza Krakowem (3 rodziny wspierające) oraz gminą Stryszawa (1 rodzina), nie była oferowana w 2018 r.**
19. W powiatowych centrach pomocy rodzinie w 2018 r. zatrudniano **92** koordynatorów pieczy zastępczej (o 9 więcej niż rok wcześniej).
20. W małopolskich ośrodkach pomocy społecznej pomoc w opiece i wychowaniu dziecka prowadzona przez **309 asystentów rodziny** oferowana była 2 620 rodzinom (o 105 rodzinom mniej niż przed rokiem).
21. **Usługi opiekuńcze** będące zadaniem własnym gminy przyznano **7 945 osobom** (o 497 osób więcej niż przed rokiem), z czego specjalistyczne usługi opiekuńcze – 336 klientom (o 17 więcej niż rok wcześniej). Z kolei **specjalistycznymi usługami opiekuńczymi dla osób z zaburzeniami psychicznymi objęto 968 osób** (o 11 więcej niż w 2017 r.).
22. Specjalistyczną pomocą w ramach **interwencji kryzysowej objęto w małopolskich OPS** w 2018 r. **łącznie 688 rodzin i ponad 1,9 tys. osób w tych rodzinach,** co stanowi **1,8%** ogółu ludności objętej świadczeniami z pomocy społecznej.

23. W 2018 r. w województwie małopolskim **funkcjonowało (podobnie jak w roku 2017) 10 ośrodków interwencji kryzysowej (OIK) -** w 7 powiatach i 3 miastach na prawach powiatu. **Łącznie oferowały one 96 miejsc schronienia,** a z pomocy ośrodków interwencji kryzysowej **skorzystało** w ciągu 2018 roku 9 457 osób. W powiecie krakowskim podpisano porozumienie, na mocy którego mieszkańcy tego powiatu korzystają ze wsparcia OIK w Krakowie.

    Należy dodać, iż w ramach konkursu Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-20, Poddziałanie 9.2.2 i 9.2.3 „Usługi opiekuńcze oraz interwencja kryzysowa", wybrano do dofinansowania 5 projektów, w ramach których powstanie 1 nowy ośrodek interwencji kryzysowej (w powiecie gorlickim, w 2019 roku), a w 4 powiatach zostanie rozbudowana oferta wsparcia w już istniejących OIK (w powiatach: bocheńskim, chrzanowskim i myślenickim oraz w Krakowie).

24. W 2018 r. jednostki gminne i powiatowe w województwie małopolskim prowadziły bądź zleciły prowadzenie **173 placówek wsparcia dziennego** (o 5 więcej niż w roku 2017) oferujące ponad 6,5 tys. miejsc**,** z których w ciągu roku skorzystało **ponad 11 tys. dzieci.**

    Należy dodać, iż w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014 - 2020, Poddziałanie 9.2.1 „Usługi społeczne i zdrowotne w regionie", Typ projektu C „Wsparcie dla tworzenia i/ lub działalności placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży" do 28 maja 2019 r. podpisano 59 umów z beneficjentami (planuje się zawiązanie kolejnych 19). W ramach wszystkich projektów (tych gdzie umowy są podpisane oraz tych planowanych) przewiduje się utworzenie 215 nowych placówek wsparcia dziennego w Małopolsce (oraz 16 filii), a w 13 kolejnych rozszerzona zostanie oferta zajęć dla dzieci i młodzieży. Wsparciem planuje się objąć 14 277 młodych osób.

25. W 2018 roku funkcjonowały w Małopolsce **102 mieszkania chronione** (o jedno mniej niż w roku ubiegłym). Oferowały one łącznie **429 miejsc**, ale w ciągu roku **skorzystało z nich tylko 336 osób.** Dostęp do mieszkań chronionych w 2018 roku mieli na swoim terenie mieszkańcy wszystkich powiatów z wyjątkiem tatrzańskiego.

26. Zgodnie z danymi wykazanymi przez małopolskie jednostki pomocy społecznej w 2018 roku funkcjonowało w regionie, **68 warsztatów terapii zajęciowej (WTZ)** (o 1 więcej niż w 2017 r.). W ciągu roku **w zajęciach WTZ uczestniczyło łącznie 2 707 osób z niepełnosprawnościami**. Dostęp na swoim terenie do tego rodzaju wsparcia mieli mieszkańcy każdego z powiatów regionu.

27. Podobnie jak w latach poprzednich, w 2018 r. w Małopolsce **funkcjonowało 10 zakładów aktywności zawodowej.**

28. **W 2018 r., podobnie jak w roku poprzednim, w regionie funkcjonowało 78 środowiskowych domów samopomocy (ŚDS). Skorzystały z nich w ciągu roku 3 323 osoby z zaburzeniami psychicznymi**. Powiat tatrzański nadal był jedynym, który nie dysponował ŚDS na swoim terenie.

29. W 2018 roku w całym województwie małopolskim funkcjonowało już **20 dziennych domów pomocy** (o 1 więcej niż w roku 2017) przeznaczonych głównie dla osób starszych. Dzienne domy pomocy **dysponowały łącznie 1 136 miejscami**, **z których skorzystało** w 2018 r. **1 437 osób.**

    Z kolei w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2012-2020, Poddziałania 9.2.2 i 9.2.3 „Usługi opiekuńcze oraz interwencja kryzysowa", Typ projektu B. „Wsparcie dla tworzenia i/lub działalności placówek zapewniających dzienną opiekę i aktywizację osób niesamodzielnych" do końca 2018 r. podpisano 23 umowy z beneficjentami. W ramach projektów planowane jest utworzenie 25 nowych placówek zapewniających dzienną opiekę i aktywizację osób niesamodzielnych w Małopolsce, a w 2 kolejnych rozszerzona zostanie oferta wsparcia dla seniorów. Wsparciem w dofinansowanych projektach planuje się objąć w sumie 1 857 starszych osób. Do końca 2018 r. wsparciem objęto 317 małopolskich seniorów (w tym 111 w 2018 r.)

    Ponadto w ramach Poddziałania 9.2.2 i 9.2.3 Typ projektu A „Działania wspierające opiekunów nieformalnych osób niesamodzielnych, poprzez uruchomienie centrów wsparcia opiekunów (…)" do końca 2018 r. podpisano 17 umów z beneficjentami. W wyniku realizacji dofinasowanych projektów powstanie 20 centrów wsparcia opiekunów rodzinnych osób niesamodzielnych, które do tej pory nie funkcjonowały w województwie. Wsparciem w dofinansowanych projektach planuje się objąć 7 128 osób. Do końca 2018 r. wsparciem objęto 472 osoby (w tym 247 w 2018 r.). Jednocześnie dofinansowano 4 projekty łączące obie w/w usługi społeczne czyli prowadzenie placówki opieki dziennej dla seniorów (planowane 3 placówki, w tym jedna z dwoma filami) i centrum wsparcia opiekunów rodzinnych osób niesamodzielnych (4 planowane). Wsparciem w tego rodzaju projektach planuje się objąć kolejne 1 774 osoby.

30. W województwie małopolskim w 2018 r. funkcjonowało **13 centrów integracji społecznej** (o dwa więcej niż w roku 2017) oraz **31 klubów integracji społecznej** (tyle samo co w roku 2017). W 2018 r. w zajęciach CIS uczestniczyło łącznie **518 osób**, z kolei zajęcia w KIS ukończyło **1 649 osób.**

31. Na początku 2019 r. w województwie małopolskim funkcjonowały **53 zakłady pracy chronionej** (ZPCh), o 10 mniej niż przed rokiem.

IX OCENA ZASOBÓW POMOCY SPOŁECZNEJ WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO – KARTA WOJEWÓDZKA

WOJEWÓDZTWO MAŁOPOLSKIE

				2018 r.
WYBRANE ELEMENTY SYTUACJI SPOŁECZNO – DEMOGRAFICZNEJ	Liczba mieszkańców			3 400 577
	Stopa bezrobocia (w %) - stan na 31 XII			4,7%
	Udział długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych (w %)			50,5%
	Świadczeniobiorcy pomocy społecznej	liczba osób		109 775
		liczba rodzin		68 701
		liczba osób w rodzinach		162 405
	Udział korzystających ze świadczeń pieniężnych w ogólnej liczbie świadczeniobiorców pomocy społecznej (liczba osób w rodzinach)			69,9%
	Udział korzystających ze świadczeń niepieniężnych w ogólnej liczbie świadczeniobiorców pomocy społecznej (liczba osób w rodzinach)			64,0%
	Udział korzystających z pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności (liczba osób w rodzinach)			4,8%
OSOBY KORZYSTAJĄCE Z POMOCY ORAZ WYBRANE FORMY WSPARCIA	Wybrane przyczyny korzystania z pomocy społecznej (w %)	Ubóstwo	% liczby osób w rodzinach	52,1%
		Długotrwała lub ciężka choroba	% liczby osób w rodzinach	46,7%
		Niepełnosprawność	% liczby osób w rodzinach	35,6%
		Bezrobocie	% liczby osób w rodzinach	31,9%
		Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	% liczby osób w rodzinach	21,0%
		Potrzeba ochrony macierzyństwa	% liczby rodzin	12,4%
		Potrzeba ochrony macierzyństwa - wielodzietność	% liczby rodzin	9,8%

ZASOBY POMOCY SPOŁECZNEJ ORAZ WSPIERANIA RODZINY I SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ, A TAKŻE ICH OTOCZENIA	Udział dzieci i młodzieży, którym przyznano pomoc w formie posiłków w ogólnej liczbie dzieci i młodzieży (do 18 roku życia)			5,5%
	Liczba osób korzystających z usług opiekuńczych			7 945
	Liczba osób korzystających ze specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi			968
	Odsetek ludności objętej pracą socjalną			4,5%
	Liczba osób w rodzinach objętych interwencją kryzysową gmin			1 917
	Liczba osób korzystających z ośrodków interwencji kryzysowej			9 457
	Udział osób objętych kontraktem socjalnym w ogólnej liczbie świadczeniobiorców			2,7%
	Liczba rodzin objętych pracą asystenta rodziny			2 620
	Rodzinna piecza zastępcza – stan na 31 XII	Rodziny zastępcze	liczba rodzin	1 960
			liczba dzieci	2 741
		w tym: rodziny zastępcze zawodowe	liczba rodzin	171
			liczba dzieci	413
		Rodzinne domy dziecka	liczba domów	22
			liczba dzieci	154
	Liczba gospodarstw domowych, którym przyznano dodatki mieszkaniowe			24 463
	Liczba rodzin, którym przyznano świadczenia wychowawcze			253 937
	Liczba dzieci w rodzinach, na które przyznano świadczenia wychowawcze			408 433
	Liczba rodzin zastępczych i placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego, którym przyznano świadczenie *Rodzina 500+*			1 815
	Liczba dzieci, na które przyznano świadczenie *Rodzina 500+* w rodzinach zastępczych i placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego			2 748
	Średnia liczba mieszkańców na 1 pracownika socjalnego w OPS – stan na 31 XII			1 984
	Odsetek pracowników socjalnych OPS posiadających II stopień specjalizacji w zawodzie pracownik socjalny			6,8%
	Liczba środowiskowych domów samopomocy			78
	Liczba dziennych domów pomocy			20
	Liczba mieszkań chronionych			102
	Liczba ośrodków interwencji kryzysowej			10
	Liczba placówek wsparcia dziennego			173
	Liczba centrów integracji społecznej			13
	Liczba klubów integracji społecznej			31
	Liczba warsztatów terapii zajęciowej			68
	Liczba zakładów aktywności zawodowej			10

SŁOWNICZEK:

Asystent rodziny[94]

W przypadku gdy ośrodek pomocy społecznej poweźmie informację o rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, pracownik socjalny przeprowadza w tej rodzinie wywiad środowiskowy, na zasadach określonych w ustawie o pomocy społecznej. Po przeprowadzeniu wywiadu, pracownik socjalny dokonuje analizy sytuacji rodziny. Jeżeli z tej analizy wynika konieczność przydzielenia rodzinie asystenta rodziny, pracownik socjalny występuje do kierownika ośrodka pomocy społecznej z wnioskiem o jego przydzielenie.

Asystent prowadzi pracę z rodziną w miejscu jej zamieszkania lub w miejscu wskazanym przez rodzinę. Do zadań asystenta należy w szczególności:

a) opracowanie i realizacja planu pracy z rodziną we współpracy z członkami rodziny i w konsultacji z pracownikiem socjalnym;

b) opracowanie, we współpracy z członkami rodziny i koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej, planu pracy z rodziną, który jest skoordynowany z planem pomocy dziecku umieszczonemu w pieczy zastępczej;

c) udzielanie pomocy rodzinom w poprawie ich sytuacji życiowej, w tym w zdobywaniu umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego;

d) udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów socjalnych;

e) udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów psychologicznych;

f) udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów wychowawczych z dziećmi;

g) wspieranie aktywności społecznej rodzin;

h) motywowanie członków rodzin do podnoszenia kwalifikacji zawodowych;

i) udzielanie pomocy w poszukiwaniu, podejmowaniu i utrzymywaniu pracy zarobkowej;

j) motywowanie do udziału w zajęciach grupowych dla rodziców, mających na celu kształtowanie prawidłowych wzorców rodzicielskich i umiejętności psychospołecznych;

k) udzielanie wsparcia dzieciom, w szczególności poprzez udział w zajęciach psychoedukacyjnych;

l) podejmowanie działań interwencyjnych i zaradczych w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i rodzin;

m) prowadzenie indywidualnych konsultacji wychowawczych dla rodziców i dzieci;

n) realizacja zadań określonych w ustawie z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”;

o) prowadzenie dokumentacji dotyczącej pracy z rodziną;

[94] Art. 11, 14, 15, 17, *Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*

p) dokonywanie okresowej oceny sytuacji rodziny, nie rzadziej niż co pół roku, i przekazywanie tej oceny jednostce, która organizuje w gminie pracę z rodziną;

q) monitorowanie funkcjonowania rodziny po zakończeniu pracy z rodziną;

r) sporządzanie, na wniosek sądu, opinii o rodzinie i jej członkach;

s) współpraca z jednostkami administracji rządowej i samorządowej, właściwymi organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami i osobami specjalizującymi się w działaniach na rzecz dziecka i rodziny;

t) współpraca z zespołem interdyscyplinarnym lub grupą roboczą, o których mowa w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, lub innymi podmiotami, których pomoc przy wykonywaniu zadań uzna za niezbędną.

Asystenta rodziny zatrudnia kierownik jednostki organizacyjnej gminy, która organizuje pracę z rodziną, lub podmiot, któremu gmina zleciła organizację pracy z rodziną. Liczba rodzin, z którymi jeden asystent rodziny może w tym samym czasie prowadzić pracę, jest uzależniona od stopnia trudności wykonywanych zadań, jednak nie może przekroczyć 15. Praca asystenta rodziny nie może być łączona z wykonywaniem obowiązków pracownika socjalnego na terenie gminy, w której praca ta jest prowadzona.

Bezrobocie rodzinne[95]

Mianem „bezrobocia rodzinnego" określona została sytuacja, w której dwóch lub więcej członków jednego gospodarstwa domowego/rodziny jest zarejestrowanych w urzędzie pracy jako osoba bezrobotna. Dane opierają się na informacjach dotyczących miejsca zameldowania danej osoby zarejestrowanej jako bezrobotna, a więc dotyczą osób posiadających meldunek pod jednym adresem – nie musi być to jednoznaczne z pozostawaniem ze sobą w relacjach rodzinnych.

Centrum integracji społecznej (CIS)[96]

Zadania określone w ustawie o zatrudnieniu socjalnym realizowane są poprzez zatrudnienie socjalne, przez co należy rozumieć zapewnianie osobom bezdomnym, uzależnionym od alkoholu, od narkotyków lub innych środków odurzających, chorym psychicznie, osobom długotrwale bezrobotnym, zwalnianym z zakładów karnych, uchodźcom, osobom z niepełnosprawnościami (które podlegają wykluczeniu społecznemu i ze względu na swoją sytuację życiową nie są w stanie własnym staraniem zaspokoić swoich podstawowych potrzeb życiowych i znajdują się w sytuacji powodującej ubóstwo oraz uniemożliwiającej lub ograniczającej uczestnictwo w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym) możliwości uczestnictwa między innymi w zajęciach prowadzonych przez centra integracji społecznej.

Centrum integracji społecznej realizuje reintegrację zawodową i społeczną przez następujące usługi:

- kształcenie umiejętności pozwalających na pełnienie ról społecznych i osiąganie pozycji społecznych dostępnych osobom niepodlegającym wykluczeniu społecznemu;

[95] Definicja własna
[96] Art. 1, 3, *Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym*

- nabywanie umiejętności zawodowych oraz przyuczenie do zawodu, przekwalifikowanie lub podwyższanie kwalifikacji zawodowych;
- naukę planowania życia i zaspokajania potrzeb własnym staraniem, zwłaszcza przez możliwość osiągnięcia własnych dochodów przez zatrudnienie lub działalność gospodarczą;
- uczenie umiejętności racjonalnego gospodarowania posiadanymi środkami pieniężnymi.

Centrum, na zasadach określonych w ustawie o zatrudnieniu socjalnym, może być tworzone przez:
- jednostkę samorządu terytorialnego,
- organizację pozarządową,
- podmioty, o których mowa w art. 3 ust. 3 pkt 1 i 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie z zastrzeżeniem, że w przypadku spółdzielni socjalnych Centrum mogą tworzyć spółdzielnie zakładane przez podmioty, o których mowa w art. 4 ust. 2 pkt 2 i 3 ustawy o spółdzielniach socjalnych.

Długotrwale korzystający z pomocy[97]

Liczba osób, które w ciągu ostatnich 3 lat (36 miesięcy) korzystały z systemu świadczeń pomocy społecznej, przez co najmniej 18 miesięcy.

Dodatek mieszkaniowy[98]

Dodatek mieszkaniowy przysługuje osobom, jeżeli średni miesięczny dochód na jednego członka gospodarstwa domowego w okresie 3 miesięcy poprzedzających datę złożenia wniosku o przyznanie dodatku mieszkaniowego nie przekracza 175% kwoty najniższej emerytury w gospodarstwie jednoosobowym i 125% tej kwoty w gospodarstwie wieloosobowym, obowiązującej w dniu złożenia wniosku, z zastrzeżeniem, że jeżeli średni miesięczny dochód na jednego członka gospodarstwa domowego jest wyższy od określonego w ustawie, a kwota nadwyżki nie przekracza wysokości dodatku mieszkaniowego, należny dodatek mieszkaniowy obniża się o tę kwotę.

Dom pomocy społecznej (DPS)[99]

Dom pomocy społecznej jest jednostką organizacyjną pomocy społecznej. Osobie wymagającej całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, niemogącej samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu, a której nie można zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych, przysługuje prawo do umieszczenia w domu pomocy społecznej. Domy pomocy społecznej, w zależności od tego, dla kogo są przeznaczone, dzielą się na następujące typy domów, dla:

1) osób w podeszłym wieku;

2) osób przewlekle somatycznie chorych;

3) osób przewlekle psychicznie chorych;

[97] *Ocena zasobów pomocy społecznej. Objaśnienia. Edycja 2018, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej*, Warszawa 2019 r.
[98] Art. 3, 6 *Ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o dodatkach mieszkaniowych*
[99] Art. 6, 17, 19, 54, 56, Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej

4) dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie;

5) dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie;

6) osób niepełnosprawnych fizycznie;

7) osób uzależnionych od alkoholu.

Prowadzenie i zapewnienie miejsc w domach pomocy społecznej o zasięgu gminnym oraz kierowanie do nich osób wymagających opieki należy do zadań własnych gminy. Prowadzenie i rozwój infrastruktury domów pomocy społecznej o zasięgu ponadgminnym oraz umieszczanie w nich skierowanych osób należy do zadań własnych powiatów.

Dzienny dom pomocy (DDP)[100]

Dzienny dom pomocy jest ośrodkiem wsparcia, a tym samym jednostką organizacyjną pomocy społecznej dziennego pobytu. W dziennych domach pomocy świadczone są między innymi usługi opiekuńcze, specjalistyczne usługi opiekuńcze, posiłek, osobom, które ze względu na wiek, chorobę lub niepełnosprawność wymagają częściowej opieki i pomocy w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych. W praktyce usługi dziennych domów pomocy kierowe są najczęściej do mieszkańców wymagających pomocy ze względu na wiek. W ośrodku wsparcia mogą być prowadzone miejsca całodobowe okresowego pobytu.

Dzienny opiekun dzieci w wieku do lat 3[101]

Opieka nad dziećmi w wieku do lat 3 może być organizowana w formie żłobka lub klubu dziecięcego, a także sprawowana przez dziennego opiekuna oraz nianię. W ramach opieki realizowane są funkcje: opiekuńcza, wychowawcza oraz edukacyjna. Dziennym opiekunem jest osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą, albo zatrudniana przez jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje publiczne; osoby fizyczne; osoby prawne i jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, na podstawie umowy o pracę, albo umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z przepisami Kodeksu cywilnego stosuje się przepisy dotyczące zlecenia. Dzienny opiekun sprawuje opiekę nad dziećmi w wieku od ukończenia 20 tygodnia życia.

Do zadań dziennego opiekuna należy w szczególności:

1) zapewnienie dziecku opieki w warunkach bytowych zbliżonych do warunków domowych;

2) zagwarantowanie dziecku właściwej opieki pielęgnacyjnej oraz edukacyjnej, z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb dziecka;

3) prowadzenie zajęć opiekuńczo-wychowawczych i edukacyjnych, uwzględniających rozwój psychomotoryczny dziecka, właściwych do wieku dziecka.

Dzienny opiekun sprawuje opiekę nad maksymalnie pięciorgiem dzieci, a w przypadku gdy w grupie znajduje się dziecko, które nie ukończyło pierwszego roku życia, jest niepełnosprawne lub wymaga szczególnej opieki, maksymalnie nad trojgiem dzieci.

[100] Art. 6, 51, Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej
[101] Art. 2, 36-39, 42, Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3

Dziennym opiekunem może być osoba, która:

- daje rękojmię należytego sprawowania opieki nad dziećmi;
- nie jest i nie była pozbawiona władzy rodzicielskiej oraz władza rodzicielska nie została jej zawieszona ani ograniczona;
- wypełnia obowiązek alimentacyjny, w przypadku gdy taki obowiązek został nałożony na podstawie tytułu wykonawczego pochodzącego lub zatwierdzonego przez sąd;
- nie figuruje w bazie danych Rejestru Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym z dostępem ograniczonym lub nie została skazana prawomocnym wyrokiem za inne przestępstwo umyślne;
- posiada warunki lokalowe zapewniające bezpieczną opiekę nad dzieckiem;
- odbyła:
    a) 160-godzinne szkolenie albo
    b) 40-godzinne szkolenie uzupełniające, w tym z zakresu udzielania dziecku pierwszej pomocy, jeżeli posiada kwalifikacje, o których mowa w art. 16 ust. 1.
- odbyła nie wcześniej niż 2 lata przed rozpoczęciem pełnienia funkcji dziennego opiekuna szkolenie z udzielania dziecku pierwszej pomocy.

Do odbycia szkolenia nie jest zobowiązana osoba, która pracowała z dziećmi w wieku do lat 3 przez okres co najmniej 12 miesięcy bezpośrednio przed rozpoczęciem pełnienia funkcji dziennego opiekuna.

Dzienny opiekun sprawuje opiekę nad dziećmi w lokalu, do którego posiada tytuł prawny. Podmiot zatrudniający dziennego opiekuna może udostępnić lub wyposażyć lokal w celu sprawowania opieki przez dziennego opiekuna.

Indywidualny program usamodzielnienia[102]

Osoba usamodzielniana co najmniej rok przed osiągnięciem przez nią pełnoletności wskazuje osobę, która podejmuje się pełnienia funkcji opiekuna usamodzielnienia oraz przedstawia pisemną zgodę tej osoby. Indywidualny program usamodzielnienia opracowywany jest przez osobę usamodzielnianą wspólnie z opiekunem usamodzielnienia co najmniej na miesiąc przed osiągnięciem przez osobę usamodzielnianą pełnoletności, a następnie jest zatwierdzany przez kierownika powiatowego centrum pomocy rodzinie powiatu właściwego do ponoszenia wydatków na finansowanie pomocy na kontynuowanie nauki i usamodzielnienie.

Indywidualny program wychodzenia z bezdomności[103]

Osoba bezdomna może zostać objęta indywidualnym programem wychodzenia z bezdomności, polegającym na wspieraniu osoby bezdomnej w rozwiązywaniu jej problemów życiowych, w szczególności rodzinnych i mieszkaniowych, oraz pomocy w uzyskaniu zatrudnienia.

[102] Art. 145, Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej
[103] Art. 49, Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej

Indywidualny program wychodzenia z bezdomności jest opracowywany przez pracownika socjalnego ośrodka pomocy społecznej wraz z osobą bezdomną i podlega zatwierdzeniu przez kierownika ośrodka. Jeżeli osoba bezdomna przebywa w schronisku dla osób bezdomnych albo schronisku dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi, indywidualny program wychodzenia z bezdomności może być opracowany przez pracownika socjalnego zatrudnionego w tej placówce.

Realizatorem indywidualnego programu wychodzenia z bezdomności w przypadku, o którym mowa powyżej, jest odpowiednio schronisko dla osób bezdomnych albo schronisko dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi. Jeżeli indywidualny program wychodzenia z bezdomności wykracza poza będące w dyspozycji placówki środki pomocy lub zachodzi konieczność objęcia osoby bezdomnej ubezpieczeniem zdrowotnym, podlega on zatwierdzeniu przez kierownika ośrodka pomocy społecznej. W takim przypadku w programie wskazuje się podmioty odpowiedzialne za realizację poszczególnych postanowień programu. Indywidualny program wychodzenia z bezdomności powinien uwzględniać sytuację osoby bezdomnej oraz zapewniać szczególne wspieranie osobie aktywnie uczestniczącej w wychodzeniu z bezdomności. Indywidualny program wychodzenia z bezdomności, stosownie do potrzeb osoby bezdomnej, może uwzględniać wszelkie środki pomocy, jakimi dysponuje ośrodek pomocy społecznej realizujący program. Za osobę bezdomną objętą indywidualnym programem wychodzenia z bezdomności ośrodek pomocy społecznej opłaca składkę na ubezpieczenie zdrowotne na zasadach określonych w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych.

Indywidualny program zatrudnienia socjalnego[104]

Kierownik centrum integracji społecznej przyjmuje osobę skierowaną do Centrum po podpisaniu z nią indywidualnego programu zatrudnienia socjalnego. Indywidualny program zatrudnienia socjalnego opracowuje pracownik socjalny centrum integracji społecznej. Program powinien określać w szczególności:

a) zakres i formy reintegracji zawodowej i społecznej;
b) osoby odpowiedzialne za realizację programu.

Realizacja programu jest warunkiem korzystania przez uczestnika ze świadczeń z ubezpieczenia zdrowotnego, na zasadach określonych w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, oraz z innych świadczeń określonych w ustawie o zatrudnieniu socjalnym.

Interwencja kryzysowa[105]

Interwencja kryzysowa jest świadczeniem niepieniężnym z pomocy społecznej. Interwencją kryzysową obejmuje się osoby i rodziny bez względu na posiadany dochód. Interwencja kryzysowa stanowi zespół interdyscyplinarnych działań podejmowanych na rzecz osób i rodzin będących w stanie kryzysu. Celem interwencji kryzysowej jest przywrócenie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie, a dzięki temu zapobieganie przejściu reakcji kryzysowej w stan chronicznej niewydolności psychospołecznej. W ramach interwencji kryzysowej udziela się natychmiastowej specjalistycznej pomocy psychologicznej, a w zależności od potrzeb – poradnictwa socjalnego lub prawnego, w sytuacjach uzasadnionych – schronienia do 3 miesięcy.

[104] Art. 12, 13, Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym
[105] Art. 36, 47, Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej

Interwencyjny ośrodek preadopcyjny[106]

Interwencyjny ośrodek preadopcyjny jest jednostką organizacyjną wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, instytucjonalną formą pieczy zastępczej. W interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym umieszcza się dzieci, które wymagają specjalistycznej opieki i w okresie oczekiwania na przysposobienie (adopcję) nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej. W interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym, w tym samym czasie, można umieścić nie więcej niż 20 dzieci. Pobyt dziecka w interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym nie może trwać dłużej niż do ukończenia przez dziecko pierwszego roku życia.

Jednorazowe świadczenie „Za życiem"[107]

Od 1 stycznia 2016 roku w przypadku urodzenia się żywego dziecka z ciężkim i nieodwracalnym upośledzeniem albo nieuleczalną chorobą zagrażającą życiu, które powstały w prenatalnym okresie rozwoju dziecka lub w czasie porodu, rodzicom przysługuje prawo do jednorazowego świadczenia w wysokości 4 000 zł, bez względu na uzyskiwane dochody. Podstawą do wypłacenia świadczenia jest zaświadczenie lekarskie.

Karta Dużej Rodziny[108]

Ogólnopolski program dedykowany rodzinom wielodzietnym, który funkcjonuje od 2014 r. Zasady przyznawania członkom rodziny wielodzietnej Karty Dużej Rodziny, sposób przyznawania im uprawnień oraz sposób realizacji i finansowania zadań określa Ustawa z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej rodziny. Uprawnienia przysługujące osobom posiadającym ważną Kartę polegają na przyznaniu korzystniejszego od ogólnie obowiązującego dostępu do towarów, usług lub innych form działalności. Zniżek mogą udzielać nie tylko instytucje publiczne, ale również przedsiębiorcy prywatni. Przystępując do programu zyskują prawo do posługiwania się znakiem „Tu honorujemy Kartę Dużej Rodziny".

Od 1 stycznia 2018 r. Karta Dużej Rodziny dostępna jest w dwóch formach: tradycyjnej (tj. plastikowej) i elektronicznej (tj. na urządzeniach mobilnych).

Prawo do posiadania Karty przysługuje członkowi rodziny wielodzietnej, przez którą rozumie się rodzinę, w której rodzic (rodzice) lub małżonek rodzica mają na utrzymaniu co najmniej troje dzieci:
1) w wieku do ukończenia 18. roku życia;

2) w wieku do ukończenia 25. roku życia – w przypadku gdy dziecko uczy się w:

- szkole – do dnia 30 września następującego po końcu roku szkolnego,
- szkole wyższej – do końca roku akademickiego – w którym jest planowane ukończenie nauki;

1) bez ograniczeń wiekowych – w przypadku dzieci legitymujących się orzeczeniem o umiarkowanym albo znacznym stopniu niepełnosprawności.

Członkami rodziny wielodzietnej są:

[106] Art. 2, 93, 111, Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej
[107] Art.4, 10 Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem"
[108] Art. 1, 4, *Ustawa z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny*, https://obywatel.gov.pl/zasilki-i-pomoc-finansowa/karta-duzej-rodziny-jak-zdobyc (dostęp: 14.05.2019 r.).

- rodzic (rodzice) – przez którego rozumie się także rodzica (rodziców) zastępczych lub osobę (osoby) prowadzącą rodzinny dom dziecka;
- małżonek rodzica;
- dziecko – przez które rozumie się także dziecko, nad którym rodzic sprawuje rodzinną pieczę zastępczą, oraz osobę przebywającą w dotychczasowej rodzinie zastępczej albo w rodzinnym domu dziecka, o której mowa w art. 37 ust. 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2017 r. poz. 697 i 1292).

Spersonalizowana Karta wydawana jest bezpłatnie każdemu członkowi rodziny wielodzietnej spełniającej ww. warunki.

Dzięki Karcie osoby z rodzin wielodzietnych mogą korzystać m.in. z ustawowych zniżek na przejazdy kolejowe – rodzice lub małżonkowie rodziców 37% na bilety jednorazowe oraz 49% na miesięczne; zniżek w opłatach paszportowych – 75% w przypadku dzieci i 50% w przypadku rodziców i małżonków rodziców oraz darmowych wstępów do parków narodowych.

Aby otrzymać Kartę Dużej Rodziny należy złożyć wniosek w gminie odpowiadającej miejscu zamieszkania.

Klub integracji społecznej (KIS)[109]

Zadania określone w ustawie o zatrudnieniu socjalnym realizowane są poprzez zatrudnienie socjalne, przez co należy rozumieć zapewnianie osobom bezdomnym, uzależnionym od alkoholu, od narkotyków lub innych środków odurzających, chorym psychicznie, osobom długotrwale bezrobotnym, zwalnianym z zakładów karnych, uchodźcom, osobom niepełnosprawnym, (które podlegają wykluczeniu społecznemu i ze względu na swoją sytuację życiową nie są w stanie własnym staraniem zaspokoić swoich podstawowych potrzeb życiowych i znajdują się w sytuacji powodującej ubóstwo oraz uniemożliwiającej lub ograniczającej uczestnictwo w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym) możliwości uczestnictwa między innymi w zajęciach prowadzonych przez kluby integracji społecznej.

Gmina, organizacja pozarządowa oraz podmioty, o których mowa w art. 3 ust. 3 pkt 1 i 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, prowadzące reintegrację zawodową i społeczną dla w/w osób, mogą prowadzić klub integracji społecznej.

W klubach integracji społecznej można organizować w szczególności:

a) działania mające na celu pomoc w znalezieniu pracy na czas określony lub na czas wykonania określonej pracy, w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu pracy u pracodawców, wykonywania usług na podstawie umów cywilnoprawnych oraz przygotowanie do podjęcia zatrudnienia lub podjęcia działalności w formie spółdzielni socjalnej;
b) prace społecznie użyteczne;
c) roboty publiczne;
d) poradnictwo prawne;

[109] Art. 1, 18, *Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym*

e) działalność samopomocową w zakresie zatrudnienia, spraw mieszkaniowych i socjalnych;

f) staże, o których mowa w przepisach o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

Kontrakt socjalny[110]

Pisemna umowa zawarta z osobą ubiegającą się o pomoc, określająca uprawnienia i zobowiązania stron umowy, w ramach wspólnie podejmowanych działań zmierzających do przezwyciężenia trudnej sytuacji życiowej osoby lub rodziny. W celu określenia sposobu współdziałania w rozwiązywaniu problemów osoby lub rodziny znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej pracownik socjalny zatrudniony w ośrodku pomocy społecznej lub w powiatowym centrum pomocy rodzinie może zawrzeć kontrakt socjalny z tą osobą lub rodziną, w celu wzmocnienia aktywności i samodzielności życiowej, zawodowej lub przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. W przypadku osób bezrobotnych podpisanie kontraktu socjalnego, w ramach którego są realizowane działania na rzecz wzmocnienia aktywności osoby bezrobotnej, może być dokonywane na podstawie skierowania powiatowego urzędu pracy na zasadach określonych w art. 50 ust. 3 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

Formularz kontraktu określa Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 listopada 2010 r. w sprawie wzoru kontraktu socjalnego. Część A kontraktu (I – ustalenia kontraktu socjalnego i II – ocena realizacji działań ustalonych w kontrakcie socjalnym) dotyczy sposobu współdziałania między osobą/rodziną a pracownikiem socjalnym w zakresie rozwiązywania trudnej sytuacji życiowej. Część B kontraktu (I i II) określa sposób współdziałania między osobą z grupy będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy (osoby o których mowa w art. 49 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy) a pracownikiem socjalnym w celu wzmocnienia aktywności i samodzielności życiowej, zawodowej lub przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.

Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej[111]

Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka obejmuje się, na ich wniosek, opieką koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej. Koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej wyznacza organizator rodzinnej pieczy zastępczej, po zasięgnięciu opinii odpowiednio rodziny zastępczej lub prowadzącego rodzinny dom dziecka. Do zadań koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej należy w szczególności:

1) udzielanie pomocy rodzinom zastępczym i prowadzącym rodzinne domy dziecka w realizacji zadań wynikających z pieczy zastępczej;

2) przygotowanie, we współpracy z odpowiednio rodziną zastępczą lub prowadzącym rodzinny dom dziecka oraz asystentem rodziny, a w przypadku gdy rodzinie dziecka nie został przydzielony asystent rodziny – we współpracy z podmiotem organizującym pracę z rodziną, planu pomocy dziecku;

3) pomoc rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka w nawiązaniu wzajemnego kontaktu;

[110] Art. 6, 108, Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 listopada 2010 r. w sprawie wzoru kontraktu socjalnego

[111] Art. 77, Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej

4) zapewnianie rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka dostępu do specjalistycznej pomocy dla dzieci, w tym psychologicznej, reedukacyjnej i rehabilitacyjnej;

5) zgłaszanie do ośrodków adopcyjnych informacji o dzieciach z uregulowaną sytuacją prawną, w celu poszukiwania dla nich rodzin przysposabiających;

6) udzielanie wsparcia pełnoletnim wychowankom rodzinnych form pieczy zastępczej;

7) przedstawianie corocznego sprawozdania z efektów pracy organizatorowi rodzinnej pieczy zastępczej.

Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej nie może mieć pod opieką łącznie więcej niż 15 rodzin zastępczych lub rodzinnych domów dziecka.

Mierniki poziomu ubóstwa[112]

W Polsce dane dotyczące zasięgu ubóstwa regularnie prezentowane są przez Główny Urząd Statystyczny. Są one szacowane przy zastosowaniu różnych wskaźników, których podstawę stanowią wyniki badania budżetów gospodarstw domowych. Przy obliczaniu zasięgu ubóstwa GUS podaje następujące granice:

- wskaźnik zagrożenia ubóstwem skrajnym - odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków (obejmujących również wartość artykułów otrzymywanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy niż granica ubóstwa skrajnego (minimum egzystencji) wyznaczająca poziom zaspokojenia potrzeb, poniżej którego następuje biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka.
- wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym - odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków (obejmujących również wartość artykułów otrzymywanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy niż granica ubóstwa relatywnego przyjęta na poziomie 50% średnich miesięcznych wydatków ustalonych na poziomie wszystkich gospodarstw domowych z uwzględnieniem tzw. oryginalnej skali ekwiwalentności OECD.
- wskaźnik zagrożenia ubóstwem ustawowym - odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków (obejmujących również wartość artykułów otrzymywanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy niż tzw. ustawowa granica ubóstwa, tj. kwota która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z systemu pomocy społecznej.

Mieszkania chronione[113]

Osobie pełnoletniej, która ze względu na trudną sytuację życiową, wiek, niepełnosprawność lub chorobę potrzebuje wsparcia w funkcjonowaniu w codziennym życiu, ale nie wymaga usług w zakresie świadczonym przez jednostkę całodobowej opieki, w szczególności osobie z zaburzeniami psychicznymi, osobie opuszczającej pieczę zastępczą w rozumieniu przepisów o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, młodzieżowy ośrodek wychowawczy, zakład dla nieletnich, a także

[112] Metainformacje / Słownik pojęć / Pojęcia stosowane w statystyce publicznej, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, dostęp: 14.05.2019 r.

[113] Art. 53, Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej

cudzoziemcowi, który uzyskał w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą, lub zezwolenie na pobyt czasowy, może być przyznany pobyt w mieszkaniu chronionym.

Mieszkanie chronione jest formą pomocy społecznej przygotowującą pod opieką specjalistów osoby tam przebywające do prowadzenia samodzielnego życia lub wspomagającą te osoby w codziennym funkcjonowaniu.

Mieszkanie chronione może być prowadzone przez każdą jednostkę organizacyjną pomocy społecznej lub organizację pożytku publicznego i w zależności od celu udzielania wsparcia prowadzone jest jako mieszkanie chronione treningowe lub mieszkanie chronione wspierane.

W mieszkaniu chronionym treningowym zapewnia się usługi bytowe oraz naukę, rozwijanie lub utrwalanie samodzielności, sprawności w zakresie samoobsługi, pełnienia ról społecznych w integracji ze społecznością lokalną, w celu umożliwienia prowadzenia samodzielnego życia.

Mieszkanie chronione wspierane przeznaczone jest dla:

- osoby niepełnosprawnej, w szczególności osoby niepełnosprawnej fizycznie lub osoby
  z zaburzeniami psychicznymi;
- osoby w podeszłym wieku lub przewlekle chorej.

W mieszkaniu chronionym wspieranym zapewnia się usługi bytowe oraz pomoc w wykonywaniu czynności niezbędnych w życiu codziennym i realizacji kontaktów społecznych, w celu utrzymania lub rozwijania samodzielności osoby na poziomie jej psychofizycznych możliwości.

Decyzję o skierowaniu do korzystania ze wsparcia w mieszkaniu chronionym wydaje się na czas określony. W stosunku do osób, które posiadają orzeczenie o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, a także w szczególnie uzasadnionych przypadkach w stosunku do innych osób, może być wydana decyzja o skierowaniu do korzystania ze wsparcia w mieszkaniu chronionym wspieranym na czas nieokreślony. Korzystanie ze wsparcia w mieszkaniu chronionym, prowadzonym przez podmioty inne niż gmina, powiat lub na ich zlecenie, odbywa się na podstawie umowy cywilnoprawnej.

Ogrzewalnia[114]

Ogrzewalnia to jedna z form tymczasowego schronienia o charakterze interwencyjnym, wyposażona co najmniej w miejsca siedzące, przeznaczona dla osób zdolnych do samoobsługi.

Osoba niepełnosprawna biologicznie[115]

Osoba, która odczuwa ograniczenie sprawności w wykonywaniu czynności podstawowych dla swojego wieku, ale nie posiada prawnego orzeczenia niepełnosprawności.

[114] Art.48a Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej

[115] Metainformacje / Słownik pojęć / Pojęcia stosowane w statystyce publicznej, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, dostęp: 14.05.2019 r.

Osoba niepełnosprawna prawnie[116]

Osoba, która posiada odpowiednie orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony.

Osoby bierne zawodowo według BAEL[117]

Ludność bierna zawodowo, tzn. pozostająca poza siłą roboczą są to wszystkie osoby w wieku 15 lat i więcej, które nie zostały zaklasyfikowane jako pracujące lub bezrobotne tzn. osoby, które w badanym tygodniu:

- nie pracowały, nie miały pracy i jej nie poszukiwały,
- nie pracowały, poszukiwały pracy, ale nie były gotowe do jej podjęcia w ciągu dwóch tygodni następujących po tygodniu badanym,
- nie pracowały i nie poszukiwały pracy, ponieważ miały pracę załatwioną i oczekiwały na jej rozpoczęcie w okresie: dłuższym niż trzy miesiące lub do 3 miesięcy, ale nie były gotowe tej pracy podjąć.

Wśród biernych zawodowo wyróżnia się grupę zniechęconych, do której należą osoby nieposzukujące pracy, ponieważ są przekonane, że jej nie znajdą.

Ośrodek interwencji kryzysowej (OIK) [118].

Ośrodek interwencji kryzysowej jest jednostką organizacyjną pomocy społecznej. Prowadzenie ośrodków interwencji kryzysowej należy do zadań własnych powiatu. Interwencja kryzysowa stanowi zespół interdyscyplinarnych działań podejmowanych na rzecz osób i rodzin będących w stanie kryzysu. Celem interwencji kryzysowej jest przywrócenie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie, a dzięki temu zapobieganie przejściu reakcji kryzysowej w stan chronicznej niewydolności psychospołecznej. Interwencją kryzysową obejmuje się osoby i rodziny bez względu na posiadany dochód. W ramach interwencji kryzysowej udziela się natychmiastowej specjalistycznej pomocy psychologicznej, a w zależności od potrzeb – poradnictwa socjalnego lub prawnego, w sytuacjach uzasadnionych – schronienia do 3 miesięcy.

Ośrodek wsparcia[119]

Ośrodek wsparcia jest jednostką organizacyjną pomocy społecznej dziennego pobytu. W ośrodku wsparcia mogą być prowadzone miejsca całodobowe okresowego pobytu.

Ośrodkiem wsparcia może być ośrodek wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi, dzienny dom pomocy, dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, schronisko dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi oraz klub samopomocy.

[116] Metainformacje / Słownik pojęć / Pojęcia stosowane w statystyce publicznej, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, dostęp: 14.05.2019 r.
[117] Metainformacje / Słownik pojęć / Pojęcia stosowane w statystyce publicznej, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, dostęp: 14.05.2019 r.
[118] Art. 6,19, 47, Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej
[119] Art. 6, 51 - 51 a, Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej

Ośrodkami wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi są: środowiskowy dom samopomocy lub klub samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi, które w wyniku upośledzenia niektórych funkcji organizmu lub zdolności adaptacyjnych wymagają pomocy do życia w środowisku rodzinnym i społecznym, w szczególności w celu zwiększania zaradności i samodzielności życiowej, a także ich integracji społecznej.

Piecza zastępcza[120]

Piecza zastępcza jest sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców. Pieczę zastępczą organizuje powiat. Piecza zastępcza jest sprawowana w formie: rodzinnej i instytucjonalnej.

Formami rodzinnej pieczy zastępczej są:

1) rodzina zastępcza:

   a. spokrewniona,

   b. niezawodowa,

   c. zawodowa, w tym zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego i zawodowa specjalistyczna;

2) rodzinny dom dziecka.

Instytucjonalna piecza zastępcza jest sprawowana w formie:

1) placówki opiekuńczo-wychowawczej;

2) regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej;

3) interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego.

Piecza zastępcza zapewnia:

1) pracę z rodziną umożliwiającą powrót dziecka do rodziny lub gdy jest to niemożliwe – dążenie do przysposobienia dziecka, a w przypadku braku możliwości przysposobienia dziecka – opiekę i wychowanie w środowisku zastępczym;

2) przygotowanie dziecka do:

   a. godnego, samodzielnego i odpowiedzialnego życia,

   b. pokonywania trudności życiowych zgodnie z zasadami etyki,

   c. nawiązywania i podtrzymywania bliskich, osobistych i społecznie akceptowanych kontaktów z rodziną i rówieśnikami, w celu łagodzenia skutków doświadczania straty i separacji oraz zdobywania umiejętności społecznych;

3) zaspokojenie potrzeb emocjonalnych dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb bytowych, zdrowotnych, edukacyjnych i kulturalno-rekreacyjnych.

[120] Art. 32-34, 39, 93, Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej

Placówka opiekuńczo-wychowawcza (POW)[121]

Placówka opiekuńczo-wychowawcza jest formą sprawowania instytucjonalnej pieczy zastępczej. Placówkę opiekuńczo-wychowawczą prowadzi powiat lub podmiot, któremu powiat zlecił realizację tego zadania.

Placówka opiekuńczo-wychowawcza:

1) zapewnia dziecku całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby, w szczególności emocjonalne, rozwojowe, zdrowotne, bytowe, społeczne i religijne;
2) realizuje przygotowany we współpracy z asystentem rodziny plan pomocy dziecku;
3) umożliwia kontakt dziecka z rodzicami i innymi osobami bliskimi, chyba że sąd postanowi inaczej;
4) podejmuje działania w celu powrotu dziecka do rodziny;
5) zapewnia dziecku dostęp do kształcenia dostosowanego do jego wieku i możliwości rozwojowych;
6) obejmuje dziecko działaniami terapeutycznymi;
7) zapewnia korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych.

Placówka opiekuńczo-wychowawcza jest prowadzona jako placówka opiekuńczo-wychowawcza typu:

- socjalizacyjnego;
- interwencyjnego, której zadaniem jest doraźna opieka nad dzieckiem w czasie trwania sytuacji kryzysowej, w szczególności placówka taka jest zobowiązana przyjąć dziecko w przypadkach wymagających natychmiastowego zapewnienia dziecku opieki. Do placówki takiej dziecko przyjmuje się na podstawie orzeczenia sądu, w przypadku gdy dziecko zostało doprowadzone przez Policję lub Straż Graniczną, na wniosek rodziców, dziecka lub osoby trzeciej w związku z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie;
- specjalistyczno-terapeutycznego, sprawująca opiekę nad dzieckiem o indywidualnych potrzebach, w szczególności nad dzieckiem niepełnosprawnym, wymagającym stosowania specjalnych metod wychowawczych i specjalistycznej terapii, wymagającym wyrównywania opóźnień rozwojowych i edukacyjnych;
- rodzinnego, wychowująca dzieci w różnym wieku, w tym dorastające i usamodzielniające się; umożliwia wspólne wychowanie i opiekę licznemu rodzeństwu.

W placówce opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego są umieszczane dzieci powyżej 10. roku życia, wymagające szczególnej opieki lub mające trudności w przystosowaniu się do życia w rodzinie.

Umieszczenie dziecka poniżej 10. roku życia w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego jest możliwe w przypadku, gdy w danej placówce opiekuńczo-wychowawczej umieszczona jest matka lub ojciec tego dziecka oraz w innych wyjątkowych przypadkach, szczególnie gdy przemawia za tym stan zdrowia dziecka lub dotyczy to rodzeństwa.

[121] Art. 93, 95, 101, 102, 103, 105, *Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*

Placówki wsparcia dziennego (PWD)[122]

Placówki wsparcia dziennego są jednostkami organizacyjnymi wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.
W celu wsparcia rodziny dziecko może zostać objęte opieką i wychowaniem w placówce wsparcia dziennego, prowadzonej w formie:

1) opiekuńczej, w tym kół zainteresowań, świetlic, klubów i ognisk wychowawczych;

2) specjalistycznej;

3) pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę.

Placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie opiekuńczej zapewnia dziecku opiekę i wychowanie, pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań.

Placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie specjalistycznej w szczególności: organizuje zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne, realizuje indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w szczególności terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię.

Placówkę wsparcia dziennego prowadzi gmina, podmiot, któremu gmina zleciła realizację tego zadania, lub podmiot, który uzyskał zezwolenie wójta. Powiat może prowadzić lub zlecić, prowadzenie placówki wsparcia dziennego o zasięgu ponadgminnym. Placówka wsparcia dziennego o zasięgu ponadgminnym może być prowadzona także przez podmiot, który uzyskał zezwolenie starosty.

Plan pracy z rodziną[123]

Opracowywany i realizowany przez asystenta rodziny, we współpracy z członkami rodziny i w konsultacji z pracownikiem socjalnym. Obejmuje zakres realizowanych działań mających na celu przezwyciężenie trudnych sytuacji życiowych, a także zawiera terminy ich realizacji i przewidywane efekty. Liczba rodzin, z którymi jeden asystent rodziny może w tym samym czasie prowadzić pracę, jest uzależniona od stopnia trudności wykonywanych zadań, jednak nie może przekroczyć 15.

„Podstawowe" jednostki organizacyjne pomocy społecznej[124]

- regionalny ośrodek polityki społecznej – działający w strukturze samorządu województwa (1 jednostka w Małopolsce);
- powiatowe centrum pomocy rodzinie – funkcjonujące w każdym powiecie (19 jednostek w Małopolsce);
- ośrodek pomocy społecznej – funkcjonujący w każdej gminie (w Małopolsce: 179 gminnych ośrodków pomocy społecznej oraz 3 miejskie ośrodki pomocy społecznej w miastach na prawach

[122] Art. 2, 18, 24, *Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*
[123] Art. 15, Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej
[124] Definicja własna w oparciu o ustawę o pomocy społecznej.

powiatów: Kraków, Tarnów, Nowy Sącz, łączące zadania powiatowych centrów pomocy rodzinie z zadaniami ośrodków pomocy społecznej);

Liczba podstawowych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej – ze względu na strukturę systemu pomocy społecznej – pozostaje stała.

Poradnictwo specjalistyczne[125]

Poradnictwo specjalistyczne należy do świadczeń niepieniężnych z pomocy społecznej. Poradnictwo specjalistyczne, w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne, jest świadczone osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, bez względu na posiadany dochód.

Poradnictwo prawne realizuje się przez udzielanie informacji o obowiązujących przepisach z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, zabezpieczenia społecznego, ochrony praw lokatorów.

Poradnictwo psychologiczne realizuje się przez procesy diagnozowania, profilaktyki i terapii.

Poradnictwo rodzinne obejmuje problemy funkcjonowania rodziny, w tym problemy opieki nad osobą niepełnosprawną, a także terapię rodzinną.

Powody udzielania pomocy społecznej[126]

Pomocy społecznej udziela się osobom i rodzinom w szczególności z powodu:

- ubóstwa;
- sieroctwa;
- bezdomności;
- bezrobocia;
- niepełnosprawności;
- długotrwałej lub ciężkiej choroby;
- przemocy w rodzinie;
- potrzeby ochrony ofiar handlu ludźmi;
- potrzeby ochrony macierzyństwa lub wielodzietności;
- bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych;
- trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w związku z okolicznością, o której mowa w art. 159 ust. 1 pkt 1 lit. c lub d ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach;

[125] Art. 36, 46, Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej
[126] Art. 7, Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej

- trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego;
- alkoholizmu lub narkomanii;
- zdarzenia losowego i sytuacji kryzysowej;
- klęski żywiołowej lub ekologicznej.

Praca socjalna[127]

Działalność zawodowa mająca na celu pomoc osobom i rodzinom we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych oraz tworzenie warunków sprzyjających temu celowi. Należy do zadań własnych gminy o charakterze obowiązkowym i jest świadczeniem niepieniężnym z pomocy społecznej.

Praca socjalna prowadzona jest:

1) z osobami i rodzinami w celu rozwinięcia lub wzmocnienia ich aktywności i samodzielności życiowej;
2) ze społecznością lokalną w celu zapewnienia współpracy i koordynacji działań instytucji i organizacji istotnych dla zaspokajania potrzeb członków społeczności.

W pracy socjalnej wykorzystuje się właściwe tej działalności metody i techniki, stosowane z poszanowaniem godności osoby i jej prawa do samostanowienia. Jest ona świadczona osobom i rodzinom bez względu na posiadany dochód. Może być prowadzona w oparciu o kontrakt socjalny.

Projekt Socjalny [128]

Zespół działań, będących zadaniem własnym gminy, mających na celu poprawę sytuacji życiowej osób, rodzin, grup zagrożonych ubóstwem, marginalizacją i wykluczeniem społecznym. W oparciu o projekt socjalny może być prowadzona praca socjalna.

Przedszkole[129]

Placówka przeznaczona dla dzieci w wieku od lat 3 do rozpoczęcia przez nie nauki w szkole podstawowej, wspomagająca indywidualny rozwój, zapewniająca opiekę odpowiednią do potrzeb dziecka oraz przygotowująca do nauki w szkole.

Przyrost naturalny ludności[130]

Różnica między liczbą urodzeń żywych a liczbą zgonów w danym okresie.

[127] Art. 6, 17, 36 i 45, Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej
[128] Art.6, 17, 45 Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej
[129] Metainformacje / Słownik pojęć / Pojęcia stosowane w statystyce publicznej, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, dostęp: 14.05.2019 r.
[130] Metainformacje / Słownik pojęć / Pojęcia stosowane w statystyce publicznej, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, dostęp: 14.05.2019 r.

Przyrost rzeczywisty ludności[131]

Suma przyrostu naturalnego ludności oraz salda migracji wewnętrznych i zagranicznych (stałych i czasowych). W przypadku gmin uwzględnia się także saldo przesunięć ludności w wyniku zmian administracyjnych, oznacza to przyrost roczny, czyli wyrażoną w liczbach absolutnych różnicę między dwoma stanami ludności w danej gminie na początek i koniec badanego okresu.

Regionalna placówka opiekuńczo-terapeutyczna[132]

Regionalna placówka opiekuńczo-terapeutyczna jest jednostką organizacyjną wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, instytucjonalną formą pieczy zastępczej. W regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej są umieszczane dzieci wymagające szczególnej opieki, które ze względu na stan zdrowia wymagający stosowania specjalistycznej opieki i rehabilitacji nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Rodzina pomocowa[133]

W przypadku czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem przez rodzinę zastępczą lub prowadzącego rodzinny dom dziecka piecza zastępcza nad dzieckiem może zostać powierzona rodzinie pomocowej.

Piecza zastępcza nad dzieckiem może być powierzona rodzinie pomocowej, w szczególności w okresie:

1) czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem przez rodzinę zastępczą lub prowadzącego rodzinny dom dziecka w związku z wypoczynkiem, udziałem w szkoleniach lub pobytem w szpitalu;
2) nieprzewidzianych trudności lub zdarzeń losowych w rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka.

Rodziną pomocową może być:

1) rodzina zastępcza niezawodowa, rodzina zastępcza zawodowa lub prowadzący rodzinny dom dziecka;
2) małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim przeszkoleni do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka lub rodziny przysposabiającej.

Rodzina zastępcza zawodowa, rodzina zastępcza niezawodowa lub prowadzący rodzinny dom dziecka może przyjąć dziecko jako rodzina pomocowa bez względu na liczbę dzieci pozostających pod ich opieką.

Podstawą umieszczenia dziecka w rodzinie pomocowej jest umowa między starostą a rodziną pomocową.

[131] Metainformacje / Słownik pojęć / Pojęcia stosowane w statystyce publicznej, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, dostęp: 14.05.2019 r.
[132] Art. 2, 93,109, *Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*
[133] Art. 73-75, *Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*

Rodzina wspierająca[134]

W celu wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych rodzina może zostać objęta pomocą rodziny wspierającej. Rodzina wspierająca, przy współpracy asystenta rodziny, pomaga rodzinie przeżywającej trudności w:

1) opiece i wychowaniu dziecka;

2) prowadzeniu gospodarstwa domowego;

3) kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych.

Pełnienie funkcji rodziny wspierającej może być powierzone osobom z bezpośredniego otoczenia dziecka, które nie były skazane prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo. Rodzinę wspierającą ustanawia wójt właściwy ze względu na miejsce zamieszkania rodziny wspieranej po uzyskaniu pozytywnej opinii kierownika ośrodka pomocy społecznej wydanej na podstawie przeprowadzonego rodzinnego wywiadu środowiskowego.

Rodzinny dom pomocy (RDP)[135]

Rodzinny dom pomocy stanowi formę usług opiekuńczych i bytowych świadczonych całodobowo przez osobę fizyczną lub organizację pożytku publicznego dla nie mniej niż trzech i nie więcej niż ośmiu zamieszkujących wspólnie osób wymagających z powodu wieku lub niepełnosprawności wsparcia w tej formie.

Rodzinny dom pomocy świadczy swe usługi w budynku mieszkalnym jednorodzinnym, którego właścicielem lub najemcą jest osoba fizyczna prowadząca rodzinny dom pomocy, w którym ta osoba zamieszkuje lub organizacja pożytku publicznego w przypadku domu prowadzonego przez organizację pożytku publicznego.

Rządowy program *Dobry Start*[136]

Celem programu *Dobry Start* jest wsparcie rodzin z dziećmi w ponoszeniu wydatków związanych z rozpoczęciem roku szkolnego. Wsparcie to polega na przyznaniu raz w roku świadczenia w wysokości 300 zł na każde dziecko w wieku szkolnym, niezależnie od wysokości dochodów uzyskiwanych przez rodzinę.

O wypłatę świadczenia może wnioskować: rodzic, opiekun faktyczny dziecka (osoba, która faktycznie opiekuje się dzieckiem i złożyła do sądu wniosek o jego adopcję), opiekun prawny dziecka (osoba, której sąd powierzył sprawowanie opieki nad dzieckiem) oraz *osoba ucząca się* (pełnoletni uczeń, który: nie jest na utrzymaniu rodziców, ponieważ rodzice nie żyją, ma prawo do alimentów ustalone wyrokiem sądowym lub ugodą sądową).

[134] Art.29-30, *Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*

[135] Art. 52, Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 31 maja 2012 r. w sprawie rodzinnych domów pomocy

[136] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30.05.2018 w sprawie szczegółowych warunków realizacji rządowego programu „Dobry start"

Rządowy program *Rodzina 500 Plus*[137]

W celu wsparcia rodzin wychowaniu dzieci od 1 kwietnia 2016 r. realizowany jest rządowy program polegający na przyznawaniu świadczeń wychowawczych mających służyć jako częściowe pokrycie wydatków związanych z wychowywaniem dziecka, w tym z opieką nad nim i zaspokojeniem jego potrzeb życiowych. Świadczenie wychowawcze przysługuje na dziecko w wieku do ukończenia 18 roku życia w wysokości 500 zł miesięcznie na dziecko w rodzinie. Przy czym świadczenie na pierwsze dziecko (definiowane jako jedyne lub najstarsze dziecko w rodzinie w wieku do ukończenia 18. roku życia) uzależniony jest od spełnienia kryterium dochodowego wynoszącego 800 zł miesięcznie netto na osobę w rodzinie lub 1 200 zł na członka rodziny, jeśli którekolwiek z dzieci w rodzinie jest niepełnosprawne. Dla dzieci, wychowujących się we wszystkich formach rodzinnej pieczy zastępczej adresowany jest dodatek wychowawczy lub dodatek do zryczałtowanej kwoty środków finansowych na utrzymanie dziecka w placówce typu rodzinnego. Przysługuje on niezależnie od dochodu na każde dziecko w wieku do ukończenia 18. roku życia, umieszczone w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka oraz placówce opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego[138].

Specjalistyczne usługi opiekuńcze[139]

Osobie samotnej, która z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymaga pomocy innych osób, a jest jej pozbawiona, przysługuje pomoc w formie usług opiekuńczych lub specjalistycznych usług opiekuńczych. Mogą one być przyznane również osobie, która wymaga pomocy innych osób, a rodzina, a także wspólnie niezamieszkujący małżonek, wstępni, zstępni nie mogą takiej pomocy zapewnić. Specjalistyczne usługi opiekuńcze są to usługi dostosowane do szczególnych potrzeb wynikających z rodzaju schorzenia lub niepełnosprawności, świadczone przez osoby ze specjalistycznym przygotowaniem zawodowym.

Specjalności w ramach II stopnia specjalizacji w zawodzie pracownik socjalny[140]

Ustalono następujące specjalności obowiązujące dla II stopnia specjalizacji w zawodzie pracownik socjalny:

1) praca socjalna z rodziną z problemami opiekuńczo-wychowawczymi;

2) praca socjalna z osobą i rodziną z problemem przemocy;

3) praca socjalna z osobami niepełnosprawnymi i ich rodzinami;

4) praca socjalna z osobami z zaburzeniami psychicznymi i ich rodzinami;

5) praca socjalna z osobami starszymi;

6) praca socjalna z osobami bezrobotnymi;

7) praca socjalna z osobami uzależnionymi;

8) praca socjalna z osobami bezdomnymi;

[137] Art. 4, 5, Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci
[138] Art. 80, ust. 1a, art. 115, ust. 2a, Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej
[139] Art. 50, Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej
[140] Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 17 kwietnia 2012 r. w sprawie specjalizacji w zawodzie pracownik socjalny

9) praca socjalna z cudzoziemcami, mniejszościami narodowymi i etnicznymi;

10) praca socjalna ze społecznością lokalną.

Spółdzielnia socjalna (SS)[141]

Przedmiotem działalności spółdzielni socjalnej jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków oraz pracowników spółdzielni socjalnej. Spółdzielnia socjalna działa na rzecz:

- społecznej reintegracji jej członków oraz pracowników spółdzielni socjalnej, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu;
- zawodowej reintegracji jej członków oraz pracowników spółdzielni socjalnej, przez co należy rozumieć działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy,

  a działania te nie są wykonywane w ramach prowadzonej przez spółdzielnię socjalną działalności gospodarczej.

Spółdzielnię socjalną mogą założyć: osoby bezrobotne; osoby, o których mowa w ustawie o zatrudnieniu socjalnym (np. bezdomne, uzależnione od alkoholu, od narkotyków lub innych środków odurzających, chore psychicznie, zwalniane z zakładów karnych, uchodźcy); osoby niepełnosprawne; osoby do 30. roku życia oraz po ukończeniu 50. roku życia, posiadające status osoby poszukującej pracy, bez zatrudnienia; poszukujący pracy niepozostający w zatrudnieniu lub niewykonujący innej pracy zarobkowej opiekunowie osób niepełnosprawnych; osoby poszukujące pracy niepozostające w zatrudnieniu lub niewykonujące innej pracy zarobkowej; osoby usamodzielniane, o których mowa w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Spółdzielnię socjalną mogą założyć także inne osoby niż wskazane powyżej, o ile liczba tych osób nie stanowi więcej niż 50% ogólnej liczby założycieli, 70% ogólnej liczby założycieli w przypadku gdy spółdzielnię socjalną zakładają osoby o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności albo gdy spółdzielnia socjalna prowadzi działalność w zakresie:

- zadań i usług pomocy społecznej w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej,
- rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych w rozumieniu przepisów o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych,
- opieki nad dziećmi do lat trzech, o której mowa w przepisach o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3,
- prowadzenia niepublicznych przedszkoli lub innych form wychowania przedszkolnego, o których mowa w ustawie z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe
- wspierania rodziny i pieczy zastępczej w rozumieniu przepisów o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej;

[141] Art. 2 i 4, *Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych*; Art. 1, *Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym*

a także organizacje pozarządowe w rozumieniu przepisów o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie lub jednostki samorządu terytorialnego oraz kościelne osoby prawne.

Stopa bezrobocia rejestrowanego[142]

Udział zarejestrowanych bezrobotnych w cywilnej ludności aktywnej zawodowo (tj. bez pracowników jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego). Za osoby bezrobotne zarejestrowane uważa się osoby, które ukończyły 18 lat i nie osiągnęły wieku emerytalnego, niezatrudnione i niewykonujące innej pracy zarobkowej, zdolne i gotowe do podjęcia zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy i zarejestrowane we właściwym dla miejsca zameldowania (stałego lub czasowego) powiatowym urzędzie pracy oraz poszukujące zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej. Do osób bezrobotnych należy zaliczyć osoby niepełnosprawne zdolne i gotowe do podjęcia zatrudnienia co najmniej w połowie tego wymiaru czasu pracy, nieuczące się w szkole, z wyjątkiem szkół dla dorosłych (lub przystępujące do egzaminu eksternistycznego z zakresu tej szkoły) lub szkół wyższych w systemie studiów niestacjonarnych, oraz poszukujące zatrudnienia, z dodatkowymi wyłączeniami dotyczącymi źródeł, zapisanymi w ustawie.

Stypendium szkolne[143]

Uczniowi przysługuje prawo do pomocy materialnej ze środków przeznaczonych na ten cel w budżecie państwa lub budżecie właściwej jednostki samorządu terytorialnego. Pomoc materialna jest udzielana uczniom w celu zmniejszenia różnic w dostępie do edukacji, umożliwienia pokonywania barier dostępu do edukacji wynikających z trudnej sytuacji materialnej ucznia, a także wspierania edukacji uczniów zdolnych. Pomoc materialna ma charakter socjalny albo motywacyjny. Stypendium szkolne jest świadczeniem pomocy materialnej o charakterze socjalnym.

Stypendium szkolne może otrzymać uczeń znajdujący się w trudnej sytuacji materialnej, wynikającej z niskich dochodów na osobę w rodzinie, w szczególności, gdy w rodzinie tej występuje: bezrobocie, niepełnosprawność, ciężka lub długotrwała choroba, wielodzietność, brak umiejętności wypełniania funkcji opiekuńczo-wychowawczych, alkoholizm lub narkomania, a także gdy rodzina jest niepełna lub wystąpiło zdarzenie losowe. Stypendium szkolne może być udzielane uczniom w formie:

1) całkowitego lub częściowego pokrycia kosztów udziału w zajęciach edukacyjnych, w tym wyrównawczych, wykraczających poza zajęcia realizowane w szkole w ramach planu nauczania, a także udziału w zajęciach edukacyjnych realizowanych poza szkołą;

2) pomocy rzeczowej o charakterze edukacyjnym, w tym w szczególności zakupu podręczników.

Subregiony w Małopolsce[144]

Subregiony to obszary funkcjonalne, pełniące podobne lub komplementarne wobec siebie funkcje. Subregiony województwa małopolskiego należą do podstawowych obszarów strategicznej interwencji,

[142] Metainformacje / Słownik pojęć / Pojęcia stosowane w statystyce publicznej, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, dostęp: 15.05.2019 r.

[143] Art. 90b, 90c, 90d, *Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty*

[144] *Subregionalny Program Rozwoju do roku 2020,* http://www.rpo.malopolska.pl/o-programie/zapoznaj-sie-z-prawem-i-dokumentami/subregionalny-program-rozwoju-do-roku-2020, dostęp: 15.05.2019 r.

służącej optymalnemu wykorzystaniu zróżnicowanych przestrzennie potencjałów, wzmacnianiu czynników decydujących o atrakcyjności lokalizacyjnej, ale również niwelowaniu barier rozwojowych w wymiarze regionalnym.

W Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020 (SRWM) dokonano delimitacji 5 subregionów funkcjonalnych:

1. Krakowski Obszar Metropolitalny (KOM) – miasto Kraków oraz powiaty: bocheński, krakowski, miechowski, myślenicki, proszowicki, wielicki;
2. Subregion tarnowski – miasto Tarnów oraz powiaty: brzeski, dąbrowski, tarnowski;
3. Subregion sądecki – miasto Nowy Sącz oraz powiaty: gorlicki, limanowski, nowosądecki;
4. Subregion podhalański – powiaty: nowotarski, suski, tatrzański;
5. Małopolska Zachodnia – powiaty: chrzanowski, olkuski, oświęcimski, wadowicki.

Subregionalny Program Rozwoju do roku 2020 (SPR)[145]

Subregionalny Program Rozwoju do roku 2020 (SPR) jest instrumentem służącym wdrożeniu zasady zintegrowanego podejścia terytorialnego do rozwoju w wymiarze gospodarczym, społecznym i terytorialnym wynikającym z dokumentów strategicznych na poziomie europejskim, krajowym i regionalnym. SPR określa politykę Województwa Małopolskiego wobec pięciu subregionów funkcjonalnych. Tym samym SPR stanowi ofertę Samorządu Województwa Małopolskiego dla partnerów z sektora samorządowego, gospodarczego i społecznego mającą na celu uruchomienie oddolnych inicjatyw w celu wykorzystania wewnętrznych potencjałów dla zbudowania specjalizacji poszczególnych subregionów.

Środowiskowy dom samopomocy (ŚDS)[146]

Środowiskowy dom samopomocy jest ośrodkiem wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi, które w wyniku upośledzenia niektórych funkcji organizmu lub zdolności adaptacyjnych wymagają pomocy do życia w środowisku rodzinnym i społecznym, w szczególności w celu zwiększania zaradności i samodzielności życiowej, a także ich integracji społecznej. Środowiskowy dom samopomocy, będąc ośrodkiem wsparcia jest tym samym jednostką organizacyjną pomocy społecznej dziennego pobytu. W ośrodku wsparcia mogą być prowadzone miejsca całodobowe okresowego pobytu.

Środowiskowy dom samopomocy świadczy usługi w ramach indywidualnych lub zespołowych treningów samoobsługi i treningów umiejętności społecznych, polegających na nauce, rozwijaniu lub podtrzymywaniu umiejętności w zakresie czynności dnia codziennego i funkcjonowania w życiu społecznym. Okres korzystania z miejsca całodobowego pobytu w środowiskowym domu samopomocy nie może być jednorazowo dłuższy niż 3 miesiące, z możliwością przedłużenia do 6 miesięcy w uzasadnionych przypadkach, przy czym maksymalny okres pobytu całodobowego osoby w roku kalendarzowym nie może być dłuższy niż 8 miesięcy.

[145] *Subregionalny Program Rozwoju do roku 2020,* http://www.rpo.malopolska.pl/o-programie/zapoznaj-sie-z-prawem-i-dokumentami/subregionalny-program-rozwoju-do-roku-2020, dostęp: 15.05.2019 r.

[146] Art. 18, 20, 51, 51a, Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej

Prowadzenie i rozwój infrastruktury ośrodków wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi należy do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej realizowanych zarówno przez gminę, jak i powiat.

Świadczenia z pomocy społecznej[147]

Świadczeniami z pomocy społecznej są:

1) **świadczenia pieniężne**:
    a. zasiłek stały;
    b. zasiłek okresowy;
    c. zasiłek celowy i specjalny zasiłek celowy;
    d. zasiłek i pożyczka na ekonomiczne usamodzielnienie;
    e. pomoc na usamodzielnienie oraz na kontynuowanie nauki;
    f. świadczenie pieniężne na utrzymanie i pokrycie wydatków związanych z nauką języka polskiego dla cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w związku z okolicznością, o której mowa w art. 159 ust. 1 pkt 1 lit. c lub d ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach;
    g. wynagrodzenie należne opiekunowi z tytułu sprawowania opieki przyznane przez sąd;
2) **świadczenia niepieniężne**:
    a. praca socjalna;
    b. bilet kredytowany;
    c. składki na ubezpieczenie zdrowotne;
    d. składki na ubezpieczenia społeczne;
    e. pomoc rzeczowa, w tym na ekonomiczne usamodzielnienie;
    f. sprawienie pogrzebu;
    g. poradnictwo specjalistyczne;
    h. interwencja kryzysowa;
    i. schronienie;
    j. posiłek;
    k. niezbędne ubranie;

[147] Art. 36, Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej

l. usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy;

m. specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia;

n. mieszkanie chronione;

o. pobyt i usługi w domu pomocy społecznej;

p. pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, pomoc na zagospodarowanie – w formie rzeczowej dla osób usamodzielnianych.

Świadczenia rodzinne[148]

Świadczeniami rodzinnymi są:

- zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego,
- jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka,
- świadczenia opiekuńcze: zasiłek pielęgnacyjny , świadczenie pielęgnacyjne i specjalny zasiłek opiekuńczy,
- zasiłek dla opiekuna jako świadczenie będące realizacją wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 5 grudnia 2013 r., sygn. akt TK akt K 27/13,
- świadczenie rodzicielskie.

Świadczenia opiekuńcze[149]

Świadczeniami opiekuńczymi są:

- zasiłek pielęgnacyjny – przyznawany w celu częściowego pokrycia wydatków wynikających z konieczności zapewnienia opieki i pomocy innej osoby w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji;
- specjalny zasiłek opiekuńczy - przysługujący osobom, na których ciąży obowiązek alimentacyjny, a także małżonkom, jeżeli nie podejmują zatrudnienia bądź innej pracy zarobkowej lub rezygnują z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej
- świadczenie pielęgnacyjne – przysługujące z tytułu rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowe.

Świadczenie rodzicielskie[150]

Od 1 stycznia 2016 roku realizowane jest nowe świadczenie rodzinne – świadczenie rodzicielskie, które przysługuje osobom, które urodziły lub przysposobiły dziecko, a które nie otrzymują zasiłku macierzyńskiego lub uposażenia macierzyńskiego. Świadczenie przysługuje przez okres 52 tygodni –

[148] Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej: https://www.gov.pl/web/rodzina/rodzaje-i-wysokosc-swiadczen-rodzinnych-kryteria-uzyskania , dostęp: 15.05.2019 r.
[149] Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej: https://www.gov.pl/web/rodzina/swiadczenia-opiekuncze , dostęp: 15.05.2019 r.
[150] Art.2, 17c *Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych*

w przypadku urodzenia jednego dziecka przy jednym porodzie, przysposobienia jednego dziecka lub objęcia opieką jednego dziecka, w wysokości 1 000 zł miesięcznie.

Turnus rehabilitacyjny[151]

Do podstawowych form aktywności wspomagającej proces rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych zalicza się uczestnictwo tych osób w:

1) warsztatach terapii zajęciowej,

2) turnusach rehabilitacyjnych.

Turnus oznacza zorganizowaną formę aktywnej rehabilitacji połączonej z elementami wypoczynku, której celem jest ogólna poprawa psychofizycznej sprawności oraz rozwijanie umiejętności społecznych uczestników, między innymi przez nawiązywanie i rozwijanie kontaktów społecznych, realizację i rozwijanie zainteresowań, a także przez udział w innych zajęciach przewidzianych programem turnusu.

Turnusy mogą być organizowane:

1) przez osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, osoby prawne i inne jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, które prowadzą co najmniej przez 2 lata działalność na rzecz osób niepełnosprawnych i uzyskały wpis do rejestru organizatorów prowadzonego przez wojewodę;

2) wyłącznie w ośrodkach, które uzyskały wpis do rejestru ośrodków prowadzonego przez wojewodę – z wyłączeniem turnusów organizowanych w formie niestacjonarnej.

W domach pomocy społecznej lub w innych placówkach opiekuńczych turnusy mogą być organizowane wyłącznie dla osób niepełnosprawnych niebędących stałymi podopiecznymi takich jednostek.

Ośrodki, w których organizowane są turnusy, zapewniają osobom niepełnosprawnym odpowiednie warunki pobytu, dostosowane do rodzaju i stopnia niepełnosprawności uczestników turnusu, oraz bazę do prowadzenia rehabilitacji i realizacji określonego programu turnusu.

Czas trwania turnusów wynosi co najmniej 14 dni.

Turnusy organizuje się wyłącznie na terenie kraju, w grupach zorganizowanych liczących nie mniej niż 20 uczestników, w formie:

1) stacjonarnej;

2) niestacjonarnej.

Program turnusu określa:

- rodzaj i cele turnusu oraz formy rehabilitacji odpowiednie do rodzajów schorzeń osób niepełnosprawnych;
- rodzaje zajęć kulturalno-oświatowych i sportowo-rekreacyjnych oraz innych zajęć wynikających ze specjalistycznego rodzaju turnusu, z uwzględnieniem zajęć indywidualnych i grupowych;

[151] *Art. 10, 10c, Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*

- kadrę odpowiedzialną za realizację programu turnusu.

Tymczasowe miejsca noclegowe[152]

Osoba lub rodzina ma prawo do schronienia, posiłku i niezbędnego ubrania, jeżeli jest tego pozbawiona. Udzielenie schronienia następuje przez przyznanie tymczasowego schronienia w noclegowni, schronisku dla osób bezdomnych, albo w schronisku dla bezdomnych z usługami opiekuńczymi.

Usługi opiekuńcze[153]

Osobie samotnej, która z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymaga pomocy innych osób, a jest jej pozbawiona, przysługuje pomoc w formie usług opiekuńczych lub specjalistycznych usług opiekuńczych. Mogą one być przyznane również osobie, która wymaga pomocy innych osób, a rodzina, a także wspólnie niezamieszkujący małżonek, wstępni, zstępni nie mogą takiej pomocy zapewnić.

Obejmują pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, zaleconą przez lekarza pielęgnację oraz, w miarę możliwości, zapewnienie kontaktów z otoczeniem.

Warsztat terapii zajęciowej (WTZ)[154]

Do podstawowych form aktywności wspomagającej proces rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych zalicza się uczestnictwo tych osób w:

1) warsztatach terapii zajęciowej,

2) turnusach rehabilitacyjnych.

Warsztat oznacza wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówkę stwarzającą osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia.

Realizacja tego celu odbywa się przy zastosowaniu technik terapii zajęciowej, zmierzających do rozwijania: umiejętności wykonywania czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej, psychofizycznych sprawności oraz podstawowych i specjalistycznych umiejętności zawodowych, umożliwiających uczestnictwo w szkoleniu zawodowym albo podjęcie pracy. Terapię realizuje się na podstawie indywidualnego programu rehabilitacji. Warsztaty mogą być organizowane przez fundacje, stowarzyszenia lub przez inne podmioty.

Wskaźnik zatrudnienia[155]

Udział pracujących danej kategorii w ogólnej liczbie ludności danej kategorii.

[152] Art. 48, 48 a Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej
[153] Art. 50, Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej
[154] Art. 10 – 10b, Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych
[155] Metainformacje / Słownik pojęć / Pojęcia stosowane w statystyce publicznej, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, dostęp: 15.05.2019 r.

Współczynnik aktywności zawodowej ludności[156]

Udział aktywnych zawodowo danej kategorii w ogólnej liczbie ludności danej kategorii.

Współczynnik dzietności[157]

Oznacza liczbę dzieci, które urodziłaby przeciętnie kobieta w ciągu całego okresu rozrodczego (15 - 49 lat) przy założeniu, że w poszczególnych fazach tego okresu rodziłaby z intensywnością obserwowaną w badanym roku, tzn. przy przyjęciu cząstkowych współczynników płodności z tego okresu za niezmienne.

Zakład aktywności zawodowej[158]

Zakład aktywności zawodowej oznacza warunki pracy chronionej.

Gmina, powiat oraz fundacja, stowarzyszenie lub inna organizacja społeczna, której statutowym zadaniem jest rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych może utworzyć wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo jednostkę i uzyskać dla tej jednostki status zakładu aktywności zawodowej, jeżeli:

1. co najmniej 70% ogółu osób zatrudnionych w tej jednostce stanowią osoby niepełnosprawne, w szczególności skierowane do pracy przez powiatowe urzędy pracy:
    - zaliczone do znacznego stopnia niepełnosprawności,
    - zaliczone do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną, w tym osób, w stosunku do których rada programowa zajęła stanowisko uzasadniające podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej w warunkach pracy chronionej.

Przy czym osoby, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną, nie mogą stanowić więcej niż 35% ogółu zatrudnionych.

Zakład pracy chronionej (ZPCH)[159]

Zakład pracy chronionej oznacza warunki pracy chronionej.

Pracodawca prowadzący działalność gospodarczą przez okres co najmniej 12 miesięcy, zatrudniający nie mniej niż 25 pracowników w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy i osiągający wskaźniki zatrudnienia osób niepełnosprawnych przez okres co najmniej 6 miesięcy, uzyskuje status pracodawcy prowadzącego zakład pracy chronionej, jeżeli:

- wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych wynosi co najmniej 50%, a w tym co najmniej 20% ogółu zatrudnionych stanowią osoby zaliczone do znacznego lub umiarkowanego stopnia

[156] Metainformacje / Słownik pojęć / Pojęcia stosowane w statystyce publicznej, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, dostęp: 15.05.2019 r.
[157] Metainformacje / Słownik pojęć / Pojęcia stosowane w statystyce publicznej, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl, dostęp: 15.05.2019 r.
[158] Art. 2, 29, *Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*
[159] Art. 2, 28, *Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*

niepełnosprawności, albo co najmniej 30% niewidomych lub psychicznie chorych, albo upośledzonych umysłowo zaliczonych do znacznego albo umiarkowanego stopnia niepełnosprawności;

- obiekty i pomieszczenia użytkowane przez zakład pracy odpowiadają przepisom i zasadom bezpieczeństwa i higieny pracy;
- uwzględniają potrzeby osób niepełnosprawnych w zakresie przystosowania stanowisk pracy, pomieszczeń higieniczno-sanitarnych i ciągów komunikacyjnych oraz spełniają wymagania dostępności do nich;
- jest zapewniona doraźna i specjalistyczna opieka medyczna, poradnictwo i usługi rehabilitacyjne;
- wystąpi z wnioskiem o przyznanie statusu pracodawcy prowadzącego zakład pracy chronionej.

Zasiłek szkolny[160]

Uczniowi przysługuje prawo do pomocy materialnej ze środków przeznaczonych na ten cel w budżecie państwa lub budżecie właściwej jednostki samorządu terytorialnego. Pomoc materialna jest udzielana uczniom w celu zmniejszenia różnic w dostępie do edukacji, umożliwienia pokonywania barier dostępu do edukacji wynikających z trudnej sytuacji materialnej ucznia, a także wspierania edukacji uczniów zdolnych. Pomoc materialna ma charakter socjalny albo motywacyjny. Zasiłek szkolny jest świadczeniem pomocy materialnej o charakterze socjalnym.

Zasiłek szkolny może być przyznany uczniowi znajdującemu się przejściowo w trudnej sytuacji materialnej z powodu zdarzenia losowego. Może on być przyznany w formie świadczenia pieniężnego na pokrycie wydatków związanych z procesem edukacyjnym lub w formie pomocy rzeczowej o charakterze edukacyjnym, raz lub kilka razy w roku, niezależnie od otrzymywanego stypendium szkolnego.

Zasiłek rodzinny[161]

Zasiłek mający na celu częściowe pokrycie wydatków na utrzymanie dziecka, przysługujący:

- rodzicom, jednemu z rodziców albo opiekunowi prawnemu dziecka;
- opiekunowi faktycznemu dziecka (osoba faktycznie opiekującą się dzieckiem, jeżeli wystąpiła z wnioskiem do sądu rodzinnego o przysposobienie dziecka);
- osobie uczącej się (osoba pełnoletnia ucząca się, niepozostająca na utrzymaniu rodziców w związku z ich śmiercią lub w związku z ustaleniem wyrokiem sądowym lub ugodą sądową prawa do alimentów z ich strony).

Przyznanie prawa do zasiłku rodzinnego uzależnione jest m.in. od spełnienia kryterium dochodowego. Zasiłek rodzinny przysługuje, jeżeli przeciętny miesięczny dochód rodziny w przeliczeniu na osobę albo dochód osoby uczącej się nie przekracza kwoty 674,00 zł. W przypadku gdy członkiem rodziny jest dziecko legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o umiarkowanym albo o znacznym stopniu niepełnosprawności, zasiłek rodzinny przysługuje, jeżeli przeciętny miesięczny dochód rodziny w przeliczeniu na osobę albo dochód osoby uczącej się nie przekracza kwoty 764,00 zł.

[160] Art.90b, 90c i 90e, *Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty*
[161] Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej: https://www.gov.pl/web/rodzina/zasilek-rodzinny, dostęp: 15.05.2019 r.

Zatrudnienie socjalne[162]

Poprzez zatrudnienie socjalne należy rozumieć zapewnianie osobom długotrwale bezrobotnym, bezdomnym, uzależnionym od alkoholu, od narkotyków lub innych środków odurzających, chorym psychicznie, zwalnianym z zakładów karnych, uchodźcom, osobom niepełnosprawnym możliwości uczestnictwa w zajęciach prowadzonych przez centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej i zatrudnienia wspieranego.

Przepisy ustawy o zatrudnieniu socjalnym stosuje się w szczególności do:

- bezdomnych realizujących indywidualny program wychodzenia z bezdomności, w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej;
- uzależnionych od alkoholu;
- uzależnionych od narkotyków lub innych środków odurzających;
- chorych psychicznie, w rozumieniu przepisów o ochronie zdrowia psychicznego,
- długotrwale bezrobotnych w rozumieniu przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy;
- zwalnianych z zakładów karnych, mających trudności w integracji ze środowiskiem, w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej;
- uchodźców realizujących indywidualny program integracji, w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej;
- osób niepełnosprawnych, w rozumieniu przepisów o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych;

którzy podlegają wykluczeniu społecznemu i ze względu na swoją sytuację życiową nie są w stanie własnym staraniem zaspokoić swoich podstawowych potrzeb życiowych i znajdują się w sytuacji powodującej ubóstwo oraz uniemożliwiającej lub ograniczającej uczestnictwo w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym.

Zatrudnienie wspierane[163]

Zatrudnienie wspierane oznacza udzielanie wsparcia o charakterze doradczym i finansowym osobom długotrwale bezrobotnym, bezdomnym, uzależnionym od alkoholu, od narkotyków lub innych środków odurzających, chorym psychicznie, zwalnianym z zakładów karnych, uchodźcom, osobom niepełnosprawnym, w utrzymaniu aktywności zawodowej umożliwiającej podjęcie zatrudnienia, prac społecznie użytecznych, założenie lub przystąpienie do spółdzielni socjalnej lub podjęcie działalności gospodarczej.

Zatrudnienie wspierane może być realizowane w formie:

- prac społecznie użytecznych na zasadach określonych w przepisach o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy;

[162] Art. 1, 2, *Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym*
[163] Art. 1, 2 i 15b, *Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym*

- skierowania do pracy;
- rzecznictwa, poradnictwa zawodowego, psychologicznego i społecznego dla osób realizujących prace społecznie użyteczne w rozumieniu przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, podejmujących zatrudnienie, działalność gospodarczą, zakładających lub przystępujących do spółdzielni socjalnej.

Zatrudnienie wspierane realizowane jest w ramach indywidualnego programu zatrudnienia socjalnego lub kontraktu socjalnego, o którym mowa w przepisach o pomocy społecznej.

Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT)[164]

Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) to forma współpracy samorządów współfinansowana ze środków Funduszy Europejskich. Partnerstwo Krakowa i otaczających je gmin oraz władze województw wspólnie ustalają cele i wskazują inwestycje niezbędne do ich osiągnięcia. Środki na ich realizację pochodzą z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego (RPO WM) oraz Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (POIiŚ). Formuła ta umożliwia wyjście poza sztywne granice administracyjne samorządów, co przełoży się na większe oddziaływanie realizowanych wspólnie przedsięwzięć.

Samorządy chcące realizować projekty w trybie ZIT zawiązały partnerstwo - Stowarzyszenie Metropolia Krakowska i przygotowały wspólną Strategię Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych. W Strategii ZIT znalazły się najważniejsze cele i przedsięwzięcia przewidziane do realizacji w najbliższych latach.

Ze względu na najwyższy w kraju wskaźnik urbanizacji województwa (ok. 78% obszarów miejskich), wsparcie w ramach ZIT w Małopolsce obejmie miasto wojewódzkie i jego obszar funkcjonalny. Poza Krakowem będzie to 14 gmin: Michałowice, Zielonki, Wielka Wieś, Zabierzów, Liszki, Czernichów, Skawina, Mogilany, Świątniki Górne, Wieliczka, Biskupice, Niepołomice, Igołomia-Wawrzeńczyce oraz Kocmyrzów-Luborzyca.

[164] Serwis Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego: http://www.rpo.malopolska.pl/o-programie/poznaj-zasady-dzialania-programu/zintegrowane-inwestycje-terytorialne-wsparcie-dla-osrodkow-terytorialnych, dostęp: 15.05.2019 r.

SPIS MAP:

Mapa 1: Wybrane wskaźniki zagrożenia wykluczeniem społecznym w Małopolsce w 2018 r. 22

Mapa 2: Wybrane zasoby pomocy społecznej oraz jej otoczenia w Małopolsce w 2018 r. 25

Mapa 3: Rodziny 3+ w Małopolsce według powiatów, NSP 2011 35

Mapa 4: Udział mieszkańców z niepełnosprawnością prawną w ogólnej liczbie mieszkańców Małopolski, NSP 2011 36

Mapa 5. Stopa bezrobocia w małopolskich powiatach, stan na koniec roku 2018 (w %) 40

Mapa 6: Udział osób bezrobotnych, których dotyczy zjawisko „bezrobocia rodzinnego" w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych wg powiatów – stan na 31 XII 2018 r. 43

Mapa 7: Udział korzystających z pomocy społecznej w ludności w Małopolski w 2018 r. 51

Mapa 8: Udział klientów, którym przyznano świadczenia pieniężne w ogólnej liczbie świadczeniobiorców pomocy społecznej w Małopolsce w 2018 r. 53

Mapa 9: Udział klientów, którym przyznano świadczenia niepieniężne w ogólnej liczbie świadczeniobiorców pomocy społecznej w Małopolsce w 2018 r. 53

Mapa 10: Liczba osób korzystających z usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania w Małopolsce w 2018 r. 56

Mapa 11: Liczba kontraktów socjalnych w Małopolsce w 2018 r. 58

Mapa 12: Odsetek dzieci objętych rządowym programem *Rodzina 500 plus* w Małopolsce w 2018 r. 60

Mapa 13: Odsetek osób, którym udzielono wsparcia poprzez poradnictwo specjalistyczne w OPS w liczbie ludności w Małopolsce w 2018 r. 62

Mapa 14: Odsetek osób, którym udzielono wsparcia poprzez interwencję kryzysową w OPS w ogólnej liczbie świadczeniobiorców w Małopolsce w 2018 r. 63

Mapa 15: Średnia liczba mieszkańców Małopolski na 1 pracownika socjalnego w OPS w 2018 r. 66

Mapa 16: Ośrodki interwencji kryzysowej w Małopolsce w 2018 r. 68

Mapa 17: Jednostki specjalistycznego poradnictwa oraz innego rodzaju placówki specjalistycznego poradnictwa w Małopolsce w 2018 r. 69

Mapa 18: Mieszkania chronione w Małopolsce w 2018 r. 70

Mapa 19: Placówki wsparcia dziennego w Małopolsce w 2018 r. 74

Mapa 20: Placówki opiekuńczo - wychowawcze w Małopolsce w 2018 r. 78

Mapa 21: Warsztaty terapii zajęciowej w Małopolsce w 2018 r. 79

Mapa 22: Zakłady aktywności zawodowej w Małopolsce w 2019 r. 80

Mapa 23: Zakłady pracy chronionej w Małopolsce w 2019 r. 81

Mapa 24: Środowiskowe domy samopomocy w Małopolsce w 2018 r. 82

Mapa 25: Domy pomocy społecznej i rodzinne domy pomocy w Małopolsce w 2018 r. 83

Mapa 26: Placówki zapewniające całodobową opiekę osobom z niepełnosprawnościami, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku w Małopolsce w 2019 r. 84

Mapa 27: Dzienne domy pomocy w Małopolsce w 2018 r. 85

Mapa 28: Uniwersytety trzeciego wieku w Małopolsce w 2018 r.: 87

Mapa 29: Centra i kluby integracji społecznej w Małopolsce w 2018 r. 88
Mapa 30: Placówki zapewniające miejsca noclegowe w Małopolsce w 2018 r. 89

SPIS WYKRESÓW:

Wykres 1: Spadek liczby korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w Małopolsce w latach 2012-2018* 13
Wykres 2: Spadek udziału korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w ludności Małopolski w latach 2012-2018 14
Wykres 3: Dynamika zmian w latach 2012-2018 – rodziny korzystające z pomocy społecznej w Małopolsce 15
Wykres 4: Główne przyczyny korzystania z pomocy społecznej w Małopolsce w latach 2012-2018 16
Wykres 5: Odsetek mieszkańców Polski i Małopolski żyjących poniżej minimum egzystencji w latach 2012-2017 18
Wykres 6: Stopa bezrobocia rejestrowanego i bezrobocie rodzinne w Małopolsce w latach 2012-2018 19
Wykres 7: Terytorialne zróżnicowanie regionu (wybrane wskaźniki) 20
Wykres 8: Terytorialne zróżnicowanie regionu - wybrane wskaźniki c. d. 21
Wykres 9: Zmiany w zasobach pomocy społecznej i jej otoczenia w Małopolsce w latach 2012-2018 24
Wykres 10: Struktura wieku mieszkańców Małopolski na tle kraju w latach 2012-2018 30
Wykres 11: Prognozy demograficzne dla grup wiekowych w populacji Małopolski 2020-2035 r. 30
Wykres 12: Struktura mieszkańców Małopolski w wieku 60+ wg grup wieku w 2018 r. 31
Wykres 13: Potencjał pielęgnacyjny (liczba kobiet w wieku 45-64 lat do liczby osób w wieku 80+) w Małopolsce w latach 2015 - 2018 oraz prognoza na rok 2035 32
Wykres 14: Rodziny w Małopolsce według liczby posiadanych dzieci, NSP 2011 33
Wykres 15: Udział poszczególnych kategorii wiekowych (roczników) dzieci w rodzinach 3+ w Małopolsce, NSP 2011 35
Wykres 16: Odsetek mieszkańców Małopolski żyjących poniżej minimum egzystencji, relatywnej granicy ubóstwa oraz ustawowej granicy ubóstwa w latach 2012 – 2017 38
Wykres 17: Odsetek mieszkańców Polski i regionów żyjących w 2017 r. poniżej minimum egzystencji, relatywnej granicy ubóstwa oraz ustawowej granicy ubóstwa 39
Wykres 18: Stopa bezrobocia rejestrowanego (w %) w Polsce i w woj. małopolskim w latach 2012 -2018 (stan na koniec roku) 41
Wykres 19: Struktura osób bezrobotnych, których dotyczy zjawisko „bezrobocia rodzinnego" w województwie małopolskim wg wieku – stan na 31 XII 2018 r. 44
Wykres 20: Udział korzystających z pomocy społecznej w ludności Małopolski w latach 2012 – 2018 50
Wykres 21: Typy rodzin objętych pomocą społeczną w Małopolsce w latach 2012 – 2018 52
Wykres 22: Główne przyczyny korzystania z pomocy społecznej w Małopolsce w 2018 r. 54
Wykres 23: Główne przyczyny korzystania z pomocy społecznej w Małopolsce w latach 2012 – 2018 55
Wykres 24: Kierunki opuszczania pieczy zastępczej w Małopolsce przez usamodzielnianych wychowanków w 2018 r. 59
Wykres 25: Średnia liczba mieszkańców Małopolski na 1 pracownika socjalnego w OPS w latach 2012 – 2018 65

Wykres 26: Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach i klubach dziecięcych (%) w woj. małopolskim w podziale na tereny miejskie i wiejskie w okresie 2003-2017 71
Wykres 27: Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat 73
Wykres 28: Typy rodzin zastępczych w Małopolsce w 2018 r. 76
Wykres 29: Wiek dzieci przebywających w małopolskich rodzinach zastępczych w 2018 r. 77
Wykres 30: Powody umieszczenia dzieci w rodzinach zastępczych w Małopolsce w 2018 r. 77

SPIS TABEL:

Tabela 1: Rodziny 3+ w Małopolsce według powiatów, NSP 2011 34
Tabela 2: Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lata w latach 2007-2017 37